Erich Maria Remarque
Pământul făgăduinţei

Traducere: Sanda Munteanu
Editura Vivaldi, 2001

Erich Maria Remarque
Das gelobte Land

Versiune ebook: 1.0

GENEZA ROMANULUI - NOTE EXPLICATIVE

„Se pare că drumul cu ambulanţa îi epuizase ultimele forţe [ale lui Remarque] - un om bolnav de moarte, un om sfârşit se întorcea acasă. Când soţia sa Paulette Remarque-Goddard şi Rosa, care îi conducea gospodăria deja de 40 de ani, intrară seara, târziu, în camera lui, îl găsiră la masa de lucru: corecta romanul pe care îl terminase cu puţin timp înainte de îmbolnăvire. Cele două femei insistară ca el să se culce - ştiau că această activitate îl extenuează şi bănuiau că nu va putea duce la capăt corectura.”

Cu această relatare impresionantă despre autorul Remarque, posedat, până în ultima clipă, de activitatea sa scriitoricească, justifică Editura Droemer, într-o conferinţă de presă din 20 aprilie 1971, apariţia în acea zi a unui ultim roman finisat al autorului, sub titlul *Umbre în paradis* (Schatten im Paradies). Iar fostul agent publicitar al lui Remarque, Felix Guggenheim, aduce presei următoarea completare:

„Remarque a lucrat şi a şlefuit până în ultima clipă la acest roman. Am găsit nu mai puţin de şase variante, din care s-a tipărit ultima.”

Poezie şi adevăr se împletesc în aceste declaraţii până la confuzie, pentru a justifica publicarea textului de către Editura Droemer. Fără îndoială că Remarque a lucrat cu puţin timp înainte de moartea sa, survenită la 25 septembrie 1970, la un roman; acest indiciu temporal „puţin timp înainte de moarte” este însă foarte relativ depinzând de starea

sănătăţii lui Remarque în ultimele luni, ba chiar în ultimii ani de viaţă - un fapt rămas insuficient elucidat până în zilele noastre. În analiza sa detaliată a celor câteva mii de pagini de manuscris şi tiposcripte ale proiectului din New York (publicat în Anuarul Erich Maria Remarque V/1995), Mark Wilhelm Küster a demonstrat că Remarque nu a lucrat nici la un text intitulat *Umbre în paradis* şi nici la versiunea răspândită de Editura Droemer în lumea întreagă. Iar aceasta nu este „ultima din cele şase versiuni" - după cum afirmase Felix Guggenheim - ci prima şi singura oarecum terminată din doar trei tentative ale lui Remarque de a înfăţişa emigraţia în Statele Unite.

În plus, „ultimul mare Remarque", cum îl prezentase Droemer, fusese supus de lectorul editurii unui număr considerabil de modificări şi corecturi, mergând până la titlul *Umbre în paradis* care nu-i aparţinea lui Remarque - iar toate aceste modificări fuseseră autorizate de Paulette Goddard care nu cunoştea limba germană. În postfaţa la ediţia scoasă de Kiepenheuer & Witsch, Tilman Westphalen a evidenţiat în mod amănunţit aceste intervenţii, precum şi critica aproape destructivă adusă romanului - un roman care se pare că a fost selectat de văduvă, agent şi editură, din teancul de manuscrise lăsate de Remarque, exclusiv din motive pecuniare, fiind apoi fasonat în vederea publicării.

Aceste constatări nu impietează asupra faptului că astăzi *Umbre în paradis* este socotit un „roman de Remarque" care face parte din operele sale complete, avându-şi în continuare asigurat un public cititor în lumea întreagă. Istoria receptării unei lucrări nu poate fi revizuită ulterior.

Primele intenţii de a concepe un text al cărui tematică să vizeze - în linii generale - New York-ul şi scena emigraţiei au rădăcini exclusiv biografice. Originea lor o găsim în şedinţele de psihoterapie pe care Remarque le urma, de la mijlocul anului 1950, cu psihanalista Karen Horney. Motivul crizei sufleteşti a lui Remarque este despărţirea de Natasha Paley-Wilson, după o relaţie de dragoste complicată şi furtunoasă, bogată în momente de criză, dar totuşi durabilă, care s-a întins pe o perioadă de zece ani (vezi vol. V: însemnări zilnice 1941-1958). Karen Horney îl sfătuise pe Remarque să-şi depăşească depresia psihică scriind despre această relaţie; în consecinţă autorul concepe, în decursul anului 1950, planul de a scrie *Cartea N* (Das Buch N.). Nu se ştie dacă la acest moment Remarque se gândise deja la un roman sau doar la un text mai scurt, cu nuanţă autobiografică, deoarece în arhiva lăsată moştenire de autor la New York s-au găsit doar câteva note şi însemnări zilnice, care provin fără nici un dubiu din perioada anterioară anului 1952.

Având în vedere că documentele lipsesc, nu se ştie exact nici când Remarque a amplificat *Cartea N* dându-i dimensiunile unui „adevărat roman” cu personajul central *Natasha Petrovna* şi când a adăugat, pe lângă componenta autobiografică, şi motivul destinelor emigranţilor din S.U.A. Dar titlul acestui proiect de roman, definitivat în 1967, nu era *Umbre în paradis* ci *Intermezo la New York* (New York Intermezzo). Data 1967 rezultă dintr-un necrolog la moartea lui Remarque, apărut în ziarul *Welt am Sonntag* din 27 septembrie 1970, cu mult înainte de a fi fost vorba de un proiect de roman

găsit în arhiva lăsată moştenire. Jurnalista Ingeborg Brandt, care îl vizitase pe Remarque de repetate ori la Porto Ronco, relatează sub titlul: „Moştenirea lui Remarque: un manuscris”:

El a lăsat pe biroul florentin în stil renascentist, din vila din Porto Ronco, lângă Ascona, manuscrisul (500 de pagini dactilografiate) ultimei sale cărţi, a cărei redactare („cu un creion foarte ascuţit şi cu radiera alături”) o terminase, ce-i drept, în 1967. Dar ştergea mereu câte ceva sau adăuga ceva în plus, străduindu-se să găsească expresia cea mai potrivită, [...] Nu poate fi vorba decât despre textul prelucrat mai târziu de editura Droemer şi publicat sub titlul *Umbre în paradis.* Căci în afară de tentativa de a finisa piesa *Ultima staţie* (Die letzte Station) (vezi vol. III: Note explicative), reiese din corespondenţa şi Jurnalul anilor şaizeci că, după publicarea în 1962 a lucrării *Noaptea din Lisabona* (Die Nacht in Lissabon), nu a mai existat decât un singur proiect de roman (comp. vol. V): şi anume planul lui Remarque de a relata despre trăirile prilejuite de cel puţin trei atacuri de cord şi unul cerebral, precum şi de *„marea depresie”* a anului 1964, care îi paralizase activitatea scriitoricească (vezi în vol. V: însemnarea din Jurnal, la 11.10.1964) într-un roman cu caracter autobiografic intitulat *Bolnavul* (Der Kranke); în legătură cu aceste planuri nu au rămas în arhiva lăsată moştenire decât câteva note şi câteva pagini în manuscris. Obsesia morţii care poate fi reperată atât acolo, cât şi în jurnal, precum şi reevaluarea şi reorientarea propriei concepţii despre viaţă în urma acestei obsesii, îşi găseşte expresia într-o notă găsită printre alte note

referitoare la un nou proiect al romanului despre Natasha:

Totul a fost greşit. Trebuie să o iau de la început. Nu ştim nimic despre moarte. Nimic decât o halucinaţie. Trăim de parcă am fi nemuritori. De aici porneşte totul. Trebuie să reîncep să gândesc. Totul a fost o iluzie. Fals. Noi, toţi, trebuie să regândim totul. Poate că este prea târziu. Am fi altfel dacă am şti, dacă am şti cu adevărat că urmează să murim. (în adâncul sufletului, totdeauna, mereu). Am fi mai buni! Ne conduc nişte (zei) falşi: ura, invidia, egoismul etc. - doar fiindcă noi credem cu toate acestea (nu credem!) că (nu) urmează să murim. O ştim - dar aşa cum ştii câte ceva despre lună.

Trebuie să o luăm de la capăt. Dar chiar dacă am vrea, avem încă foarte puţin timp. Şi suntem deja atât de obosiţi.

Ce-i drept, această notă nu are o legătură directă cu romanul şi cu o rescriere a sa, totuşi trasează atmosfera specifică noii versiuni a romanului, pe care Remarque a început-o în 1968, aşa cum reiese din scrisoarea adresată lui Hans Habe la 29 februarie 1968 (vezi vol. V):

Lucrez în fiecare zi, nu prea mult, dar în ritm constant. Din păcate (ca de obicei), prima versiune mi se pare mai bună decât a doua, la care lucrez acum. Asta creează, după cum ştii şi tu, fricţiunea necesară, ca să nu-i meargă omului prea bine. Remarque renunţă la versiunea deja existentă - poate chiar terminată - a romanului *Intermezo la New York,* elimină amănuntele autobiografice - interesante, oricum, doar pentru cei iniţiaţi - botezând-o pe protagonista feminină mai întâi *Luciana Coleman,* apoi *Maria Fiola* (şi preluând în

felul acesta numele Fiola dat contelui şi însoţitorului protagonistului *Kai* din *Popas la orizont),* mută centrul de greutate al textului pe problema nimicniciei şi a morţii şi preconizează, cel mai târziu în septembrie 1968 (după cum reiese din transcrierea notiţelor pe un plic ştampilat) un sfârşit tragic pentru protagonistul *Ludwig Sommer* (vezi notiţele despre finalul romanului, în acest volum).

Maniera neobişnuită de lucru - vezi „Observaţiile editoriale" - abordată de Remarque în cazul noii versiuni a *Pământului făgăduinţei* demonstrează că autorul era în criză de timp. Dacă în romanele anterioare Remarque termina mai întâi o versiune înainte de a trece la corectarea ei, în cazul romanului *Pământul făgăduinţei* el lucrează în paralel la mai multe părţi ale textului, acestea având un stadiu diferit de finisare. La această manieră de lucru face referire însuşi Remarque într-una dintre ultimele sale scrisori adresată traducătorului său, Denver Lindley, la 26 ianuarie 1970 (vezi vol. V): *îmi este ruşine că nu am răspuns la ultima ta scrisoare din toamna trecută! Dar am tot aşteptat fiindcă am vrut să-ţi scriu ceva mai definitiv despre carte. Din păcate, nu am avut o iarnă bună aşa că a trebuit să-mi întrerup temporar activitatea. Chiar şi acum, finalul romanului se află la o distanţă destul de mare de mine - şi nu îţi pot spune despre carte mai multe decât ţi-am spus ultima dată.*

Remarque schiţase până atunci finalul romanului *Pământul făgăduinţei* doar în notele sale: reîntoarcerea emigrantului *Sommer* în Germania, unde răzbună moartea tatălui său omorându-l pe ucigaş - o obligaţie care îl menţinuse în viaţă, dar

care avea să-l ducă şi pe el la moarte, după cum arată notiţele.

Eşecul, speranţele zadarnice ale emigranţilor că ar exista o cale de întoarcere, situarea lor între culturi, refuzul de a accepta că, o dată cu emigrarea, a avut loc o ruptură definitivă cu trecutul şi cu vechea patrie - iată motivele care stau în centrul romanului *Pământul făgăduinţei;* nu există cale de întoarcere, pământul făgăduinţei a devenit, din speranţă, o capcană din care nu te eliberează decât moartea.

Ba chiar mai mult decât atât: această *„a doua versiune”* (dacă punem la socoteală şi primul proiect, cu *Luciana Coleman* ca personaj principal, am putea vorbi de a treia versiune) este în multe privinţe legată de opera anterioară a lui Remarque şi de conţinuturile ei, fiind concepută ca o moştenire finală, definitivă. Acest lucru reiese nu numai din prezenţa la New York a lui *Ravic* din *Arc de Triomphe* (ca figură care străbate aproape toată opera literară a lui Remarque, începând cu romanul *Gam,* şi chiar şi corespondenţa cu Marlene Dietrich) ci şi din reluarea aproape textuală, dar într-o formulă revizuită, a unor poziţii anterioare ale autorului. Un exemplu în acest sens: în capitolul VII (pag. 162) *Sommer* reprezintă, în discuţia cu *Hirsch* şi *Ravic,* poziţia politică a lui Remarque din anii cincizeci şi de la începutul anilor şaizeci: şi anume că războaiele vor avea loc în continuare din cauză că amintirile transfigurează războiul într-o aventură (comp. de ex. vol. IV: *Ochiul este un seducător periculos):*

„Fiindcă amintirile sunt un impostor romantic”, am spus. „O sită care permite groazei să treacă printre ochiuri, dând-o apoi uitării şi transformând-o într-o

aventură. La nivelul amintirilor, fiecare este un erou. Doar morţii ar putea să-şi dea părerea asupra războiului; doar ei au participat cu adevărat la război. Dar morţii trebuie să tacă."

Sommer este imediat corectat de Ravic, în sensul notiţei sus-citate a lui Remarque pe tema morţii:

„Nimeni nu simte durerile celuilalt", spuse. „Asta este. Şi nu simte nici moartea celuilalt. Fiecare îşi aminteşte, după scurt timp, doar că el personal a scăpat cu viaţă. Blestemata noastră de piele ne izolează şi ne transformă în enclave egoiste. Voi aţi trecut prin asta în lagăre; regretul după cei morţi nu te împiedica să înfuleci bucăţica de pâine pe care reuşeai să pui mâna." Ravic ridică paharul: „în caz contrar, nici noi n-am putea bea acest coniac în timp ce crainicul grăsun de acolo sporovăieşte despre pierderi omeneşti de parcă ar fi vorba despre cotlete de porc."

Sommer nu este, în *Pământul făgăduinţei,* purtătorul de cuvânt al autorului, ci personajul prin care Remarque depăşeşte concepţii mai vechi şi prefigurează altele noi. Credinţa în posibilitatea răzbunării, deci a reparaţiei morale, îi dă lui *Sommer* puterea de a-şi continua viaţa; o răzbunare pe care *Ravic o* pusese în aplicare, în *Arc de Triomphe,* omorându-l pe nazistul *Haake,* dar pe care reuşise să o realizeze fără a schimba ceva şi fără să fi avut nici un efect.

Arta ca o contrapondere a destinelor emigranţilor - şi anume atât arta profanată în comerţul practicat de un *Reginald Black* cât şi arta care oferă posibilitatea aprofundării contemplative - este un alt exemplu de depăşire a unor poziţii vechi ale autorului şi de reformulare a celor noi. Etalonul îl

găsim iar în *Arc de Triomphe* şi, parţial, în *Iubeşte-ţi aproapele* (Liebe Deinen Nächsten): Acolo, vizitarea Luvrului şi mai ales contemplarea statuii Nike din Samothrake avea rolul de a consolida propriile poziţii în timpul prigoanei, ca dovadă a culturii şi umanitarismului emigrantului; în cazul lui *Ludzvig Sommer,* muzeul din Bruxelles şi mângâiatul bronzurilor chinezeşti în bezna ascunzişului îndeplineşte funcţia de a salvgarda propria existenţă. În figura lui Durant II autorul demonstrează, în schimb, funcţia contemplativă a artei în contrast cu evenimentele istorice sângeroase şi cu nimicnicia existenţei individuale: arta ca depozitară dezinteresată a frumosului în mijlocul unei lumi evaluate cu resemnare, ale cărei valori civilizatorii au fost înghiţite de ororile celui de-al doilea război mondial, devenind contradictorii şi groteşti şi nemaiputând fi recuperate.

Fără îndoială că romanul *Pământul făgăduinţei,* rămas fragment, reprezintă un legat - dar în alt sens decât a vrut să acrediteze reclama făcută de Editura Droemer în 1971 pentru *Umbre în paradis.* În ciuda lungimilor, a repetiţiilor şi a caracterului fragmentar al unui text „neterminat” şi în ciuda incertitudinii referitoare la desfăşurarea acţiunii în capitolele următoare - care nu au mai apucat să fie redactate - *Pământul făgăduinţei* reprezintă un legat al autorului Remarque, un comentariu pe marginea operei întregii sale vieţi, în pragul propriei morţi iminente, sigure şi acceptate în mod conştient; chiar şi acest singur fapt justifică publicarea lui.

1.

Am privit, timp de trei săptămâni, oraşul care se întindea în faţa mea, de parcă ar fi fost situat pe o altă planetă. Se găsea la o distanţă mică, fiind separat de mine printr-o fâşie de mare îngustă pe care aproape că aş fi putut-o străbate înotând; dar oraşul rămânea, cu toate acestea, inaccesibil, ca şi cum ar fi fost încercuit de o armată de tancuri. Era apărat de cele mai puternice bastioane cunoscute în secolul al douăzecilea: ziduri formate din hârtii, din regulamente vizând paşapoartele şi din legile inumane ale unei birocraţii nepăsătoare. Mă aflam pe insula Ellis, în vara ahului 1944, iar în faţa mea se întindea oraşul New York.

Insula Ellis era cel mai blând lagăr de internare din câte cunoscusem. Nu erai nici bătut şi torturat, nici gazat sau obligat să munceşti până te prăpădeai. Aveai parte chiar şi de o hrană bună care nu costa nimic, şi de paturi în care puteai dormi. Este adevărat că vedeai peste tot gardieni, dar aceştia te tratau aproape amical. Pe insula Ellis erau reţinuţi emigranţii ale căror hârtii trezeau suspiciuni sau nu erau chiar în ordine. Adică, în America nu era suficient să fii în posesia unei vize eliberate de un consulat european - înainte de a intra în ţară, această viză trebuia verificată şi confirmată încă o dată de către *Oficiul American pentru Imigrări* din New York. Abia după aceea ţi se permitea intrarea în ţară sau, dacă erai declarat persona non grata, riscai să fii expediat înapoi, cu primul vapor. Deşi nici această expediere nu mai mergea acum atât de simplu ca mai demult. Europa se găsea în război,

America se găsea în război, submarinele germane împânzeau Oceanul Atlantic şi foarte puţine vapoare de pasageri se mai încumetau să parcurgă rutele spre porturile europene. Acest fapt ar fi putut reprezenta o mică şansă pentru emigranţii respinşi - ei, care de ani întregi îşi contorizau viaţa doar în funcţie de zile şi săptămâni, ar fi putut nutri speranţa că vor rămâne un timp mai îndelungat pe insula Ellis; dar circulau deja prea multe zvonuri de altă natură pentru a găsi o consolare în această perspectivă - zvonuri despre nişte vase-fantomă încărcate cu evrei disperaţi, vase care rătăceau pe ocean deja de luni de zile, acostarea lor fiind refuzată de toate porturile. Unii emigranţi văzuseră cu ochii lor, în dreptul insulei Cuba şi a unor porturi sud-americane, mulţimea de feţe disperate ce ţipau, cerând îndurare şi înghesuindu-se lângă parapetele vapoarelor murdare, când acestea se apropiau de porturile închise - „olandezi zburători” deznădăjduiţi ai epocii moderne, care încercau să scape de submarine şi de cruzimea omenească, încărcături de cadavre vii şi suflete damnate, a căror singură crimă era aceea de a fi oameni şi de a se crampona de viaţă.

Se înregistra numărul obişnuit de şocuri nervoase. În mod ciudat, acestea se declanşau mai frecvent pe insula Ellis decât în lagărele de internare din Franţa când trupele germane şi *Gestapo-ul*[1] ajungeau la o distanţă de doar câţiva kilometri. Probabil că în Franţa fenomenul era condiţionat de procesul de adaptare la pericolul iminent. Acesta era atât de mare încât împiedica izbucnirea crizelor de nervi; în

1 Gestapo - prescurtare pentru „Geheime Staatspolizei" (Poliţia Secretă de Stat) în perioada nazistă.

timp ce aici, faptul că salvarea care păruse atât de sigură devenea deodată incertă, cauza o epuizare nervoasă favorizând crizele. În orice caz, însă aici nu aveau loc tentative de sinucidere, ca în Franţa, speranţa fiind încă prea vie, chiar dacă era împănată de deznădejde. În schimb, descărcările nervoase puteau fi declanşate de un simplu interogatoriu luat de un inspector inofensiv - neîncrederea şi vigilenţa din timpul anilor de pribegie se năruiau dintr-o dată, iar dubiile apărute instantaneu se transformau în panică la gândul că ai fi putut face o depoziţie greşită. Ca de obicei, aceste prăbuşiri nervoase surveneau mai frecvent la bărbaţi decât la femei.

Oraşul, care era atât de aproape şi totuşi atât de departe, devenea o adevărată tortură, vederea lui te chinuia, te ademenea, te batjocorea, promitea multe şi nu respecta nici o promisiune. Uneori semăna cu un monstru din pâclă pe care norii zdrenţuiţi şi zgomotele vapoarelor îl înconjurau ca o hoardă de ihtiozauri din oţel; apoi, noaptea târziu se transforma într-un peisaj rece şi alb, luminat de lună, cu sute de turle, un Babilon tăcut şi fantomatic - în schimb seara, când era asaltat de iluminaţia artificială, devenea un covor sclipitor întins între orizonturi, exotic şi copleşitor după nopţile întunecate ale războiului din Europa. În asemenea momente, fugarii se sculau de multe ori, treziţi de planşetele, gemetele şi ţipetele celor adormiţi, care erau bântuiţi şi în vise de *Gestapo,* jandarmi şi călăii S.S.[2]; ei se opreau la ferestre, în grupuri mici, întunecate, murmurând ceva sau păstrând tăcerea

2 S.S = Schutzstaffel, un fel de poliţie militară în Germania nazistă

şi fixând cu ochii lor arzători panorama luminoasă feerică a pământului făgăduinţei numit America, uniţi printr-acel sentiment de fraternizare şi solidaritate generat doar de nenorocire - niciodată de fericire.

Dispuneam de un paşaport german valabil încă patru luni. Era emis pe numele Ludwig Sommer fiind aproape autentic. Îl moştenisem de la un prieten, decedat cu doi ani în urmă la Bordeaux; având în vedere că înălţimea, culoarea părului şi a ochilor se potriveau, fostul profesor de matematică şi apoi falsificator de paşapoarte Bauer din Marsilia mă sfătuise să nu schimb numele din paşaport cu numele meu. Ce-i drept, printre emigranţi găseai şi litografi excepţionali, care îi ajutaseră deja pe mulţi transfugi lipsiţi de acte să intre în posesia unei legitimaţii utilizabile; am urmat, cu toate acestea, sfatul lui Bauer şi *am* renunţat la numele meu adevărat, din care, oricum, aproape că nu mai putea fi întrebuinţat nimic. Dimpotrivă, el figura deja pe listele *Gestapo-ului* aşa că era momentul să dispară complet. Astfel, paşaportul meu era aproape autentic - doar eu şi fotografia reprezentam falsuri. Specialistul Bauer îmi explicase care sunt avantajele: un paşaport foarte contrafăcut, - chiar dacă falsificările erau perfecte - nu rezista decât la un control superficial; odată ajuns într-un laborator de poliţie mai bine dotat, îşi dădea în vileag tainele şi mă păşteau închisoarea, extrădarea sau chiar ceva mai rău. În schimb verificarea unui paşaport veritabil cu un proprietar fals necesita mult mai mult timp; trebuia să ceri informaţii de la autoritatea care îl eliberase - lucru imposibil de realizat acum din

cauza războiului, toate relaţiile cu Germania fiind întrerupte. De atunci, experţii te sfătuiau să-ţi schimbi mai bine identitatea; ştampilele puteau fi copiate mai uşor decât numele. Singura neconcordanţă din paşaportul meu era religia. Sommer fusese evreu; eu însă nu. După părerea lui Bauer, acest amănunt era neesenţial.

– Dacă ar fi să ajungi în mâinile nemţilor, aruncă-ţi paşaportul, mă povăţui el. Deoarece nu eşti circumcis, s-ar putea să te strecori cu un pretext oarecare şi să nu fii trimis în camera de gazare - pe de altă parte, s-ar putea ca identitatea de evreu să-ţi fie de folos în timpul fugii. Este adevărat că nu cunoşti toate ritualurile iudaice, dar poţi să te justifici spunând că atât dumneata cât şi tatăl dumitale eraţi liber-cugetători.

Bauer a fost arestat cu trei luni mai târziu. Înarmat cu actele unui consul spaniol, Robert Hirsch încercase să-l scoată din închisoare. Prea târziu. Cu o seară înainte Bauer fusese transportat în Germania.

Pe insula Ellis am dat de doi emigranţi pe care îi cunoşteam superficial de mai demult. Din când în când ne întâlnisem pe aşa numita *Via Dolorosa*[3]. Această *Via Dolorosa* era ruta celor care se refugiau din faţa regimului hitlerist. Ea ducea din Olanda, Belgia şi din nordul Franţei până la Paris; acolo se bifurca. O derivaţie mergea, prin Lyon, până pe coasta Mării Mediterane; cealaltă prin Bordeaux, Marsilia şi peste Pirinei până în Spania şi Portugalia, la portul Lisabona. Primise acest nume de la emi-

3 Via Dolorosa = Drumul suferinţei, calea suferinţei

granţii plecaţi din Germania. Aceştia nu fugeau doar de *Gestapo-ul* lui Hitler, ci trebuiau să se ascundă şi de jandarmii ţărilor în care căutau adăpost. Cei mai mulţi dintre ei nu dispuneau nici de acte valabile nici de vize. Dacă erau prinşi de jandarmi erau arestaţi, întemniţaţi şi extrădaţi. Multe ţări dădeau însă dovadă de clemenţă şi nu-i trimiteau în Germania; căci acolo s-ar fi prăpădit în lagărele de concentrare. Deoarece doar puţini refugiaţi reuşiseră să intre în posesia unor paşapoarte valabile, majoritatea se afla într-un refugiu continuu. În lipsa documentelor, nu puteau nici să muncească legal. Cei mai mulţi erau prin urmare înfometaţi, năpăstuiţi şi însinguraţi, iată din ce cauză denumiseră ruta peregrinării lor *Via Dolorosa.* Punctele de popas erau oficiile poştale din oraşe şi zidurile albe de pe străzi. La oficiile poştale sperau să găsească, la *poste restante,* veşti de la rude şi prieteni. Zidurile şi casele de pe traseu erau ziarele lor. Puteai găsi acolo însemnări, făcute cu cretă sau cărbune, de către cei rătăciţi care se căutau unii pe alţii, precum şi avertismente, sfaturi, strigăte în gol, într-o perioadă de indiferenţă şi nepăsare generală, care va fi urmată în curând de epoca inumanităţii: războiul, în decursul căruia *Gestapo-ul* şi jandarmii vor acţiona de multe ori mână în mână.

Pe unul dintre emigranţii de pe insula Ellis îl întâlnisem la graniţa elveţiană, unde funcţionarii de la vamă ne alungaseră, într-o noapte, de patru ori în Franţa. De acolo, însă, grănicerii francezi ne expediau iar înapoi. Noaptea era foarte rece şi, în cele din urmă, Rabinowitz şi cu mine reuşisem să-i înduplecăm pe elveţieni să ne bage la închisoare, închisorile din Elveţia erau încălzite; ele treceau

drept un adevărat paradis şi am fi fost bucuroşi să putem petrece întreaga iarnă acolo; dar elveţienii erau oameni pragmatici. După scurt timp, ne făcură vânt, prin Tessin, în Italia, unde ne-am despărţit. Ambii imigranţi aveau rude în America, iar acestea se obligaseră să preia garanţia pentru întreţinerea celor doi. Din care cauză, după câteva zile, amândoi au fost eliberaţi de pe insula Ellis. La plecare, Rabinowitz mi-a promis că se va interesa, la New York, de cunoştinţele întâlnite pe *Via Dolorosa.* Nu mi-am făcut mari speranţe. Era o promisiune de tipul acelora date uitării în clipa când ajungeai în libertate.

De fapt, nu mă simţeam disperat. Cu câţiva ani în urmă mă obişnuisem, într-un muzeu din Bruxelles, să stau ore în şir liniştit, fără să intru în panică. Reuşeam atunci să mă transpun într-o stare de inerţie aproape vecină cu autosugestia. În felul acesta ieşeam oarecum din mine însumi, suportând mai uşor orele de aşteptare îndelungată şi încordată, deoarece, până la urmă, acestea păreau - printr-o ciudată disociere schizofrenică - să nu mă mai privească pe mine. În consecinţă, nu mă mai simţeam apăsat de singurătatea cămăruţei minuscule, lipsită de lumină, în care am stat ascuns timp de câteva luni. Directorul muzeului mă adăpostise acolo când *Gestapo-ul* începuse să scotocească Bruxelles-ul în căutarea emigranţilor. II vedeam doar seara şi dimineaţa, pentru o clipă; căci îmi aducea ceva de mâncare; seara, după ce muzeul se închidea, îmi dădea drumul să ies. În timpul zilei încăperea era zăvorâtă, iar cheia era la director. Fireşte că trebuia, atunci când auzeam pe cineva trecând pe coridor, să-mi înăbuş tuşea, strănutatul

şi orice mişcare care ar fi făcut zgomot. Nu era nimic complicat în asta, dar iritarea nervoasă cauzată de teamă s-ar fi putut transforma, la început, uşor în panică, dacă ar fi apărut cu adevărat un pericol iminent. Iată de ce, pentru a dispune oarecum de o rezervă spirituală, am mers mai departe decât ar fi fost necesar şi am început să fac abstracţie de ceasul meu, aşa încât la un moment dat nu mai ştiam dacă este zi sau noapte, mai ales duminicile, când directorul nu venea la muzeu; dar în curând a trebuit să renunţ la acest exerciţiu. Căci eram pe punctul de a-mi pierde ultimul rest de echilibru şi de a mă apropia prea tare de mlaştinile autosacrificării. Oricum, nu mai aveam mult până a ajunge acolo. Ceea ce m-a salvat a fost speranţa că mă voi putea răzbuna - nu încrederea în viaţă.

O săptămână mai târziu am fost acostat de un om uscăţiv, cu o înfăţişare cadaverică. Purta o geantă verde, din piele de crocodil, semănând cu unul din avocaţii ce bântuiau, ca nişte ciori, prin sala mare în care ne petreceam ziua.

– Sunteţi Ludwig Sommer?

M-am uitat neîncrezător la el. Vorbise în limba germană.

– De ce? l-am întrebat.

– Nu ştiţi dacă sunteţi Ludwig Sommer? Bărbatul izbucni într-un râs concrănitor. Avea nişte dinţi mari, neobişnuit de albi, iar fata sa era cenuşie, sifonată.

Intre timp ajunsesem la concluzia că nu aveam nici un motiv să-mi ascund numele.

– Ba ştiu foarte bine, am răspuns, dar nu ştiu din ce cauză vă interesează pe dumneavoastră.

Omul clipi de câteva ori ca o bufniţă:

– Vin din partea lui Robert Hirsch, declară în cele din urmă.

Mi-am ridicat, surprins, privirile.

– Din partea lui Hirsch? Robert Hirsch? Omul dădu din cap:

– Cine altcineva?

– Dar Robert Hirsch a murit, am spus. Omul mă privi perplex:

– Robert Hirsch este la New York, adăugă apoi. Nu au trecut nici două ore de când am vorbit cu el.

Am scuturat din cap:

– Este imposibil, trebuie să fie vorba despre altcineva. Robert Hirsch a fost împuşcat la Marsilia.

– Nici vorbă! Robert Hirsch m-a trimis să vă ajut, să vă scot de aici.

Nu l-am crezut. M-am temut că este o capcană pe care mi-o întindeau inspectorii.

– Dar de unde ştie că sunt aici? am întrebat.

– Unul pe care îl cheamă Rabinowitz i-a dat telefon şi i-a spus că sunteţi aici.

Omul scoase din buzunar o carte de vizită:

– Sunt Levin de la *Levin şi Watson.* Avocaţi. V-am convins? Sunteţi al dracului de neîncrezător. De ce? Aveţi chiar atâtea de ascuns?

Am respirat adânc. Acum îl credeam.

– Dar în toată Marsilia circula zvonul că Hirsch a fost împuşcat de *Gestapo,* am spus.

– Marsilia! replică Levin cu un ton dispreţuitor. Aici suntem în America!

– Oare suntem într-adevăr? M-am uitat la sala cu ferestre zăbrelite şi la emigranţi. Levin scoase iarăşi un hohot de râs croncănitor.

– După câte văd, v-aţi păstrat umorul. Domnul Hirsch ne-a comunicat deja câteva date despre dumneavoastră. Aţi fost împreună într-un lagăr de internare în Franţa? Este adevărat?

Am dat afirmativ din cap. Era doar pe jumătate adevărat; Hirsch petrecuse doar o oră în lagăr. Venise travestit în ofiţer S.S. şi îi ceruse comandantului francez să-i predea doi emigranţi politici din Germania, căutaţi de *Gestapo.* Cu această ocazie mă observase şi pe mine; nu ştiuse că mă aflu în lagăr. Fără a clipi din ochi, ceruse să fiu şi eu predat. Comandantul, un rezervist anxios, care se săturase de mult de toate, insistase doar să primească o confirmare scrisă, oficială. Hirsch i-o dăduse; avea întotdeauna asupra sa hârtii false şi autentice, *in blanco*. Apoi salutase cu salutul hitlerist, ne încărcase în automobilul său şi o luase din loc. Cei doi politici fuseseră arestaţi cu un an mai târziu; căzuseră într-o cursă întinsă de *Gestapo* la Bordeaux.

– Da, este adevărat, am declarat. Aş putea să văd şi eu materialul pe care vi l-a dat Hirsch?

Levin ezită o clipă, apoi spuse:

– Da, firește. Dar de ce?

Nu am răspuns nimic. Voiam să văd dacă declaraţiile lui Robert coincideau cu cele date de mine inspectorilor. Am citit documentul cu atenţie, apoi l-am înapoiat.

– Este corect? întrebă Levin încă o dată.

– Da, am spus uitându-mă în jurul meu. Toate păreau să se fi schimbat dintr-o dată. Nu mai eram singur. Robert Hirsch trăia. O voce pe care o crezusem amuţită pentru totdeauna mi se adresase. Toate erau acum altfel. Nimic nu părea încă pierdut.

– Câţi bani aveţi? întrebă avocatul.

– O sută cincizeci de dolari, am replicat prudent. Levin îşi clătină capul pleşuv:

– Cam puţin... chiar şi pentru o viză scurtă, de vizită, pentru a pleca apoi mai departe, în Mexic sau Canada.

Dar asta s-ar mai putea aranja. Mă înţelegeţi?

– Nu. Ce să fac în Mexic sau Canada?

Levin îşi arătă iar dinţii de cal:

– Nimic, domnule Sommer. Important este să reuşesc să vă aduc deocamdată la New York. Cel mai simplu ar fi să cerem o viză de tranzit pentru o perioadă scurtă. O dată intrat în ţară, vă puteţi îmbolnăvi. Inapt de călătorie. Şi putem repeta cererea. Situaţia se poate schimba. Deocamdată important este să intrăm cu un picior! Acum mă înţelegeţi?

– Da.

O femeie trecu, plângând, pe lângă noi. Levin scoase din buzunar o pereche de ochelari cu ramă neagră, din corn, şi se uită după ea:

– Nu poate fi uşor să stai aici, spuse. Am ridicat din umeri:

– Ar putea să fie şi mai rău.

– Mai rău? Cum aşa?

– Mult mai rău, am adăugat. S-ar putea să fii aici şi să suferi de un cancer gastric. Sau s-ar putea ca Ellis Island să se afle în Germania, şi s-ar putea ca tatăl tău să fie răstignit în faţa ta pentru a smulge de la tine informaţii.

Levin se holbă la mine:

– Aveţi o fantezie *cât* se poate de macabră, observă apoi.

Am scuturat din cap:

– Nu, am spus, am trecut însă prin experienţe cât se poate de macabre.

Avocatul scoase o batistă mare, colorată, şi îşi suflă nasul, ca o trompetă. Apoi împături cu grijă batista şi o vârî în buzunar.

– Ce vârstă aveţi?

– Treizeci şi doi.

– Şi de când v-aţi refugiat?

– De aproape cinci ani.

Nu era adevărat. Îmi începusem băjenia de mai demult; dar Ludwig Sommer, al cărui paşaport îl deţineam, se refugiase doar în 1939.

– Evreu?

Am dat afirmativ din cap.

– Nu prea aveţi figură de evreu, declară Levin.

– Poate. Dar aveţi impresia că Hitler, Goebbels, Himmler şi Hess au o înfăţişare foarte ariană?

Levin izbucni iarăşi în râsul său croncănitor:

– Nu, zău că nu! În fond este indiferent. De ce v-aţi da drept evreu dacă nu aţi fi? Mai ales în ziua de astăzi. Nu-i aşa?

– Poate că da.

– Aţi stat într-un lagăr de concentrare german?

– Da, am răspuns fără chef. Patru luni de zile.

– Aveţi documente în acest sens? întrebă Levin cu un fel de aviditate.

– Nu am primit nici un document. Am fost eliberat, iar mai târziu am fugit.

– Păcat! Am fi putut profita acum de ele.

M-am uitat la Levin. Îl înţelegeam foarte bine, dar îmi repugna să fac o afacere din asta. Totul fusese mult prea îngrozitor. Atât de îngrozitor, încât îmi dădeam silinţa să refulez totul. Nu să uit; doar să-mi neutralizez amintirile până în momentul când voi

avea nevoie de ele. Nu aici, pe insula Ellis - în Germania.

Levin îşi deschise geanta şi scoase din ea câteva foi de hârtie.

– Iată şi ceea ce domnul Hirsch mi-a predat în materie de dovezi şi declaraţii ale unor oameni care vă cunosc.

Toate sunt deja certificate de notar. Adică de partenerul meu, Watson, ca să fie mai comod. Vreţi să le vedeţi şi pe acestea?

Am scuturat din cap. Cunoşteam aceste declaraţii încă de la Paris. Robert Hirsch era un maestru în acest domeniu. Nu voiam să le văd acum. În mod ciudat aveam senzaţia că, deşi această zi fusese atât de fericită, trebuia să las ceva şi pe seama hazardului. Orice emigrant m-ar fi înţeles imediat. Cei ce sunt mereu în situaţia de a lupta contra unor şanse de o sută la unu, vor, tocmai de aceea, să-i dea şi norocului posibilitatea de a intra în acţiune. Ar fi fost absurd să încerc să-i explic lui Levin aşa ceva.

Mulţumit, avocatul băgă hârtiile înapoi în geantă.

– Iar acum mai trebuie să găsim pe cineva care să depună pentru dumneavoastră o garanţie că, în timpul şederii aici, nu veţi cere să fiţi întreţinut de stat. Cunoaşteţi pe cineva?

– Nu.

– Poate că Robert Hirsch cunoaşte pe cineva?

– Asta nu o ştiu eu.

– Va găsi pe cineva, spuse Levin cu un ton ciudat de încrezător. Este un om foarte priceput în acest domeniu. Unde veţi locui la New York? Domnul Hirsch propune Hotelul *Rausch.* Şi el a locuit mai demult acolo. Am păstrat un moment tăcerea.

– Domnule Levin, am început apoi, vreţi să spuneţi că o să scap într-adevăr de aici?

– De ce nu? Păi, de aceea sunt aici.

– Credeţi cu adevărat că va fi aşa?

– Fireşte că da. Dumneavoastră nu? Am închis ochii o clipă.

– Ba da, am spus apoi. Şi eu cred.

– Păi atunci? Nu este voie să ne pierdem niciodată speranţa. Sau emigranţii nu gândesc aşa?

Am scuturat din cap.

– Ei, vedeţi? Să nu ne pierdem niciodată speranţa... un vechi şi foarte sănătos principiu american! Mă înţelegeţi?

Am dat din cap. Nu aveam nici un chef să-i explic acestei progenituri inocente a unui stat de drept cât de distructivă putea fi speranţa. Era în stare să macine puterea de rezistenţă a unei inimi slăbite, întocmai cum loviturile greşite subminează rezervele unui boxer pe cale de a pierde competiţia. Am văzut mult mai mulţi oameni prăpădindu-se din cauza speranţelor înşelate decât din cauza resemnării liber consimţite, în care toate forţele se concentrau în vederea supravieţuirii, nemairămânând loc pentru nimic altceva.

Levin îşi închise geanta.

– Voi depune acum aceste hârtii la inspectori. Revin peste câteva zile. Capul sus! O să fie totul bine. Apoi adulmecă puţin: Ce miros rău! Ca într-un spital prost dezinfectat.

– Miroase a sărăcie, a autorităţi publice şi a deznădejde, am spus.

Levin îşi scoase ochelarii şi se frecă la ochi.

– Deznădejde? întrebă cu ironie. Are miros?

– Sunteţi un om fericit dacă nu ştiţi atâta lucru, am replicat.

– Na, na; o luaţi cam de departe când vorbiţi despre noţiunea de fericire.

Nu am mai răspuns nimic; nu avea nici un sens să-i explic că niciodată nu o poţi lua de suficient de departe şi că şi în asta rezidă taina supravieţuirii. Levin îmi întinse o mână mare, osoasă. Voiam să-l întreb cam cât o să mă coste toată povestea, dar am tăcut. Exista riscul de a pune prea multe întrebări şi de a rata în felul acesta totul. Levin fusese trimis de Hirsch, era suficient atât.

M-am ridicat şi m-am uitat după avocat. Încă nu reuşeam să dau crezare asigurărilor lui că totul va merge bine. Aveam prea multă experienţă în această privinţă şi mă fripsesem deja de multe ori la degete. Am simţit totuşi o stare de agitaţie care se intensifica şi pe care nu o mai puteam ţine sub control. Nu mă gândeam doar la faptul că Robert Hirsch era la New York, că era în viaţă; mai era ceva - un element căruia îi opusesem, cu câteva minute înainte, rezistenţă, încercând să-l resping cu acea aroganţă determinată de nenorocire: şi anume o speranţă disperată. Iată că se înfiripase pe nesimţite, iţindu-se în această clipă - o speranţă sălbatică, bizară, nejustificată, o speranţă anonimă, aproape lipsită de ţel, dirijată doar de năzuinţa spre o libertate nebuloasă; dar o libertate pentru ce? În ce direcţie? Cu ce obiectiv? Nu ştiam nici eu. Era o speranţă nedefinită, care îmi răscolea, fără să vreau, eul într-un imbold vital atât de primitiv încât aproape că nu mai avea deloc de-a face cu mine. Ce se alesese de resemnarea mea? Ce se alesese de neîncrederea mea? Ce se alesese de superioritatea

mea căznită, elaborată cu atâta trudă? Nu ştiam nici eu.

M-am întors şi am zărit-o în faţa mea pe femeia care plângea adineauri. Ducea de mână un copil cu părul roşu, care mânca o banană.

– Ce-aţi păţit? am întrebat-o.

– Nu vor să-mi dea viză de intrare pentru copil, şopti.

– Dar de ce?

– Ei spun că ar fi... Ezită o clipă. Este înapoiat mintal, explică apoi în pripă. Dar îşi va reveni! După toate prin care am trecut! Nu este idiot! Este doar înapoiat! îşi va reveni! Are nevoie de timp! Nu este bolnav psihic! Dar ăia de acolo nu vor să creadă!

– L-a consultat şi un medic?

– Nu ştiu.

– Trebuie să cereţi să-l vadă un medic. Un medic specialist. Vă va ajuta.

– Cum să pretind să vină un medic specialist? murmură femeia. Sunt un om sărac.

– Trebuie să cereţi. Aşa ceva este posibil aici.

Băieţaşul adună cojile bananei pe care o mâncase şi le vârî în buzunarul pantalonilor.

– Este atât de ordonat, murmură mama. Vedeţi cât de ordonat este? Cum să fie nebun?

M-am uitat la băiat. Nu părea să audă ce spune mamă-sa. Buza inferioară îi atârna, el se scărpina în capul acoperit cu un păr învăpăiat. Soarele se reflecta în ochii săi, de parcă aceştia ar fi fost din sticlă.

– De ce nu vor să-i dea viză de intrare? murmură mama. Doar este şi mai sărac decât ceilalţi.

Nu aveam ce răspunde.

– Dau multora viză, am continuat în cele din urmă. Aproape tuturor. În fiecare dimineaţă sunt eliberaţi câţiva.

Trebuie să aveţi răbdare.

M-am dispreţuit pe mine însumi pentru aceste cuvinte, îmi dădeam seama că încercam să mă eschivez în faţa acestor ochi care se uitau la mine disperaţi, de parcă eu aş fi fost în situaţia de a da sfaturi. Dar nu ştiam ce sfat să-i dau. Mi-am băgat, jenat, mâna în buzunar, am scos nişte bani şi i-am pus în mânuţa băiatului care părea foarte impasibil:

– Uite, cumpără-ţi ceva cu ei!

Era vechea superstiţie a emigranţilor; încercarea de a mi tui destinul printr-un gest absurd. Mi-a fost, imediat după aceea, ruşine. Un gest umanitar meschin în schimbul libertăţii mele, m-am gândit. Şi acum ce mai urmează? Oare speranţa va fi însoţită de sora ei geamănă coruptă, adică de teamă? Şi de fiica ei şi mai abjectă. Adică de laşitate?

N-am dormit bine în noaptea următoare. Am rămas multă vreme la fereastra dincolo de care pâlpâiau şi sclipeau luminile New York-ului, gândindu-mă la viaţa mea ratată. Spre dimineaţă un om bătrân suferi un colaps. Umbre agitate se foiau în jurul patului său. Cineva căuta nitroglicerină. Bătrânul îşi pierduse cutia cu medicamente.

– Nu cumva să se îmbolnăvească, şopteau aparţinătorii. Dacă se îmbolnăveşte, suntem pierduţi! Mâine dimineaţă trebuie să fie pe picioare! Dar nu găseau cutia; un turc melancolic, cu o mustaţă mare, le veni în ajutor. În ziua următoare bătrânul reuşi să se târască iarăşi până în sala comună.

2.

Avocatul reapăru după trei zile...

– Arătaţi mizerabil, necheză. Ce s-a întâmplat cu dumneavoastră?

– Speranţa, am replicat cu ironie. Îl doboară pe om mai uşor decât nenorocirea. Ar trebui să ştiţi atâta lucru, domnule Levin.

– Lăsaţi-mă în pace cu bancurile dumneavoastră de emigrant! Nu aveţi nici un motiv să fiţi deprimat. Vă aduc noutăţi.

– Ce fel de noutăţi? am întrebat precaut. Mă temeam încă să nu se fi descoperit vreo neregulă legată de paşaportul meu.

Levin rânji arătându-şi toţi dinţii uriaşi. Râdea prea des, îmi trecu prin minte. Prea des pentru un avocat.

– Am găsit un girant pentru dumneavoastră, îmi explică. Pe cineva care să gireze că nu veţi pretinde subvenţii de la stat. Un sponsor! Ei, ce aveţi de spus?

– Hirsch? am întrebat neîncrezător.

Levin scutură din capul său pleşuv.

– Hirsch nu dispune de bani suficienţi pentru aşa ceva. Îl cunoaşteţi pe bancherul Tannenbaum?

Am tăcut. Nu ştiam ce să spun.

– Poate că da, am spus.

– Poate că da? Ce înseamnă „poate”? încetaţi cu eschivele! Trebuie să-l cunoaşteţi! Din moment ce garantează pentru dumneavoastră!

Un stol de pescăruşi trecu deodată, ţipând, prin faţa ferestrelor, zburând deasupra luciului uşor agitat al mării. Nu-l cunoşteam pe bancherul Tannenbaum. Nu cunoşteam pe nimeni în New York, cu excepţia lui Robert Hirsch. Presupuneam că el

aranjase totul. Întocmai ca afacerile din Franţa, în calitate de consul spaniol.

– Probabil că îl cunosc, am spus. Întâlneşti atâţia oameni în timpul refugiului; se mai întâmplă să le uiţi numele.

Levin îmi aruncă o privire sceptică:

– Chiar şi numele lui Tannenbaum?

Am râs:

– Fireşte, şi al lui Tannenbaum. De ce nu? Cu atât mai mult al lui Tannenbaum! Cui îi place să-şi amintească, în ziua de astăzi, de Crăciunul german?[4]

Levin îşi suflă nasul borcănat:

– În realitate, nu are nici o importanţă dacă îl cunoaşteţi sau nu. Important este să gireze pentru dumneavoastră! Şi o face!

Apoi îşi deschise geanta. Câteva ziare căzură din ea. Levin mi le oferi:

– Ziarele de dimineaţă! Le-aţi citit deja?

– Nu.

– Cum? încă nu? Aici nu există ziare?

– Ba da. Dar astăzi nu le-am citit încă.

– Ciudat! Ai crede că tocmai dumneavoastră vă repeziţi în fiecare zi la ele. Cei de aici nu procedează aşa?

– Ba probabil că da.

– Nu şi dumneavoastră?

– Nu, eu nu. Nici nu cunosc suficient de bine limba engleză.

Levin scutură din cap.

– Sunteţi un om ciudat!

– S-ar putea să fiu, am spus.

---

4 „Tannenbaum" înseamnă, în limba germană, „pom de Crăciun".

Am renunţat să-i explic acestui amator de răspunsuri directe că nu eram ahtiat să aflu ultimele noutăţi de pe front atâta vreme cât rămâneam închis aici. Mult mai important pentru mine era să nu-mi epuizez rezervele sufleteşti precare prin emoţii inutile. Dacă i-aş fi mărturisit că citesc, în schimb, în timpul nopţii, o antologie de poezie germană pe care o cărasem de-a lungul întregii *Via Dolorosa,* ar fi văzut probabil în mine un bolnav psihic şi ar fi renunţat să-mi susţină cauza.

– Mulţumesc foarte mult, am spus luând ziarele.

Levin scotoci iar prin geantă:

– Iată şi două sute de dolari pe care mi i-a dat domnul Hirsch pentru dumneavoastră, îmi explică. Un acont al onorariului meu.

Scoase patru bancnote, le grupă în formă de evantai, ca la jocul de cărţi, apoi le vârî înapoi. M-am uitat la bani.

– Domnul Hirsch v-a dat banii numai ca acont al onorariului dumneavoastră? am întrebat.

– Nu tocmai, dar cred că nu aveţi nimic împotrivă dacă îi păstrez, nu-i aşa? Levin zâmbi din nou, de data aceasta nu numai cu toţi dinţii şi cu toate ridurile, ci şi cu urechile. Acestea se mişcau ca urechile unui elefant. Doar nu vreţi să lucrez pentru dumneavoastră pe gratis? întrebă cu o voce blândă.

– Desigur că nu. Dar nu dumneavoastră mi-aţi spus că suma de o sută cincizeci de dolari, pe care o posed, este prea mică pentru a primi permisiunea de a intra în America?

– Nu şi în cazul în care aveţi un sponsor! Tannenbaum a schimbat radical situaţia.

Levin radia. Radia în asemenea măsură încât mă aşteptam acum la un asalt şi asupra celor o sută

cincizeci de dolari ai mei. Am hotărât să-i apăr cu dinţii şi cu ghearele până în clipa când voi vedea în paşaportul meu ştampila cu viza de intrare în America. Levin părea să-mi fi ghicit gândurile.

– Merg acum să depun hârtiile acestea la inspectori, declară sec. Dacă totul decurge normal, peste câteva zile vine partenerul meu, Watson. Dânsul va aranja restul.

– Watson? am întrebat.

– Da, Watson, răspunse.

– Dar de ce Watson? am întrebat bănuitor.

Spre marea mea uimire, Levin păru jenat:

– Familia lui Watson este americană de generaţii întregi. Americană get beget, îmi explică. A sosit în ţară o dată cu *Mayflower*[5]. În America asta echivalează cu un titlu de nobleţe. O prejudecată nevinovată care trebuie exploatată. Mai ales în cazul dumneavoastră. Mă înţelegeţi?

– Înţeleg, am spus surprins. Probabil că Watson nu era evreu. Înseamnă că dădeai şi aici de aşa ceva.

– Watson conferă întregii situaţii cadrul optim, mai spuse Levin cu demnitate, adăugând: Şi pentru eventuale alte cereri, de mai târziu. Apoi se ridică şi îmi întinse mâna osoasă.

– Cu bine! în curând sunteţi în New York!

Nu am răspuns. Persoana lui îmi displăcea din toate punctele de vedere. Îmi aveam superstiţiile mele, întocmai ca toţi cei ce trăiau de pe urma hazardului; iată de ce consideram de rău augur siguranţa cu care anticipa viitorul. O făcuse din prima zi, când mă întrebase unde voi locui la New York. Nu era bine să le pui emigranţilor asemenea

5 Vasul cu care aproximativ 100 de puritani au venit în 1620 din Anglia debarcând în Massachusetts

întrebări, aducea ghinion. Constatasem de atâtea ori, că se întâmpla tocmai contrarul. Iar Tannenbaum - ce fel de poveste ciudată şi dubioasă mai era şi asta? încă nu eram convins că era adevărată. Acest avocat pusese imediat gheara şi pe banii trimişi de Robert Hirsch! Cu siguranţă că nu asta fusese intenţia lui Hirsch! Două sute de dolari! O avere! îmi trebuiseră doi ani ca să-i economisesc pe cei o sută cincizeci ai mei. Poate că, la proxima ocazie, Levin îi va cere şi pe aceştia! Singurul lucru care mă liniştea era că, totuşi, Robert Hirsch o trimisese la mine pe această hienă cu prea mulţi dinţi.

Hirsch era singurul Macabeu autentic pe care îl cunoşteam. Apăruse într-o bună zi în Provence, la scurtă vreme după încheierea armistiţiului din Franţa, dându-se drept viceconsul al Spaniei. Îşi procurase de undeva un paşaport diplomatic pe numele lui Râul Tegner şi afişa o atitudine foarte insolentă. Nu ştia nimeni în ce măsură paşaportul era autentic. Se presupunea că îl obţinuse cu ajutorul mişcării de rezistenţă din Franţa. Hirsch însuşi nu trăda nici un amănunt, dar toată lumea ştia că, în timpul carierei sale meteorice, lucrase şi pentru Rezistenţa franceză. În orice caz dispunea de o maşină cu număr spaniol şi cu însemnele „corp diplomatic", purta haine elegante şi avea suficientă benzină într-o perioadă când aceasta devenise o raritate. Era clar că nu ar fi putut obţine toate acestea fără ajutorul Rezistenţei. Hirsch transporta pentru ei arme, manifeste şi mici pamflete pe câte două pagini. Era tocmai perioada când, nesocotind convenţiile referitoare la ocuparea parţială a Franţei, germanii făceau incursiuni în teritoriul

neocupat pentru a aresta emigranţi. Hirsch încerca să salveze pe cine putea, îl ajutau maşina, paşaportul şi cutezanţa sa. Dacă era supus unui control, exploata la maximum faptul că era cică reprezentantul unui dictator care întreţinea relaţii de prietenie cu Germania. Deci trăgea un perdaf serios patrulelor, referindu-se la imunitatea sa diplomatică şi ameninţând imediat cu Franco şi relaţiile acestuia cu Hitler. Patrulele germane preferau să-l lase în pace decât să dea de bucluc. Din cauza spiritului lor înnăscut de subordonare, soldaţii manifestau respect faţă de titulatură şi paşaport, iar supuşenia mergea mână în mână cu teama de răspundere, mai ales la gradele inferioare. Dar chiar şi oamenii S.S.-ului îşi pierdeau aplombul dacă Hirsch se răţoia la ei. Acesta profita de sentimentul de frică pe care orice dictatură îl inoculează chiar şi în rândul propriilor cadre, datorită faptului că noţiunile de drept devin labile deci periculoase până şi pentru adepţi, dacă aceştia nu cunosc la perfecţie dispoziţiile aflate în continuă fluctuaţie. În felul acesta, Hirsch trăgea foloase de pe urma laşităţii care, împreună cu brutalitatea, sunt consecinţa logică a unei dictaturi.

Hirsch deveni, timp de câteva luni, o adevărată legendă pentru emigranţi. Le salvă câtorva dintre ei viaţa, cu ajutorul unor documente in blanco pe care le obţinuse de undeva, completându-le la nevoie. Astfel că mulţi oameni reuşiseră să scape trecând Pirineii, deşi erau căutaţi de *Gestapo.* Alţii îşi găseau un ascunziş în mănăstiri din provincie până sosea momentul să fie expediaţi mai departe. Pe doi izbuti să-i elibereze din arest şi să-i scape. Transporta

baloturi întregi de literatură a Rezistenţei, şi anume aproape pe faţă, în maşina sa. Pe vremea aceea mă scosese şi pe mine, împreună cu alţi doi deţinuţi politici, din lagărul de internare - de data aceasta travestit în ofiţer S.S. Toată lumea credea că o asemenea campanie singulară contra tiraniei nu putea să se termine decât cu o moarte violentă. La un moment dat nu se mai auzi nimic despre el. Se zvonea că fusese executat de *Gestapo.* Ca de obicei, se găsiră şi oameni care susţineau că asistaseră la arestarea sa.

După eliberarea mea din lagărul de internare îl întâlnisem de repetate ori şi am petrecut multe seri împreună, stând de vorbă până spre dimineaţă. Hirsch era revoltat la culme văzând că evreii erau vânaţi de germani ca nişte iepuri şi că acceptau, fără a opune nici o rezistenţă, să fie înghesuiţi cu miile în vagoanele supraaglomerate, care îi duceau în lagărele morţii. Nu reuşea să înţeleagă de ce evreii nu făceau aproape niciodată măcar o încercare de a se împotrivi şi de a se apăra, murind resemnaţi, fără ca cel puţin o parte dintre ei, conştientă că oricum soarta îi este pecetluită, să se răzvrătească şi să cauzeze moartea câtorva dintre torţionari. Ştiam amândoi, că motivele nu trebuie căutate în noţiunile superficiale de frică, ultimă speranţă deznădăjduită sau chiar laşitate - ba chiar dimpotrivă; căci era nevoie de mai mult curaj să mori resemnat decât să loveşti într-o ultimă tentativă de imitare a răzbunării teutonice. Dar, cu toate acestea, pe Hirsch îl enerva cumplit această resemnare devenită atavică de două mii de ani, de pe vremea Macabeilor. Iată de ce îşi ura propria naţie, manifestând, în acelaşi timp, faţă de ea o

înţelegere generată de o dragoste îndurerată. Războiul său individual contra terorii nu avea deci doar motive umanitare; era şi o rebeliune împotriva sa însuşi.

Am luat ziarele aduse de Levin. Nu înţelegeam prea bine limba engleză, aşa că nu le puteam citi decât cu mare efort. Un sirian îmi împrumutase, pe vapor, o gramatică engleză scrisă în limba franceză şi mă iniţiase un timp în tainele limbii; la eliberarea sa, îmi dăruise cartea, iar eu continuam să o studiez. Pronunţia mi-o însuşeam, de bine de rău, cu ajutorul unui gramofon adus pe insula Ellis de către o familie de emigranţi polonezi. Aceasta dispunea de aproximativ o duzină de discuri, care conţineau un curs de limba engleză. Gramofonul era instalat, de dimineaţă în sala mare, şi toţi membrii familiei se adunau într-un colţ, unde făceau exerciţii de limba engleză. Ascultau cu evlavie şi atenţie vocea lentă, saturată, a crainicului care relata încet despre viaţa unei familii englezeşti fictive, Brown; aceasta avea o casă, o grădină, fii şi fiice care frecventau şcoala şi îşi făceau lecţiile, în timp ce domnul Brown mergea cu bicicleta la birou, iar doamna Brown stropea florile, prepara mâncarea, purta un şorţ şi avea părul negru. Emigranţii deznădăjduiţi participau zi de zi, cu nesaţ, la această viaţă tihnită, gurile lor se deschideau şi se închideau în ritmul crainicului, ca la un film dat cu încetinitorul; de jur împrejur se adunau şi alţi emigranţi încercând să profite şi ei. Când se lăsa întunericul aveai impresia că te afli pe malul unui eleşteu cu crapi bătrâni care ieşeau încet la suprafaţă căscându-şi şi închizându-şi gurile în aşteptarea hranei.

Fireşte că existau şi oameni care vorbeau fluent englezeşte. Părinţii lor avuseseră prevederea de a-i pune să înveţe engleza în liceele reale, în loc de greaca şi latina predate în gimnazii. Aceştia deveniseră „profesori” foarte căutaţi şi făceau de multe ori exerciţii cu ceilalţi, care stăteau aplecaţi deasupra ziarelor încercând să silabisească şi folosind comunicatele despre exterminările în masă pentru a învăţa cifrele - zece mii de morţi, douăzeci de mii de răniţi. În felul acesta, catastrofa unei lumi întregi era redusă, pentru o clipă, la dimensiunile unei ore de predare de la şcoală, în care elevii se străduiesc să-l pronunţe corect pe *th* din *thousand*[6]*.* Cunoscătorii îl repetau mereu, cu multă răbdare - acest sunet dificil *th* care nu exista în limba germană şi a cărui pronunţare eronată îl trăda imediat pe străin -*th* ca în *thousand, fifty thousand*[7] morţi la Berlin, la Hamburg, până când unul dintre cei prezenţi pălea dintr-o dată, se îneca, ieşea din rolul de elev şi murmura speriat:

– Hamburg? Mama mea locuieşte încă la Hamburg!

Nu-mi dau seama ce fel de accent mi-am însuşit pe insula Ellis; dar cu timpul a început să-mi repugne faptul că războiul era transformat în material didactic pentru o clasă de începători. Preferam să mă întorc la idioţenia gramaticii mele şi să învăţ că Charles purta un basc verde, că surorii sale care avea doisprezece ani, îi plăceau prăjiturile şi că bunica mergea încă la patinaj. Aceste consideraţii profunde, ieşite din capetele unor dascăli de mult

6 O mie (în engl.)

7 Cincizeci de mii (în engl.)

dispăruţi creau cel puţin o enclavă idilică mică şi banală în mijlocul lecţiilor sângeroase din ziare. Oricum, era foarte deprimant să-i vezi pe refugiaţi cum se ruşinau, şi trebuiau să se ruşineze de propria lor limbă maternă, cum se chinuiau să se servească, şi când vorbeau între ei, de o engleză stâlcită, nu numai ca să o înveţe, ci şi ca. să se descotorosească până şi de ultimul vestigiu adus cu ei de dincolo de ocean: adică de limba ucigaşilor în masă. Cu două zile înainte de eliberare am constatat lipsa volumului de poezii lirice germane. Îl uitasem în sala mare şi l-am regăsit la closet, rupt în zdrenţe şi murdărit. Mi-am zis că aşa îmi trebuia; lirica mirobolantă din carte reprezenta aici o batjocură la adresa suferinţelor cauzate acestor oameni de aceeaşi Germanie.

Watson, partenerul lui Levin, îşi făcu într-adevăr apariţia peste câteva zile. Era un om impozant, cu o faţă lată, cărnoasă şi o mustaţă albă, scurtă. După cum bănuisem, nu era evreu şi nu avea nimic din curiozitatea lui Levin, dar nici din inteligenţa sa. Nu vorbea nici germana, nici franceza; în schimb avea gesturi mari şi un surâs nătâng, liniştitor. Ne-am înţeles după cum s-a putut. Nu-mi puse nici o întrebare, ci mă rugă, cu o mişcare imperială a mâinii, să aştept, în timp ce el intră la inspectori.

Dintr-o dată se auziră nişte zgomote înăbuşite care veneau dinspre secţia pentru femei. Apărură gardienii. Femeile stăteau adunate în cerc în jurul uneia care zăcea pe jos, gemând.

– Ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe un bătrân; acesta intrase în grabă la femei şi se întorcea acum înapoi. A făcut iarăşi cineva o criză de nervi?

Omul scutură din cap:

– Se pare că o femeie a fost cuprinsă de durerile facerii.

– Ce? Un copil? Aici?

– Aşa se pare. Aş fi curios să ştiu ce părere au inspectorii. Bătrânul râse sec.

– O naştere prematură! explică o femeie îmbrăcată într-o bluză de catifea roşie. Vine cu o lună înainte de termen. Nu-i de mirare, după atâta agitaţie.

– S-a născut deja? am întrebat.

Femeia mă privi cu o superioritate ironică:

– Fireşte că nu! Sunt doar durerile premergătoare. Poate să mai dureze ore întregi.

– Dar copilul va fi american, dacă se naşte aici? întrebă bătrânul.

– Ce altceva? observă femeia în bluză roşie.

– Vreau să spun aici, în insula Ellis. Asta este doar zona de carantină, nu este încă America. America este dincolo.

– şi aici suntem tot în America! declară femeia cu un ton peremptoriu. Gardienii sunt americani! Inspectorii de asemenea!

– Ar fi norocul mamei, adăugă bătrânul. Căci ar avea un aparţinător american: pe copilul ei! Ar obţine mai uşor viza de intrare. Emigranţii care au rude în America obţin viza. Bătrânul se uită îngrijorat în jur, apoi rânji jenat.

– Dacă nu va fi american, va fi primul cetăţean universal autentic, am spus.

– Al doilea, replică bătrânul. Pe primul l-am întâlnit în 1937 pe un pod care lega Austria de Cehoslovacia.

Emigranţii germani fuseseră alungaţi de poliţiştii ambelor ţări şi ajunseseră pe acest pod. Nu mai

puteau fugi nici spre dreapta, nici spre stânga; poliţia bara cele două ieşiri de pe pod. Emigranţii rămaseră timp de trei zile pe graniţă. O femeie născu un copil.

– Şi ce s-a întâmplat cu el? întrebă, interesată, femeia cu bluză roşie.

– A murit înainte ca între cele două ţări să izbucnească un război din cauza lui, răspunse bătrânul. Asta s-a întâmplat în epoca mai umană dinaintea alipirii Austriei la Germania, adăugă apoi ca o scuză. Mai târziu i-ar fi omorât pe amândoi, ca pe nişte mâţe.

L-am văzut pe Watson ieşind din birou. În costumul său cadrilat, de culoare deschisă, îi depăşea în înălţime, ca un uriaş, pe refugiaţii care stăteau ghemuiţi la ieşire. M-am dus repede spre el. Îmi simţeam dintr-o dată inima bătând cu putere. Watson îmi făcu semn cu paşaportul meu.

– Aţi avut noroc, declară. Se pare că o femeie a fost cuprinsă de durerile facerii; asta i-a zăpăcit total pe inspectori. Iată viza de intrare.

Am luat paşaportul. Mâinile îmi tremurau:

– Pentru cât timp? am întrebat.

Watson începu să râdă:

– Iniţial au vrut să vă dea doar patru săptămâni, viză de tranzit; dar până la urmă aţi primit viză de turist pentru două luni. Puteţi să-i mulţumiţi femeii care naşte.

Am impresia că au vrut să scape cât mai repede atât de mine cât şi de dumneavoastră. A fost deja chemată o barcă cu motor pentru femeie. Va fi transportată la spital.

Putem să profităm şi noi de această barcă. Ei, ce ziceţi de toate astea?

– Sunt liber?

– Fireşte că da! Pentru următoarele două luni, după care vom încerca o nouă formulă.

– Două luni! am spus. O veşnicie!

Watson îşi scutură creştetul leonin:

– Nu este o veşnicie! Două luni! Ar fi mai bine să începem de pe acum să chibzuim asupra paşilor următori.

– După ce ajung acolo, am ripostat. Nu acum!

– Bine! Dar nu aşteptaţi prea mult. Deocamdată, câteva cheltuieli; transportul, taxa de viză-şi încă nişte mărunţişuri. În total cincizeci de dolari. Ar fi mai bine să rezolvăm totul aici, pe loc. Restul onorariului îl plătiţi după ce vă adaptaţi la noua viaţă.

– Cât este restul?

– O sută de dolari. Foarte puţin. Nu suntem neomenoşi.

Nu am răspuns nimic. Singura mea dorinţă era să părăsesc cât mai repede această sală! Să părăsesc insula Ellis! Mă temeam că, în ultima clipă, uşa de la biroul inspectorilor s-ar putea deschide ca să mă cheme înapoi. Mi-am scos rapid portofelul subţirel şi am luat din el cincizeci de dolari. Nu mai aveam decât nouăzeci şi nouă; şi o datorie de o sută de dolari. Probabil că voi ajunge în servitute eternă la aceşti avocaţi, mi-a trecut prin minte. Dar îmi era indiferent; un val de nerăbdare vibrantă, nestăpânită, dădea la o parte toate celelalte considerente.

– Putem pleca? am întrebat.

Femeia cu bluză roşie începu să râdă:

– Până la naşterea copilului ar mai putea trece ore întregi! Ore întregi! Dar ăştia de acolo habar n-au. Inspectorii ăştia! Ştiu ei tot ce vrei, dar asta nu o ştiu! Şi mă voi feri să-i lămuresc. Fiecare nenorocit care scapă de aici reprezintă o speranţă pentru noi ceilalţi. Nu-i aşa?

– Aşa este, am confirmat. Am văzut doi oameni sprijinind-o pe femeia care urma să nască.

– Putem merge şi noi cu ei? l-am întrebat pe Watson.

Acesta dădu afirmativ din cap. Femeia în bluză de catifea îmi strânse mâna. Şi bătrânul veni la mine şi mă felicită. Apoi am ieşit afară. La ieşire a trebuit să-mi prezint paşaportul. Poliţistul mi l-a restituit imediat. „Noroc!” îmi ură şi el dându-mi mâna. Era pentru prima dată în viaţa mea că un poliţist dădea mâna cu mine şi îmi ura noroc. Efectul asupra mea a fost cât se poate de ciudat - de-abia acum m-am convins că sunt liber.

Am fost încărcaţi într-o barcă cu motor asemănătoare unei şalupe. Femeia gravidă zăcea în spate, între doi infirmieri; Watson cu mine şi cu câţiva emigranţi puşi în libertate ocupam locurile din faţă. Gemetele femeii erau acoperite de zgomotul motorului şi al sirenelor vapoarelor din jurul nostru. Vântul şi soarele aruncau din toate părţile reflexe tremurătoare asupra bărcii, aşa încât aceasta părea să plutească între cer şi apă. Nu m-am uitat înapoi. Strângeam, în buzunar, paşaportul lipindu-l de trup. Zgârie-norii din Manhattan luau proporţii uriaşe înălţându-se spre cerul orbitor. Călătoria nu dură decât câteva minute.

La acostare, unul dintre emigranţii eliberaţi izbucni în lacrimi. Era un bărbat cu picioare subţiri şi o pălărie demodată, de velur verde, pe cap. Îi tremura mustaţa, el îngenunche şi îşi înălţă braţele într-un gest lipsit de semnificaţie. Era emoţionant şi în acelaşi timp ridicol în lumina puternică a dimineţii. Soţia sa, o femeie mică, zbârcită şi negricioasă, îl ridică supărată:

– Îţi murdăreşti hainele! Şi nu le ai decât pe acestea!

– Suntem în America! murmură el.

– Da, suntem în America, răspunse femeia cu o voce stridentă. Dar Josef unde este? Şi Samuel unde este? Unde sunt amândoi? Miriam unde este? Unde sunt cu toţii? Noi suntem în America, repetă. Dar ceilalţi unde sunt? Ridică-te şi ai grijă de haine!

Apoi se uită la noi cu nişte ochi de gândac, inexpresivi şi imobili:

– Noi suntem în America! Dar ceilalţi unde sunt? Copiii noştri unde sunt?

– Ce spune? întrebă Watson.

– Este bucuroasă că a ajuns în America.

– Cred şi eu. Pământul făgăduinţei! Şi dumneavoastră sunteţi bucuros, nu-i aşa?

M-am uitat de jur împrejur. Pe străzi părea să se desfăşoare o bătălie între maşini. Nu mai văzusem niciodată atâtea în acelaşi loc. De când începuse războiul, în Europa circulau puţine automobile; nu mai exista benzină.

– Dar soldaţii unde sunt? am întrebat.

– Soldaţii? De ce?

– Păi şi America se află în război!

Watson afişă un zâmbet larg:

– Războiul se poartă în Europa şi în Pacific, explică binevoitor. Nu aici. În America nu este război. Aici domneşte pacea.

Uitasem complet acest amănunt. Inamicul se afla de cealaltă parte a lumii. Graniţele de aici nu trebuiau apărate. Aici nu se trăgea. Nu existau nici ruine. Nici bombe. Nici distrugeri.

– Pace, am spus.

– Altfel decât în Europa, nu-i aşa? întrebă Watson plin de mândrie.

– Cu totul altfel, am aprobat.

Watson arătă spre o stradă laterală:

– Iată o staţie de taxiuri. Iar peste drum opreşte autobuzul. Doar nu vreţi să mergeţi pe jos?

– Ba da. Aş vrea să merg pe jos. Am fost atâta timp lipsit de libertate.

– Oh, da! Ei bine, cum doriţi. De altfel, la New York omul nu se poate rătăci. Aproape toate străzile sunt numerotate. Foarte practic.

Străbăteam oraşul ca un băieţaş de vreo cinci ani - cam la acest nivel ajungeau cunoştinţele mele în materie de limbă engleză. Treceam printr-o ploaie strălucitoare de zgomote, cuvinte, vehicule, râsete şi ţipete, prin freamătul incitant al vieţii, un freamăt care nu mă privea încă, dar îmi biciuia simţurile ca o vijelie. Înţelegeam doar gălăgia, nu şi sensul ei, după cum înţelegeam lumina, dar nu-mi dădeam seama în ce fel ia naştere şi nici din ce cauză există. Cutreieram un oraş unde fiecare ins părea să fie un Prometeu necunoscut, care făcea gesturi cunoscute într-un mod necunoscut, pronunţând cuvinte cu care nu ştiam ce să fac. Totul putea include o puzderie de ipostaze ce nu îmi erau accesibile deoarece nu

stăpâneam limba. Era altfel decât în ţările europene unde exista o singură tâlcuire ce îmi era cunoscută. Aici aveam impresia că mă aflu pe o scenă circulară uriaşă, unde trecătorii, chelnerii, şoferii şi vânzătorii jucau o piesă inteligibilă, o piesă în mijlocul căreia mă aflam şi eu fiind în acelaşi timp exclus din ea, din cauză că nu înţelegeam nimic. Mi-am dat seama că trăiesc un moment unic, un moment ce nu se va repeta niciodată. Mâine deja voi fi devenit şi eu o fărâmă integrată în acest întreg, ba chiar mai repede, astăzi, după ce voi fi ajuns la hotel; căci va reîncepe lupta, necesitatea de a mă ascunde, de a înşela, de a mă târgui - tot tacâmul acela de jumătăţi de adevăruri, din care era formată viaţa mea de toate zilele. În schimb acum, în acest moment, oraşul îmi oferea chipul său frenetic, gălăgios, străin şi indiferent, fără a mă fi asimilat încă, păstrându-şi de aceea claritatea, obiectivitatea, vitalitatea şi în acelaşi timp transparenţa, ca un filigran, ca un chivot strălucitor şi plin de vigoare. Mi se părea că însuşi timpul s-a oprit pentru un minut în loc, într-o cezură necunoscută, în care totul era posibil, puteai lua orice hotărâre, lucrurile nu se mai supuneau forţei gravitaţiei, erau lipsite de direcţie, iar tu aveai latitudinea să alegi: vrei să te prăbuşeşti în abis sau nu.

Străbăteam foarte încet oraşul plin de vuiete; îl ve-deam şi nu-l vedeam. Fusesem atâta vreme preocupat doar de dorinţa primitivă de a supravieţui, fusesem atâta vreme convins că, ignorând viaţa altcuiva, o protejez pe a mea. Fusesem dominat de instinctul brutal de a

supravieţui, asemănător celui ce se manifestă la un naufragiu înainte de a se dezlănţui panica şi se axează pe un singur obiectiv: să nu îţi pierzi viaţa. Acum însă, în a-ceastă oră neobişnuită, simţeam că viaţa s-ar putea iarăşi deschide în faţa mea ca un evantai, că ar putea redobândi dimensiunea viitorului, chiar dacă pentru o perioadă scurtă; şi că, o dată cu viitorul, ar putea reînvia şi trecutul, cu izul său de sânge şi moarte. Intuiam vag că acest trecut m-ar putea nimici, dar nu voiam să mă gândesc la asta - nu în această oră când savuram vitrinele eclatante şi mirosul sălbatic al libertăţii, învălmăşeala de oameni străini şi agitaţia amiezii, gălăgia anonimă, nesaţul şi lumina mirifică - nu în această oră în care rătăceam, ca un călător nelegitim, între două lumi, fără să fac parte deocamdată nici din una nici din cealaltă; de parcă aş fi vizionat un film prevăzut cu o bandă sonoră greşită, din care răzbătea mai mult decât doar o stare surprinzătoare de vrajă generată de lumini şi culori, de imposibilitatea de a înţelege ceva şi de iluzoria siguranţă puerilă pe care ţi-o conferă faptul că nu înţelegi nimic. Aveam senzaţia că viaţa însăşi avea să-şi redeschidă porţile în faţa mea, după o îndelungată izolare dictată de necesităţi imuabile, adresându-mi iar chemări şi întrebări, dându-mi posibilitatea să văd şi să înţeleg, ca să depăşesc mlaştina sufocantă a aducerilor aminte şi să întrezăresc o vagă, mică, insesizabilă speranţă. Dar exista aşa ceva? mă întrebam privind fascinat spre un magazin uriaş şi deschis, plin de automate de joc din crom strălucitor, în care se auzeau zornăituri şi se aprindeau lumini colorate - oare ar putea să se întâmple aşa ceva? Oare încă nu era totul secătuit şi

atrofiat, oare supravieţuirea s-ar mai putea transforma în viaţă adevărată? Oare ar fi posibil un nou început? Oare ai putea să o iei iar de la capăt, să retălmăceşti iar totul, întocmai ca limba asta nouă care se înalţă deocamdată în faţa mea, necunoscută dar plină de sensuri absconse? Oare aşa ceva ar putea deveni realitate fără să însemne o trădare şi o crimă la adresa celor morţi, care nu vor să fie daţi uitării?

Mi-am continuat drumul străbătând străzile prevăzute cu numere în loc de denumiri; acestea deveneau tot mai înguste şi mai murdare; în cele din urmă am descoperit pe o casă puţin mai retrasă numele hotelului *Rausch.* Poarta avea ornamente din imitaţie de marmură, unul din ele fiind deteriorat. Am intrat şi m-am oprit. Orbit de lumina puternică de afară nu am reuşit să zăresc decât un fel de tejghea, câteva mobile de pluş roşu şi un balansoar, din care se ridică o umbră asemănătoare unui urs.

– Sunteţi Ludwig Sommer? întrebă ursul în limba franceză.

– Da, am răspuns surprins. De unde ştiţi?

– Robert Hirsch ne-a comunicat că veţi sosi în zilele acestea. Mă numesc Vladimir Meukoff. Sunt manager, chelner-şef şi factotum.

– Ce bine că vorbiţi franţuzeşte! în caz contrar ar fi trebuit să rămân mut, ca un peşte.

Meukoff îmi strânse mâna.

– Se zice că peştii sunt cozeuri renumiţi sub apă, declară. Orice altceva dar nu muţi. Rezultatul celor mai recente cercetări. Puteţi vorbi şi nemţeşte.

– Sunteţi german?

Pe faţa lată a lui Meukoff înfloriră o mulţime de riduri.

– Nu. Sunt o relicvă rămasă din nenumărate revoluţii. Acum sunt american. Mai de demult am fost ceh, rus, polonez, austriac, în funcţie de puterea care a ţinut sub ocupaţie mica localitate de baştină a mamei mele. Am fost chiar şi german în timpul ocupaţiei germane. Păreţi însetat. Doriţi o vodcă?

Am ezitat o clipă, gândindu-mă la suma mică de bani de care dispuneam.

– Cât costă o cameră la dumneavoastră? am întrebat.

– Cea mai ieftină, doi dolari pe noapte. Este doar o cămăruţă mică. Meukoff se duse la tabloul pentru chei: Fără nici un lux. Dar baia se găseşte pe acelaşi coridor.

– O iau. Costă mai puţin dacă o închiriez pentru o lună?

– Cincizeci de dolari; patruzeci şi cinci achitaţi în avans.

– Bine.

Meukoff zâmbi ca un pavian foarte bătrân:

– Vodca se bea la încheierea târgului. În contul hotelului. De altfel, producţie proprie. Dar foarte bună.

– Şi noi am preparat odată vodcă în Elveţia: jumate-jumate, cu un vin din muguri de coacăze pe o bucată de zahăr, am replicat. Un farmacist ne-a pus la dispoziţie alcoolul. În felul acesta vodca ne-a costat mult mai puţin decât cel mai ieftin rachiu. Ce vremuri fericite, în iarna lui 42!

– La închisoare?

– La închisoarea din Bellinzona. Din păcate doar o săptămână. Din cauza trecerii frauduloase a graniţei.

– Muguri de coacăze, spuse Meukoff plin de interes. Minunată idee! Dar de unde să procuri muguri de coacăze la New York?

– Oricum, gustul lor aproape că nu se simte, am răspuns. Ideea a fost a unui rus alb. Vodca asta este excelentă.

– Îmi pare bine. Jucaţi şah?

– Ca la închisoare. Nu este un şah de performanţă. Şah de refugiaţi, ca să te mai gândeşti şi la altceva.

Meukoff dădu din cap.

– Există şi şahul lingvistic, spuse. Se practică mult aici. Şahul te concentrează la un nivel atât de abstract, încât poţi învăţa uşor gramatică engleză în timpul jocului. Să vă arăt acum camera.

Cămăruţa era mică, nu prea luminoasă şi dădea spre curtea din spate. Am achitat cei patruzeci şi cinci de dolari şi mi-am depus valiza. Camera avea o lampă de tavan din fier forjat şi o veioză mică, verde. Am încercat lampa; putea fi lăsată aprinsă în timpul nopţii. Asta m-a liniştit. De la perioada petrecută în muzeul din Bruxelles detestam să dorm pe întuneric total. Apoi mi-am numărat banii. Nu-mi dădeam seama cât puteai trăi, la New York, din patruzeci şi nouă de dolari, dar problema nu mă preocupa. Se întâmplase de multe ori să nu posed decât o părticică infinit mai mică din suma asta. Cât timp eşti în viaţă, nimic nu este iremediabil pierdut, aşa îmi spusese răposatul Sommer - al cărui paşaport îl deţineam - cu scurt timp înainte de a muri; ciudat, cât de greşite şi în acelaşi timp corecte puteau fi spusele sale.

– Iată şi o scrisoare de la Robert Hirsch, îmi spuse Meukoff când am coborât. Nu ştia precis când veţi sosi. Ar fi mai bine să-l căutaţi spre seară. În timpul zilei lucrează... ca aproape toată lumea de aici.

Muncă, m-am gândit. Legală! Ce fericire! Dacă aş găsi şi eu aşa ceva! Nu cunoşteam decât munca în ascuns, munca la negru, sub ameninţarea continuă a poliţiei.

3.

L-am căutat deja la ora prânzului. Nu voiam să mai aştept. Am dat de o prăvălioară cu două vitrine în care erau expuse aparate de radio, fiare de călcat electrice, uscătoare de păr, mixere şi fierbătoare electrice; metalul şi cromul străluceau peste tot - dar uşa prăvăliei era încuiată. Am aşteptat câtva timp; apoi mi-a trecut prin minte că Robert Hirsch se dusese probabil să ia masa. M-am întors, cam decepţionat. Am simţit dintr-o dată şi eu o senzaţie acută de foame. M-am uitat descumpănit în jurul meu. Voiam să mănânc ceva, dar fără să cheltuiesc mulţi bani. La colţul cel mai apropiat am zărit o prăvălie care semăna cu o farmacie. Irigatoare, flacoane cu apă de colonie şi reclame pentru aspirină împodobeau vitrina; dar prin uşa deschisă am văzut un fel de bar în faţa căruia şedeau oameni care mâncau. Am intrat.

– Ce doriţi? mă întrebă, nerăbdător, un băiat îmbrăcat în alb, care stătea în spatele tejghelei.

În prima clipă nu am găsit nici un răspuns. Era pentru prima dată că trebuia să comand ceva, în America.

Am arătat spre farfuria vecinului meu.

– Hamburger? latră băiatul.

– Hamburger, am răspuns uimit. Nu mă aşteptasem ca primul cuvânt rostit de mine în limba engleză să fie un cuvânt german.

Hamburgerul era mustos şi bun. Ani consumat şi două chifle. Băiatul latră iarăşi ceva. Nu am înţeles nimic din stacato-ul lui; am observat că vecinul meu mânca acum îngheţată. Am arătat iarăşi spre farfuria lui. Nu mai mâncasem de ani de zile îngheţată. Dar băiatul nu părea să se mulţumească cu atât; căci îmi indică un tabel mare, atârnat în spatele său, şi latră şi mai tare.

Vecinul se uită la mine. Avea o chelie şi o mustaţă de morsă.

– Ce fel de îngheţată? mă întrebă încet, de parcă s-ar fi adresat unui copil.

– Obişnuită, am răspuns ca să scap.

– Au aici patruzeci şi două de feluri de îngheţată, îmi explică.

– Cum?

Omul arătă spre tabel:

– Alegeţi una. Am descifrat cuvântul „fistic”. La Paris, vânzătorii ambulanţi de covoare vindeau sâmburi de fistic în cafenele. Nu ştiam cum este îngheţata de fistic.

– Fistic, am spus. Şi nucă de cocos.

Am achitat totul şi am ieşit, încet, afară. Era pentru prima dată că mâncasem într-o farmacie.

În drum spre ieşire am trecut pe lângă tejghelele pentru reţete şi medicamente. Puteai cumpăra şi mănuşi de i cauciuc, cărţi şi peştişori de aur. Ce ţară! m-am gândit când am ajuns iar în stradă. Patruzeci şi două soiuri de îngheţată, război, dar nu zăreai nici un soldat.

M-am întors la hotelul *Rausch.* Am recunoscut deja de la distanţă faţada deteriorată, din marmură; în această ambianţă străină, ea mi-a apărut ca un fel de patrie temporară. Vladimir Meukoff nu era nicăieri. Nu era nimeni aici. Hotelul părea părăsit. Am trecut printr-un holişor cu mobile de pluş şi câţiva palmieri amărâţi, în glastre mari. Nici acolo nu era nimeni. Mi-am luat cheia, am urcat în cameră şi m-am întins pe pat, aşa îmbrăcat cum eram, ca să dorm puţin. Când m-am trezit nu mi-am dat seama unde mă aflu. Visasem - un vis apăsător, scârbos, în cameră plutea un amurg trandafiriu. M-am sculat şi m-am uitat pe fereastră. Doi negri cărau afară tomberoanele cu gunoi. Unul dintre capace căzu, zdrăngănind, pe pardoseala de ciment. Acum îmi aminteam ce visasem. Sperasem că aceste imagini nu mă vor urmări şi dincolo de ocean. Am coborât la recepţie. Meukoff era acolo. Şedea la masă, alături de o doamnă bătrână, foarte delicată, şi îmi făcu un semn cu mâna. M-am uitat la ceas. Era timpul să merg la Robert Hirsch. Dormisem mai mult decât intenţionasem.

Un ciorchine de oameni se îmbulzeau la intrarea în magazinul lui Robert Hirsch. M-am gândit la un accident sau la poliţie; era totdeauna primul lucru care îţi trecea prin minte. M-am înghesuit în grabă printre oameni, apoi am auzit o voce foarte puternică. În vitrină erau montate trei megafoane, iar uşa magazinului era deschisă. Vocea venea din megafon. Prăvălia era cufundată în întuneric; nu era nimeni înăuntru.

Deodată l-am zărit pe Hirsch. Era afară, printre oamenii care ascultau. I-am recunoscut imediat

capul prelung, acoperit cu un păr roşcat. Nu se schimbase deloc.

– Robert, am spus încetişor, stând în spatele lui şi încercând să acopăr vocea puternică, întreită, care răzbătea din megafoane. Dar nu mă auzi.

– Robert! am strigat. Robert!

Se întoarse. Expresia feţei sale se schimbă:

– Ludwig! Tu? Când ai sosit?

– Azi dimineaţă. Am fost deja aici; n-am găsit însă pe nimeni.

Ne-am strâns mâinile.

– Bine că ai sosit, spuse. Al dracului de bine, Ludwig! Credeam deja că ai murit.

– Şi eu am crezut acelaşi lucru despre tine, Robert. Toată Marsilia vuia de această veste. Au existat oameni care susţineau chiar că au văzut cum ai fost executat.

– Palavre colportate de emigranţi, râse Hirsch. Să ştii că trăieşti mai mult dacă se aude mereu că ai murit. Bine că eşti aici, Ludwig. Apoi arătă spre bateria întreită de megafoane, din vitrină. Roosevelt! spuse. Vorbeşte salvatorul tău. Să-l ascultăm.

Am dat din cap. Oricum vocea puternică, amplificată, acoperea orice emoţie. Nici nu eram obişnuiţi cu aşa ceva. De-a lungul *Viei Dolorosa* pierdeai atât de des urma cuiva, regăsindu-l apoi sau nemaiîntâlnindu-l niciodată, încât rămâneai rezervat sau tăcut, de parcă ai fi avut de-a face cu evenimente cotidiene. Unii mureau, alţii erau înhăţaţi sau se reîntâlneau la un moment dat. Suficient că erai încă în viaţă. Adică suficient în Europa, mi-a trecut prin minte. Aici situaţia era alta.

Mă simţeam totuşi tulburat; - în plus, nu înţelegeam aproape nimic din discursul preşedintelui.

Mi-am dat seama că nici Hirsch nu era foarte atent. Îi observa pe oamenii din faţa vitrinei. Cei mai mulţi stăteau destul de indiferenţi şi ascultau; unii făceau diferite comentarii. O femeie grasă, cu un munte de bucle blonde în creştetul capului, râse dispreţuitor, se strâmbă, ridică degetul spre cap, apoi plecă legănându-se din şolduri.

– *They should kill that bastard*[8]*,* mormăi alături de mine, un om într-o jachetă de sport cadrilată.

– Ce înseamnă „kill”? l-am întrebat pe Hirsch.

– A ucide, îmi explică zâmbind. A omorî. Ar trebui să ştii atâta lucru.

În această clipă megafoanele amuţiră.

– Acesta este motivul pentru care ai dat drumul la toate aparatele? am întrebat. Ca mijloc de educaţie forţată în sensul toleranţei?

Hirsch dădu din cap:

– Vechea mea marotă, Ludwig. Nu pot încă renunţa la ea. Dar este fără speranţă. Pretutindeni.

Oamenii se împrăştiară rapid. Rămăsese doar bărbatul în jachetă de sport.

– De fapt, în ce limbă vorbiţi? mârâi. În germană?

– În franceză, replică Hirsch liniştit; în realitate, vorbiserăm nemţeşte. Limba aliaţilor dumneavoastră!

– Halal să le fie de aliaţi! De dragul lor suntem în război. Este vina lui Roosevelt.

Omul se îndepărtă.

– Mereu aceeaşi poveste, spuse Hirsch. Xenofobia este simptomul evident al primitivismului. Apoi se

8 Ar trebui s-o omoare pe lepădătura asta! (în engl.)

uită la mine: Ai mai slăbit, Ludwig! Şi ai îmbătrânit. Credeam că ai murit! Ciudat, că te gândeşti imediat la moarte dacă nu afli multă vreme nimic despre cineva. Doar nu suntem încă atât de bătrâni!

Am început să râd.

– Totul din cauza blestematei de vieţi pe care o ducem, Robert.

Hirsch avea aproximativ vârsta mea. Treizeci şi doi de ani; dar părea mult mai tânăr.

De asemenea, era ceva mai scund şi mai slab decât mine.

– Eram convins că şi tu ai murit, am spus.

– Eu însumi am răspândit acest zvon ca să pot scăpa mai uşor, replică. Era momentul suprem să dispar!

Am intrat în prăvălia în care la radio se transmitea acum o reclamă suculentă pentru un cimitir: „Teren uscat, nisipos", am reuşit să înţeleg. „Privelişte admirabilă!". Hirsch închise aparatul şi scoase dintr-un frigider mic pahare, cuburi de gheaţă şi o sticlă.

– Ultimul rest de absint, îmi explică. Este chiar momentul potrivit să-l începem.

– Absint? am întrebat. Veritabil?

– Nu, nu este veritabil. Surogat, ca toate celelalte. *Pernod.* Dar încă de la Paris. *Salute*[9]*,* Ludwig! Fiindcă suntem încă în viaţă!

– *Salute,* Robert!

Detestam *Pernod-ul;* avea gust de lemn dulce şi anason.

– În ce parte a Franţei ai fost în ultima perioadă? l-am întrebat.

---

9 Formă prescurtată pentru Alia salute! = Sănătate! (în ital.)

– Trei luni am stat ascuns într-o mănăstire din Provence. Călugării au fost încântători. Ar fi vrut să mă convertească la catolicism, dar nu au insistat. În afară de mine, îşi mai găsiseră adăpost şi doi aviatori englezi ale căror avioane fuseseră doborâte. Din prudenţă, umblam cu toţii îmbrăcaţi în rase călugăreşti. Am profitat de această perioadă, ca să-mi reîmprospătez cunoştinţele de limbă engleză. De aici accentul meu uşor de Oxford; aviatorii studiaseră acolo; Levin ţi-a luat toţi banii?

– Nu. Doar pe cei trimişi de tine.

– Bine! Tocmai de aceea ţi i-am trimis prin el. Hirsch începu să râdă: Iată şi banii pe care nu i-am trimis prin el. Altfel, i-ar fi luat şi pe ăştia.

Apoi scoase două bancnote de câte cincizeci de dolari şi mi-i vârî în buzunar.

– Dar nu am nevoie de nimic, am spus. Mai am şi eu ceva. Mai mult decât am avut vreodată în Europa! Vreau să încerc să mă descurc singur.

– Prostii, Ludwig! Ştiu exact la cât se cifrează averea ta. În afară de aceasta, în America valoarea dolarului este cu jumătate mai mică decât în Europa; în schimb, este de două ori mai greu să fii sărac în America. Ai mai auzit ceva despre Josef Richter? Când am plecat în Spania, era la Marsilia.

Am dat din cap:

– Acolo a şi fost înhăţat. În faţa consulatului american. Nu a mai apucat să se refugieze în clădire. Doar ştii care era situaţia.

– Da, spuse. Ştiu foarte bine.

Împrejurimile consulatelor străine din Franţa erau terenul de vânătoare preferat al *Gestapo-ului* şi al jandarmeriei franceze. Cei mai mulţi emigranţi încercau să obţină de acolo vize de plecare. Cât

timp rămâneau în clădirea care reprezenta teritoriul străin erau în siguranţă - însă când o părăseau, puteau fi arestaţi.

– Dar Werner? întrebă Hirsch. Cu el ce s-a întâmplat?

– A fost stâlcit în bătaie de către *Gestapo,* iar apoi transportat în Germania.

Nu l-am întrebat pe Robert Hirsch cum a reuşit să scape din Franţa. Nici el nu m-a întrebat pe mine. Era tot un obicei mai vechi - dacă nu cunoşteai un lucru, nu-l puteai nici divulga -; în fond, nimeni nu ştia cum ar fi reacţionat dacă ar fi fost supus metodelor moderne de tortură.

– Ce popor! exclamă Hirsch deodată. Ce popor blestemat, care îşi prigoneşte în felul acesta refugiaţii! Şi iată că facem parte din acest popor!

El rămase cu ochii fixaţi în gol. Câteva clipe nici unul dintre noi nu spuse nimic.

– Robert, am întrebat apoi. Cine este Tannenbaum?

Hirsch se trezi din visare:

– Tannenbaum este un bancher evreu, răspunse. Stabilit aici de ani de zile. Bogat. Şi plin de bunăvoinţă, dacă îi dai puţin ghes.

– Bine. Dar cine i-a dat ghes pentru mine? Tu, Robert? O nouă încercare de a face cu tot dinadinsul educaţie în sensul omeniei?

– Nu, Ludwig. Nu eu. Cel mai blând suflet de emigrant din lume: Jessie Stein.

– Jessie? Şi ea este aici? Pe ea cine a adus-o?

Hirsch începu să râdă:

– S-a adus ea pe ea, Ludwig. Singură de tot. Şi în condiţii cât se poate de confortabile. Chiar luxoase. A sosit în America aşa cum Vollberg sosise odinioară în Spania. Vei mai găsi aici şi alte cunoştinţe. Până

şi la hotelul *Rausch.* Nu au murit cu toţii, nu au fost toţi arestaţi.

Cu doi ani în urmă, Vollberg asediase, timp de câteva săptămâni, graniţa franco-spaniolă. Nu reuşea să obţină nici viză de ieşire din Franţa, nici viză de intrare în Spania. În timp ce alţi emigranţi escaladau cărările ascunse din munţii Pirinei ca să treacă graniţa, Vollberg, care nu era un bun alpinist, închirie în disperare de cauză un Rolls-Royce foarte vechi care avea benzină pentru doar treizeci de kilometri şi întră în Spania pe şoseaua principală. Proprietarul automobilului îl însoţea, travestit în şofer. Ii împrumutase lui Vollberg cel mai elegant costum de haine al său precum şi medalia primită pe câmpul de luptă; împodobit cu această decoraţie etalată la vedere, stătea tolănit pe pernele din spate. Tertipul prinse. Nici unul din vameşi nu-i ceru prezumtivului deţinător al unui Rolls-Royce să-i prezinte vreo viză. În schimb se îngrămădiseră cu toţii în jurul motorului ascultând explicaţiile binevoitoare ale lui Vollberg.

– Şi Jessie Stein a venit la New York cu un Rolls-Royce?

– Nu, Ludwig. A venit cu ultima cursă a vasului „Queen Mary" înainte de izbucnirea războiului. Când a descins aici, viza ei nu mai era valabilă decât pentru două zile. A primit prelungire pentru încă şase luni. Şi apoi tot la şase luni încă o prelungire.

Mă. holbam la Hirsch cu răsuflarea tăiată.

– Zău, Robert, există această posibilitate? am întrebat. Poţi obţine prelungirea vizei? Chiar şi a unei vize turistice?

– Numai a unei vize turistice. Celelalte nu trebuiesc prelungite. Căci sunt vize de intrare autentice, din

aşa numitele cote de imigrare; treapta premergătoare a acordării cetăţeniei după cinci ani. Valabile pentru următorii zece sau douăzeci de ani! Cu o viză din cotă poţi chiar munci; cu o viză turistică nu. Cât timp este valabilă viza ta?

– Opt săptămâni. Crezi într-adevăr că aş putea obţine o prelungire?

– De ce nu? Levin şi Watson sunt destul de pricepuţi.

M-am rezemat cu spatele de scaun. Am simţit o relaxare. Pentru prima dată după mulţi ani de zile. Hirsch se uită la mine şi începu să râdă:

– Prin urmare, diseară sărbătorim intrarea ta în faza civică a vieţii de emigrant, îmi spuse. Hai să mergem să luăm masa. Perioada *Viei Dolorosa* s-a încheiat, Ludwig.

– Până mâine, am spus. Căci va trebui să pornesc imediat la vânătoare după un loc de muncă şi voi încălca din nou legile. Cum sunt închisorile din New York?

– Democratice. Unele au chiar şi radio. Dacă nu o să aibă, îţi trimit eu unul.

– Există în America şi lagăre de internare?

– Da. Dar acolo ajung, pentru variaţie, doar cei suspectaţi de simpatii naziste.

– Ce deosebire! M-am ridicat. Unde mâncăm? Intr-o farmacie americană? Azi la prânz am fost într-una dintre ele. Foarte bună. Puteai găsi prezervative şi patruzeci şi două de sorturi de îngheţată.

Hirsch începu să râdă:

– Era un *drugstore*[10]*.* Nu; mergem în altă parte. El încuie uşa prăvăliei.

10 Drogherie, în care se vând şi alimente, ilustrate, cărţi etc

– Prăvălia este a ta? am întrebat. Hirsch scutură din cap:

– Nu sunt decât un mărunt şi inofensiv vânzător, spuse deodată cu amărăciune. Un vânzător plicticos, de dimineaţă până seara. Cine şi-ar fi închipuit!

Nu am răspuns nimic. Aş fi fost bucuros să pot fi vânzător undeva. Am ieşit în stradă. Un crepuscul subţire, pierdut, atârna printre case, de parcă i-ar fi fost frig şi nu ar avea ce căuta acolo. Pe cerul senin zbârnâiau două avioane. Nu-i păsa nimănui de ele; nimeni nu căuta să se adăpostească intrând într-o casă, nimeni nu se arunca la pământ. Un şir dublu de felinare se aprinse dintr-o dată. Reclame de neon se căţărau în sus şi în jos pe zidurile caselor, ca nişte maimuţe multicolore. În Europa totul ar fi fost cufundat în întuneric la ora aceasta, ca într-o mină de cărbuni.

– Într-adevăr, aici nu suntem în război.

– Nu, admise Hirsch. Aici nu suntem în război. Vrei să spui că nu vezi ruine, nu te pasc primejdii, nu cad bombe, nu-i aşa? Apoi râse: Nu, nu te ameninţă nimic... În schimb te apasă deznădejdea unei aşteptări inactive.

M-am uitat la el. Faţa sa recăpătase o expresie impenetrabilă care nu trăda nimic.

– Cred că aş fi în stare să suport mult timp o asemenea aşteptare.

Am cotit pe o stradă luminată de semafoare roşii, galbene şi verzi.

– Mergem la un restaurant de pescărie, spuse Hirsch. Iţi aminteşti când am mâncat, împreună, peşte în Franţa?

Am râs:

– Îmi amintesc foarte bine. La Marsilia, în braseria *Basso* din portul vechi. Eu am luat *Bouillabaisse*[11] cu şofran, iar tu salată de crabi. Eram invitatul tău. A fost ultima dată când am luat masa împreună. Din păcate nu am putut-o termina fiindcă am descoperit că în local erau nişte poliţişti, aşa că am şters-o. Hirsch dădu din cap:

– De data aceasta o vei termina, Ludwig. Nu este totdeauna o problemă de viaţă şi de moarte.

– Har Domnului!

Ne-am oprit în faţa unui local scăldat în lumină. Cele două vitrine mari erau pline cu peşte şi alte vieţuitoare marine, expuse pe un pat de gheaţă mărunţită. Peştii erau înşiruiţi, argintii şi cu ochii sticloşi; crabii luceau trandafiriu fiind deja fierţi; dar homarii, care arătau ca nişte cavaleri antediluvieni în armuri negre, trăiau încă. În primul moment nici nu îţi dădeai seama; după aceea observai că atât tentaculele cât şi ochii proeminenţi, ca nişte nasturi, se mişcau. Se uitau la tine. Cleştii mari făceau mişcări leneşe. În articulaţii erau înfipţi ţăruşi mici de lemn, pentru ca animalele să nu se poată amputa unul pe altul.

– Ce viaţă! am exclamat. Pe gheaţă, imobilizaţi şi fără nici o posibilitate de a se apăra! Ca emigranţii lipsiţi de paşaport.

– Voi comanda unul pentru tine. Pe cel mai mare.

Am refuzat:

– Nu astăzi, Robert. N-aş vrea să fiu, din prima zi petrecută aici, un ucigaş. Să-i lăsăm în viaţă pe nenorociţii de homari! Chiar şi această existenţă mizerabilă înseamnă, pentru ei, viaţă, şi ei şi-ar

11 Preparat specific francez, din mai multe feluri de peşte.

apăra-o. Mănânc mai degrabă crabi. Sunt deja fierţi. Tu ce iei?

– Un homar! Vreau să-l izbăvesc de suferinţe!

– Două concepţii de viaţă diferite. A ta este mai pragmatică, a mea mai ipocrită.

– Se va schimba în curând.

Am intrat în restaurant. Ne întâmpină un val de căldură. Mirosea puternic a peşte. Aproape toate mesele erau ocupate. Chelnerii grăbiţi duceau tăvi din care cleştii unor crabi uriaşi se înălţau ca oasele la un ospăţ de canibali. La o masă şedeau doi poliţişti sprijinindu-se în coate şi ţinând în mână picioare de crab, întocmai ca pe o muzicuţă. M-am oprit, fără să vreau, căutând din priviri uşa de la ieşire. Robert Hirsch mă împinse mai departe:

– Nu mai trebuie să o iei la fugă, Ludwig, spuse râzând. Şi legalitatea necesită curaj! Uneori în mai mare măsură decât fuga.

Şedeam în holişorul de pluş roşu, numit salon, de la hotelul *Rausch,* şi studiam gramatica limbii engleze. Era deja târziu, dar nu voiam încă să mă culc. Meukoff trebăluia la mica „recepţie” de alături. După câtva timp am auzit intrând pe cineva care părea să şchiopăteze. Era un şchiopătat ciudat., un fel de poticnire sincopată ce îmi amintea de o persoană pe care o cunoscusem în Europa. Nu-l puteam distinge bine pe noul-venit în semiîntuneric.

– Lachmann, am spus la întâmplare.

Omul se opri.

– Lachmann, am repetat aprinzând lampa. Dintr-o lustră cu trei braţe, în *Jugendstil*[12], picura o lumină galbenă, mată şi jalnică.

Omul se uită, clipind din ochi, la mine.

– Dumnezeule, Ludwig! exclamă apoi. De când eşti aici?

– De trei zile. Te-am recunoscut imediat după zgomotul paşilor.

– După blestematul meu de şchiopătat în ritm trohaic?

– După pasul tău de vals, Kurt.

– Cum ai ajuns aici? Cu o viză dată de Roosevelt? Figurezi şi tu pe lista intelectualilor europeni valoroşi care trebuie salvaţi?

Am scuturat din cap:

– Nici unul dintre noi nu figurează pe ea. Bieţii de noi, nu suntem atât de renumiţi.

– Eu cu siguranţă că nu, spuse Lachmann. Meukoff intră în cameră:

– Vă cunoaşteţi?

– Da, am spus, ne cunoaştem. De mult. Din multe închisori.

Meukoff stinse lumina lustrei şi aduse o sticlă.

– Iată o bună ocazie să bem o vodcă, spuse. Trebuie să profităm de toate momentele festive. Vodca asta merge în contul hotelului. Suntem foarte ospitalieri, noi, cei de aici.

– Nu beau, replică Lachmann.

– Bine! Meukoff îmi umplu doar mie paharul: Unul din avantajele emigraţiei este că ai atât de des prilejul să-ţi iei rămas bun, şi să sărbătoreşti mai

12 Stil în arta germană din jurul anului 1900

târziu revederea. Asta îţi creează iluzia unei vieţi îndelungate.

Nici Lachmann nici eu nu am răspuns. Meukoff aparţinea altei generaţii - aceleia care părăsise Rusia în 1917 din cauza revoluţiei. Ceea ce ardea încă în noi cu o flacără vie devenise, pentru el, de multă vreme o legendă liniştită.

– *Salute,* Meukoff, am spus în cele din urmă. Oare de ce nu ne-am născut yoghini? Sau în Elveţia?

Lachmann râse sec:

– M-aş declara mulţumit şi dacă nu m-aş fi născut în Germania, ca evreu.

– Sunteţi avangarda cetăţenilor universali, replică Meukoff neclintit. Comportaţi-vă, cel puţin, ca nişte pionieri. La un moment dat o să vi se ridice un monument. Apoi se duse la recepţie, să dea cuiva o cheie.

– Un şugubăţ, spuse Lachmann uitându-se după el. Îi faci ceva servicii?

– Ce?

– Vodcă, heroină, pariuri şi altele asemănătoare.

– Se ocupă de aşa ceva?

– Se zvoneşte că da.

– De aceea ai venit?

– Nu. Dar am locuit şi eu aici la un moment dat. Ca aproape toţi cei ce sosesc la New York.

Lachmann îmi aruncă o privire conspirativă şi se aşează lângă mine.

– Mă interesează o femeie care locuieşte aici, îmi şopti. Imaginează-ţi: o puertoricană de patruzeci şi cinci de ani, oloagă de un picior, accident de circulaţie. Are o relaţie cu un proxenet mexican. Proxenetul ar fi dispus să ne pună patul la dispoziţie. Contra sumei de cinci dolari.

Eu i-aş putea da mai mult! Dar nu vrea ea. Femeia este evlavioasă. Ce ghinion! Îi este fidelă. El o bate, dar cu toate acestea ea nu vrea. Crede că Dumnezeu s-ar uita la ea de după un nor. Chiar şi în timpul nopţii. I-am spus că Dumnezeu este miop; deja de multă vreme. Nimic de făcut! Dar bani primeşte! Şi face promisiuni! Şi îi dă proxenetului ei banii. Şi nu-şi ţine promisiunile. Şi râde.

Apoi promite din nou. Cred că o să înnebunesc. Este deprimant!

Lachmann era complexat fiindcă şchiopăta. Se zice că mai demult fusese un crai renumit, la Berlin. O unitate a S.S.-ului, care aflase despre această faimă a sa, îl sechestrase la un moment dat în sediu, vrând să-l castreze, dar fusese împiedicată de poliţie să-şi săvârşească opera - era încă înainte de 1933. Lachmann se alesese doar cu câţiva dinţi rupţi, câteva cicatrici pe scrot şi patru fracturi la un picior; acestea nu fuseseră tratate cum trebuie deoarece spitalele refuzau deja să interneze evrei. De atunci, Lachmann şchiopăta şi manifesta o preferinţă pentru femei care prezentau uşoare deficienţe fizice. Îi plăcea oricare dacă avea o poponeaţă solidă şi masivă. Susţinea că la un moment dat cunoscuse, la Rouen, o femeie care avea trei sâni. Fusese marea iubire a vieţii sale. Poliţia pusese de două ori mâna pe el şi îl expulzase în Elveţia. El revenise, plin de tenacitate, pentru a treia oară - aşa ca un fluture care parcurge mulţi kilometri în căutarea femelei pierdute. Fusese întemniţat timp de patru săptămâni la Rouen, apoi expulzat din nou. Doar faptul că, între timp, germanii invadaseră Franţa îl împiedicase să se

întoarcă iarăşi. În felul acesta, Hitler salvase - fără să vrea - viaţa evreului Lachmann.

– Nu te-ai schimbat deloc, Kurt, i-am spus.

– Omul nu se schimbă niciodată, replică Lachmann sumbru. Te hotărăşti de mii de ori să te schimbi... când eşti la pământ; şi totuşi, uiţi... de îndată ce îţi tragi iarăşi sufletul. Lachmann oftă: Oare această reacţie este eroică sau idioată?

– Eroică, am spus. În situaţia noastră, trebuie să ne împodobim totdeauna cu cele mai frumoase epitete şi atribute.

Lachmann îşi şterse sudoarea de pe frunte. Semăna cu o focă.

– Nici tu nu te-ai schimbat! observă. Apoi scoase un pacheţel învelit în hârtie foiţă: un rozariu, îmi explică.

Fac comerţ cu ele. Relicve şi amulete; apoi iconiţe, statuete şi lumânări sfinţite. Am relaţii bune cu cercurile catolice. Ridică rozariul: Argint pur şi fildeş, îmi explică. Binecuvântat de papă. Crezi că asta ar putea-o îmblânzi?

– De care papă?

Se uită la mine iritat:

– Pius! Pius al doisprezecelea; cine altcineva?

– Ar fi fost de preferat Benedict al cincisprezecelea, în primul rând nu mai este în viaţă. În al doilea rând nu era un fascist.

– Scuteşte-mă de glumele tale stupide! Uitasem complet! Ultima dată, la Paris...

– Stop, am intervenit, fără rememorări!

– Dacă vrei. Lachmann ezită o clipă, dar nu rezistă imboldului de a-şi deschide sufletul. Desfăcu un alt pacheţel învelit în hârtie-foiţă: O aşchie dintr-un

măslin din Grădina Ghetsemani, din Ierusalim! Original, prevăzut cu o ştampilă şi certificat de autenticitate! Dacă nici asta nu o s-o facă să cedeze... ce zici? îmi aruncă o privire imploratoare.

M-am uitat, fascinat, la toate aceste obiecte:

– Câştigi ceva cu ele? am întrebat. Comerţul cu aşa ceva este rentabil?

Lachmann deveni dintr-o dată circumspect:

– Atât cât să nu mor de foame. De ce? Vrei să-mi faci concurenţă?

– Pură curiozitate, Kurt. Nimic altceva.

El se uită la ceas:

– Trebuie să merg după ea, la ora unsprezece. Ţine-mi pumnii!

Se ridică, îşi aranja cravata şi o luă, şchio-pâş, pe scări în sus. Apoi se întoarse iar:

– Ce să mă fac? se tângui. Aşa sunt eu; dominat d patimi! O nenorocire! De aici o să mi se tragă sfârşitul. Dar ce alte bucurii mai are omul?

Am închis cartea de gramatică şi m-am rezemat cu spatele de scaun. Zăream de acolo o porţiune din stradă. Uşa era deschisă, aerul foarte cald, iar lumina unui felinar pătrundea de afară până la tejgheaua de la recepţie; def acolo se pierdea în întunericul scărilor. Pe oglinda de vizavi, un cenuşiu spălăcit se căznea în zadar să devină argintiu. Mă uitam, absent, la oglindă. În reflex, scaunele de pluş roşu păreau aproape violete, iar petele de pe ele îţi dădeau, la un moment dat, impresia că sunt sânge uscat. Oare unde mai văzusem aşa ceva? Sânge uscat, o cămăruţă mică, ferestrele învăpăiate de un asfinţit orbitor, care făcea ca tot ce se găsea în cameră să pară incolor - o răsfrângere de cenuşiu

imaterial, negru, şi acest roşu închis şi violet. Pe podea, trupuri contorsionate, însângerate, iar în dreptul ferestrei o figură care se întoarse brusc, ajungând pe jumătate în bătaia razelor oblice ale soarelui şi pe jumătate în întuneric. O voce piţigăiată, nazală, care spuse plictisită: Daţi-i drumul mai departe! Luaţi-l pe următorul!

M-am ridicat repede şi am aprins lampa. Apoi m-am uitat în jurul meu. Lumina firavă a lustrei picura iarăşi, ca o ploaie cenuşiu-gălbuie, prelingându-se pe scaune şi pe sofaua de pluş - roşie ca vinul de Burgundia şi urâtă, ca mai înainte. Nici vorbă de sânge. M-am uitat în oglindă; reflecta, neclar şi deformat, doar imaginea tejghelei de la recepţie - nimic altceva.

– Nu, am spus cu voce tare. Nu! Nu aici!

M-am îndreptat spre uşă. Meukoff era la tejghea şi îşi ridică privirile:

– Jucăm o partidă de şah?

Am scuturat din cap:

– Mai târziu. Deocamdată aş vrea să ies puţin. Să văd prăvăliile şi luminile New York-ului. La ora aceasta, Europa era totdeauna cufundată în întuneric, ca o mină de cărbuni.

Meukoff mă privea cu o expresie de îndoială. Apoi îşi legănă capul mare:

– Nu încercaţi să acostaţi o femeie, îmi spuse. S-ar putea să cheme poliţia. New York-ul nu este Paris. În genere, europenii nu cunosc acest amănunt.

M-am oprit:

– Bine, dar în New York nu există curve? Ridurile din obrazul lui Meukoff se adânciră:

– Nu pe stradă. Poliţia le alungă.

– Dar în bordeie?

– Poliţia le alungă şi de acolo.
– Dar americanii cum se înmulţesc?
– În cadrul unor căsătorii burgheze legale, sub oblăduirea atotputernicelor Uniuni ale Femeilor.
Am fost surprins. S-ar părea că, în America, târfele erau vânate întocmai ca emigranţii în Europa:
– Mă voi feri de aşa ceva, am spus. Oricum, nu vorbesc destul de bine engleza, pentru a acosta o femeie.
Am ieşit în strada acum luminoasă şi sterilă. La această oră, curvele din Franţa bântuiau pe bulevarde, încălţate în pantofi cu tocuri înalte, sau se adunau sub felinarele camuflate, care răspândeau o lumină albastră. Ele reprezentau o seminţie rezistentă care nu se temea nici măcar de *Gestapo.* Fetele erau şi tovarăşele de scurtă durată ale emigranţilor însinguraţi, atunci când aceştia, sătui de propria lor existenţă şi în posesia câtorva franci, jinduiau după o oră rapidă de tandreţe banală, împrumutată. M-am uitat la vitrinele magazinelor de delicatese, încărcate cu şuncă, mezeluri, ananas şi brânzeturi. Adio, m-am gândit, adio tovarăşelor de noapte din Paris! Mă aştepta, onania şi o existenţă de călugăr!

M-am oprit în faţa unei prăvălii; în vitrină, un afiş din carton anunţa: *Pastrami*[13] caldă. Era o prăvălie de delicatese, în ciuda orei foarte târzii, uşa era deschisă. Se pare că la New York nu exista oră obligatorie de închidere a prăvăliilor şi localurilor.
– O porţie de pastrami caldă, am spus.

13 Pastrama de vacă

– *On Rye*[14]*?* Vânzătorul arătă spre o pâine de secară. Am dat din cap.

– Şi un castravete. Am arătat spre un castravete murat. Vânzătorul îmi dădu farfuria. M-am aşezat pe un scăunel în faţa barului şi am început să mănânc. Nu ştiusem ce este *pastrami.* Era carne conservată, încălzită; avea un gust foarte bun. Totul îmi plăcea în zilele acestea. Mi-era mereu foame şi puteam mânca la orice oră. Mâncarea din insula Ellis avusese un gust ciudat; se zvonea că ea conţinea sodă, pentru a înăbuşi pornirile erotice.

La bar mai şedea, în afară de mine, o fată foarte frumoasă. Era atât de liniştită încât faţa ei părea din marmură. Avea părul lăcuit, ca un sfinx egiptean şi era foarte fardată. La Paris, ai fi crezut că este o prostituată; doar ele se fardau atât de tare. M-am gândit la Hirsch. Îl vizitasem în după amiaza asta.

– Ai nevoie de o femeie, îmi spusese. Cât mai repede! Ai trăit prea mult timp singur. Cel mai bun lucru ar fi să-ţi cauţi o emigrantă. Ea te va înţelege. Şi vei putea vorbi cu ea. Nemţeşte şi franţuzeşte. Chiar şi englezeşte. Singurătatea este o boală mândră dar îngrozitoare. Am avut prea mult parte de ea.

– Dar o americancă?

– Deocamdată nu. Poate peste câţiva ani. Nu este cazul să adaugi complexe în plus la cele pe care le ai deja.

Am cerut şi o îngheţată de ciocolată. Doi homosexuali intrară însoţiţi de câini trandafirii, ca nişte caise, şi cumpăram ţigarete şi o prăjitură *Sarah Lee.* Ciudat, m-am gândit. Toţi cred că abia

14 Pe pâine de secară? (în engl.)

aştept să mă năpustesc asupra femeilor; în fond, n-am chef deloc de ele. Lumina neobişnuită de pe străzi mă incită mult mai mult.

M-am întors, încet, la hotel.

– N-aţi găsit nimic? întrebă Meukoff.

– Nici n-am căutat nimic.

– Cu atât mai bine. Înseamnă că putem juca în linişte o partidă de şah. Sau sunteţi obosit?

Am scuturat din cap:

– Când eşti în libertate, nu oboseşti chiar atât de repede.

– Sau, poate, tocmai atunci, replică Meukoff. De obicei, emigranţii cad grămadă când sosesc aici, fiind în stare să doarmă zile în şir. Cred că este o epuizare cauzată de sentimentul de securitate mult râvnit. Sunteţi de acord?

– Nu. Eu, cel puţin, nu simt aşa ceva.

– Înseamnă că vine mai târziu. Căci vine în orice caz.

– Bine.

Meukoff aduse tabla şi figurile de şah.

– Lachmann a plecat deja? am întrebat.

– Nu. Este încă sus, la aleasa inimii lui.

– Credeţi că astăzi va avea mai mult noroc?

– De ce să aibă? Vor merge să ia masa, împreună cu mexicanul, iar el va plăti pentru toţi. Aşa obişnuia să facă şi mai demult?

– Susţine că nu. Spune că este complexat de când şchiopătează.

Meukoff dădu din cap:

– S-ar putea să fie aşa. Dar, în fond, nu are nici o importanţă. Nici nu vă puteţi da seama câte lucruri îţi devin indiferente când îmbătrâneşti.

– De când sunteţi aici?
– De douăzeci de ani.
Am zărit o umbră intrând în hotel. Era o femeie tânără. Uşor aplecată înainte, cu o faţă îngustă, palidă, ochi cenuşii deschis şi un păr castaniu cu reflexe roşietice, care părea vopsit.
– Maria! exclamă Meukoff uimit, ridicându-se în picioare. Când te-ai întors?
– Ieri.
Mă ridicasem şi eu. Meukoff o sărută pe obraji. Era ceva mai micuţă decât mine. Purta un costum colant şi avea un mod de a vorbi repezit. Fata nu luă act de prezenţa mea.
– Vrei o vodcă? întrebă Meukoff. Sau un Whisky?
– O vodcă. Dar doar un centimetru! Trebuie să merg mai departe. Fotografii.
– Atât de târziu?
– Fotograful nu este liber decât seara târziu. Rochii şi pălării. Pălării mici. Foarte mici.
Am observat că şi ea purta o pălărie; era mai degrabă o beretă mică, un nimic negru aşezat de-a curmezişul pe parul ei.
Meukoff se duse să aducă sticla.
– Nu sunteţi american, nu-i aşa? întrebă fata. Cu Meukoff vorbise în limba franceză.
– Nu. German.
– Îi urăsc pe germani, spuse.
– Şi eu, am replicat.
Se uită surprinsă la mine:
– N-am vrut să spun aşa ceva! explică repede. Nu individual.
– Nici eu.
– Trebuie să mă înţelegeţi: suntem în război.

– Da, am răspuns nepăsător. Suntem în război; ştiu şi eu atâta lucru.

Nu era pentru prima dată că mă vedeam bruscat din cauza naţionalităţii mele. În Franţa trecusem adeseori prin asemenea momente. Războiul oferea totdeauna un teren favorabil generalizărilor pripite şi simpliste.

Meukoff se întoarse cu o sticlă şi trei pahărele.

– Pentru mine nu, am spus.

– Sunteţi jignit? întrebă fata.

– Nu. Dar nu doresc să beau. Sper că nu vă deranjează şi asta.

Meukoff zâmbi pe sub mustaţă:

– *Salute,* Maria, spuse ridicând paharul.

– O licoare a zeilor, declară fata golind paharul cu o mişcare bruscă, ca un ponei.

Meukoff ridică sticla:

– Încă unul? Paharele sunt foarte mici.

– *Grazie*[15]*,* Vladimir. Destul. Trebuie să plec. *Au revoir*[16] îmi întinse şi mie mâna:

– *Au revoir, monsieur*[17]*.* Avea o mână neaşteptat de puternică.

– *Au revoir, madame*[18]*.* Meukoff se întoarse după ce o însoţise până afară.

– V-a supărat?

– Nu. Eu am provocat-o. Aş fi putut spune că am un paşaport austriac.

---

15 Mulţumesc (în ital.)

16 La revedere (în franc.)

17 La revedere, domnule (în franc.)

18 La revedere, doamnă (în franc.)

– Să nu vă sinchisiţi. Nu vrea să jignească. Dar obişnuieşte să vorbească înainte de a gândi. La început irită pe aproape toată lumea.

– Zău? am spus supărat. Pentru asta nu este destul de frumoasă.

Meukoff clipi din ochi:

– Azi are o zi proastă, dar pe măsură ce o cunoşti mai bine face impresie tot mai bună.

– Este italiancă?

– Cred că da. Se numeşte Maria Fiola. O corcitură, ca în atâtea cazuri de pe aici. Cred că mama ei era evreică spaniolă sau rusoaică. Lucrează ca fotomodel. A locuit şi ea aici mai demult.

– Ca Lachmann, am spus.

– Ca Lachmann, ca Hirsch, ca Lowenstein şi ca mulţi alţii, replică Meukoff. Este un caravanserai internaţional ieftin. Cu o treaptă mai sus decât ghettourile naţionale în care locuiesc emigranţii imediat după sosire.

– Ghetto? Există şi aici aşa ceva?

– Aşa sunt numite. Mulţi emigranţi preferă să locuiască alături de compatrioţii lor. Copiii lor pleacă mai târziu de acolo.

– Există şi un ghetto german?

– Fireşte. Yorktown. Cartierul dintre strada optzeci şi şase şi cafeneaua Hindenburg.

– Ce? Hindenburg? În plin război?

Meukoff dădu din cap:

– Germanii din străinătate sunt de multe ori mai aprigi decât naziştii.

– Dar emigranţii?

– Chiar şi unii emigranţi locuiesc acolo.

Se auziră paşi coborând scările. Am recunoscut şchiopătatul lui Lachmann. Apoi am auzit o voce de

femeie, armonioasă, joasă. Era probabil puertoricana. Mergea în faţa lui Lachmann fără să o intereseze dacă el o urma sau nu. Nu mi s-a părut că are un picior olog. Vorbea doar cu mexicanul de lângă ea.

– Bietul Lachmann, am spus după ce grupul dispăruse.

– Bietul? replică Meukoff. Dar de ce? Are ceea ce nu are, dar ar vrea să aibă.

– Iar asta este ceva remanent, nu-i aşa? am întrebat.

– Este demn de compătimit doar cel ce nu mai doreşte nimic. Nu vreţi să beţi acum vodca pe care aţi refuzat-o adineauri?

Am dat din cap. Meukoff îmi umplu paharul. După părerea mea, era foarte darnic cu vodca sa. Şi avea un fel ciudat de a o bea. Păhărelul dispărea aproape complet în palma sa uriaşă. Nu-l dădea peste cap, cu o mişcare bruscă, ci trecea uşurel cu el pe lângă gură, aşa încât paharul nici nu se zărea, apoi îl depunea, golit, cu grijă, pe masă. Nu-ţi dădeai seama că bea. După aceea îşi deschidea iar ochii, care pentru o clipă păruseră să nu mai aibă pleoape, ca ochii unui papagal foarte bătrân.

– Ce-aţi zice acum de o partidă de şah? întrebă.

– Bine, am răspuns. Meukoff rândui figurile pe tablă.

– Partea colosală la şah este neutralitatea sa absolută, îmi explică. Nu ascunde nici o blestemată de morală.

4.

În săptămâna următoare relaţia dintre vârsta mea şi New York se modificase considerabil. Cu ocazia primei plimbări prin oraş, mă situasem cam la nivelul de vârstă al unui copil de cinci, şase ani în ceea ce priveşte cunoştinţele de limbă engleză; cu o săptămână mai târziu avansasem deja la nivelul vârstei de opt ani. Petreceam în fiecare dimineaţă câteva ore pe pluşul roşu al hotelului în compania gramaticii engleze, încercând apoi, în decursul după-amiezei, să profit de orice ocazie pentru a mă lansa într-o conversaţie şchiopătândă. Îmi dădeam seama că trebuie să reuşesc să mă înţeleg în oarecare măsură cu oamenii încă înainte ca finanţele mele să se fi topit în întregime, pentru ca să pot câştiga şi eu ceva bani. Era o goană contra cronometru. Mi-am însuşit, rând pe rând, un accent francez, german, polonez, evreiesc, iar în cele din urmă, - când am avut certitudinea că femeile de serviciu şi subretele sunt americance get-beget - chiar şi un uşor accent de Brooklyn.

– Ţi-ar trebui o relaţie amoroasă cu o profesoară, îmi spuse Meukoff, cu care începusem între timp să ne tutuim.

– Din Brooklyn?

– Din Boston. Acolo se vorbeşte cea mai britanică engleză din America. Aici, la hotel, accentele voltijează ca barilii de tifos. Se pare că, din păcate, dispui de o ureche bună doar pentru extreme, nu pentru normă. Poate că factorul emotiv ţi-ar fi util.

– Vladimir, i-am spus, chiar şi fără asta evoluez destul de rapid. Eul meu englezesc devine, de la o zi la alta, cu un an mai bătrân. Spre regretul meu,

lumea îşi pierde concomitent farmecul. Pe măsură ce înţeleg mai mult, dispare şi elementul de mister. Fiinţele exotice inabordabile din *drugstore* se reduc, încetul cu încetul, la proporţiile unor vânzători banali de cârnăciori. Câteva săptămâni încă şi cele două euri ale mele se vor echilibra. După care va surveni probabil dezmeticirea. New York-ul nu va mai fi Peking, Bagdad, Atlantida sau Atena, ci pur şi simplu New York - şi va trebui să mă deplasez în Harlem sau în cartierul chinezesc dacă voi dori să am parte de meleaguri exotice. Deci, dă-mi un răgaz! Şi în privinţa accentului. Nu aş vrea să renunţ prea repede la a doua mea copilărie.

La scurt timp după aceea am descoperit magazinele de antichităţi din Second Avenue şi Third Avenue. Ludwig Sommer, al cărui paşaport continua să vieţuiască în mine, era negustor de antichităţi. Fusesem ucenicul său şi îi cunoşteam competenţa în domeniu.

Existau sute de asemenea magazine în acest cartier al New York-ului. Cel mai mult îmi plăcea să le vizitez după-amiaza târziu. Soarele bătea atunci de pe partea opusă a străzii, părând să strecoare în prăvălie, prin ferestrele vitrinelor, prisme de praf luminos, întocmai ca un vrăjitor care străbate pereţii de sticlă de parcă ar trece printr-o apă liniştită. Ca la o comandă tainică, oglinzile vechi de pe pereţi începeau să se trezească, umplându-se, de la o secundă la alta, cu argint şi dobândind adâncime. Dacă până atunci ele nu fuseseră decât o suprafaţă pătată, acum deveneau o fereastră care se deschidea spre infinit, reflectând umbrele multicolore ale tablourilor de pe peretele opus. La o

anumită oră a zilei colecţiile prăfuite de boarfe şi vechituri prindeau, ca prin magie, viaţă. Timpul părea să se oprească, plin de nostalgie, în loc; ele rămâneau izolate, - crâmpeie liniştite, decupate din strada agitată pe care viaţa zgomotoasă continua să se deruleze fără a le atinge. Erau stinse, ca nişte sobe mici şi vechi care nu mai dădeau căldură, ci doar iluzia căldurii de odinioară. Muriseră într-un mod nedureros, fără să provoace tristeţe, întocmai cum vestigiile aparţin unui trecut lipsit de tragism, vieţuind doar ca o amintire care nu doare - poate că nici nu a durut vreodată. În spatele vitrinelor, proprietarii se mişcau alene, ca nişte caraşi cu ochii bulbucaţi, holbându-se adesea prin ochelarii cu lentile groase şi scoţându-şi capul de după costume chinezeşti de mandarin şi goblenuri; sau şedeau ghemuiţi printre demoni tibetani lăcuiţi, citind romane poliţiste şi ziare.

Toate acestea se schimbau în clipa în care razele oblice ale soarelui după-amiezei târzii transfigurau, ca prin vrajă, partea dreaptă a străzii scăldând-o într-o lumină de culoarea mierii, în timp ce pe partea opusă, cotropită acum de umbră, ferestrele începeau să fie invadate de pânza de păianjen a înserării. Era momentul când lumina blândă conferea magazinelor o viaţă iluzorie, o existenţă fantasmagorică într-o lumină împrumutată care le însufleţea, întocmai cum ceasul desenat deasupra magazinului unui optician prinde viaţă, timp de o secundă, atunci când ora înscrisă pe cadran coincide cu ora reală.

Uşa magazinului de antichităţi în faţa căruia mă oprisem se deschise brusc. Un om mărunţel, slab, cu

un nas acvilin şi pantaloni pepit ieşi afară fără să facă nici un zgomot. Probabil mă observase de mai mult timp.

– Frumoasă seară, nu-i aşa? spuse.

Am dat din cap. El mă măsură cu o privire piezişă.

– Vă place ceva de aici, din vitrina asta?

Am arătat spre o vază chinezească, din bronz, aşezată pe o consolă veneţiană nepotrivită.

– Ce este asta?

– O vază de bronz din China. Ieftină. Poftiţi înăuntru şi ui taţi-vă la ea mai de aproape.

Am intrat. Omul luă vaza din vitrină.

– Cât de veche este?

– Nu prea veche. Apoi mă cântări câtva timp din priviri: o copie după un model mai vechi. Presupun că este vorba de Ming.

– Cât costă aşa ceva? M-am uitat, cu o privire indiferentă, afară, în stradă. Citind de la coadă spre cap am descifrat, pe sticla vitrinei: Alexander Silver & Co.

– Daţi cincizeci de dolari pe ea, spuse Alexander Silver. O puteţi lua împreună cu suportul din lemn de tec. Sculptură manuală.

Am luat în mână vaza de bronz. Era o piesă frumoasă. Avea contururile clare; totuşi nu părea nouă; patina nu era lustruită, din care cauză nu prezenta luciul ca de jad al marilor piese din muzee. Am închis ochii şi am pipăit vaza încet, timp îndelungat. Nu avea nici încrustaţii de malahit. Făcusem această operaţie de multe ori la Bruxelles, în timpul nopţii. Muzeul de acolo poseda o colecţie bogată de bronzuri din epoca Chou. Printre ele se găsea un bronz asemănător celui de aici; şi despre el se crezuse iniţial că ar fi o copie după un model

Tang sau Ming. Era explicabil. Chinezii începuseră încă din perioada Han, şi anume, în jurul naşterii lui Christos, să imite bronzuri Chou şi Shang, pe care le îngropau pentru ca ele să dobândească mai repede o patină veche, autentică. Aflasem toate astea de la Sommer. Restul îl învăţasem la Bruxelles. Silver mă urmărise cu privirile.

– Sunteţi chiar convins că este vorba de o copie Ming? l-am întrebat.

– Nu aş putea afirma aşa ceva, replică. Dar prăvălia noastră este o prăvălie serioasă. Îmi dau seama că sunteţi un cunoscător. Apoi îşi ridică piciorul pe un scăunel scund, olandez. Am observat că purta pantofi de lac şi ciorapi violeţi la pantalonii pepit. Avea picioare foarte mici.

– Piesa mi-a fost vândută ca o copie din secolul al optsprezecelea, spuse. Cred că nu este adevărat, dar nu poate fi nici mai veche decât secolul al şaisprezecelea. Fireşte, după Christos.

Am pus bronzul înapoi, pe consola veneţiană nepotrivită pe care fusese aşezat. Era foarte ieftin şi l-aş fi cumpărat bucuros; dar nu ştiam dacă şi unde l-aş putea vinde mai departe, şi nu-mi puteam plasa decât pe termen foarte scurt puţinii bani pe care îi deţineam.

– Aş putea să-l iau la mine acasă pentru o zi? am întrebat.

– Îl puteţi lua pentru tot restul vieţii; în schimbul sumei de cincizeci de dolari.

– De probă. Doar pentru o zi.

– Păi bine, dragă domnule, spuse Alexander Silver; dar nici nu vă cunosc! Nu demult i-am dat unei doamne, care inspira toată încrederea, două figuri

de porţelan Meifien foarte frumoase, din secolul al optsprezecelea. Tot de probă.

– Şi? A dispărut cu ele?

– A revenit. Cu figurile de porţelan sparte. Le scăpase intr-un autobuz supraaglomerat, din cauză că o îmbrâncise un om cu o cutie cu unelte. Plângea de parcă i-ar fi murit copilul. Ce era să facem? Femeia nu avea bani. Voise doar să-şi necăjească puţin prietenele de la clubul de bridge. A trebuit să punem cruce peste pagubă.

– Un bronz nu se sparge chiar atât de uşor. Mai ales dacă este o copie.

Silver îmi aruncă o privire scrutătoare.

– Va spun şi de unde l-am cumpărat. Un muzeu din provincie mi l-a vândut. Drept copie. Poate cineva să fie mai sincer?

Nu am răspuns nimic. Silver scutură din cap:

– Bine, spuse. Sunteţi un om tenace, ceea ce nu-mi displace. Vă fac o altă propunere. Îmi daţi cei cincizeci de dolari, luaţi bronzul şi, dacă vreţi, mi-l aduceţi înapoi peste o săptămână. Eu vă restitui banii, sau dumneavoastră păstraţi bronzul. Ce părere aveţi?

Am chibzuit rapid. Nu aveam certitudinea că evaluarea mea era corectă; în cazul bronzurilor chinezeşti nu era atât de simplu. Şi nu ştiam nici dacă oferta lui Silver era sinceră. Dar trebuia să risc, acum, când se ivise o ocazie. Nu-mi puteam încerca norocul ca spălător de vase, mi-ar fi trebuit un permis de muncă, iar pe acesta nu-l aveam. Chiar dacă poliţia nu m-ar fi depistat, m-ar fi denunţat sindicatele.

– De acord, am spus scoţându-mi portofelul subţirel.

Muzeul din Bruxelles, în care stătusem ascuns, dispunea de o colecţie foarte bogată de asemenea bronzuri. Seara, după ora închiderii, directorul îmi permitea să-mi părăsesc cămăruţa pentru timpul nopţii. Nu aveam voie să aprind lumina şi nici să mă apropii de ferestre; dar puteam merge la toaletă şi mă puteam plimba pe întuneric. Dimineaţa trebuia să mă încui în cameră înainte de sosirea femeilor de serviciu. Era o educaţie artistică fantomatică foarte ciudată - în izolare şi dominată de teamă. La început stăteam în spatele perdelelor de la ferestre, zgâindu-mă spre stradă - aşa cum pe insula Ellis mă zgâisem spre New York. Dar am renunţat în clipa când printre soldaţi şi civili am descoperit şi uniformele S.S. Pentru a mă gândi cât mai puţin la situaţia mea, începusem să-mi îndrept atenţia, în timpul nopţii, spre tablourile şi colecţiile de obiecte de artă care mă înconjurau. Perioada dinainte de război, în care lucrasem, la Paris, ca ajutor al lui Ludwig Sommer, îmi era acum de mare folos, fiind un fel de perioadă de practică. Eu însumi studiasem timp de două semestre istoria artei la Universitate, după care voisem să devin jurnalist. După fuga mea din Germania trebuise să renunţ la această meserie. Nu posedam nici o limbă străină suficient de bine pentru a putea scrie în ea. În timpul nopţilor tăcute şi fantomatice petrecute pe coridoarele goale şi răsunătoare ale muzeului, mă străduiam să manifest cât mai mult interes pentru artă, ca să nu mă gândesc la viitorul incert. Ştiam că dacă mă zgâiesc în continuare spre stradă sunt pierdut. Trebuia să mă mişc. Bronzurile chinezeşti au fost primul lucru care m-a atras. Am încercat să le studiez la lumina lunii din nopţile senine. Luceau ca jadul, ca o

mătase palidă, verde şi albastră. Patina se modifica în funcţie de lumina care pătrundea de afară. Am învăţat în aceste luni că trebuie să priveşti multă vreme un obiect dacă vrei ca el să înceapă să vorbească. Am învăţat aceasta în disperare, pentru a-mi înăbuşi teama; o perioadă îndelungată totul a fost doar o tentativă de a fugi de mine însumi; dar într-o noapte luminată de o jumătate de lună şi zguduită de o furtună de primăvară mi-am dat seama că uitasem pentru prima dată complet de frică, stabilind, câteva clipe, un contact sufletesc ciudat cu unul din bronzurile din faţa mea. Nu mai simţeam nici o distanţă între el şi mine, şi, timp de câteva clipe, cât a durat această stare, pentru mine nu a mai existat nimic altceva decât noaptea agitată, bronzul liniştit, lumina selenară care îl însufleţea şi ceva din el: o fiinţă care respira, rămânând însă tot atât de tăcută, ceva ce vieţuia şi trăgea cu urechea uitând să mai fie Eu. Din acest moment mi-a reuşit de mai multe ori să fug de mine însumi, să mă deconectez de mine însumi. Peste câteva săptămâni, directorul îmi aduse o lanternă de buzunar pe care aveam voie să o folosesc, în timpul nopţii, în cămăruţa mea. Îşi dăduse seama că putea avea încredere în mine şi că nu voi întrebuinţa lanterna în sălile muzeului ci doar în odaia mea. Am avut impresia că îmi redă facultatea vizuală. Şi aptitudinea de a citi.

El îmi permise să duc la mine în cameră cărţi din bibliotecă şi să le studiez în timpul nopţii. Dimineaţa le lua înapoi. Văzând interesul meu pentru bronzuri, îmi dădu voie să iau, din când în când, unul la mine în cameră; dimineaţa, când îmi aducea porţia de tartine pentru ziua respectivă, i-l restituiam. În afară

de el doar fiica sa Sibylle ştia că stau ascuns în muzeu. Trebuise să-i spună la un moment dat, căci se îmbolnăvise şi nu putuse veni la muzeu. Sibylle ridică poşta şi îmi aduse tartinele împachetate în hârtie de pergament, pe care le ascunsese între sâni. Uneori ele păstrau încă un rest din căldura trupului ei, iar hârtia mirosea uşor a garoafe. O iubeam foarte mult pe Sibylle, dar era o iubire aproape impersonală, despre care ea nu prea avea habar. Iubeam în persoana ei acele lucruri pe care nu le mai aveam: libertatea, lipsa de griji, speranţa şi dulcea revoltă a unei tinereţi de care nu mai dispuneam. Nu-mi puneam întrebarea cum am fi putut convieţui la un moment dat; ea era în mare măsură un simbol; un simbol cald, apropiat, inaccesibil - un simbol a ceea ce pierdusem de mult. Tinereţea mea dispăruse, acoperită de ţipetele tatălui meu când era în ghearele morţii. Ţipase o zi întreagă şi ştiam cine dăduse ordinul să fie ucis.

– Te pricepi la chestiile astea? întrebă Meukoff. Cincizeci de dolari reprezintă o sumă frumuşică!

– Nu grozav; dar câte ceva mai ştiu. De altfel, nu am încotro. Trebuie să încep să fac şi eu ceva.

– Unde ai învăţat meseria?

– La Paris şi într-un muzeu din Bruxelles.

– Ca angajat? întrebă Meukoff surprins.

– Ascuns.

– Din calea germanilor?

– A germanilor care ocupaseră Bruxelles-ul.

– Şi ce-ai mai făcut acolo?

– Am învăţat franţuzeşte, am spus. Aveam la mine o gramatică. Întocmai ca aici. În timpul verii, la ora

închiderii muzeului nu era încă întuneric afară. Mai târziu am primit şi o lanternă.

Meukoff dădu din cap:

– Muzeul nu era păzit?

– Cine să-l păzească? Nemţii? Ăia luaseră, oricum, tot ce doriseră!

Meukoff începu să râdă:

– Ciudat, cum se face educaţia unui om. În timpul fugii în Finlanda aveam întâmplător la mine un joc de şah de buzunar. Jucam fără întrerupere în ascunzişurile mele, ca să-mi abat gândurile. În felul acesta am devenit un bun jucător de şah. Mai târziu, în Germania, am trăit din asta. N-aş fi crezut niciodată că voi ajunge la aşa ceva. Ai fost totdeauna negustor de antichităţi?

– Aproximativ aşa cum ai fost tu şahist.

– Mi-am imaginat.

Nu-i puteam povesti despre Sommer şi despre paşaportul meu fals. Este adevărat că în paşaport era trecută profesia de anticar a lui Sommer şi că, pe insula Ellis, un inspector mă examinase în acest sens. Trecusem cu bine proba deoarece se pare că învăţasem destul atât de la Sommer cât şi în muzeul din Bruxelles. Hotărâtoare fuseseră cunoştinţele mele în materie de bronzuri chinezeşti, în mod ciudat, se nimerise ca inspectorul să se priceapă întrucâtva la ele. Un dreptcredincios ar fi spus că intervenise providenţa mizericordioasă.

Am auzit încă de afară pasul caracteristic al lui Lachmann. Meukoff trebui să meargă la telefon. Lachmann intră, şchiopătând, în holişorul pluşat. Observă imediat bronzul.

– L-ai cumpărat? întrebă.

– Pe jumătate.

– Mare greşeală, declară. Eşti încă un novice. Ar trebui, pentru început, să faci negoţ cu obiecte mărunte. Cu lucruri ieftine, de care are nevoie toată lumea. Ciorapi, săpun, cravate...

– Rozarii, iconiţe, am completat. Întocmai ca tine, ca evreu.

Lachmann făcu un semn cu mâna:

– Este cu totul altceva! Pentru asta ai nevoie de talent. Pe care tu nu-l ai; tu ai doar nevoie de bani! Dar, ce mai vorbesc? Se uită la mine cu ochi voalaţi: Nu mi-a folosit la nimic, Ludwig. Ea a acceptat obiectele declarând că se va ruga în fiecare seară pentru mine cu aceste relicve! Ce-am eu din asta? Şi când mă gândesc că are un postament ca o regină! Totul zadarnic! Acum îşi doreşte apă din râul Jordan! De unde să fac rost de aşa ceva? Este nebună de tot! Ştii cumva unde aş putea găsi apă din râul Jordan?

– La robinet.

– Ce?

– Într-o sticlă mai veche, cu ceva praf pe ea şi cu un dop sigilat. O clică de şmecheri avea la Bordeaux o firmă care vindea în felul acesta apă de la Lourdes. Sticla costa cinci franci. Exact aşa. De la robinet. Am citit pe vremea aceea în ziare. Oamenii nu au fost nici măcar pedepsiţi. Toată lumea a râs.

Lachmann căzu pe gânduri.

– Dar nu ar fi un sacrilegiu?

– Nu cred. Doar simplă şarlatanie.

Lachmann se scarpină pe ţeasta noduroasă:

– Ciudat! De când vând rozarii şi medalii relaţia mea cu Dumnezeu s-a schimbat. Am ajuns aproape un catolic evreu schizofren. Deci spui că nu ar fi un sacrilegiu?

Că nu ar fi o blasfemie? Ce crezi?

Am scuturat din cap:

– Cred că Dumnezeu are mult mai mult umor decât presupunem. Şi că este mult mai puţin milostiv.

Lachmann se ridică. Îl convinsesem.

– De fapt, nici măcar nu vreau să vând apa. Deci nu este vorba de o afacere ordinară. Vreau doar să o dăruiesc. Aşa ceva trebuie să fie permis. Apoi îşi arătă deodată dinţii pătaţi, într-un rânjet chinuit:

– Doar o fac numai din dragoste. Iar Dumnezeu este întruchiparea iubirii! Bine! Este ultima mea încercare! Ce fel de sticlă să iau, ce crezi?

– Nu una din sticlele de vodcă ale lui Meukoff. Pe acelea le ştie, desigur, şi ea.

– Fireşte că nu! O sticlă simplă, anonimă. Una din acelea pe care le aruncă marinarii în apă. Una pentru mesaj în sticlă. Sigilată! Asta e! îl voi ruga pe Meukoff să-mi dea ceară de sigilat. El are mereu nevoie de aşa ceva pentru vodca sa. Poate că mai are şi vreo monedă veche cirilică, cu care să pun pecetea. O să dea impresia că sticla asta vine din vreo mănăstire de pe Jordan. Crezi că asta o va îndupleca?

– Nu. Cred că ar trebui să nu te mai sinchiseşti de ea timp de câteva săptămâni... poate că ai îndupleca-o mai uşor.

Lachmann se întoarse. Faţa sa exprima disperare. Ochii de un albastru deschis i se bulbucau ca la un peşte mort.

– Să aştept! Cum să pot aştepta? strigă. Doar duc deja o luptă contra timpului! Am trecut de cincizeci de ani!

Câţiva ani încă şi voi fi impotent! Şi apoi ce se va mai întâmpla? Nu mai rămâne decât dorinţa

arzătoare, regretul şi nici o satisfacţie! Un adevărat calvar! Nu înţelegi atâta lucru? Ce folos am avut de viaţa mea? Teamă, mizerie şi pribegie! Şi am o singură viaţă! îşi scoase batista:

Dar şi aceasta s-a irosit deja pe trei sferturi! şopti apoi.

– Nu plânge! am spus repede. Nu-ţi foloseşte la nimic. Ar trebui să ştii deja atâta lucru!

– Nu plâng, ripostă iritat. Vreau doar să-mi suflu nasul! Emoţiile se repercutează la mine asupra nasului! Nu asupra ochilor. Dacă aş fi în stare să plâng, aş avea mai mult succes. Dar cine are nevoie de un Romeo care, în momentele de zdruncinare sufletească, îşi suflă nasul ca o trompetă? Pur şi simplu mi se taie respiraţia. Îşi suflă nasul de câteva ori. Apoi se duse, şchiopătând, până la Meukoff, la recepţie.

Am luat bronzul şi l-am dus în camera mea. L-am pus pe pervazul ferestrei şi l-am privit în lumina amurgului care începea să se lase. Muzeul din Bruxelles se închidea, în timpul verii, aproximativ la ora aceasta, iar eu puteam să-mi părăsesc odăiţa.

Am răsucit, încet, bronzul în toate direcţiile. Citisem deja aproape toată literatura - nu prea bogată - despre acest domeniu şi cunoşteam şi multe fotografii. Ştiam că piesele care reprezentau copii puteau fi identificate după mici erori în ornamentaţie, după decoraţii minuscule pe un bronz în stilul Chou, care se impuseseră însă de-abia în epoca Han sau chiar în epoca Ming sau Tang; în felul acesta se putea deduce că bronzul datează dintr-o epocă mai târzie. N-am reuşit să descopăr nici un detaliu din această categorie. Piesa părea să provină într-adevăr din perioada Chou mijlocie,

aproximativ din anii cinci sau şase sute înainte de Christos.

M-am întins pe pat şi am aşezat bronzul pe masa de alături. Din curte se auzeau zdrăngănitul tomberoanelor de gunoi, ţipetele stridente ale ajutoarelor de bucătar şi basul profund şi gutural al negrului care căra deşeurile.

Am adormit fără să vreau. Când m-am trezit era deja întuneric. Mi-au trebuit câteva clipe până să-mi dau seama unde mă aflam. Apoi am zărit bronzul şi o secundă am crezut că sunt în cămăruţa din muzeu. M-am ridicat respirând adânc şi regulat. Ştiam acum că visasem şi îmi aminteam vag de vis; dar nu voiam să mi-l amintesc. M-am sculat şi m-am dus la fereastra larg deschisă.

Iată curtea, iată tomberoanele întunecate. Sunt liber, mi-am spus pe întuneric, repetând cuvintele de câteva ori, încet şi insistent, aşa cum făceam de multe ori în timpul refugiului. Am simţit că mă liniştesc şi m-am uitat iar la bronzul care răsfrângea lumina roşie a oraşului într-o ultimă licărire de culoare. Am avut dintr-o dată impresia că bronzul a prins viaţă. Patina nu dispăruse, nu părea adăugată şi nici provocată în mod artificial prin aplicarea de acizi pe suprafaţa răzuită. Se formase încet, de-a lungul secolelor, provenea din apa în care zăcuse vasul; din mineralele pământului care se contopiseră cu el şi, probabil, cu fâşia de albastru luminos de la bază, din combinaţiile cu fosfor în urma apropierii de vreun cadavru, cu o mie de ani în urmă: Patina prezenta şi acel luciu slab pe care îl avuseseră, la muzeu - din cauza porozităţii - piesele Chou nelustruite; o porozitate care nu absorbea lumina, ca bronzurile tratate în mod special, ci făcea

patina mai degrabă mătăsoasă, dar nu netedă de tot, ci asemănătoare mătăsii naturale mai dure. Când puneai mâna, bronzul nu era rece.

M-am aşezat iar pe pat şi am împins la o parte bronzul. Priveam în gol şi îmi dădeam seama că, făcând aceste consideraţii, încercam doar să-mi alung amintirile. Nu voiam să mă gândesc la ultima dimineaţă de la Bruxelles, când Sibylle deschisese brusc uşa camerei mele năvălind înăuntru şi şoptindu-mi că tatăl ei fusese dus la un interogatoriu, că trebuia să plec, cât mai repede, nu se ştia dacă nu cumva va fi supus torturii, dacă nervii săi nu vor ceda şi el nu mă va trăda. Apoi mă împinse pe uşă afară, mă chemă înapoi şi îmi vârî în buzunar un pumn cu bani.

– Îndepărtează-te fără grabă, de parcă ai fi un vizitator oarecare, pe aici, încet, nu fugi! îmi şopti. Dumnezeu să te păzească! îmi spuse în loc să mă blesteme fiindcă îi nenorocisem, atât pe tatăl ei cât şi pe ea.

– Du-te! Dumnezeu să te aibă în paza sa! repetă apoi. Şi la întrebarea mea grăbită, oare cine îl trădase pe tatăl ei, şopti doar:

– Dar nu are nici o importanţă! Du-te acum, până nu vin ăia să facă o razie în muzeu! Şi mă sărută în grabă, împingându-mă afară şi şoptind încă: Fac repede ordine în cameră! Fugi! Nu scrie! Niciodată! Vor controla totul. Dumnezeu să te aibă în paza sa!

Am plecat, mergând agale ca să nu atrag atenţia, şi am coborât scările. Nu am întâlnit decât câţiva oameni; nu se sinchisea nimeni de mine. Am traversat strada. M-am uitat înapoi. Mi s-a părut că zăresc o faţă palidă în spatele unei ferestre.

M-am sculat şi m-am dus iar la fereastră. Aripa de vizavi a hotelului era acum cufundată în întuneric. Într-o singură cameră ardea încă lumina. Perdelele nu erau trase. Un bărbat în indispensabili scurţi stătea în faţa unei oglinzi aurite şi îşi pudra obrazul. Apoi îşi dădu jos indispensabilii rămânând o clipă gol puşcă. Pieptul său era tatuat dar nu păros. El îşi puse nişte chiloţi de mătase cu dantelă şi un sutien negru şi începu, cu mişcări tandre, să capitoneze sutienul cu hârtie de toaletă. Mă uitam absent la el, fără să-mi dau seama ce se petrece acolo. Apoi m-am întors în cameră şi am aprins lampa. Când am tras perdeaua am observat că şi dincolo se trăsese perdeaua. Era de mătase roşie. Celelalte camere ale hotelului aveau perdele cafenii, din bumbac.

Am coborât şi l-am căutat pe Meukoff. Nu dădeam de el. Părea să fi ieşit în oraş. M-am aşezat în holişorul pluşat, ca să-l aştept. După câtva timp mi s-a părut că aud pe cineva plângând. Nu era un plâns puternic şi la început nu i-am dat nici o atenţie, dar mă călca pe nervi. În cele din urmă m-am îndreptat spre fundul camerei şi am descoperit-o, ascunsă şi ghemuită pe sofaua de lângă stativul cu plante, pe Maria Fiola.

Am vrut să mă întorc şi să plec; ultimul lucru de care aveam nevoie era această persoană agresivă. Dar mă ^ zărise. Plângea cu ochii căscaţi; în ciuda lacrimilor părea să observe totul.

– Pot să vă ajut cu ceva? am întrebat-o.

Ea scutură din cap şi se uită la mine ca o pisică gata să se repeadă la cineva.

– Lehamite? am întrebat-o.

– Da, spuse, lehamite.

Melancolie? mi-am zis. Asta îşi avea locul în alt secol, mai romantic. Nu în acest secol sângeros, al uciderilor în masă; al torturilor şi al războiului total. Probabil că avea probleme amoroase.

– Presupun că îl căutaţi pe Meukoff, am adăugat. Fata dădu din cap:

– Unde este?

– Habar n-am. Şi eu l-am căutat. Poate că îşi plasează pe undeva vodca.

– Fireşte, când ai nevoie de el ia-l de unde nu-i.

– Mare omisiune, am spus. Din păcate este foarte frecventă în lumea aceasta. Voiaţi să beţi o vodcă împreună cu el?

– Voiam să stau de vorbă cu el. Înţelege orice! Şi ce înseamnă vodcă? Unde este vodca?

– Poate că mai există o sticlă la recepţie. Maria Fiola scutură din cap:

– Dulapul este încuiat. M-am uitat deja.

– Ar fi trebuit să-l lase deschis. Ca rus, ar fi trebuit să ştie ce înseamnă un moment de disperare. Dar, în acest caz, locţiitorul său, irlandezul O'Brien, s-ar fi îmbătat de mult şi ar încurca toate cheile.

Fata se ridică. M-am uitat surprins la ea. Îşi înfăşura-se capul într-un fel de turban de mătase, fără nici o formă, din care se iţeau tuburi de metal, ca nişte ţevi de revolver.

– Ce s-a întâmplat? întrebă iritată. Arăt ca un monstru?

– Nu chiar... dar aveţi o înfăţişare belicoasă, periculoasă.

Maria Fiola puse mâna pe turban şi îl scoase cu o mişcare. Părul ei era răsucit pe bigudiuri din sârmă şi metal care semănau cu mici grenade de mână germane.

– Din cauza asta? A frizurii mele? Trebuie să-i pozez fotografului, mai târziu, iată de ce mi-am pus părul pe bigudiuri.

– Arătaţi de parcă aţi vrea să deschideţi focul din toate ţevile, am spus.

Ea începu să râdă:

– Mi-ar plăcea să o pot face.

– Mai am o sticlă de vodcă în cameră, am spus. Aş putea să o aduc. Pahare sunt destule şi aici.

– Ce idee minunată! De ce nu aţi spus imediat?

Sticla era încă pe jumătate plină. Meukoff mi-o vânduse la preţul de producţie. Nu obişnuiam să beau de unul singur; ştiam că aşa ceva adâncea deprimarea. Nu mă aşteptam la mare lucru din partea fetei cu pistoale în cap; dar de la camera mea mă aşteptam la şi mai puţin. În treacăt, am luat bronzul de pe masă şi l-am băgat în dulap.

Când m-am întors am găsit-o Maria Fiola total schimbată. Lacrimile dispăruseră, faţa era pudrată şi luminoasă, părul eliberat din strânsoarea tuburilor de metal. Nu se revărsa în nenumărate bucle, cum crezusem, ci era lins, vălurindu-se uşor doar pe ceafă. Nu era nici vopsit, aşa cum presupusesem la început şi nici păios, ci castaniu, cu irizaţii de culoarea mahonului.

– Cum se face că beţi vodcă? m-a întrebat. Nu se prea bucură de trecere în patria dumneavoastră.

– Ştiu. În Germania se bea bere şi rachiu. Eu însă mi-am uitat patria şi nu beau nici bere nici rachiu. Nu sunt nici un mare băutor de vodcă. Dar dumneavoastră de ce o beţi? Nu se bucură de trecere nici în Italia.

– Mama mea este rusoaică. În plus, vodca este singura băutură care nu-ţi lasă miros de alcool în gură.

– Poate fi şi ăsta un motiv, am aprobat.

– Foarte important pentru o femeie. De fapt, ce beţi?

Ce conversaţie stupidă, mi-a trecut prin minte.

– Ce se nimereşte, am răspuns. În Franţa beam vin... dacă îl aveam.

– Franţa! exclamă fata. Ce-au făcut germanii din ea!

– Nu am fost de faţă. Pe vremea aceea eram închis într-un lagăr de internare francez.

– Fireşte! Ca inamic!

– Ca refugiat din Germania. Am râs: Aţi uitat, se pare, că Italia şi Germania sunt aliaţi. Împreună au atacat Franţa.

– Mussolini a făcut-o! Îl urăsc!

– Eu de asemenea, am spus.

– Şi îl urăsc pe Hitler!

– Eu de asemenea, am declarat. Iată că suntem aproape un fel de aliaţi în negaţie.

Fata îmi aruncă o privire şovăitoare:

– Este şi ăsta un mod de a privi lucrurile, spuse apoi.

– Uneori unicul. Până cu puţin timp înainte, şi Meukoff făcea parte din alianţă. Germanii ocupaseră satul lui natal transformându-i pe locuitori în teutoni. Dar cu asta s-a terminat. Ruşii l-au recucerit, iar el a redevenit rus. Adică inamic, după spusele dumneavoastră.

Maria Fiola începu să râdă:

– Ciudat mod de a privi lucrurile! Oare în realitate ce suntem?

– Oameni, am răspuns. Dar cei mai mulţi au uitat acest amănunt. Oameni sortiţi să moară; dar şi de asta au uitat cei mai mulţi. Omul nu priveşte nimic

cu atâta scepticism ca propria sa moarte. Încă o vodcă?

– Nu, mulţumesc. Apoi se ridică şi îmi întinse mâna. Trebuie să plec la lucru, spuse.

M-am uitat după ea în timp ce ieşea. Nu-i auzeai paşii. Nu mergea cu paşi mărunţi, mai degrabă aluneca printre mobilele urâte, de parcă nici nu le-ar fi atins. Probabil că asta ţinea de meseria de manechin, m-am gândit, îşi strânsese baticul în jurul capului şi părea acum slabă şi mlădioasă, dar nu fragilă - s-ar putea mai degrabă spune că afişa o eleganţă dură, aproape agresivă.

Am dus sticla înapoi, după care am ieşit în stradă. Surogatul de portar, adică Felix O'Brien, stătea afară mirosind de la o poştă a bere, ca o speluncă.

– Cum e viaţa Felix? l-am întrebat.

El ridică din umeri:

– Te scoli, mănânci, munceşti şi te duci la culcare. Cum să fie? Mereu la fel. Uneori nu reuşeşti să înţelegi de ce trăieşti tot aşa, mai departe.

– Aşa este, am răspuns. Dar totuşi îi dai înainte.

5.

– Jessie! Am exclamat. Iubita mea! Binefăcătoarea mea! Ce bucurie!

Faţa ei rotundă cu obrajii rumeni, ochii negri, părul cărunt şi zbârlit rămăsese neschimbată.

Jessie Stein stătea în uşa locuinţei mici din New York întocmai cum stătuse odinioară în uşa locuinţei mari din Berlin, iar mai târziu, în timpul refugiului, în mai multe uşi ale unor camere din Franţa, Belgia şi Spania - mereu zâmbitoare şi gata să te ajute, de parcă nu ar fi avut alte griji. De fapt, nici nu avea

griji proprii. Eul ei era astfel structurat încât să ajute pe alţii.

– Dumnezeule, Ludwig! spuse. Când ne-am văzut ultima dată?

Era o întrebare tipică a tuturor emigranţilor. Nu-mi mai aminteam.

– Fireşte, înainte de război, Jessie, am spus. În epoca fericită când eram urmăriţi doar de poliţia franceză. Dar unde? Undeva pe *Via Dolorosa.* Să fi fost la Lille?

Jessie scutură din cap:

– Nu la Paris, în 1939? Cu puţin timp înainte de izbucnirea războiului?

– Fireşte, Jessie! La Hotel *Internaţional,* acum îmi amintesc. Ai preparat, pentru mine şi Ravic, crochete de cartofi, în camera lui. Aduseseşi chiar şi gem de merişor. A fost ultima dată în viaţa mea că am mâncat gem de-merişor. De atunci nu am mai văzut aşa ceva.

– O adevărată tragedie, ne persifla Robert Hirsch. Şi nu există nici în America; doar un surogat. Dar nici nu se compară. Sper că nu vrei să te întorci în Europa de dragul lui, ca actorul Egon Furst.

– Ce-a făcut Furst?

– Nu a găsit în tot New York-ul salata sa preferată. Deşi emigrase, asta l-a dus la disperare. S-a întors în Germania. La Viena.

– Nu este chiar aşa, Robert, interveni Jessie. Ii era dor de casă. Aici nu găsea de lucru. Nu cunoştea limba. Şi nu-l cunoştea nimeni. În Germania îl cunoştea toată lumea.

– Dar nu era evreu, spuse Hirsch. Numai evreii suferă de nostalgia Germaniei. Un paradox înfiorător, totuşi real.

– Se referă la mine, îmi explică Jessie râzând. Cât de răutăcios poate fi şi acum! Dar astăzi este ziua mea de naştere şi nu-mi pasă de nimic. Poftiţi înăuntru! Avem ştrudel cu mere şi cafea proaspătă! întocmai ca acasă. Nu poşirca aia reîncălzită pe care americanii o numesc cafea.

Jessie, protectoarea tuturor emigranţilor! încă înainte de 1933, la Berlin, fusese mama adoptivă a actorilor, artiştilor, scriitorilor şi intelectualilor care aveau nevoie de ajutor. Un entuziasm naiv, imun faţă de orice critici, o făcea să fie încântată de toate. Acest entuziasm nu se manifesta numai în salonul unde îi asalta pe regizori şi producători; Jessie contribuia şi la refacerea căsniciilor destrămate, era confidenta celor deznădăjduiţi, dădea sume mici de bani cu împrumut, îi ajuta pe cei îndrăgostiţi, făcea rost de editori şi obţinea multe lucruri datorită încăpăţânării ei; editorii, producătorii şi directorii de teatru se simţeau, ce-i drept, inoportunaţi, dar până la urmă nu puteau rezista altruismului şi bunătăţii ei. Ca mamă a artiştilor, participa, în felul acesta, la existenţa tuturor, fără a mai avea una proprie şi personală. Alături de ea apăruse, la un moment dat, un insignifiant domn, Tobias Stein, care avea grijă, la Berlin, ca musafirii să aibă întotdeauna suficientă mâncare şi băutură; în rest, rămânea, cu toată modestia, pe planul al doilea, găsindu-şi moartea în mod tot atât de discret, în timpul refugiului, într-unui dintre oraşele de pe *Via Dolorosa,* în urma contractării unei pneumonii.

Jessie trecu prin perioada refugiului de parcă *ea* ar fi pedepsit pe cineva. Nu părea deloc impresionată

de faptul că îşi pierduse casa şi averea. Avea în continuare grijă de artiştii refugiaţi sau expulzaţi pe care îi întâlnea în drumul ei. Era uimitor talentul cu care reuşea să creeze un fel de confort mic-burghez; tot atât de uimitoare era şi permanenta ei bună dispoziţie. Cu cât era mai multă nevoie de ea, cu atât părea mai radioasă. Jessie izbutea să improvizeze într-o cameră murdară de hotel ceva asemănător unui cămin propriu, şi anume doar cu ajutorul câtorva perne şi a unei spirtiere; ea gătea şi prepara mâncare şi spăla pentru artiştii lipsiţi de simţ practic, aproape neputincioşi, care pribegeau fără un ţel precis; după moartea domnului Tobias Stein, când constată că răposatul atât de modest avusese prudenţa să depună, încă de la Paris, o sumă de dolari, la *Guaranty Trust Co.* din New York, Jessie cheltui şi aceşti bani pe protejaţii ei, păstrându-şi doar un mic rest, precum şi suma necesară pentru un bilet de vapor până la New York, pe „Queen Mary”. Ea, care nu se prea sinchisise de politică, nu ştia că biletele de vapor erau epuizate deja de luni de zile, deci nu se miră că reuşise cu toate acestea să obţină unul. În timp ce se afla în faţa ghişeului se întâmplă un lucru nemaiauzit: cineva renunţă la un bilet. Posesorul suferise un atac de cord. Deoarece Jessie era următoarea la rând, obţinu biletul pentru care alţii ar fi fost în stare să dea o avere. Pe vremea aceea, Jessie nu intenţiona să rămână în America; voia doar să ridice de acolo o a doua tranşă din banii depuşi de soţul prevăzător pe numele ei, la *Guaranty Trust* din New York, iar apoi să se întoarcă. La două zile după îmbarcare izbucni războiul şi Jessie rămase la New York. Toate acestea mi le povestise Hirsch.

Livingul lui Jessie nu era mare, dar aranjat exact în stilul ei. Peste tot perne, multe scaune, un şezlong, iar pe pereţi numeroase fotografii, aproape toate cu dedicaţii exuberante. Unele dintre ele aveau chenar negru.

– Lista cu morţii lui Jessie, spuse o duduie delicată aşezată pe un scaun de sub fotografii. Iată-l pe Hasenclever! adăugă arătând spre o poză cu ramă neagră.

Îmi aminteam de Hasenclever. Francezii îl duseseră i într-un lagăr de internare împreună cu toţi cei pe care reuşiseră să-i aresteze după 1939. Când trupele germane ajunseră la o distanţă de doar câţiva kilometri de lagăr, Hasenclever se sinucise. Nu voia să fie înhăţat şi torturat până la moarte într-un lagăr de concentrare german. Dar trupele germane nu intrară în lagărul de internare, aşa cum crezuse toată lumea. În ultima clipă primiră ordinul de a se abate din drum, iar lagărul rămase în afara controlului lor. Hasenclever era însă mort.

Am observat că şi Hirsch, care stătea lângă mine, rămăsese cu ochii aţintiţi asupra fotografiei lui Hasenclever:

– Nu ştiam unde este, spuse. Aş fi vrut să-l salvez.

Dar pe vremea aceea domnea un haos general, aşa încât era greu să găseşti pe cineva - mai greu decât să-l pui în libertate. Harababura asta franceză şi blestemata asta de birocraţie! Intenţiile nu erau chiar rele, dar cei care cădeau în ghearele ei, erau pierduţi.

Puţin izolată faţă de cei decedaţi am văzut o fotografie a lui Egon Fürst împodobită cu o panglică neagră, dar fără ramă.

– Ce înseamnă asta? am întrebat-o pe duduia delicată. A fost ucis în Germania?

Ea scutură din cap:

– În cazul acesta ar fi avut o ramă neagră. Jessie doar regretă lipsa lui. De aceea are doar o panglică neagră. De aceea fotografia lui este atârnată puţin mai la o parte.

Adevăraţii morţi sunt acolo, alături de Hasenclever. Sunt, şi aşa, destul de mulţi.

Se pare că Jessie îşi ţinea în ordine amintirile. Chiar şi moartea putea lua o alură burgheză, mi-a trecut prin minte uitându-mă la pernele multicolore de pe şezlongul de sub fotografii. Unii actori erau îmbrăcaţi în costumul corespunzător vreunui rol în care avuseseră odinioară succes, în Germania sau la Viena. Jessie adusese probabil cu ea fotografiile. În catifea decolorată, în armuri, cu o sabie în mână sau o coroană pe cap, actorii zâmbeau fericiţi şi eroic privindu-ne din ramele lor negre.

Pe celălalt perete al camerei stăteau atârnate fotografiile prietenilor încă în viaţă ai lui Jessie. Şi aceştia erau, în majoritate, cântăreţi şi actori. Jessie avea o pasiune pentru celebrităţi. Printre ei se găseau şi câţiva medici şi scriitori. Nu-mi dădeam seama care din două făcea o impresie mai stranie: colecţia celor morţi sau, vizavi de ea, colecţia celor încă în viaţă, care nu ştiau cum vor muri dar îşi aşteptau sfârşitul în costumele unor eroi wagnerieni, cu coarne de bou pe cap, travestiţi în Don Juan sau Wilhelm Teii, înconjuraţi de triumfuri perimate, veştejite - deveniţi acum mai modeşti şi deja de mult, prea bătrâni pentru rolurile întruchipate pe fotografii.

– Prinţul von Homburg[19]! spuse un omuleţ gârbovit în spatele meu. Iată ce am fost odinioară! Iar acum?

M-am întors. Apoi m-am uitat iar la fotografie.

– Dumneavoastră sunteţi acesta?

– *Eram* acesta, replică bătrânelul cu amărăciune. Cu cincisprezece ani în urmă! La München! Teatrul *Kammerspiele!* În ziare scria că fusesem cel mai grozav „Prinţ von Homburg" din ultimii zece ani. Mi se prorocea un viitor strălucit! Chiar că da! Viitor! Apoi făcu o plecăciune bruscă:

– Gregor Haas: actor la *Kammerspiele* în rezervă.

Mi-am murmurat numele. Haas se uită fix la fotografia cu care nu mai semăna:

– Prinţul von Homburg! Mai pot fi recunoscut? Fireşte că nu! Pe vremea aceea nu aveam încă riduri, în schimb un păr foarte bogat! Trebuia doar să fiu atent, să nu mă îngraş. Aveam o slăbiciune pentru prăjituri! Ştrudel cu mere şi cu frişca. Astăzi... Omuleţul îşi desfăcu vestonul, îi era mult prea larg, acoperind un abdomen concav, supt.

– Ce bine ar fi ca Jessie să arunce în foc fotografiile astea vechi! Dar se cramponează de ele, de parcă ar fi copiii ei. „Clubul Jessie", aşa se numeşte colţul ăsta! Ştiaţi? Am dat din cap. Protejaţii lui Jessie purtau încă din Franţa numele acesta.

– Făceaţi şi dumneavoastră parte din el?

– Uneori da. Cine nu făcea parte?

– Jessie mi-a găsit un loc de muncă. Translator pentru germană la o firmă care duce o corespondenţă bogată cu Elveţia. Haas se uită îngrijorat în jurul său. Nu ştiu cât timp va mai dura. Firmele astea elveţiene lucrează în tot mai mare

19 Dramă de Heinrich von Kleist (1777-1811), scrisă în 1809

măsură cu corespondenţi englezi proprii; în curând activitatea mea va deveni superfluă. Apoi mă măsură de jos până sus: Nici nu scapi bine de un motiv de teamă că apare altul. Dumneavoastră vi se întâmplă la fel?

– Aproximativ. Dar te obişnuieşti şi cu asta.

– Te obişnuieşti sau nu te obişnuieşti, replică Haas tăios. Dacă nu, într-o noapte îţi pui ştreangul de gât.

Făcu o mişcare cu mâna şi se înclină din nou:

– La revedere, spuse. De-abia în clipa asta mi-am dat seama că vorbisem nemţeşte. Majoritatea celor prezenţi vorbea nemţeşte. Mi-am amintit că Jessie punea şi în Franţa mare preţ pe asta. După părerea ei, era nu numai ridicol, dar chiar o trădare ca emigranţii să nu vorbească nemţeşte între ei. Jessie făcea, fără echivoc, parte din categoria de refugiaţi care vedeau în nazişti nişte oameni descinşi de pe planeta Marte ca să invadeze patria lipsită de apărare - spre deosebire de altă categorie care susţinea că fiecare german ascunde în el, latent, un potenţial nazist.

Mai exista şi o a treia categorie care declara că în fiecare *om* zace latent un potenţial nazist, chiar dacă ipostaza respectivă poartă adeseori altă denumire. În această categorie puteau fi deosebite două direcţii - cea filosofică şi cea militantă! Din aripa militantă făcea parte Robert Hirsch.

– Gregor Haas ţi-a povestit despre destinele lui? mă întrebă Robert.

– Da. Este nefericit fiindcă Jessie îi expune pe pereţi fotografiile. Ar dori să-şi dea uitării trecutul.

Hirsch începu să râdă:

– Gregor şi-a tapetat propria cămăruţă cu fotografii din scurta sa perioadă de glorie. Ar prefera să

moară decât să uite de nefericirea sa. Este un adevărat actor. Doar că acum nu mai joacă rolul Prinţului von Homburg, ci i pe cel al unui sărman Iov lipsit de o scenă.

– Şi care a fost povestea cu Egon Fürst? am întrebat. Care este adevăratul motiv al reîntoarcerii sale?

– Nu a fost în stare să înveţe limba engleză. Şi nu putea accepta să fie un ilustru necunoscut. Mulţi actori păţesc aşa. Fürst fusese renumit în Germania. Aşa încât nu putea pricepe de ce trebuia de fiecare dată să-şi silabisească numele, începând cu Oficiul American pentru Imigrări; nu se putea împăca cu gândul că aici nu-l cunoştea nimeni. Acest lucru îl distrugea aproape. Ceea ce pentru unul reprezintă o întâmplare inofensivă, pentru altul reprezintă o adevărată tragedie. Când un studio cinematografic pretinse chiar ca el să dea nişte probe, ca orice începător, asta a pus capac la toate. Fürst nu mai voia decât să se întoarcă acasă. Probabil este încă în viaţă, în caz contrar ar şti şi Jessie. Nu am habar dacă joacă iarăşi în Germania.

Jessie se apropie de noi dând din mâini:

– E gata cafeaua! Şi prăjitura cu mere! La masă, copii!

Am luat-o de umeri şi am sărutat-o:

– Mi-ai salvat iarăşi viaţa, Jessie! L-ai mobilizat pe Tannenbaum pentru mine.

– Ei, nu mai spune! replică Jessie desprinzându-se. Nu moare omul atât de uşor. Tu cu siguranţă nu!

– Fără tine aş fi fost, poate, obligat să navighez, ca marinar, pe un „Olandez zburător” modern. Din port în port, fără a putea acosta.

– Oare astea există cu adevărat? întrebă Jessie.

– Da, am spus. Sunt pline de emigranţi, de cele mai multe ori evrei. Şi de copii.

Faţa rotundă a lui Jessie se întunecă:

– Oare de ce nu ne dau pace? murmură. Doar am rămas atât de puţini.

– Tocmai de aceea, interveni Hirsch. Nu riscă nimic dacă ne masacrează. Şi nu riscă nimic dacă nu ne ajută. Suntem cele mai docile victime din câte există.

Jessie se întoarse:

– Robert, astăzi este ziua mea de naştere. Şi sunt deja o femeie bătrână. Hai să ne lăsăm duşi de iluzii în după-amiaza asta. Am preparat cu mâna mea prăjitura cu mere. Şi cafeaua. Iată-le şi pe surorile Dahl: Erika şi Beatrice! Mi-au dat o mână de ajutor şi mă ajută acum la servit. Fă-mi plăcerea şi mănâncă pe săturate fără să cobeşti. Ah, catârule politic, ce bine ar fi să te îndrăgosteşti o dată!

Am zărit-o pe duduia delicată, care şezuse pe scaunul de sub lista răposaţilor, apropiindu-se cu o cafetieră în mână. În urma ei venea alta cu care semăna leit. Amândouă erau îmbrăcate la fel.

– Gemene, spuse Jessie mândră, de parcă ea le-ar fi zămislit. Veritabile! Şi frumuşele! Vor deveni, la un moment dat, renumite, într-un film!

Gemenele se învârteau de colo-colo. Aveau picioare lungi, ochi de culoare închisă şi părul blond.

– Nu le poţi deosebi una de alta, spuse cineva lângă mine. Totuşi, se pare că una dintre ele este o curvă neruşinată, iar cealaltă o puritană bigotă.

– Dar cu prenume diferite, am spus.

– Păi aici e aici, explică bărbatul de lângă mine. Bestiile jonglează cu prenumele lor. Una se dă drept

cealaltă. Le amuză. Un joc diabolic pentru cel ce este îndrăgostit.

Mi-am ridicat, interesat, privirile. Iată o nuanţă nouă: să fii îndrăgostit de gemene.

– Sunteţi îndrăgostit de una dintre ele sau de amândouă? l-am întrebat.

– Numele meu este Leo Bach, se prezentă bărbatul. Ca să fiu sincer, îmi place curva, declară. Doar că nu ştiu care este.

- Bine, dar se poate afla foarte uşor.

– Aşa am crezut şi eu. Mai ales astăzi, când gemenele au mâinile încărcate cu cafea şi prăjituri. Am ciupit-o pe una, pe furiş, de poponeaţă; a vărsat cafeaua pe costumul meu albastru. Apoi mi-am încercat norocul cu cealaltă; dar şi aceea mi-a vărsat cafea pe costum. Acum nu mai ştiu: m-am înşelat cumva şi am ciupit-o de două ori pe aceeaşi, sau nu? Gemenele astea au mişcări atât de agile. Intră şi ies ca două fulgere. Ce părere aveţi? Ceea ce mă pune pe gânduri este că s-a întâmplat de două ori acelaşi lucru: pete de cafea pe hainele mele. Asta te face să crezi că de ambele daţi a fost aceeaşi, ce credeţi?

– Ce-ar fi să încercaţi încă o dată? Dar doar dacă le puteţi supraveghea pe amândouă concomitent.

Leo Bach scutură din cap:

– Hainele mele sunt deja prea pătate. Şi nu le am decât pe acestea.

– Cred că nu lasă urme pe un costum albastru.

– Nu din cauza petelor. Îmi ţin banii în buzunarul interior al jachetei. Încă o stropeală cu cafea şi se udă banii. Şi poate că îşi pierd valabilitatea. Nu-mi pot permite aşa ceva.

Una dintre gemene se apropie cu prăjituri şi cafea. Leo Bach tresări fără să vrea; apoi se servi cu nesaţ. Cealaltă îmi aduse mie o cafea. Ţinea în mână cafetiera. Bach se opri din mâncat şi se uită la ea până se îndepărtă.

– Ce cabotine! scrâşni. Ce mironosiţe! Nu le poţi deosebi nici după voce.

– Tristă soartă, am spus. Dar poate că nu-i place nici uneia să fie ciupită de poponeaţă. În anumite cercuri, o asemenea încercare de apropiere este catalogată drept primitivism.

Leo Bach respinse această ipoteză:

– Vai de mine! Dar noi nu suntem „anumite cercuri”! Suntem doar emigranţi! Oameni nefericiţi!

L-am însoţit pe Hirsch la prăvălia sa. Afară, amurgul cutreiera metropola cu zgomotele lui, cu lumini şi mulţimi de oameni. Nu am aprins lumina; venea suficientă de afară. Geamul invizibil din faţa noastră ne izola de gălăgie. Şedeam ca într-o vizuină; reflexele luminoase de afară se multiplicau în ochii mari, bulbucaţi, liniştiţi, ai televizoarelor. Nici unul din aparate nu era în funcţiune; dar ne înconjurau, iar noi ne situam parcă într-o lume tăcută a roboţilor viitorului, în care ceea ce afară se agita transpirând şi suferind, cu agresivitate şi teamă, făcuse deja loc unei soluţii lipsite de sensibilitate dar perfecte.

– Ciudat cum s-au schimbat toate aici, în America, spuse Hirsch. Nu găseşti?

Am scuturat din cap. El se ridică şi aduse sticla de *Pernod* şi două pahare. Apoi scoase din frigider o tăviţă cu cuburi de gheaţă. Lumina interioară a frigiderului căzu, pentru o clipă, din plin pe faţa sa

îngustă şi pe ciuful de păr blond roşcat. Hirsch semăna şi acum mai degrabă cu un poet cam spălăcit decât cu un Macabeu vindicativ.

– Cât de diferită era situaţia în timpul refugiului, spuse. În Franţa, Olanda, Belgia, Spania şi Portugalia. Un crâmpei de viaţă burgheză normală reprezenta acolo aventura cea mare, aproape irealizabilă. O cameră cu un pat în ea, o sobă caldă, o seară petrecută cu prieteni, sau Jessie care venea ca un înger al Bunei Vestiri, cu un pachet cu crochete de cartofi şi o cană cu cafea veritabilă. Astea erau adevăratele revelaţii, farurile călăuzitoare ale consolării proiectate pe fundalul ameninţărilor de tot felul. Iar acum? Ce s-a ales de toate astea? O inofensivă sindrofie mic-burgheză în jurul unei cafele. Un confort îmbâcsit. Nu găseşti?

– Nu, am replicat. Singura deosebire este că pericolul a devenit mai puţin ameninţător. Acest fapt îl scoate mai puternic în evidenţă pe celălalt. Pledez pentru securitatea sindrofiilor din jurul unei cafele. Ştii cel puţin că în ziua următoare te poţi reîntâlni. În Europa nu aveam niciodată această certitudine. Am început să râd: Sau ai vrea, poate, să ai iarăşi parte de pericole, doar fiindcă atmosfera mic-burgheză primeşte în felul acesta o aureolă mai romantică? întocmai cum medicii pot da dovadă de mai mult eroism cu ocazia unei epidemii de holeră decât cu ocazia unei simple gripe?

– Fireşte că nu! Mă dezgustă doar atmosfera. Această mixtură de subordonare, ură neputincioasă, protest care nu duce la nimic ci se risipeşte, resemnare şi, în orice caz,

haz de necaz. Ironii neputincioase şi bancuri deprimante, caracteristice emigranţilor, deşi ei ar

trebui să fie furioşi! M-am uitat cu atenţie la Robert Hirsch.

– Ce altceva să facă? am spus în cele din urmă. S-ar putea să nu fie aşa cum ai vrea tu. În fond, sunt, cu toţii, nişte aventurieri fără voie. Aici au dat de puţină siguranţă, dar continuă să fie oameni de categoria a doua. Toleraţi, *enemy aliens,* după cum se spune aici. Adică străini inamici. Şi asta vor rămâne pentru tot restul vieţii, chiar dacă se vor întoarce în Germania. Chiar şi în Germania.

– Crezi că se vor întoarce?

– Nu toţi, dar unii se vor întoarce. Dacă nu îşi vor găsi până atunci moartea aici. Ai nevoie de un cord puternic ca să suporţi o viaţă de dezrădăcinat. Iar nenorocirea este rareori eroică. Emigranţii au parte de o viaţă împrumutată, lipsită de o patrie proprie, şi o trăiesc cu curajul mic-burghez al cotidianului, viitorul lor nefiind mult mai mult decât o iluzie mizericordioasă, Robert. Mi-am împins paharul la o parte: Fir-ar al dracului, văd că încep să ţin predici. Absintul este de vină. Sau întunericul. Nu ai altceva de băut?

– Coniac, replică. *Courvoisier.*

– O binecuvântare!

Hirsch se ridică să aducă sticla. I-am desluşit umbra profilată pe ferestrele luminate. Doamne-Dumnezeule, m-am gândit, oare l-a cuprins deja nostalgia vieţii deprimante şi agitate din trecut? Nu-l văzusem multă vreme şi ştiam că asemenea evoluţii pot fi foarte rapide. Nu exista un impostor mai mare decât memoria; toate întâmplările prin care treceai cu bine se transfigurau, în scurt timp, în amintire, devenind aventură - în caz contrar nu ar izbucni tot

mereu noi războaie. Iar Robert Hirsch dusese o viaţă foarte diferită de cea a celorlalţi emigranţi: viaţa unui Macabeu, a unui justiţiar vindicativ, a unui salvator - nu viaţa unei victime. Oare pentru el moartea dispăruse în pâcla cotidianului şi a sentimentului de securitate? m-am întrebat. N-aş putea spune că nu-l invidiam - pe firmamentul meu blestemat moartea plana încă aproape în fiecare noapte, aşa încât trebuia de multe ori să las lumina aprinsă, căci mă trezeam înspăimântat, torturat de coşmaruri.

Hirsch destupă sticla. Aroma coniacului se răspândi de îndată în toată încăperea. Era un coniac bun, vechi, încă din perioada antebelică.

– Îţi mai aminteşti unde am băut pentru prima dată aşa ceva? întrebă Hirsch.

Am dat din cap:

– La Laon. Într-un coteţ de găini, în timpul refugiului, în perioada când hotărâsem să redactăm Breviarul de la Laon. Era o noapte fantomatică: dominată de cotcodăcitul găinilor, coniac şi teamă. Ai confiscat sticla de la un negustor de vinuri dovedit a fi un colaboraţionist.

– Am furat-o, preciza Hirsch. Pe atunci întrebuinţam expresii mai nobile, întocmai ca naziştii.

Breviarul de la Laon era o culegere de sfaturi practice vizând comportamentul din timpul refugiului - experienţe transmise, pe *Via Dolorosa,* de la un emigrant la altul. La fiecare întâlnire, refugiaţii mai adăugau noi trucuri şi noi măsuri de precauţie. Hirsch şi cu mine începusem, în cele din urmă, să le adunăm şi redactăm într-un fel de breviar pentru începători, menit să-i ajute să scape

din mâinile poliţiei. Acest Breviar conţinea adrese unde puteai găsi adăpost şi adrese care trebuiau evitate; se indicau punctele de frontieră mai accesibile şi cele mai periculoase; punctele vamale binevoitoare şi cele dificile; locuri sigure pentru scrisori; muzee şi biserici care nu erau controlate de poliţie; reguli de conduită menite să-i ducă de nas pe jandarmi. Mai târziu se adăugară numele unor oameni de legătură de încredere, care te ajutau să scapi de *Gestapo,* precum şi maxime care sintetizau filosofia telurică, pragmatică a celor fugăriţi şi ironia amară a supravieţuirii primitive.

Cineva ciocăni în fereastră. Un bărbat pleşuv se uită înăuntru. Apoi ciocăni, din nou, mai tare. În cele din urmă Hirsch se ridică şi deschise uşa:

– Nu suntem tâlhari, spuse. Locuim aici.

– Zău? Şi ce faceţi la atâta timp după ora de închidere a magazinelor, şi încă pe întuneric?

– Nu suntem nici homosexuali. Facem planuri pentru viitor. Acesta este sumbru, iată de ce stăm pe întuneric.

– Cum? întrebă omul.

– Chemaţi poliţia, dacă nu ne credeţi, spuse Robert, închizându-i pleşuvului uşa în nas.

După care se întoarse la masă:

– America este patria conformismului, îmi explică.

Fiecare acţionează întocmai ca ceilalţi şi concomitent cu ceilalţi. Cel ce este altfel, devine suspect. Hirsch puse la o parte absintul şi îşi turnă coniac în pahar: Uită cele spuse de mine adineauri, Ludwig. Ai uneori asemenea momente. Apoi râse: Paragraful doisprezece din Breviarul de la Laon:

Emoţiile tulbură puterea de judecată; întocmai ca grijile. S-ar putea ca toate să se întâmple altfel.

Am dat din cap:

– Te-ai gândit vreodată să te înrolezi ca voluntar în armata americană?

Hirsch bău o înghiţitură de coniac:

– Da, spuse apoi. Dar nu vor să mă primească: „Un german rămâne un german”, mi-au explicat. Poate că aşa şi este. Ei ştiu probabil mai bine. Mi-au oferit să lupt în Pacific, împotriva Japoniei. Dar n-am vrut. Nu sunt un mercenar care împuşcă oameni fiindcă asta îi este meseria. Poate că au dreptate. Tu ai trage în germani dacă ai fi primit în armata americană?

– În unii dintre ei aş trage.

– În unii, pe care îi cunoşti, replică Hirsch. Dar şi în ceilalţi? în toţi?

Am rămas pe gânduri:

– Blestemată întrebare, am recunoscut.

Hirsch râse cu amărăciune:

– O întrebare fără răspuns, nu-i aşa? Ca atâtea altele în cazul nostru, al cetăţenilor universali! Nu facem parte nici dintr-o tabără nici din cealaltă! Nici din ţara pe care am părăsit-o, nici din cea care ne-a dat azil! Poate că generalii au dreptate să nu aibă încredere în noi!

Nu am răspuns. Nu aveam ce răspunde. Era o situaţie în care ajunsesem fără să vrem, dar deciziile le aparţineau altora. Or, pentru cei mai mulţi decizia fusese deja luată. Nu însă pentru inima rebelă a lui Robert Hirsch.

– Legiunea Străină a acceptat şi germani, am spus în cele din urmă. Le-a promis chiar să le acorde cetăţenia. După terminarea războiului.

– Legiunea Străină, ripostă Robert cu dispreţ. I-a trimis pe toţi în Africa, să construiască şosele.

Şedeam iar la masă fără să mai spunem nimic. Hirsch îşi aprinse o ţigaretă.

– Ciudat, constată. Ţigara nu-ţi cade bine pe întuneric. Nu-i simţi gustul. Nu o simţi. Ce grozav ar fi să nu simţi nici durerea pe întuneric.

– Dimpotrivă, o simţi de două ori mai intens. Oare de ce? Fiindcă pe întuneric şi sentimentul de teamă se adânceşte?

– Te simţi mai însingurat. Abandonat fantomelor propriei tale fantezii.

Nu mai ascultam ce spune. Zărisem deodată, afară, o figură care îmi sfâşiase inima. Se întâmplase atât de neaşteptat, încât mă surprinsese descoperit, lipsit de apărare. Crezusem că am sărit în sus, ca să fug după ea, dar în realitate am rămas pe scaun şi în clipa următoare mi-am dat seama că mă înşelasem. Faţa asta - faţa asta înclinată puţin, care zâmbea peste umăr, luminată de felinarele străzii, faţa asta era moartă. Nu mai zâmbea. Când o văzusem ultima dată fusese încremenită şi rece, pe ochii ei se aşezaseră nişte muşte.

– Ce-ai spus? m-am străduit să întreb.

Nu este adevărat, mi-am zis. A fost o eroare, trebuie să mă trezesc. Singurătatea încăperii întunecate, ochii sticloşi pe suporturile lucitoare - totul fusese atât de ireal timp de o clipă, încât eu însumi deveneam ireal:

– Pot aprinde lumina? am întrebat.

– Fireşte.

Când lumina rece a neonului se prăvăli asupra noastră ne-am uitat unul la altul clipind din ochi - de parcă ne-am fi destăinuit intimităţi indecente.

– Ce-ai spus? am repetat întrebarea.

Hirsch mă privi surprins:

– Am spus că n-ar trebui să-ţi faci probleme din cauza lui Tannenbaum. Este un om deştept şi ştie că ai nevoie de puţin timp să te adaptezi. Nu este cazul să-i faci o vizită specială ca să-i mulţumeşti. Soţia lui organizează uneori serate cu mâncare multă pentru emigranţii înfometaţi. În curând va avea loc una. Te va invita şi pe tine. Vom merge împreună. Cred că preferi această formulă, nu-i aşa?

– Da, o prefer.

M-am ridicat.

– Cu activitatea cum stai? întrebă Hirsch. Ai găsit deja ceva?

– Încă nu. Dar am ceva în perspectivă. N-aş vrea să recurg la ajutorul lui Tannenbaum.

– Să nu-ţi faci griji din cauza asta! Poţi locui aici şi poţi mânca la mine.

Am scuturat din cap:

– Aş vrea să mă descurc singur, Robert! Cu toate! Cu toate! Paragraful 7 din Breviar: Ajutor - doar atunci când nu ai nevoie de el.

Nu m-am întors la hotel. Am rătăcit fără ţintă pe străzi, aşa cum obişnuiam aproape în fiecare seară. Mă uitam, pierdut, la cascadele luminoase gândindu-mă la Ruth, care nu mai era în viaţă. Ne întâlnisem întâmplător şi rămăsesem împreună. Fusese o perioadă deprimantă pentru amândoi. Nu cunoşteam pe nimeni, ne cunoşteam doar pe noi. Într-o bună zi am fost arestat, întemniţat paisprezece zile şi apoi expulzat peste graniţa elveţiană. Îmi fusese foarte greu să mă întorc. Când am revenit la Paris, Ruth murise deja. Am găsit-o în

camera ei, înconjurată de muşte mari, de o culoare metalică; zăcea acolo de zile întregi. Nu am reuşit niciodată să scap de senzaţia că o abandonasem. Nu mă avea decât pe mine, iar eu fusesem arestat din neglijenţa mea. Ruth se sinucisese, întocmai ca mulţi alţi emigranţi, avea şi ea asupra ei otravă pentru cazul că va fi descoperită de *Gestapo.* Nu avusese nevoie de ea. Două tuburi cu somnifer îşi făcuseră imediat efectul asupra inimii ei obosite şi disperate.

M-am oprit brusc, cu ochii aţintiţi asupra unui chioşc de ziare. Titluri uriaşe, cu litere de o şchioapă, pe toate ziarele expuse: Atentat asupra lui Hitler! Hitler ucis de o bombă!

Un ciorchine de oameni asaltase chioşcul. M-am strecurat şi eu printre ei şi am cumpărat un ziar. Era încă umed, impregnat de cerneală de tipar. Simţeam că mâinile îmi tremură. M-am retras sub poarta unei case şi am început să citesc. Devenisem deodată nerăbdător fiindcă nu reuşeam să citesc destul de repede. Nu înţelegeam totul. Am mototolit ziarul, l-am netezit iar şi am chemat un taxi. Voiam să mă întorc la Robert Hirsch.

Nu era acasă. Am ciocănit timp îndelungat la uşă. Era încuiată. Nu era nici în prăvălie. Ieşise probabil în oraş cu scurt timp înainte de venirea mea. M-am dus până la *King of the Sea.* Peştii morţi străluceau, homarii încătuşaţi se mişcau, tremurând de frig, pe paturile de gheaţă, chelnerii balansau deasupra capetelor castroanele cu preparate din peşte, dar Hirsch nu era acolo. Mi-am continuat încet drumul. Nu voiam să mă întorc la hotel; mă temeam că o să dau acolo de Lachmann. Nu aveam chef nici să mă

aşez în holul pluşat; s-ar putea ca acesta să fi fost ocupat de Maria Fiola. Ştiam că Meukoff nu era acolo.

Am străbătut Fifth Avenue. Măreţia ei, luminile orbitoare m-au calmat puţin. Aveam senzaţia că din casele iluminate porneau mici şocuri electrice care făceau aerul să vibreze. Simţeam aceste vibraţii pe mâini, pe faţă. În dreptul hotelului *Savoy Plaza* am cumpărat încă un ziar, de la un pitic cu o mustăcioară foarte subţire. Aducea cam aceleaşi amănunte ca primul ziar. Avusese loc un atentat cu bombă în cartierul general al lui Hitler. Atentatorul era un ofiţer. Nu se ştia sigur dacă Hitler murise; în orice caz se pare că era grav rănit. O rebeliune a ofiţerilor. O parte din armată protesta la Berlin, alţi generali se aliaseră cu atentatorii. S-ar putea să fie sfârşitul.

M-am sprijinit cu spatele de o vitrină luminată feeric ca să pot citi şi textul cules cu litere foarte mici. Aveam senzaţia că în jurul meu se descarcă o furtună magnetică. Din grădina zoologică se auzeau răgetele leilor. M-am uitat la vitrina în faţa căreia mă oprisem, fără să văd nimic. De-abia după o perioadă de timp am observat că era prăvălia de bijuterii *Van Cleef and Arples.* Două diademe ale unor regine decedate erau expuse între smaralde, briliante şi rubine, într-o vizuină de catifea neagră - nepăsătoare şi reci, un univers al cristalelor, izolat, desăvârşit, apărut cu mult înainte de a se fi dezlănţuit toate vicisitudinile vieţii şi rămas, de atunci, intact, fără să ştie ce înseamnă omorul, căci s-a dezvoltat în tăcere, în baza unor legi proprii, neştiute de noi. Simţeam ziarul foşnindu-mi în mână, vedeam titlurile cu litere groase; mi-am

îndreptat din nou privirile spre Fifth Avenue - această stradă strălucitoare cu opulenţa ei, cu vitrinele aurite şi sclipitoare, înalte cât un cat de casă, care îşi etalau frivolitatea hibridă şi aplombul babilonic. Nu se schimbase absolut nimic, în timp ce eu îmi imaginasem că asupra noastră se revărsase o avalanşă de emoţii. Foşnetul ziarului din mână - iată unicul vestigiu al războiului, al acestui război ireal, care nu cauza distrugeri, al acestui ecou fantomatic produs de o bătălie catalaunică[20] de pe cealaltă parte a continentului invulnerabil, al acestui război invizibil care ricoşa, foşnind, doar acum pe înserate, în chioşcurile de ziare.

– Când apar ziarele de dimineaţă? am întrebat.

– Aproximativ peste două ore. *Times* şi *Tribune.*

Mi-am reluat peregrinările febrile, de-a lungul lui Fifth Avenue, pe lângă Central Park, până la Hotelul *Sherry Netherland,* de acolo la Muzeul Metropolitan şi iarăşi înapoi, până la Hotelul *Pierre.* Era o noapte de nedescris, liniştită, caldă, saturată de atmosfera sfârşitului de iulie, cu magazine de flori care debordau de trandafiri, garoafe şi orhidee, cu chioşcurile pline de liliac de pe trotuarele străzilor laterale, cu un cer acoperit de stele, vizibil mai ales deasupra lui Central Park - un cer susţinut de vârfurile copacilor, ale teilor şi magnoliilor; în parc domnea pacea, treceau trăsuri cu perechi de îndrăgostiţi, se auzeau răgetele melancolice ale leilor şi vâjâitul automobilelor care îşi gravau

20 Aluzie la Câmpiile Catalaunice situate la est de Paris (localizarea este incertă), unde Attila a fost învins în 451 de generalul roman Flavius Aetius, iar ţinuturile vechii Galii salvate de invazia hunilor.

hieroglifele luminoase pe carosabilul din jurul parcului.

Am intrat în parc şi am coborât la lac. Lucea în lumina lunii invizibile. M-am aşezat pe o bancă. Nu reuşeam să-mi limpezesc gândurile. Am încercat; dar trecutul mă asalta, din nou, totul se învârtejea, se clătina, se apropia, se zgâia la mine cu ochi neînsufleţiţi, dispărea iarăşi în umbra copacilor, foşnea, se apropia din nou cu paşi imperceptibili; vorbea cu o voce stinsă, impregnată de cenuşă şi tristeţe, avertiza şi şoptea şi bântuia prin labirintul anilor îndreptându-se spre mine, până când am început să cred în halucinaţii, având chiar impresia că le văd: un complex fantomatic de vinovăţie, responsabilitate, erori, neputinţă, amărăciune şi dorinţa fierbinte de răzbunare. Toate se retreziseră în această noapte caldă de iulie invadată de miresmele naturii în floare şi de mirosul de putregai umed al lacului negru, liniştit, pe suprafaţa căruia treceau uneori raţe visătoare, măcăind sec - o paradă a umbrelor durerii, a culpabilităţii şi a promisiunilor neonorate... M-am ridicat de pe bancă; nu mai suportam să stau liniştit şi să simt adierea aripilor liliecilor care zburau pe lângă fruntea mea, sufocându-mă cu o adiere rece, sepulcrală. Am pătruns mai adânc în parc, înconjurat de crâmpeie de amintiri ca de o mantie zdrenţuită şi fără să-mi dau seama încotro mă îndreptam. M-am oprit pe un teren nisipos. În mijlocul luminişului licărea, cu umbre colorate şi reflexe, un mic carusel. Era acoperit cu o foaie de cort, dar doar parţial, în mod neglijent; puteai zări căluţii cu harnaşamentul lor aurit şi coamele fluturânde, precum şi gondolele, urşii şi elefanţii. Toţi încremeniseră în toiul mişcării

vijelioase, galopul lor împietrise şi ei rămăseseră nemişcaţi şi tăcuţi, vrăjiţi, ca într-un basm. M-am uitat timp îndelungat la această viaţă suspendată, care părea foarte deprimantă, tocmai fiindcă iniţial fusese atât de veselă şi neproblematică. Îmi amintea de mai multe lucruri. Deodată am auzit zgomot de paşi. Doi poliţişti îşi făcuseră apariţia ieşind din întunericul din spatele meu.

Înainte de a mă fi putut decide dacă este sau nu cazul să fug, ajunseseră lângă mine.

– Ce faceţi aici? întrebă liniştit cel mai înalt.

– Mă plimb, am replicat.

– Aici? Noaptea, în parc? De ce? N-am ştiut ce să răspund.

– Actele dumneavoastră? întrebă al doilea. Aveam la mine paşaportul lui Sommer. Îl studiară cu ajutorul unei lămpi de buzunar.

– Deci nu sunteţi american? întrebă al doilea.

– Nu.

– Unde locuiţi?

– La hotelul *Rausch.*

– Nu sunteţi de multă vreme la New York? întrebă cel mai înalt.

– Nu.

Cel mai scund continua să-mi studieze paşaportul. Simţeam în stomac spasmele care mă cuprindeau, în ultimii zece ani, ori de câte ori aveam de-a face cu poliţia. M-am uitat la carusel şi la unul din căluţii lăcuiţi, care se înălţase, parcă într-o mişcare de protest,deasupra unei gondole, apoi mi-am ridicat privirile spre cerul înstelat gândindu-mă că ar fi foarte straniu să mă văd întemniţat ca spion german. Poliţistul cel mai scund îmi răsfoia încă paşaportul.

– Gata? întrebă cel mai înalt.

– Cred că nu minte, Jim.

Jim nu răspunse. Celălalt îşi pierdu răbdarea:

– Hai, să mergem, Jim. Apoi mi se adresă mie: Nu ştiţi că este periculos să circulaţi noaptea, singur, pe aici?

Am scuturat din cap. Aveam cu totul alte păreri despre ce înseamnă un pericol. M-am uitat iar la carusel.

– În timpul nopţii mişună pe aici tot felul de indivizi dubioşi, îmi explică poliţistul cel mai înalt. Hoţi de buzunare, tâlhari şi alţii de genul acesta. Se întâmplă tot mereu ceva rău. Vreţi să vă lase lat pe jos?

El râse. Nu am răspuns nimic. M-am uitat doar la paşaportul care era încă în mâinile poliţistului mai scund. Paşaportul era singura mea avuţie, dacă voiam să mă întorc în Europa.

– Veniţi cu noi, îmi spuse Jim în cele din urmă fără să-mi restituie paşaportul. I-am urmat. Am ajuns la maşina poliţiei, care staţiona la marginea străzii.

– Urcaţi! îmi spuse Jim.

M-am urcat în partea din spate. Nu mă gândeam la nimic.

După scurt timp am ieşit din parc, ajungând pe strada cincizeci şi nouă. Maşina opri. Jim se întoarse şi îmi înmâna paşaportul:

– Aşa omule, îmi spuse. Aici poţi coborî. În parc, poate că te-ar fi înhăţat totuşi careva.

Cei doi poliţişti râdeau:

– Îi ajutăm pe oameni, explică cel mai înalt. Îi ajutăm cu adevărat, amice. Dar în limita posibilului.

Am simţit deodată sudoarea rece prelingându-mi-se pe ceafă şi am dat mecanic din cap:

– Oare au apărut deja ziarele de dimineaţă?

– Da. Jigodia trăieşte. Jigodiile au întotdeauna baftă.

Am străbătut strada, am trecut de Hotelul *St. Moritz* şi de grădiniţa din faţa lui în care erau câteva mese şi scaune - singura pe care am văzut-o în tot New York-ul. În New York nu există cafenele cu ziare, ca la Paris şi Viena şi ca în orice orăşel din Europa. Probabil că nimeni nu are timp pentru aşa ceva.

Am ajuns la un chioşc cu ziare. Deodată m-am simţit extrem de obosit. Am citit în grabă prima pagină. Hitler nu murise. Toate celelalte ştiri erau contradictorii. Avusese loc o rebeliune militară - nu avusese loc o rebeliune militară. Berlinul era încă cică în mâinile răsculaţilor. Capii lor erau deja arestaţi; îi arestaseră generalii rămaşi fideli lui Hitler. Iar Hitler trăia. Nu era arestat. Dăduse deja ordinul ca rebelii să fie spânzuraţi.

– Când apar următoarele ziare? am întrebat.

– Mâine. Ziarele de la amiază. Astea sunt deja ziarele de dimineaţă.

M-am uitat descumpănit la vânzător.

– Un radio, îmi spuse. Deschideţi aparatul de radio. Posturile de radio transmit toată noaptea, ultimele ştiri.

– Aşa este.

Nu aveam aparat de radio. Dar Meukoff avea. Poate că se întorsese acasă între timp. Am luat un taxi şi m-am dus la hotel. Mă simţeam prea istovit ca să pot face drumul pe jos. În plus, voiam să ajung cât mai repede. Simţeam că tremur de agitaţie fiind, în acelaşi timp, ciudat de indiferent, de parcă aş fi luat contact cu realitatea printr-un strat de vată.

Meukoff era la hotel. Nu ieşise în oraş.

– A fost Robert Hirsch pe aici, îmi spuse.

– Când?

– Cu vreo două ore înainte.

Exact când îl căutasem *eu* pe Robert în locuinţa sa.

– A lăsat vorbă ceva? am întrebat.

Meukoff arătă spre un aparat de radio cu butoane de crom strălucitoare:

– A adus aparatul ăsta de radio pentru tine. Un Zenith. Un aparat foarte bun. Spunea că o să ai astăzi nevoie de el. Am dat din cap:

– A mai spus ceva?

– A rămas până acum o jumătate de oră. Era agitat şi totuşi pesimist. Spunea că germanilor nu le-a reuşit niciodată sa ducă la bun sfârşit o revoluţie. Nici măcar o revoltă. Dumnezeul lor este porunca şi supuşenia, nu conştiinţa. A etichetat atentatul drept o rebeliune militară - dar nu fiindcă naziştii ar fi ucigaşi în masă şi ar fi transformat normele de drept într-o farsă sângeroasă, ci fiindcă au pierdut războiul. Am ascultat împreună ştirile până cu o jumătate de oră înainte; când s-a confirmat că Hitler este în viaţă şi clamează răzbunare, Hirsch a plecat. Aparatul l-a lăsat aici pentru tine.

– S-a mai întâmplat ceva nou între timp?

– Hitler se pregăteşte să ţină un discurs. Ca să convingă poporul că el a fost salvat de providenţă.

– Fireşte. Despre trupele de pe front s-a auzit ceva? Meukoff scutură din cap:

– Nimic, Ludwig. Războiul merge înainte. Am dat din cap. Meukoff se uită la mine:

– Eşti verde şi galben la faţă. Am băut o sticlă de vodcă împreună cu Hirsch. Sunt dispus să mai beau

una cu tine. Este exact noaptea potrivită pentru a suferi un şoc nervos. Sau pentru a bea vodcă.

Am refuzat:

– Nu, Vladimir, pic de oboseală. Dar voi lua aparatul la mine. Pot să-l pun în priză în cameră?

– Nu-i nevoie. Este un tranzistor. Meukoff continua să mă privească: Nu te pierde cu firea, spuse apoi. la cel puţin o înghiţitură. Şi asta de aici... Îşi desfăcu palma uriaşă arătându-mi trei tablete: ca să dormi. Mâine de dimineaţă ai suficient timp să elucidezi cât este şi cât nu este real în tot ce s-a întâmplat. Ascultă de sfatul unui emigrant foarte bătrân, care a nutrit de zece ori speranţe asemănătoare şi a trebuit să le înmormânteze de unsprezece ori.

– Vrei să spui că şi de data aceasta va fi la fel?

– Vom afla mâine. Speranţele pot provoca surprize. Am constatat adeseori acest lucru; iar un ucigaş îşi poate schimba culoarea, după cum acţionează în interesul tău sau împotriva lui. Am renunţat de mult la acest joc, prefer să cred în cele zece porunci. Oricum, sunt şi acestea destul de imperfecte.

Umbra unei femei intră înăuntru. Era foarte bătrână, pielea ei părea o hârtie foiţă cenuşie şi şifonată. Meukoff se ridică:

– Doriţi ceva, *Contessa?*

Umbra dădu grăbită din cap:

– Picăturile mele, Vladimir Ivanovici. S-au terminat.

Nopţile astea de iulie! Nu poţi dormi. Parcă ar fi nopţile din St. Petersburg. În 1915. Bietul ţar!

Meukoff îi înmâna o sticluţă cu vodcă:

– Iată picăturile, *Contessa.* Noapte bună. Somn uşor!

– Voi încerca.

Umbra se strecură afară. Era. Îmbrăcată într-o rochie demodată, din dantelă cenuşie, cu volănaşe.

– Trăieşte încă în trecut, spuse Meukoff. Pentru ea timpul s-a oprit în loc o dată cu revoluţia rusă din 1917.

De fapt, este şi ea moartă de atunci; doar că nu ştie că a murit.

Mă privi cu atenţie:

– S-au întâmplat prea multe în ultimii treizeci de ani, Ludwig. Nu există echitate pentru acest trecut însângeraţi Nici nu a existat vreodată. Altfel, ar trebui să stârpeşti jumătate din omenire. Poţi să-i dai crezare unui om bătrân, care gândea, la un moment dat, la fel ca tine.

Am luat aparatul de radio şi m-am dus în camera mea. Ferestrele erau deschise. Pe noptieră am văzut bronzul chinezesc. Cât de mult timp a trecut de atunci, m-am gândit. Am aşezat aparatul lângă vas şi am ascultat ştirile, care se transmiteau la intervale neregulate şi în grabă, printre fragmente de muzică, reclame pentru Whisky, hârtie igenică, coldcreme, solduri cu preţ redus, benzină şi locuri de veci luxoase pe un teren nisipos, uscat şi cu privelişte frumoasă. Am încercat să prind posturi de dincolo de ocean, din Anglia sau Africa; de câteva ori era cât pe-aci să reuşesc, auzeam câteva cuvinte, dar apoi transmisia era perturbată, o vijelie pe ocean, o furtună dincolo de orizonturi sau poate şi ceva ce semăna cu ecoul unei bătălii. M-am sculat şi m-am uitat pe fereastră: noaptea de iulie se întindea, tăcută, cu toate stelele pe cer. Apoi am deschis iar radioul cu talmeş-balmeşul lui ieftin de propagandă şi istorie tragică, între care nu se făcea nici o deosebire; doar că reclamele deveneau tot

mai gălăgioase şi insistente, iar ştirile tot mai proaste. Atentatul eşuase, armata începuse să-i aresteze pe capii răsculaţilor, generali contra generali, iar partidul torţionarilor născocea deja noi metode de schingiuire, ca să-i spânzure sau să-i decapiteze în ritm încetinit pe conspiratori. Dumnezeu a fost de repetate ori chemat în ajutor în această noapte, dar el părea să ţină cu Hitler. Am adormit de-abia către dimineaţă, complet epuizat.

În ziua următoare am aflat de la Meukoff că un locatar al hotelului murise în timpul nopţii: un emigrant timorat, care nu-şi părăsea niciodată camera. Se numea Siegfried Sahl şi suferise un infarct de miocard. Fuseseră deja să-l ducă de acolo. Nu-l văzusem niciodată.

– Poţi să te muţi în camera lui, spuse Meukoff. Este ceva mai mare ca a ta. Şi mai bună. Mai aproape de baie.

Preţul este acelaşi.

Am refuzat. Meukoff nu înţelegea de ce. De fapt, nici eu nu înţelegeam.

– Arăţi îngrozitor, îmi spuse. Probabil că somniferele nu-ţi priesc.

– Ba da, de obicei da.

Meukoff îmi aruncă o privire critică:

– La vârsta ta mă gândeam şi eu la răzbunarea mea individuală şi la dreptatea mea individuală, îmi spuse. Când aud astăzi aşa ceva, parcă l-aş auzi pe un copil reclamându-şi insistent mingea dispărută după un cutremur de pământ devastator. Mă înţelegi, Ludwig?

– Nu, am replicat. Dar ca să nu crezi că am înnebunit, mă voi muta în camera lui Siegfried Sahl.

M-am întrebat dacă-i cazul să-i telefonez lui Hirsch. Îmi dispăruse, însă, deodată, cheful să mai discut despre atentat. Eşuase şi lucrurile rămăseseră neschimbate. Nu mai aveam ce să discutăm.

6.

I-am dus lui Silver bronzul.

– Este veritabil, am spus.

– Bine, dar nu trebuie să-mi plătiţi nimic în plus pentru el. Din moment ce l-aţi cumpărat târgul s-a încheiat. Suntem oameni cinstiţi.

– Vi-l restitui cu toate acestea.

– De ce?

– Fiindcă vreau să fac o afacere cu dumneavoastră.

Silver băgă mâna în buzunar, scoase o bancnotă de zece dolari, o sărută şi o vârî în celălalt buzunar al jachetei.

– Ce v-aş putea oferi? întrebă voios.

– Din ce cauză?

– Am pariat cu fratele meu că o să aduceţi bronzul înapoi. Am câştigat pariul. Vreţi să bem împreună o cafea? Nu una americană, ci una cehă. Americanii lasă cafeaua să fiarbă prea mult. Cofetăria cehă de peste drum nu face aşa ceva. Acolo cafeaua se opăreşte doar, fără să se mai fiarbă.

Am traversat strada aglomerată. O maşină de la salubritate împrăştia în toate direcţiile jeturi de apă. Un camion violet care transporta scutece pentru copii aproape că trecu peste noi. Silver se salvă făcând o săritură laterală plină de graţie. Purta astăzi ciorapi galbeni la pantofii de lac.

– Ce afacere vreţi să faceţi cu mine? mă întrebă după ce luaserăm loc în cafeneaua înecată în arome de prăjituri, cacao şi cafea.

– Vreau să vă restitui bronzul şi să împart câştigul cu dumneavoastră: patruzeci la şaizeci. Şaizeci pentru mine.

– Asta înseamnă a împărţi?

– Sunt de părere că înseamnă chiar o împărţeală foarte generoasă.

– Dar de ce vreţi să mă cointeresaţi şi pe mine, din moment ce sunteţi sigur că bronzul este autentic?

– Din două motive. În primul rând eu nu-l pot vinde. Nu cunosc pe nimeni aici. În al doilea rând caut un loc de muncă mai special; unul ambulant, pentru cineva care nu are permis de muncă. Cu un cuvânt: un loc de muncă pentru un emigrant.

Silver se uită la mine:

– Sunteţi evreu? Am dat din cap.

– Refugiat?

– Da. Dar posed o viză valabilă. Silver se gândi o clipă.

– Şi ce aţi dori să faceţi?

– Ce vreţi. Să fac curăţenie, ordine, să inventariez... ceva muncă la negru. Doar câteva săptămâni, până găsesc altceva.

– Înţeleg. Ciudată propunere. Sub prăvălie avem un depozit uriaş. Plin de tot felul de lucruri, nici noi nu ştim câte s-au adunat pe acolo. Vă pricepeţi la aşa ceva?

– Întrucâtva. Cred că suficient ca să fac curăţenie şi să cataloghez.

– Unde aţi învăţat?

Mi-am scos paşaportul. Silver se uită la rubrica: profesiune. „Anticar!” exclamă. Mi-am imaginat din prima clipă! Un coleg! îşi goli ceaşca:

– Să ne întoarcem la prăvălie! spuse apoi.

Am traversat din nou strada. Se uscase aproape complet după jeturile de apă. Soarele ardea, mirosea a aburi şi a gaze de eşapament.

– Bronzurile sunt domeniul în care v-aţi specializat? Am dat din cap:

– Bronzuri, covoare şi altele.

– Unde aţi învăţat toate astea?

– La Bruxelles şi la Paris.

Silver îmi oferi o ţigară neagră, subţire, de Brazilia. Detestam ţigările; am acceptat-o cu toate acestea.

Am despachetat bronzul din hârtia-foiţă şi l-am privit în bătaia soarelui. O clipă am retrăit sentimentul de panică din nopţile petrecute pe coridoarele răsunătoare ale muzeului, apoi am aşezat bronzul pe o masă de lângă fereastră.

Silver mă urmărise cu privirile:

– Ştiţi ce putem face? îmi explică. Voi cere părerea proprietarului de la *Loo & Compagnie.* Ştiu că în zilele a-cestea se întoarce de la San Francisco. Eu personal nu prea mă pricep. Sunteţi de acord?

– De acord. Şi cu activitatea mea cum rămâne? Cu curăţenia şi clasificarea?

– Ce părere aveţi despre piesa aceasta? întrebă Silver arătându-mi masa pe care aşezasem bronzul. Bună sau rea?

– Un Louis Quinze mediocru, provincial, vechi, dar cu ornamente de metal noi, am replicat binecuvântându-l în sinea mea pe răposatul Sommer care fusese înzestrat cu dragostea unui artist pentru toate obiectele vechi.

– Nu-i rău, admise Silver oferindu-mi un foc pentru ţigară. Ştiţi mai multe decât mine. Ca să fiu sincer, am primit prăvălia ca moştenire, îmi explică apoi. Fratele meu şi cu mine. Eram avocaţi amândoi. O viaţă care nu ne era pe plac. Suntem oameni cinstiţi şi nu birocraţi. Deţinem prăvălia de-abia de câţiva ani şi nu suntem încă prea competenţi. Dar ne face mare plăcere. Parcă am trăi în căruţa unor ţigani nomazi, stând însă pe loc. Cu cofetăria peste drum, din care poţi vedea dacă un client intră în prăvălie. Înţelegeţi?

– Da, înţeleg foarte bine.

– Treaba în prăvălie stagnează, în schimb strada se află în mişcare perpetuă, spuse Silver. Ca într-un film. Se întâmplă mereu câte ceva. Nouă ne convine mai mult aşa decât să apărăm nişte escroci şi să obţinem divorţuri. Este o îndeletnicire mai cinstită. Nu sunteţi şi dumneavoastră de părerea asta?

– Absolut, am replicat surprins de avocatul care considera că negoţul cu obiecte de artă reprezintă o meserie mai cinstită decât administrarea dreptăţii.

Silver dădu din cap.

– *Eu* sunt optimistul în familia noastră. Zodia Gemenilor, din punct de vedere astrologie. Fratele meu este pesimist. Zodia Racului. Suntem coproprietari. Trebuie deci să-l consult şi pe el. De acord?

– Trebuie să fiu de acord, domnule Silver.

– Bine. Reveniţi vă rog peste două sau trei zile. Vom avea atunci mai multe amănunte şi despre bronz. Ce salariu doriţi să primiţi pentru activitatea de aici?

– Atât cât să-mi permită să trăiesc.

– La Hotelul *Ritz?* întrebă Silver.

– Nu. La hotelul *Rausch.* Este ceva mai ieftin.

– Ce-aţi zice de zece dolari pe zi?

– Doisprezece, am spus. Sunt un fumător pasionat.

– Doar câteva săptămâni, adăugă Silver. Nu mai mult. Pentru vânzare nu avem nevoie de ajutor. Fratele meu şi cu mine suntem mai mult decât este necesar. De aceea stă, de obicei, doar unul dintre noi în prăvălie. Şi acesta este unul din motivele pentru care am păstrat prăvălia: Vrem să câştigăm ceva bani, dar nu să ne spetim muncind. Nu am dreptate?

– Fireşte că da.

– Ciudat, ce bine ne înţelegem. Şi doar de-abia ne cunoaştem!

Nu i-am mai explicat lui Silver că te înţelegi întotdeauna bine cu cel căruia îi dai dreptate. Uşa se deschise şi intră o femeie cu o pălărie împodobită cu pene. Totul foşnea la ea. Probabil că purta mai multe jupoane. Fâşâia peste tot. Era foarte fardată şi cu forme mai plinuţe. O femeie de pat, cam bătrâioară, cu faţa ca o budincă.

– Aveţi mobile veneţiene? întrebă.

– De cea mai bună calitate, o asigură Silver, făcându-mi, pe furiş, semn să mă retrag.

– La revedere, domnule conte Orsini, îmi spuse cu voce tare. Vă vom expedia mâine mobilele.

– Nu înainte de ora unsprezece, am replicat. Între unsprezece şi douăsprezece, la hotel *Ritz. Au revoir, mon cher*[21]*.*

– *Au revoir,* răspunse Silver cu un accent puternic. La unsprezece jumătate fix.

---

21 La revedere, dragul meu (în franc.)

– Destul! exclamă Robert Hirsch. Destul! Nu crezi şi tu că este destul?

Închise televizorul. Un prezentator cu dinţii strălucitori şi obrajii bucălaţi relata, cu aplomb, despre evenimentele din Germania. Auzisem deja de două ori toate amănuntele la alte posturi. Vocea sigură, grăsoasă, deveni tot mai slabă, iar faţa dispăru, uimită, în umbra care o învălui treptat venind dinspre partea laterală a ecranului.

– Har Domnului! spuse Hirsch. Cel mai bun lucru la aparatele astea este că pot fi închise.

– Radioul este de preferat, am replicat. Nu-l vezi pe crainic.

– Vrei să asculţi şi emisiunea de la radio?

Am scuturat din cap:

– S-a terminat, Robert! A eşuat. N-a mers nimic. N-a fost o revoluţie.

– A fost un puci. Început de militari, înăbuşit de militari. Hirsch îmi aruncă o privire deznădăjduită din ochii săi de culoare deschisă.

– A fost o revoltă între specialişti, Ludwig. Ştiau că războiul este pierdut şi voiau să cruţe Germania de distrugere totală. A fost o revoltă patriotică; nu una umană.

– E greu să le separi una de alta; şi nu a fost o revoltă pur militară; au participat şi civili.

Hirsch scutură din cap:

– Ba este posibil. Dacă Hitler ar fi continuat să repurteze victorii, nu s-ar fi întâmplat nimic. Nu a fost o rebeliune împotriva unui regim de asasini - a fost o revoltă împotriva unui regim de cârpaci. Nu s-a ridicat nimeni împotriva lagărelor de concentrare şi a crimelor comise în crematorii; a avut loc o revoltă fiindcă Germania este înfrântă.

Îmi era milă de el. Era chinuit, dar în alt fel decât mine.

Viaţa dusă de el în Franţa fusese determinată mai degrabă de un amestec de furie, simţ al dreptăţii, aventură şi compasiune decât de principii morale şi siluirea concepţiei despre viaţă. Dacă Hirsch s-ar fi bazat doar pe morală, ar fi căzut mult mai uşor într-o capcană. Aşa însă - pe cât de ciudat ar părea - li se împotrivise naziştilor aproape de pe o platformă egală cu a lor, deşi le fusese superior.

Chiar dacă nu aveau conştiinţă, naziştii erau moralişti, fiind grevaţi de o concepţie despre viaţă grea - o morală neagră şi o concepţie despre viaţă neagră, sângeroasă, simţul răspunderii având la ei susţinere doar în subordonarea oarbă şi în atotputernicia oricărui ordin. Hirsch avusese chiar un avantaj faţă de ei; în locul unei raniţe grele, el purta doar strictul necesar lăsându-se ghidat de inteligenţă fără a deveni victima propriilor emoţii. Nu degeaba se trăgea dintr-un popor care cultivase ştiinţa şi filosofia pe vremea când prigonitorii săi trăiau încă în copaci. Astfel avea avantajul reflexelor mai rapide cât timp reuşea să dea uitării tradiţia poporului său, împovărată de două milenii şi jumătate de persecuţii şi suferinţe. Dacă ar fi conştientizat-o, şi-ar fi pierdut siguranţa iar soarta sa ar fi fost pecetluită.

M-am uitat la el. Părea liniştit şi echilibrat. Dar tot atât de liniştit păruse a fi şi Josef Bar, la Paris, în seara când mă simţisem prea obosit să mai beau un pahar cu el şi să stau la discuţii o noapte întreagă. În dimineaţa următoare fusese descoperit spânzurat în camera sa, în dreptul ferestrei, bălăbănindu-se în bătaia vântului care mişca încoace şi încolo cealaltă

aripă a ferestrei, ca pendulul unui orologiu al morţii. Omul dezrădăcinat era labil şi expus unor crize periculoase care în viaţa altora nu aveau nici o importanţă. Iar inteligenţa putea, şi ea, deveni periculoasă dacă acţiona împotriva propriei persoane - întocmai cum pietrele de moară se distrug dacă se freacă una de alta fără să macine grăunţe. Toate astea îmi erau bine cunoscute; iată de ce, după agitaţiile nopţii, îmi impusesem o atitudine de resemnare, forţându-mă să dau totul uitării. Cel ce învăţase să poată aştepta era mai călit împotriva efectelor devastatoare ale decepţiilor. Hirsch, însă, nu ştia ce înseamnă să aştepţi.

În cazul lui se mai adăuga un aspect ciudat: cel de *Condottiere*[22]*.* Nu numai că îl irita eşecul lamentabil al atentatului şi al revoltei, dar nu putea trece nici peste convingerea că ambele fuseseră improvizate la modul amatoristic. Astfel încât manifesta aproape indignarea specialistului profesionist care constată că s-a comis o eroare tehnică gravă.

Intră o gospodină cu obrajii rumeni şi ceru un prăjitor de pâine cu deconectare automată. L-am urmărit cu privirile pe Hirsch în timp ce demonstra cum funcţionează aparatul strălucitor, din crom. Avea răbdare, reuşind chiar să o determine pe femeie să cumpere şi un fier de călcat electric; cu toate acestea, îmi era greu să-mi imaginez că el va putea face cu adevărat carieră ca vânzător.

M-am uitat pe stradă. Era ora contabililor, ora când mergeau să ia masa la câte un *drugstore.*

22 Comandant (în armată) (în ital.)

Pentru o scurtă perioadă de timp părăseau cuştile răcoroase ale birourilor având impresia că se încadrează cu două trepte de salarizare mai sus. Mergeau în grupuri pline de aplomb, trăncănind cu voce tare şi semeţie; jachetele le fluturau în adierea călduţă a vântului, iar ei erau pătrunşi de viaţa care trepida în jurul lor la ora; amiezei precum şi de iluziile unor bărbaţi care ar fi trebuit de mult să fie şefi, dacă ar fi existat dreptate pe pământ. Hirsch mă privi peste umăr:

– A fost parada contabililor. Peste aproximativ două ore începe cea a soţiilor. Acestea ies în oraş, trec de la o vitrină la alta, îi chinuiesc pe vânzători fără a avea intenţia să cumpere ceva, îşi împărtăşesc ultimele bârfe - numite *gossip* - culese din ziare, şi ilustrează şi în timpul promenadelor ierarhia simplă a banului: cea mai bogată merge la mijloc, încadrată de două mai puţin înstărite. În timpul iernii le recunoşti imediat, după hainele de blană: nurca este la mijloc, astrahanele negre de o parte şi de alta, pline de zel şi stupide. În goana lor după dolari, soţii şi mai zeloşi îşi procură între timp câte un infarct miocardic precoce. America este ţara văduvelor bogate; care se recăsătoresc curând; cu bărbaţi tineri, săraci, avizi. Iată cum se învârteşte roata vieţii şi a morţii. Hirsch începu să râdă: Câtă deosebire faţă de existenţa aventuroasă şi! periculoasă a purecilor care sar de pe o planetă pe alta, de pe un om pe altul, de pe un câine pe altul, şi cea a lăcustelor care survolează continente întregi - să nu mai vorbim de aventurile, demne de Jules Verne, ale ţânţarilor alungaţi din Central Park pe Fifth Avenue. Cineva ciocăni la fereastră.

– Învie morţii, am spus. Iată-l pe Ravic. Sau pe fratele său.

– Este chiar el, răspunse Hirsch. A ajuns de mult aici. Nu ştiai?

Am scuturat din cap. Ravic fusese un medic cunoscut în Germania. Apoi se refugiase în Franţa unde lucrase la negru pentru un medic francez mai puţin competent. Îl cunoşteam de pe vremea când era şi medic în cel mai mare bordel din Paris. Un chirurg foarte bun. Când era programată o operaţie, medicul francez rămânea în sală până când pacientul era narcotizat, apoi venea Ravic care făcea operaţia. Lui nu-i păsa de asta, fiind bucuros că are de lucru şi poate opera. Era chirurg din vocaţie.

– Unde lucrezi acum, Ravic? l-am întrebat. Şi în ce formă? În New York nu există bordeluri, cel puţin oficial.

– Lucrez la un spital.

– La negru?

– La gri. Ca un fel de infirmier mai de soi. Trebuie să-mi dau încă odată toate examenele. În limba engleză.

– Ca în Franţa?

– Mai uşor. În Franţa fusese şi mai greu. Aici se recunoaşte cel puţin bacalaureatul.

– De ce nu toate studiile?

Ravic începu să râdă:

– Dragul meu Ludwig, spuse. Nu ştii nici acum că profesiunile dictate de iubirea faţă de oameni sunt cele mai geloase din câte există? Teologii şi medicii. Organizaţiile lor protejează, cu foc şi sabie, mediocritatea. Nu m-aş mira să trebuiască să-mi

dau încă odată examenele chiar şi în Germania, dacă mă voi întoarce acolo după război.

– Vrei să te întorci? întrebă Hirsch.

Ravic ridică din umeri:

– Îmi voi pune această întrebare la momentul oportun. Paragraful şase din Breviarul de la Laon. Până atunci avem în faţă anul disperării. Să trecem mai întâi cu bine peste el!

– De ce anul disperării? am întrebat. Nu crezi că războiul este pierdut?

Ravic dădu din cap:

– Ba da! Tocmai de aceea. Atentatul asupra lui Hitler a eşuat, războiul este pierdut, dar germanii luptă maţ! departe. Sunt împinşi înapoi peste tot; dar luptă pentru fiecare palmă de pământ ca pentru Sfântul Gral[23]. Anul acesta va fi anul iluziilor pierdute. Nu mai poate fi acceptată ideea că bieţii germani au fost siluiţi de către naziştii descinşi de pe planeta Marte. „Bieţii germani” sunt naziştii înşişi pe care îi apără cu viaţa lor. Multe porţelanuri vor fi fărâmiţate sub iluziile înşelate ale emigranţilor. Dacă cineva luptă cu atâta dăruire pentru prezumtivii împilatori, înseamnă că îi iubeşte.

– Dar atentatul? am întrebat.

– A eşuat, spuse Ravic. Fără nici un ecou. Ultima şansă a fost ratată în mod irecuperabil. De fapt nici nu a fost vreodată vorba despre o şansă. Generalii fideli lui Hitler au distrus-o. Falimentul ofiţerilor germani după falimentul justiţiei germane. Şi ştiţi care va fi cel mai îngrozitor lucru? Totul va fi dat uitării după aceea.

Am tăcut cu toţii, câtva timp.

---

23 Piatră sau potir cu însuşiri miraculoase, din legendele medievale.

– Ravic, începu Hirsch. Ai venit la noi ca să ne faci inima şi mai grea? Oricum, ea este deja ca plumbul.

Expresia lui Ravic se schimbă:

– Am venit să beau un rachiu, Robert. Ultima dată când am fost aici, aveai încă un rest de *Calvados.*

– L-am băut între timp. Dar mai am ceva coniac şi absint. Şi o sticlă de vodcă americană *Subrowka,* de la Meukoff.

– Dă-mi vodcă. Aş prefera coniacul, dar vodca nu lasă miros. Astăzi după-amiază operez pentru prima dată.

– Pentru un alt medic?

– Nu. Dar în prezenţa unui medic şef. Care mă va controla, să vadă dacă lucrez bine. Operaţia a primit numele meu, cu doisprezece ani înainte, când lumea era încă întreagă. Ravic râse. Cel ce duce o viaţă periculoasă, trebuie să bage de seamă chiar şi atunci când face ironii! Nu era şi aceasta o maximă a Breviarului vostru din Laon? L-aţi dat uitării sau îl respectaţi încă?

– Începem să ne orientăm iar după el, am spus. Credeam că aici suntem în siguranţă şi nu mai avem nevoie de el.

– Nu eşti niciodată în siguranţă, declară Ravic. Cel mai puţin atunci când eşti convins că ai fi. Expresii sigure sunt doar: Vodca este bună! Daţi-mi încă una! Sunteţi în viaţă! Nu mai faceţi mutrele astea de găini plouate! Sunteţi în viaţă! Atâţia alţii au trebuit să moară, deşi ar mai fi vrut să trăiască. Gândiţi-vă la ei; nu vă gândiţi deocamdată mai departe, până nu trece anul disperării.

Ravic se uită la ceas:

– Trebuie să plec. Dacă vă simţiţi, la un moment dat, foarte deprimaţi, veniţi la mine, la spital. O tură prin secţia canceroşilor vă lecuieşte.

– Bine! spuse Hirsch. Şi ia cu tine vodca *Subrowka.*

– De ce?

– Ca onorariu, replică Hirsch. Ne plac analizele fulger, chiar dacă nu sunt sută la sută corecte. Iar un tratament antidepresiv prin administrarea unor depresii şi mai mari este, în orice caz, o idee originală.

Ravic râse:

– Nu când este vorba despre nevrotici şi romantici.

Apoi luă sticla şi o puse în geanta sa medicală, aproape goală: încă un ultim sfat, pe gratis. Nu mai afişaţi atitudinea asta afurisit de superioară faţă de destinul vostru; ceea ce vă trebuie la amândoi, este o femeie; dar dacă se poate, nu o emigrantă. Durerea împărtăşită este dublă, şi nu de asta aveţi nevoie.

Era pe înserate. Consumasem cea mai ieftină cină de la *drugstore-ul* din colţ: doi cârnăciori vienezi şi două chiflei Apoi mă uitasem multă vreme la o reclamă pentru îngheţată; în *drugstore* se vindeau patruzeci şi două de sortimente diferite. America era ţara îngheţatei; şi soldaţii mâncau, alene, îngheţată glasată cu ciocolată. Deosebirea faţă de Germania era foarte mare; acolo soldaţii stăteau smirnă chiar şi în somn, iar dacă scoteau un pârţ, imitau pârâitul mitralierei.

Am străbătut strada cincizeci şi doi ca să mă întorc la hotel - strada cluburilor de *striptease.*

Zidurile erau tapetate cu afişe prezentând dansatoare goale sau aproape goale, care se

dezbrăcau încet, seara, pe scenă, în faţa unui public înfierbântat. La ore mai târzii, în faţa uşilor se postau portari graşi, vătuiţi ca nişte generali turci, precum şi racoleri care făceau reclamă pentru cele ce se vor petrece înăuntru. Strada mişuna de uniforme pline de fantezie; dar nu apăreau niciodată umbrelele trădătoare şi gentile uriaşe ale târfelor din Europa. Pe stradă nu vedeai nici una; iar publicul cluburilor de *striptease* părea să fie format din onanişti posomorâţi. Târfele se numeau aici *Callgirls,* fiind găsibile la telefoane cu numere secrete; şi acest lucru era însă interzis, iar poliţia le urmărea de parcă ar fi avut de-a face cu conspiratoare anarhiste. Morala americană era dominată de uniunile de femei.

Am părăsit aleea onanişţilor şi am cotit pe strada caselor Brownstone. Acestea erau nişte clădiri înguste şi ieftine; ca să ajungi la uşă urcai o scară; oamenii stăteau tăcuţi pe treptele înalte rezemându-se de balustradele de fier. La capătul din stradă al scării, vedeai tomberoane din aluminiu care debordau de deşeuri. Adolescenţii alergau printre maşini încercând să joace *baseball.* Mamele stăteau, ca găinile, la fereastră sau pe scări. Copiii mai mici se ghemuiau în braţele lor, ca nişte fluturi albi şi murdari adunaţi în faţa caselor înguste - obosiţi şi plini de încredere dezinvoltă în semiîntunericul crepuscular.

O'Brien, surogatul de portar, era în uşa Hotelului *Rausch.*

– Meukoff nu-i aici? am întrebat.

– Astăzi este sâmbătă, replică. Ziua mea. Meukoff a plecat.

De fapt! Era sâmbătă, uitasem. Mă aştepta o duminică lungă şi goală.

– Şi Miss Fiola l-a căutat pe domnul Meukoff, îmi explică Felix în treacăt.

– Este încă aici? Sau a plecat deja?

– Nu cred. În orice caz, nu am văzut-o ieşind.

Maria Fiola răsări din semiîntunericul holului pluşat. Capul îi era înfăşurat într-un turban mare; de data aceasta unul negru.

– Mergeţi iarăşi la fotograf? am întrebat-o. Fata dădu din cap:

– Am uitat că astăzi e sâmbătă; Vladimir a plecat să le livreze clienţilor săi nectarul zeilor. Dar am fost prevăzătoare. Ultima dată am intrat şi eu în posesia unei sticle proprii. Am ascuns-o în frigiderul lui Meukoff. Nici măcar Felix O'Brien nu a adulmecat-o încă. În orice caz, nu va mai dura mult.

O luă înainte şi scoase sticla din frigiderul din colţ. Am pus două pahare pe masa de lângă oglindă.

– Aţi scos o sticlă greşită, am spus. Apă oxigenată.

Toxică. Am arătat spre etichetă.

Maria Fiola începu să râdă:

– Ba este sticla bună. Eu însămi am lipit eticheta, pentru a-l ţine la distanţă pe Felix O'Brien. Apa oxigenată nu are miros, întocmai ca vodca. Felix are un nas extraordinar; dar nu poate constata nimic, dacă nu gustă. Din cauza asta eticheta! Foarte toxic! Simplu, nu?

– Toate ideile bune sunt simple, am replicat cu admiraţie. De aceea sunt atât de rare!

– Mi-am adus cu câteva zile înainte vodca acea. Ca să-l intimideze pe Felix, Vladimir Ivanovici a pus-o într-o sticlă prăfuită şi veche, de oţet, lipind pe ea o

etichetă cu litere cirilice. Dar a doua zi sticla a dispărut.

– Lachmann? am întrebat bănuitor. Maria Fiola dădu surprinsă din cap:

– De unde ştiţi?

– Talent combinatoriu nativ, am spus. A recunoscut chiar el?

– Da. Cuprins de remuşcări, mi-a adus, în schimb, sticla asta. Este mai mare; cealaltă era de jumătate de litru; aceasta are peste trei sferturi. *Salute!*

– *Salute!* Apa de Lourdes! m-am gândit. Lachmann nu recunoscuse mirosul; era antialcoolic. Cine ştie ce păţise din cauza asta cu puertoricana lui. Sau poate că i-o recomandase ca ţuica de prune de pe Muntele Măslinilor.

– Îmi place aici, declară Maria Fiola. Reminiscenţe vechi. Am locuit multă vreme aici. Îmi place să locuiesc la hotel. Se întâmplă mereu câte ceva. Oamenii vin şi pleacă. Întâlniri, despărţiri; în fond sunt cele mai incitante momente din viaţă.

– Credeţi?

– Dumneavoastră nu?

Am rămas o clipă pe gânduri. Trecusem, în viaţa mea, prin destule despărţiri şi revederi. Chiar prea multe. Mai ales despărţiri. Găseam că o viaţă liniştită este mult mai incitantă.

– Poate că aveţi dreptate, am spus. Dar nu este de preferat, în acest sens, un hotel mai mare?

Maria Fiola îşi scuturã turbanul de zdrăngăniră toate bigudiurile de metal:

– Hotelurile mari sunt incolore. Aici este altfel. Emoţiile nu sunt ţinute sub obroc. Aţi observat şi dumneavoastră la mine. L-aţi întâlnit deja pe Raoul?

– Nu.

– Dar pe *Contessa?*

– În treacăt.

– Vă mai aşteaptă multe. Încă o vodcă? Paharele sunt mici.

– Totdeauna sunt mici.

N-aveam ce-i face: gândul la Lachmann îi dădea vodcii un iz de tămâie. Îmi veni în minte Breviarul de la Laon: Fereşte-te de fantezie; exagerează, diminuează şi denaturează.

Maria Fiola puse mâna pe un pachet de lângă ea.

– Perucile mele! Roşii, blonde, negre, cărunte, chiar albe. Viaţa unui manechin se desfăşoară într-un ritm rapid. Nu-mi place; de aceea fac totdeauna un mic popas aici înainte de a începe cu travestiurile. Vladimir reprezintă un pol al echilibrului. Astăzi facem fotografii color. Nu vreţi să veniţi cu mine? Aveţi alt program?

– Nu. Dar fotograful dumneavoastră mă va pofti afară.

– Nicky? Ce idee! Oricum, acolo mai este cel puţin o duzină de oameni. Dacă vă plictisiţi, puteţi să vă retrageţi în orice clipă. Nu este ca la o sindrofie.

– Bine.

Aş fi acceptat orice, numai să scap de singurătatea odăiţei mele. Era camera în care murise emigrantul Sahl. Descoperisem în şifonier câteva scrisori uitate. Sahl nu le expediase. Una îi era adresată lui Ruth Sahl, în lagărul de muncă din Theresienstadt, lângă Viena: „Dragă Ruth, nu am de atâta vreme veşti de la tine - sper că îţi merge bine şi eşti sănătoasă...”. Ştiam că în lagărul de concentrare Theresienstadt erau adunaţi evreii care urmau să fie duşi la crematoriile din Auschwitz! Ruth Sahl fusese probabil incinerată de mult. Expediasem, totuşi,

scrisoarea. Era plină de disperare, remuşcări, întrebări şi dragoste neputincioasă.

– Luăm un taxi? am întrebat afară. Portofelul meu se subţiase considerabil.

Maria Fiola scutură din cap:

– La Hotelul *Rausch* doar Raoul circulă cu taxiul. Ştiu precis, de pe vremea când locuiam aici. Toţi ceilalţi merg pe jos. Eu la fel. Ba chiar cu plăcere! Dumneavoastră nu?

– Sunt un pieton împătimit. Mai ales la New York. Nici nu simt două, trei ore de mers pe jos. Nu am mai spus că îmi permiteam această plăcere doar la New York, din cauză că nu trebuia să mă tem de poliţie. Îmi dădea sentimentul libertăţii - un sentiment care nu se tocise încă.

– Nu este departe, spuse fata.

Am vrut să-i duc pachetul cu perucile; dar mă refuză.

– Îl duc eu. Chestiile astea sunt foarte sensibile. Trebuiesc ţinute cu o mână fermă, dar foarte uşoară, altfel alunecă afară şi cad pe caldarâm. Femeile. Începu să râdă: Ce prostie! Dar am o înclinaţie perversă spre banalitate. Este înviorătoare, când trebuie să fii toată ziua în compania unor oameni care vor cu tot dinadinsul să fie spirituali.

– Asta este situaţia?

Fata dădu din cap:

– Face parte din specificul activităţii. Paradoxuri, spirite şi ironie... pentru a contracara aura uşoară de homosexualitate care învăluie tot ce ţine de modă.

Mergeam împotriva curentului de trecători. Maria Fiola înainta grăbită cu paşi mari. Nu lipăia. Şi îşi ţinea capul ridicat, ca figurile emblematice de la

prova corăbiilor; în felul acesta părea mai înaltă decât era.

– Este o zi mare. Fotografii color. Rochii de seară şi blănuri.

– Blănuri? Pe căldura asta?

– Nu are importanţă. Devansăm totdeauna anotimpurile. Vara se pregăteşte moda pentru toamnă şi iarna. Se fotografiază modelele. Căci rochiile mai trebuie apoi confecţionate şi vândute. Ceea ce durează luni întregi. Nu prea ţinem pasul cu timpul. Trăim concomitent în două anotimpuri: cel real şi cel pe care îl fotografiem. Uneori le mai confundăm. Totul merge puţin ţigăneşte şi nu este niciodată sută la sută adevărat.

Am cotit pe o stradă laterală întunecată, luminată doar la cele două capete de becurile chioşcurilor cu hamburgeri şi a *drugstore-urilor.* Mi-a trecut prin minte că străbăteam pentru prima dată o stradă din America, în compania unei femei.

Vreo doisprezece oameni se adunaseră deja într-o cameră uriaşă, aproape goală, în care se găseau un număr oarecare de scaune, o platformă şi câteva culise mobile, de culoare deschisă; încăperea era luminată de reflectoare. Fotograful Nicky o îmbrăţişa pe Maria Fiola, crâmpeie de conversaţie zburau în jurul nostru, printre picături am fost prezentat şi eu cu câteva cuvinte, se servi Whisky şi m-am trezit pe un scaun, mai la distanţă de toată agitaţia şi uitat de toată lumea.

În schimb tot ce se întâmpla aici era nou pentru mine. Apărură cutii mari de carton; acestea erau duse în spatele unei perdele, apoi scoase iar la iveală, una câte una. Din ele se despachetară mantii şi blănuri şi începu o discuţie agitată despre ordinea

în care să fie făcute fotografiile, în afară de Maria Fiola, mai veniseră două manechine: o blondă aproape dezbrăcată, încălţată în pantofi argintii, şi o fată cu părul negru şi pielea oacheşă.

– Mai întâi mantiile, declară o doamnă mai în vârstă, foarte energică.

Nicky protestă. Era un om subţirel, cu părul de culoarea nisipului; purta un lanţ de aur masiv ca brăţară.

– Mai întâi toaletele de seară. Altfel se mototolesc sub blănuri.

– Dar nu este nevoie ca fetele să le îmbrace sub hainele de blană! Să îmbrace altceva. Sau nimic. Blănurile trebuie restituite primele. Încă în seara asta!

– Bine, spuse Nicky. Se pare că blănării nu au încredere în noi. Mai întâi blănurile. Capa de nurcă.

Începu o nouă dezbatere în limba engleză şi franceză: cum să fie fotografiată capa? Prindeam crâmpeie din discuţie fără să ascult cu atenţie. Agitaţia nefirească de aici mă ducea cu gândul la o reprezentaţie de teatru - de parcă aş fi asistat la repetiţia unei scene din „Visul unei nopţi de vară” sau din „Cavalerul Rozelor” Mi se părea că în orice clipă îşi putea face apariţia Oberon.

Reflectoarele se concentrară deodată pe un perete lângă care se plasă o vază uriaşă cu toporaşi artificiali. Manechinul blond cu pantofi argintii apăru într-o capă de blană bej. Directoarea netezi blana, se aprinseră şi două reflectoare plasate ceva mai jos faţă de celelalte, iar manechinul încremeni, de parcă un poliţist l-ar fi ameninţat cu un revolver.

– Aparatul! strigă Nicky.

Manechinul se mişcă iar. Directoarea deasemenea.

– Încă o dată! porunci Nicky. Puţin mai la dreapta! Nu te uita în obiectiv! Bine!

M-am rezemat cu spatele de scaun. Contrastul dintre propria situaţie şi scenele din faţa mea mă transpunea într-o atmosferă de irealitate, care nu avea însă nimic de-a face cu luciditatea, confuzia sau reveria. Era vorba mai degrabă de o linişte profundă, o încântare calmă, pe care nu o cunoscusem de multă vreme. Mi-a trecut prin minte că nu mai fusesem la teatru de la fuga mea, cu atât mai puţin la operă. Supremul lux: câte un film la cinema, în mare grabă, doar ca să mă pot ascunde pentru câteva ore.

Urmăream fotografiile făcute capei de blană şi manechinului blond, care părea să devină tot mai eteric. Îmi puteam cu greu imagina că este vorba despre o fiinţă umană cu necesităţi umane. Probabil din cauza luminii albe, foarte puternice care transfigura şi dematerializa totul. Cineva îmi aduse un pahar cu Whisky. Era bine că acceptasem să vin aici, îmi trecu prin minte. Mă simţeam pentru prima dată relaxat, scăpând de acea apăsare care mă chinuia tot timpul, mai mult sau mai puţin conştient.

– Maria! strigă Nicky. Mantia de braitşvanţ!

Maria Fiola apăru pe podium, îngustă şi slăbuţă, înfăşurată într-o mantie de blană neagră cu luciu mat, cu un fel de beretă din aceeaşi blană subţire şi strălucitoare, plasată de-a curmezişul pe capul ei.

– Bine! strigă Nicky. Rămâi aşa! Nu te mai mişca!

Apoi o alungă pe directoarea care începuse să aranjeze una şi alta.

– Nu! Nu! Hetty! Mai târziu. Mai facem şi alte fotografii. Mai întâi asta, aşa, întâmplătoare, fără să pozeze special!

– Dar nu se vede...

– Mai târziu, Hetty! Aparatul!

Maria nu încremeni ca manechinul blond, ci se opri în loc, de parcă nu s-ar fi mişcat nici până atunci. Reflectoarele laterale îi căutară faţa oprindu-se asupra ochilor, care de veniră deodată foarte albaştri.

– Bine! declară Nicky. Şi acum cu mantaua descheiată.

Hetty se apropie în grabă. Maria desfăcu pulpanele mantiei, de parcă ar fi fost aripile unui fluture. Mai înainte păruse strâmtă; în realitate era foarte largă şi căptuşită cu mătase albă imprimată cu carouri mari, cenuşii.

– Ţine-o aşa! spuse Nicky. Ca un fluture „ochi-de-păun-de-noapte”. Ţine-o cât mai desfăcută!

– Fluturii ăştia nu sunt negri ci violeţi, declară Hetty.

– Aici sunt negri, decretă Nicky cu un ton suveran.

Se pare că Hetty se pricepea la fluturi. Căci susţinea că Nicky se referă de fapt la fluturele de noapte numit „manta de doliu”. Dar Nicky învinse. În modă nu există mantale de doliu, afirmă rezolut.

– Cum vă place? întrebă cineva lângă mine.

Un om palid, grăsuţ, cu ochii strălucitori ca două cireşe, se aşează lângă mine pe un scăunel pliant. Scaunul oftă şi se cutremură.

– Minunat, am răspuns foarte sincer.

– Fireşte că nu ne mai stau la dispoziţie toate piesele de la Balenciaga şi de la marii croitori francezi, spuse omul. Consecinţele războiului. Mainbocher şi Balenciaga nu sunt de lepădat, nu sunteţi de aceeaşi părere?

– Ba da, sigur că da. Habar nu aveam despre ce vorbeşte.

– Na, să sperăm că blestematul ăsta de război se va sfârşi în curând, şi vom primi iar materiale de calitatea întâi. Mătăsurile astea din Lyon...

Omul se ridică; îl strigase cineva. Nu mi s-a părut deloc ridicol că cineva dorea şi din cauza aceasta ca războiul să se ducă dracului; dimpotrivă, din perspectiva de aici am avut impresia că este unul dintre cele mai rezonabile motive.

Începea fotografierea rochiilor de seară. Maria Fiola apăru dintr-o dată lângă mine. Purta o rochie albă, foarte strâmtă, cu umerii goi.

– Nu vă plictisiţi? mă întrebă.

– Câtuşi de puţin. M-am uitat la ea: Cred chiar că am halucinaţii plăcute, am spus. În caz contrar nu mi s-ar părea că am văzut azi după-amiază în vitrina lui *Van Cleef and Arpels* diadema pe care o purtaţi. Era expusă ca diademă a împărătesei Eugenia. Sau poate Marie Antoinette?

– Aveţi ochi foarte buni. Este într-adevăr de la *Cleef and Arpels.*

Maria râse.

– Aţi cumpărat-o? am întrebat. În clipa aceasta nimic nu mi se părea imposibil. Poate că fata era fiica fugită de acasă a unui milionar, fabricant de conserve de carne, din Chicago. Citisem de mai multe ori, în rubricile de bârfe ale ziarelor, despre asemenea cazuri.

Nu. Şi nici nu am furat-o. Revista pentru care facem fotografiile a luat-o cu împrumut. Domnul acela de acolo o duce la noapte înapoi. Este angajat la *Cleef şi* are grijă de ea. Ce v-a plăcut mai mult?

Capa neagră, largă, pe care aţi îmbrăcat-o dumneavoastră. Cea de la Balenciaga. Fata se întoarse brusc şi mă privi uimită:

Este într-adevăr de la Balenciaga, spuse încet. De unde ştiţi? Lucraţi în branşă? Cum altfel aţi putea şti că este un model Balenciaga?

Cu cinci minute înainte nu ştiam. Aş fi crezut că numele se referă la o marcă de automobil.

– Atunci de unde ştiţi?

– Domnul acela palid de acolo mi-a trădat numele firmei. Restul a fost combinaţia mea.

– Este într-adevăr de la Balenciaga, spuse Maria Fiola. Adusă de peste ocean într-un bombardier. O cetăţuie zburătoare. Introdusă prin contrabandă.

– Cea mai bună întrebuinţare pentru un bombardier. Dacă acest trafic se generalizează, începe epoca de aur.

Ea râse:

– Deci nu aveţi un aparat de filmat minuscul în buzunar şi nu sunteţi un spion care vrea să fure secretele modei de iarnă şi să le vândă concurenţei? De fapt, păcat! Dar se pare că trebuie totuşi să fiţi supravegheat. Aveţi de băut?

– Mulţumesc, da.

– Maria! strigă fotograful. Maria! Filmăm! După aceea mergem cu toţii, pentru o oră, la *El Morocco,* spuse fata. Sper că veniţi şi dumneavoastră?

Căci trebuie să mă conduceţi acasă.

Maria urcă pe podium fără să-mi aştepte răspunsul. Fireşte că nu puteam merge cu ei. Nu dispuneam de bani pentru aşa ceva. Dar mai aveam timp. Deocamdată mă lăsam şi eu antrenat de această ambianţă, unde un spion însemna o persoană care intenţiona să fure croiul unei cape şi nu una supusă

torturii şi apoi executată. Până şi anotimpurile erau decalate: în timp ce afară dogorea, aici trăiam în plină iarnă; blănuri de nurcă şi jachete de schi luceau în lumina reflectoarelor. Nicky repetă câteva fotografii. Manechinul brunet apăru cu o perucă roşie, Maria Fiola cu una blondă şi apoi cu una albă. În puţine minute îmbătrânise cu câteva decenii. Iţi dădea astfel senzaţia ciudată că o cunoşti de ani mulţi. Manechinele nu-şi mai luau osteneala să se schimbe în spatele paravanului. Erau obosite şi agitate din cauza luminii puternice şi directe. Bărbaţilor nu le păsa de asta; unii dintre ei erau cu siguranţă homosexuali. Ceilalţi probabil obişnuiţi să vadă femei pe jumătate goale.

După împachetarea cutiilor i-am spus Mariei Fiola că nu o pot însoţi. Auzisem că *El Morocco* era cel mai cunoscut club de noapte din New York.

– Dar de ce? mă întrebă.

– Nu am destui bani la mine.

– Ce prostie! Doar suntem, cu toţii, invitaţi. Magazinul plăteşte totul. Sunteţi însoţitorul meu. Credeţi că v-aş fi lăsat să plătiţi?

Nu ştiam dacă trebuie să interpretez această declaraţie drept un compliment. M-am holbat la femeia străină, fardată, cu perucă blondă şi o diademă de smaralde şi diamante pe cap, de parcă nu aş fi văzut-o niciodată şi m-am simţit deodată cuprins de un val de căldură, de parcă am fi fost complici.

– Nu trebuie restituite mai întâi bijuteriile? am întrebat.

– Omul de la *Cleef* vine cu noi. Consideră că este o reclamă pentru magazin, dacă purtăm şi acolo bijuteriile.

Nu am mai opus rezistenţă. Nu m-am mirat nici când am ajuns la *El Morocco* care deborda de lumini, dansatori şi muzică. Pe bănci era imprimat un model zebrat, iar un cer nocturn artificial, pe care răsăreau şi apuneau stelele, străjuia acest peisaj ireal. Într-o mică încăpere laterală, un vienez interpreta cântece vieneze şi germane, cântându-le în limba germană, deşi America era în război cu ambele ţări. În Europa aşa ceva nu ar fi fost posibil. Cântăreţul ar fi ajuns la închisoare sau într-un lagăr de concentrare, sau ar fi fost linşat pe loc. Aici, ofiţerii şi soldaţii din local îi ţineau, entuziasmaţi, isonul, în măsura în care cunoşteau textele. După ce ai văzut cum, în Europa, cuvântul toleranţă devenise dintr-un stindard în secolul al nouăsprezecelea o ocară în secolul al douăzecilea, aveai senzaţia că descoperi o oază ciudată în cel mai neaşteptat punct al unui deşert. Nu ştiu dacă explicaţia trebuia căutată în nepăsarea conferită de sentimentul de securitate sau în superioritatea plină de generozitate a celuilalt continent - şi nici nu voiam să ştiu. Şedeam între dansatori şi cântăreţi, între prieteni necunoscuţi, deveniţi deodată apropiaţi, în lumina lumânărilor, alături de o femeie străină, cu o perucă blondă, o diademă luată cu împrumut dar scânteind de pietre preţioase - ca un mic parazit care savura o şampanie primită în dar, un parazit care se lăfăia în braţele unei generozităţi primite în dar, de parcă şi el ar fi luat seara aceasta cu împrumut şi ar trebui să i-o restituie mâine lui *Cleef and Arples. Î*n buzunarul meu foşnea una din scrisorile emigrantului Sahl, pe care nu o expediasem încă: „Draga mea Ruth, mă torturează remuşcările fiindcă am încercat prea târziu să vă salvez; dar cine să fi

crezut că ei vor înhăţa şi femeile şi copiii? Nu aveam bani şi nu puteam întreprinde nimic. Sper din tot sufletul că sunteţi în viaţă, chiar dacă nu puteţi scrie. Mă rog...” după care scrisoarea devenea indescifrabilă din cauza lacrimilor. Nu o expediasem fiindcă mă întrebam dacă nu i-ar face mai mult rău femeii..., punând cazul că era încă în viaţă. Ştiam acum că nu o voi expedia niciodată.

7.

Alexander Silver îmi făcu din magazin un semn cu mâna. Capul lui se iţea între o haină de mandarin din secolul al nouăsprezecelea şi un covor Ghiordes atârnat alături. Le împinse pe ambele la o parte şi îşi înteţi semnele cu mâna. Ceva mai jos, capul din piatră al lui Buddha Khmer se holba spre stradă. Am intrat.

– Aveţi noutăţi? am întrebat căutând din priviri bronzul. Silver dădu din cap:

– I-am arătat piesa lui Frank Caro. Este o imitaţie.

– Zău? am exclamat surprins. Nu înţelegeam de ce îmi făcuse, doar pentru atâta lucru, semne disperate de la distanţă.

– Fireşte că-l iau totuşi înapoi. N-aş vrea să pierdeţi bani din cauza noastră.

Silver îşi scoase portofelul. Mi s-a părut că gestul este prea grăbit. Ceva din expresia feţei sale nu se potrivea cu această veste.

– Nu, am spus, cu riscul de a-mi irosi jumătate din avere. Vreau să-l păstrez.

– Bine, spuse Silver. Deodată începu să râdă: înseamnă că vă este cunoscută legea de căpătâi a

negustorului de obiecte de artă. Şi anume: Să nu te laşi luat prin surprindere.

– Asta am învăţat-o de mult; nu ca negustor de obiecte de artă, ci ca simplă creatură. Deci, bronzul este autentic?

– De unde trageţi această concluzie?

– Din trei elemente lipsite de importanţă. Dar să renunţăm la duel. Bronzul este, deci, autentic?

– Caro îl consideră autentic. Şi nu înţelege cum de a putut fi luat drept imitaţie. După părerea lui, se mai întâmplă ca unii muzeografi tineri, zeloşi să-şi etaleze cunoştinţele, să devină prea critici. Mai ales cei angajaţi recent care cred că trebuie să-şi demonstreze plusul de competenţă faţă de predecesorii lor.

– Cât valorează bronzul?

– Nu este o piesă importantă. Un Chou reuşit din epoca medie. La o licitaţie de la *Parke Bernet* ar putea fi cotată la patru până la cinci sute de dolari. Nu mai mult. Preţul bronzurilor chinezeşti a scăzut foarte mult.

– De ce?

– Fiindcă s-au ieftinit toate. Războiul. Şi nu există mulţi colecţionari de bronzuri chinezeşti.

– Tot din cauza războiului?

Silver râse. Avea mulţi dinţi de aur în gură.

– Cât aţi pretinde pentru dumneavoastră?

– Atât cât am plătit. Plus jumătate din suma excedentară. Nu patruzeci la şaizeci, dar cincizeci la cincizeci.

– Mai întâi trebuie să vindem bronzul. S-ar putea ca suma estimată de Caro pentru licitaţie să nu fie realizată decât pe jumătate. Sau chiar mai puţin.

Avea dreptate. Între valoarea bronzului şi suma care putea fi obţinută exista o mare deosebire. Am chibzuit dacă ar fi cazul să-i ofer eu personal lui Caro bronzul.

– Haideţi să luăm o cafea, spuse Silver. Este chiar ora potrivită.

– Cum aşa? am întrebat. Era doar zece dimineaţa.

– Pentru o cafea ora este totdeauna potrivită.

Am traversat strada. Silver purta iar ciorapi violeţi la pantofii săi de lac. Părea un episcop evreu în pantaloni pepit.

– Să vă spun ce intenţionez să fac, începu. Voi telefona la muzeul de la care l-am achiziţionat şi le voi spune că am vândut bronzul. Clientul s-a dus la *Loo şi Carq* care au constatat că piesa este autentică. Le voi spune apoi celor de la muzeu că aş putea încerca să răscumpăr bronzul.

– La preţul vechi?

– La un preţ pe care îl vom discuta la o a doua cafea. Cum este astăzi cafeaua?

– Deocamdată bună. Dar de ce vreţi să oferiţi bronzul aceluiaşi muzeu? O să-l puneţi în încurcătură sau o să-l înfuriaţi pe cel care a declarat că este o imitaţie.

– Fireşte. Poate să şi refuze. Dar în acest caz mi-am făcut datoria. Comerţul cu obiecte de artă este ca negoţul dintr-un sat; iar negustorii de obiecte de artă obişnuiesc să pălăvrăgească. Persoana de la muzeu ar afla de toată povestea chiar de la următorul cumpărător; iar eu aş pierde pentru totdeauna bunăvoinţa muzeului. Mă înţelegeţi?

Am dat, prevăzător, din cap.

– În schimb, dacă el va fi primul căruia îi ofer bronzul, poate să-mi fie recunoscător. Chiar trebuie să-

mi fie. Dacă mă refuză, bine, înseamnă că avem mână liberă şi ne putem orienta în altă direcţie. Există legi nescrise; aceasta este una dintre ele.

– Cât vreţi să cereţi? am întrebat.

– Preţul pe care cică l-aţi plătit dumneavoastră. Nu cincizeci de dolari, ci două sute cincizeci.

– Şi cât păstraţi dumneavoastră?

– Şaptezeci şi cinci, spuse Silver cu o mişcare generoasă a mâinii. Nu o sută, ci şaptezeci şi cinci. Suntem oameni! Ce părere aveţi?

– Este foarte elegant, dar afacerea se face încă pe spatele meu. Loo susţine că la *Parke Bernet* piesa ar putea fi vândută la o licitaţie...

Silver mă întrerupse:

– Dragă domnule Sommer, la bursă şi în comerţul cu obiecte de artă nu este bine să duci speculaţiile până la sânge, căci rişti să pierzi totul. Nu fiţi un jucător! Dacă ai în perspectivă un câştig, trebuie să profiţi imediat. Aceasta este una din devizele familiei Rothschild. Să n-o mai uitaţi niciodată!

– Bine, am replicat. Dar am nevoie de o încurajare pentru prima mea afacere. Mi-am pus la bătaie jumătate din toată averea.

– Vindem pielea ursului din pădure. Muzeul poate să respingă oferta. În cazul acesta va trebui să depunem eforturi pentru a găsi un cumpărător. În vremurile astea!

– Dumneavoastră cât aţi oferi dacă aţi şti că bronzul este autentic? am întrebat.

– O sută de dolari, răspunse Silver prompt. Nici un cent în plus.

– Domnule Silver! Şi asta dimineaţa, la orele zece şi jumătate?!

Silver o chemă pe chelneriţa cehoaică:

– Încercaţi şi dumneavoastră cuibul de viespe după reţetă cehească, îmi spuse. O prăjitură excepţională la cafea!

– Dimineaţa, la ora zece jumătate?!

– De ce nu? în viaţă trebuie să-ţi păstrezi independenţa. Altfel devii un fel de automat.

– Bine. Şi cum rămâne cu activitatea mea la dumneavoastră?

Silver îmi puse pe farfurie o porţie de cuib de viespe. Era o prăjitură plată, presărată cu un strat gros de zahăr şi migdale.

– Am vorbit cu fratele meu. Puteţi începe chiar de i mâine. Indiferent care va fi soarta bronzului.

Am inspirat adânc:

– Cu cincisprezece dolari pe zi?

Silver îmi aruncă o privire plină de reproş:

– Cu doisprezece jumătate, aşa cum ne-am înţeles. Îmi vine aproape să cred că sunteţi un *goi*[24]*.* Un evreu adevărat nu ar recurge niciodată la asemenea tertipuri.

– Poate că un evreu habotnic nu ar face-o. Dar eu sunt un amărât de liber-cugetător şi lupt pentru supravieţuire, domnule Silver.

– Cu atât mai rău. Sunteţi chiar aşa de lipsit de bani?

– Şi mai lipsit! Am şi datorii. La avocatul care mi-a facilitat obţinerea vizei.

– Avocaţii pot să aştepte. Sunt chiar obişnuiţi să aştepte. Şi eu am fost avocat.

– Dar mai am nevoie de acest avocat. Peste nu mult timp; ca să-mi prelungesc permisiunea de

24 Neevreu, necredincios

şedere. Cu siguranţă că îmi va cere o tranşă din suma datorată.

– Haideţi să ne întoarcem la prăvălie, spuse Silver. îmi sfâşiaţi inima!

Ne-am năpustit iar printre automobile, ca evreii în Marea Roşie, şi am reuşit să traversăm, nevătămaţi, strada. Silver părea să aibă o inimă de rebel, dispreţuind în mod suveran semafoarele. Era un fel de competiţie cu spitalul.

– Dacă îţi place să stai la cafenea şi să supraveghezi de acolo prăvălia, trebuie să fii foarte rapid, când vezi că vine un client, îmi explică. Iată de ce sfidez total semnele de circulaţie. Apoi scoase un portofel uzat:

– Deci aveţi nevoie de un avans, spuse. Ce-aţi zice despre o sută de dolari?

– Pentru munca mea sau pentru bronz?

– Pentru ambele.

– Bine, am spus. Dar numai pentru bronz. Munca separat. Aş prefera să mă plătiţi la fiecare sfârşit de săptămână.

Silver scutură, dezaprobator, din cap:

– Aveţi şi alte dorinţe? Dolari în argint sau în aur?

– Nu. Nu sunt un rechin hrăpăreţ. Dar iată primii bani câştigaţi de mine în America! îmi dau speranţa că nu voi ajunge un cerşetor şi nu voi muri de foame. Mă înţelegeţi? Asta mă face să mă comport puţin pueril.

– Un mod foarte sănătos de a deveni pueril.

Silver scoase zece bancnote de zece dolari:

– Un avans pentru afacerea noastră comună. Apoi mai adăugă cinci bancnote: preţul plătit de dumneavoastră pentru bronz. Este în ordine?

– Este chiar generos. La ce oră să mă prezint mâine?

– Nu la opt. La nouă. E şi acesta un avantaj al activităţii noastre. Nimeni nu cumpără antichităţi dimineaţa, la ora opt.

Am vârât banii în buzunar şi mi-am luat rămas bun. Strada era gălăgioasă şi scăldată în lumina unui soare orbitor. Nu îmi dobândisem libertatea de atâta vreme încât să fi pierdut deja conştiinţa legăturii indisolubile dintre bani şi existenţă. Ambele reprezentau încă, pentru mine, acelaşi lucru. Bancnotele erau însăşi viaţa, trei săptămâni de existenţă.

Era la amiază. Ne întâlnisem în prăvălia lui Hirsch: Ravic, Robert Hirsch şi cu mine. Afară începuse ora contabililor.

– Omul, spuse Ravic, are o valoare diferenţiată. Nu vorbesc de componenta emoţională; aceasta este incomensurabilă şi variază în aşa măsură, de la individ la individ, încât o persoană care pentru unul reprezintă însăşi raţiunea existenţei, nu valorează nici o ceapă degerată pentru altul. Nici din punct de vedere al compoziţiei chimice nu este mare lucru de capul lui - calciu, proteine, glucoza, grăsimi, multă apă şi alte câteva fleacuri, totul în valoare de cam şapte dolari. Omul devine interesant de-abia când vrei să-l distrugi. Pe vremea lui; Cezar, în timpul războiului galic, uciderea unui soldat costa în medie şaptezeci de cenţi. Pe vremea lui Napoleon, când existau deja arme de foc, artilerie şi aşa mai departe, costurile se ridicau la două mii de dolari, ca evaluare globală în care pregătirii pentru a ucide îi revenea un preţ minimal. În timpul primului război mondial, ţinând cont de sumele uriaşe înghiţite de

tunuri, fortificaţii, vase de război şi muniţii, costurile se ridicau deja la aproximativ zece mii de dolari per soldat ucis. În ceea ce priveşte actualul război, specialiştii se aşteaptă să coste aproape cincizeci de mii de dolari ca să ucizi un simplu contabil forţat să îmbrace uniforma militară.

– Înseamnă că, încetul cu încetul, războaie vor dispărea, fiindcă uciderea oamenilor devine prea costisitoare, spuse Hirsch. Un motiv cât se poate de moral.

Ravic scutură din cap:

– Din păcate nu. Militarii îşi pun mari speranţe în armele atomice care sunt în pregătire. Vor împiedica inflaţia preţului pentru uciderile în masă. Se speră chiar să se ajungă iar la nivelul din vremea lui Napoleon.

– Două mii de dolari de cadavru?

– Da. Poate mai puţin.

Ştirile de amiază se perindară pe ecranul televizorului. Crainicii relatau cu satisfacţie despre numărul celor ucişi în război. Făceau acest lucru zilnic, la amiază şi seara; ca un fel de *Hors d'oeuvre*[25] înainte de a lua masa.

– Generalii se aşteaptă la o prăbuşire a preţurilor, spuse Ravic. Au descoperit războiul total. Nu mai trebuie să distrugă doar soldaţii costisitori de pe fronturi, ci exploatează acum practic şi spatele frontului. Bombardierele sunt de mare folos. Distrug şi femeile, copiii, bătrânii şi bolnavii. Lumea s-a obişnuit deja cu aşa ceva. Ravic arătă spre crainicul de pe ecran: Uitaţi-vă la el! Onctuos ca un predicator!

---

25 Aperitiv, gustare (în franc.)

– Dreptatea imanentă, explică Hirsch. Militarii au avut totdeauna un simţ special pentru ea. De ce să fie doar soldaţii expuşi pericolelor unui război? De ce riscul să nu fie generalizat şi repartizat uniform? În fond, este vorba doar de o măsură de precauţie logică. Copiii cresc, femeile dau naştere altor soldaţi; de ce să nu-i omori de îndată, înainte ca ei să poată deveni periculoşi? Omenia militarilor şi a politicienilor este incomensurabilă! Un medic înţelept nu aşteaptă ca o epidemie să scape de sub control. Nu-i aşa, Ravic?

– Da, aşa este, spuse Ravic cu o voce dintr-o dată foarte obosită.

Robert Hirsch se uită la el:

– Să închid televizorul? Ravic dădu din cap:

– Închide-l, Robert. Nu poţi suporta decât în doze mici răpăiala asta voioasă de mitraliere. Ştiţi din ce cauză vor avea mereu loc războaie?

– Fiindcă amintirile sunt un impostor romantic, am spus. O sită care permite groazei să treacă printre ochiuri, dând-o apoi uitării şi transformând-o într-o aventură.

La nivelul amintirilor, fiecare este un erou. Doar morţii şi-ar putea da părerea asupra războiului; doar ei au participat cu adevărat la război. Dar morţii trebuie să tacă.

Ravic scutură din cap:

– Nimeni nu simte durerile celuilalt, spuse. Asta este.

Şi nu simte nici moartea celuilalt. Fiecare îşi aminteşte, după scurt timp, doar că el personal a scăpat cu viaţă.

Blestemata noastră de piele ne izolează şi ne transformă în enclave egoiste. Voi aţi trecut prin

asta în lagăre; regretul după cei morţi nu te împiedica să înfuleci bucăţica de pâine pe care reuşeai să pui mâna. Ravic ridică paharul: în caz contrar, nici noi n-am putea bea acest coniac, în timp ce crainicul grăsun de acolo sporovăieşte despre pierderi omeneşti de parcă ar fi vorba despre cotlete de porc.

– Nu, spuse Hirsch. N-am putea. Dar am putea trăi?

În faţa ferestrei, o femeie îmbrăcată într-o bluză albastru-cobalt îi arse o palmă unui băieţaş de vreo patru ani. Copilul se smulse din mâinile mamei şi o izbi cu piciorul în tibie. Apoi o luă la fugă, reuşind să scape şi făcând grimase. Dispărură amândoi în gloata contabililor.

– În marea lor omenie, militarii au inventat un nou concept, spuse Hirsch. Nu le place să vorbească despre milioane de morţi; în schimb îşi vor ornamenta în curând rapoartele cu mega-morţi. Zece mega-morţi sună mai bine decât zece milioane de morţi. Cât de îndepărtate sunt vremurile când, în China antică, militarii erau consideraţi clasa cea mai abjectă, fiind plasaţi sub cea a călăilor, deoarece călăii ucideau doar criminali, în schimb generalii omorau oameni nevinovaţi. În ziua de astăzi trec drept clasa cea mai nobilă; cu cât omoară mai mulţi oameni, cu atât devin mai faimoşi.

M-am uitat în jurul meu. Ravic şedea pe scaun, cu spatele rezemat şi ochii închişi. Ii cunoşteam reacţiile; era o însuşire caracteristică medicilor. Reuşea să adoarmă şi să se trezească de la p clipă la alta.

– Doarme, spuse Hirsch. Hecatombele, mega-morţii şi grimasele hazardului, pe care le numim istorie, se preling ca o ploaie tăcută în somnul lui. Iată

binecuvântarea pielii care ne izolează şi pe care el a blestemat-o.

Ce fericire să fii neimplicat!

Ravic deschise ochii:

– Nu dorm. Repet în limba engleză întrebările referitoare la o histerectomie, dragii mei romantici incorigibili ai teoriei ce sunteţi! Aţi uitat de paragraful Breviarului Laon? În caz de pericol, regretele după ceea ce este inevitabil te fac mai vulnerabil?!

Apoi se ridică şi se uită spre stradă. Contabilii dispăruseră; în schimb începuse parada papagalilor, adică a nevestelor, care fâlfâiau în rochii multicolore, mergând la cumpărături.

– Este atât de târziu? Trebuie să plec la spital!

– Îţi vine uşor să ne critici, spuse Hirsch. Ai cel puţin o meserie ca lumea.

– Da, râse Ravic, dar o meserie lipsită de orice speranţă.

– Ai fost foarte tăcut astăzi, îmi spuse Robert Hirsch. Te plictiseşte deja acest simpozion inutil de la ora amiezii?

Am scuturat din cap:

– De astăzi sunt capitalist şi angajat. Bronzul a fost vândut iar eu încep, mâine, să fac ordine în pivniţa lui Silver. Aşa ceva este copleşitor.

Hirsch râse:

– Astea sunt meseriile noastre!

– Nu am nimic de obiectat împotriva meseriei mele, am spus. Poţi oricând să-i atribui un sens simbolic. Să faci ordine şi negoţ cu obiecte vechi! Am scos din buzunar banii primiţi de la Silver: la cel puţin

jumătate, Robert. Chiar şi aşa îţi datorez încă o sumă mare.

El refuză:

– Plăteşte-i mai bine, cel puţin parţial, pe Levin şi Watson. În curând vei avea iarăşi nevoie de ajutorul lor. Nu neglija această problemă. Autorităţile sunt autorităţi, indiferent dacă este război sau pace. Cum stai cu cunoştinţele de limbă?

Am râs:

– De azi dimineaţă înţeleg totul surprinzător de bine.

Datorită pasului spre o existenţă civică normală. Starea de vrajă s-a transformat în câştig iar gâfâitul cu răsuflarea tăiată într-o viaţă cotidiană modestă. Începe viitorul.

Munca, posibilitatea de a câştiga, siguranţa.

Robert Hirsch îmi aruncă o privire critică:

– Crezi că mai suntem apţi de aşa ceva?

– De ce nu?

– Poate că anii de pribegie ne-au răpit această posibilitate, Ludwig.

– Nu ştiu. Este prima zi petrecută de mine într-o ambianţă civică normală... şi încă pe baza unei munci la negru, înseamnă că încă nu am scăpat de poliţie.

– Au existat mulţi soldaţi care, după război, nu s-au mai putut încadra în nici o profesiune, spuse Hirsch.

– Să vedem ce se va mai întâmpla, am replicat. Paragraful nouăsprezece al Breviarului de la Laon: Grijile zilei de mâine prejudiciază evaluarea zilei de azi.

– Dar ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe Meukoff seara, când am intrat în holul pluşat al hotelului.

– O catastrofă! Raoul! Cel mai bun platnic al nostru! Omul cu apartament de lux, cu salon, sufragerie, baie de marmură şi televizor în faţa patului! Vrea să se sinucidă!

– De când?

– De azi după-amiază. L-a pierdut pe Kiki. Care era de patru ani prietenul său.

Cineva scoase un hohot de plâns sfâşietor, ascuns între plantele verzi şi palmierul din ciubăr.

– La hotelul ăsta se plânge mult, am spus. Şi de fiecare dată sub palmier!

– La fiecare hotel se plânge mult, explică Meukoff.

– Chiar şi la *Ritz?*

– La *Ritz* se plânge când se prăbuşeşte Bursa. La noi, când un om îşi dă deodată seama că este înfiorător de singur, deşi până atunci nu voise să accepte această realitate.

– Dar ar putea tot atât de bine să devină un motiv de bucurie. Poţi să-ţi savurezi libertatea.

– Sau nesimţirea.

– Kiki a murit? am întrebat.

– Mai rău! S-a logodit cu o femeie! *Asta* este tragedia lui Raoul. Dacă ar fi plecat cu alt homo, ar fi rămas totul în familie. Dar o femeie! Duşmanul etern! Trădare! Un păcat faţă de Sfântul Duh!

– Bieţii de ei! Trebuie să lupte pe două fronturi. Atât contra concurenţei bărbaţilor cât şi contra concurenţei femeilor.

Meukoff zâmbi:

– Raoul a emis adineauri o serie de aprecieri interesante la adresa femeilor. Cea mai simplă: nişte foci fără piele. Despre podoaba femeiască atât de apreciată în America, şi anume despre sânii opulenţi, s-a pronunţat cu aceeaşi duritate: „ugere

de vacă bălăbănite ale unor mamifere degenerate” a fost cel mai gingaş calificativ. De câte ori şi-l imaginează pe Kiki sărutând un asemenea sân, Raoul începe să urle. Trebuie să-l ducem în camera sa.

Nu-l mai putem lăsa aici, jos. Hai, ajută-mă! Individul ăsta cântăreşte peste o sută de kile!

Ne-am dus în ungherul cu palmieri.

– Lasă Raoul, că se întoarce, îl consolă Meukoff cu o voce învăluitoare. Linişteşte-te! Mâine toate vor intra în normal! Kiki se întoarce la dumneata.

– Întinat! scrâşni Raoul care zăcea pe perne ca un hipopotam rănit.

Am încercat să-l ridicăm. Dar se prinse, plângând, de măsuţa de marmură. Meukoff se străduia în continuare să-l molcomească:

– O mică scăpare! Scuzabilă, Raoul! Totuşi, va reveni. Am mai văzut de astea. Kiki se întoarce. Plin de remuşcări!

– Întinat, scroafa! Iar scrisoarea pe care mi-a lăsat-o? Curva nu se mai întoarce! A luat cu el şi ceasul meu de aur!

Raoul începu din nou să plângă. În timp ce încercam să-l ridicăm, mă calcă pe picior. O sută de kilograme!

– Fii atent, muiere bătrână! am înjurat fără să mă gândesc ce spun.

– Ce?

– Da, am spus mai liniştit. Te comporţi într-adevăr ca o cată sentimentală!

– Eu? Muiere bătrână? spuse Raoul deodată cu o voce aproape normală.

– Domnul Sommer nu asta a vrut să spună, îl potoli Meukoff. Vorbeşte prost englezeşte. În franceză înseamnă cu totul altceva! Este un compliment.

Raoul îşi trecu mâna peste ochi. Ne aşteptam la o nouă izbucnire isterică.

– Eu, femeie! exclamă încet, jignit de moarte. Să-mi spună *mie* aşa ceva!

– A înţeles-o pe franţuzeşte, minţi Meukoff. La ei este un compliment! *Une femme fatale*[26]*.*

– Iată-mă părăsit! declară Raoul ridicându-se fără nici un ajutor. Părăsit de toată lumea!

L-am dus fără nici un efort până la scări.

– Ai nevoie de câteva ore de somn! spuse Meukoff insistent. Două sau trei tablete de Seconal. Mai târziu o porţie bună de cafea. Şi o să vezi lucrurile cu totul altfel!

Raoul nu răspunse. Îl părăsisem şi noi. Întreaga lume! Meukoff îl ajută să urce scările:

– Mâine va fi mai bine! Kiki n-a murit! Doar o rătăcire de tânăr necopt!

– Pentru mine a murit. Mi-a luat şi butonii de manşetă.

– Bine, dar pe aceia i-ai făcut cadou. De ziua lui de naştere. Şi ţi-i va restitui.

– De ce te osteneşti atât cu prostănacul ăsta gras? l-am întrebat pe Meukoff după ce coborâse.

– Este cel mai bun client al nostru. I-ai văzut apartamentul? Dacă nu l-am avea pe el, ar trebui să ridicăm toate preţurile. Şi pentru camera ta.

– Doamne-Dumnezeule!

---

26 femeie fatală (în franc.)

– Prostănac sau nu, spuse Meukoff. Fiecare suferă în felul său, iar la suferinţă nu există deosebiri de rang. În primul rând nu există nimic ridicol. Ar trebui să ştii şi tu atâta lucru.

– Ştiu, am răspuns ruşinat. Dar există totuşi deosebiri.

– Sunt foarte relative. Am avut, la un moment dat, o femeie de serviciu care s-a sinucis aruncându-se în Hudson, numai fiindcă fiul ei furase câţiva dolari. Nu a putut suporta ruşinea. Oare a fost ceva ridicol?

– Da şi nu. Dar n-are rost să ne certăm.

Meukoff trase cu urechea:

– Sper să nu facă o prostie, murmură apoi. Extremiştii ăştia existenţiali suferă mai des scurtcircuite decât oamenii normali.

– Şi femeia de serviciu care s-a înecat în Hudson era extremistă?

– Era o femeie sărmană. Nu găsise altă soluţie, deşi se bucura de libertate deplină. Jucăm o partidă de şah?

– Da. Hai să bem şi o vodcă. Sau două. Sau câte dorim. Vinde-mi o sticlă. Fac *eu* cinste în seara asta.

– De ce?

– Am găsit ceva de lucru. Pentru una sau două luni.

– Bine! Meukoff trase cu urechea spre uşă.

– Lachmann! am spus. Îl recunoşti imediat după paşi.

Meukoff oftă:

– Nu ştiu dacă luna plină este de vină... dar se pare că este seara extremiştilor.

În comparaţie cu Raoul, Lachmann părea mai degrabă calm.

– Ia loc, am zis. Nu spune nimic, bea cu noi o vodcă şi gândeşte-te că: Dumnezeu fiinţează în tot ce există.

– Cum?

Am repetat propoziţia.

– Ce prostie! declară Lachmann.

– Bine. Din moment ce nu trebuie să murim, hai să fim viteji; iată o altă maximă. Toate emoţiile au fost deja consumate graţie lui Raoul.

– Nu beau vodcă. Nu beau nimic, ar trebui să ştii deja! La Poitiers ai vrut, la un moment dat, să mă îmbeţi cu o sticlă de *Cherry Brandy* şterpelită de undeva. Din fericire, stomacul meu a protestat, altfel m-ar fi înşfăcat jandarmii.

Lachmann i se adresă lui Meukoff:

– S-a întors?

– Nu, încă nu. Doar Sommer şi Raoul. Ambii cât se poate de nervoşi. Cred că astăzi avem lună plină.

– Ce?

– Lună plină. Urcă tensiunea. Înaripează iluziile. Le dă ghes asasinilor.

– Vladimir! ripostă Lachman chinuit. După ce se lasă întunericul n-ar trebui să faci glume pe socoteala altora. Fiecare îşi are problemele sale. A mai trecut cineva pe aici?

– Doar Maria Fiola. A rămas o oră şi douăsprezece minute. A băut un pahar şi jumătate de vodcă. Şi-a luat rămas bun şi a plecat la aeroport. Se întoarce peste câteva zile. Prezintă rochii şi va fi fotografiată. I-am dat destule informaţii unui spion al afectelor, domnule Lachmann?

Lachmann dădu, spăşit, din cap:

– Sunt un nesuferit, murmură. Ai dreptate. Dar să ştii că cel mai greu îmi vine mie să mă suport.

Meukoff trase cu urechea spre scări:

– Pentru orice eventualitate merg să văd ce face Raoul.

După care se ridică şi urcă scările. Mersul lui era surprinzător de uşor ţinând cont de vârsta şi gabaritul său.

– Ce să fac, spuse Lachmann. Am avut iar un vis în noaptea asta! Vechiul vis! Am fost castrat de către S.S., în localul lor. Cu o foarfecă, nu cu un cuţit. M-am trezit urlând. Oare tot din cauza lunii pline? Vreau să spun, povestea cu foarfecele.

– Nu te mai gândi la asta, am spus. S.S. nu a reuşit să te castreze, se vede foarte bine.

– Se vede? Sigur că se vede! Mi-a provocat un şoc pentru tot restul vieţii. În afară de asta ceva tot le-a reuşit! Am rămas cu sechele. O fractură oribilă. Femeile râd de mine. Nu există ceva mai îngrozitor decât să fii batjocorit de o femeie când eşti în pielea goală. Aşa ceva nu se uită niciodată! De aceea am un fix pentru femei care au, şi ele, un handicap. Nu înţelegi atâta lucru?

Am dat din cap. Cunoşteam povestea; mi-o relatase de zeci de ori. Nu l-am întrebat cum se terminase aventura cu apa de Lourdes alcoolizată. Era prea nervos.

– Ce cauţi aici? l-am întrebat în schimb.

– Aia doi ziceau că vor trece pe aici. Să bea ceva. S-au dus probabil la cinema, ca să scape de mine. Masa le-am plătit-o eu.

– Nu i-aş mai aştepta. Lasă-i să te aştepte ei pe tine.

– Crezi că ar fi mai bine? Da, probabil că ai dreptate. Dar mi-e foarte greu. Dacă n-aş fi atât de groaznic de singur!

– Nu găseşti alinare în meseria ta? În negoţul cu rozarii şi icoane, în contactele cu o grămadă de persoane sfinţite? N-ai putea apela într-un fel oarecare la Dumnezeu?

– Ai înnebunit? La ce mi-ar folosi?

– Ai suporta poate mai uşor resemnarea. Dumnezeu a fost inventat pentru a împiedica revoluţiile cauzate de nedreptatea omenească.

– Crezi că da?

– Nu. Dar în situaţia noastră de incertitudine trebuie să ne cramponăm de câteva principii imuabile. Trebuie să ne agăţăm de tot ce ni se oferă.

– Manifestaţi, cu toţii, o blestemată de superioritate, spuse Lachmann. Mare lucru! Cum stai cu meseria ta?

– Mâine încep să fac ordine şi inventarul la un negustor de antichităţi.

– Cu un salariu fix?

Am dat din cap.

– Mare greşeală! exclamă Lachmann înviorându-se deodată, fiindcă acum putea el da sfaturi altuia. Trebuie să te apuci de negoţ. Un centimetru de negoţ propriu este de preferat unui metru de muncă.

– Nu o să uit acest lucru.

– Doar oamenii care se tem de viaţă aleargă după un salariu fix, continuă Lachmann caustic. Ciudat, cu câtă uşurinţă trecea de la văicăreală la agresivitate. E şi el un extremist,mi-a trecut prin minte.

– Ai dreptate. Frica de viaţă mişună în mine întocmai ca purecii pe un câine, am declarat paşnic. Dar din asta trăiesc. Ce înseamnă fleacul tău de

anxietate sexuală în comparaţie cu asta! Fii bucuros!

Meukoff coborî scările:

– Doarme, ne comunică. Cele trei tablete de Seconal şi-au făcut efectul.

– Seconal? întrebă Lachmann. Mai ai câteva? Meukoff dădu din cap şi aduse cutia:

– Iţi sunt suficiente două?

– De ce? Lui Raoul i-ai dat trei; de ce nu şi mie?

– Raoul l-a pierdut pe Kiki; chiar de două ori. În ambele direcţii. Dumneata, în schimb, mai poţi spera.

Lachmann încercă să protesteze; nu voia ca suferinţa să-i fie minimalizată.

– Pleacă repede, i-am spus. Tabletele au un efect dublu când este lună plină.

Lachmann plecă şchiopătând.

– Ar fi trebuit să mă fac farmacist, spuse Meukoff.

Am început partida noastră de şah.

– Este adevărat că Maria Fiola a trecut pe aici în seara asta? am întrebat.

Meukoff dădu din cap:

– Voia să sărbătorească eliberarea de sub ocupaţia germană. Şi anume localitatea ei natală din Italia a fost cucerită de americani. Până acum se aflase sub ocupaţie, germană. Înseamnă că Maria nu mai este aliata ta fără voie, ci un proaspăt inamic. În această calitate îţi transmite salutări. Am avut impresia că i-ar fi plăcut să ţi le transmită ea personal.

– Dumnezeu s-o binecuvânteze! am replicat. Nu aş fi acceptat declaraţia ei de război decât dacă ar fi făcut-o cu diadema Mariei Antoinette pe cap.

Meukoff începu să râdă:

– Încă o lovitură pentru tine, Ludwig: şi satul în care m-am născut eu a fost, recent, eliberat; de

data aceasta de către ruşi. Şi eu am devenit, prin urmare, dintr-un aliat neintenţionat un inamic neintenţionat. Poţi rezista la atâtea lovituri?

– Cu greu. De câte ori ţi-ai schimbat până acum naţionalitatea?

– Aproximativ de zece ori. Fără să vreau. Când cehă, când poloneză, când austriacă, când rusă, am pendulat mereu între ele. Fireşte că aici nu am observat nimic din toate astea. Dar nu cred că am ajuns la capăt. De altfel, eşti şah mat. Astăzi joci destul de prost.

– Nu am fost niciodată un jucător bun, Vladimir. Mă devansezi cu cincisprezece ani de exil şi unsprezece patrii. Inclusiv America.

– Iată că apare *Contessa.* Meukoff se ridică:

– Luna plină îi scoate pe toţi din bârlog.

Contessa îşi pusese azi o capă mică, împodobită cu pene, la rochia demodată, de dantelă, închisă până la gât. Semăna cu o pasăre a paradisului, bătrână şi spălăcită, confecţionată din hârtie-foiţă şifonată. Faţa ei era mică, foarte albă şi plină de riduri fine.

– Doriţi picăturile, *Contessa?* întrebă Meukoff cu o politeţă plină de gravitate.

– Mulţumesc, Vladimir Ivanovici. Oare nu se bat cap în cap cu Seconalul?

– Doriţi şi Seconal?

– Nu reuşesc să adorm. Ştii foarte bine! se plânse făptura filigrană. Migrenă şi amărăciune. Şi luna asta plină! îmi aminteşte de Ţarscoie Selo. Bietul ţar!

– Să vi-l prezint pe domnul Sommer, spuse Meukoff.

Contessa îmi aruncă o privire rapidă din ochii ei mici, ca de pasăre. Nu mă recunoştea:

– Tot un refugiat? întrebă cu o voce indiferentă.

– Da, tot un refugiat, răspunse Meukoff *Contessa* oftă:

– Mai întâi fugim de viaţă, iar apoi fugim de moarte.

Ochii i se umplură deodată de lacrimi. Dă-mi picăturile, Vladimir Ivanovici. O porţie mică şi două tablete de Seconal. Apoi scutură din capul de pasăre: Cine să înţeleagă toate astea? Când eram fată tânără, medicii din St.

Petersburg m-au dat pierdută: Tuberculoză. Nici o şansă.

Era vorba de zile. Iar acum? Au murit cu toţii, şi medicii, şi ţarul, şi ofiţerii vânjoşi! Dar eu continuu să trăiesc; şi trăiesc, şi trăiesc...!

Apoi se ridică. Meukoff o conduse până afară, după care se întoarse.

– I-ai dat Seconalul? l-am întrebat.

– Da. Şi o sticlă de vodcă. Este deja băută. N-ai observat, nu-i aşa? E vechea şcoală, spuse Meukoff cu admiraţie. Femeia asta delicată suge o sticlă pe zi. A trecut deja de nouăzeci de ani. Nu mai are decât amintiri vagi dintr-o viaţă fantomatică; şi le deplânge. Căci nu mai bântuie decât în mintea ei. La început a locuit la *Ritz.* Apoi la *Ambasador.* Apoi la o pensiune rusească. Acum la noi. Vinde în fiecare an câte o nestemată. A început cu diamante. Apoi a trecut la rubine. Apoi la safire. Tot mai mici, pe măsură ce decădea. Acum de-abia dacă mai are câteva.

– Mai ai Seconal? am întrebat. Meukoff mă privi cu atenţie:

– Şi tu?

– Pentru orice eventualitate, am replicat. Având în vedere că este lună plină. De fapt, doar ca rezervă. Nu se ştie niciodată. N-ai cum împiedica visele. Iar mâine dimineaţă trebuie să mă scol. Merg la muncă.

Meukoff scutură din cap:

– În fond, e ciudat să urmăreşti în ce fel îşi valorifică omul superioritatea; ce părere ai? Ai văzut vreodată un animal plângând?

8.

Lucram de două săptămâni la Silver. Prăvălia avea o pivniţă uriaşă, care ocupa o suprafaţă mare sub nivelul străzii şi câteva coridoare laterale; peste tot erau fel de fel de vechituri. Am găsit până şi cărucioare de copii atârnate de tavan. Fraţii Silver moşteniseră toate astea şi făcuseră câteva încercări zadarnice de a inventaria şi pune în ordine obiectele; renunţaseră însă în curând. Căci nu-şi părăsiseră profesiunea de avocat pentru a se transforma în contabili într-o catacombă. Dacă pivniţa conţinea piese valoroase, acestea vor deveni, cu trecerea anilor, tot mai valoroase, spuneau amândoi traversând strada să bea o cafea. Se pare că-şi luau în serios noua profesiune de boem.

Obişnuiam să dispar, de dimineaţă, în catacombă, de unde ieşeam la ora prânzului, ca o cârtiţă. Pivniţa era slab luminată, ardeau doar câteva becuri. Îmi amintea de perioada petrecută la Bruxelles; la început fusesem chiar îngrijorat că aceste reminiscenţe vor deveni prea chinuitoare; am decis, însă, să mă adaptez încet şi în mod conştient, şi să înnăbuş în mine, treptat, acest complex. Trecusem de mai multe ori în viaţă prin asemenea experi-

mente: adică transformam situaţiile insuportabile în situaţii cu care te puteai oarecum împăca, adaptându-mă la ceva asemănător dar mai puţin insuportabil.

Fraţii Silver mă vizitau adeseori, coborând un fel de scară. În lumina becurilor electrice zăreai mai întâi pantalonul pepit, pantofii de lac, ciorapii violeţi şi jacheta cadrilată a lui Alexander Silver; apoi apăreau pantofii de lac, ciorapii de mătase şi pantalonii negri ai fratelui său Arnold. Amândoi erau curioşi şi dornici de societate; nu voiau să mă controleze. Voiau doar să stea la taifas.

M-am obişnuit cu catacomba şi cu duduitul automobilelor şi al camioanelor de deasupra mea. Încetul cu încetul mi-a reuşit chiar să fac puţină rânduială jos. Unele lucruri erau atât de lipsite de valoare, încât nu merita să mai fie păstrate: scaune de bucătărie rupte şi câteva sofale zdrenţuite care nu erau lucrate manual. Fraţii Silver le scoteau, noaptea, în stradă, ca să fie ridicate, a doua zi, de gunoieri.

După câteva zile am descoperit, sub o grămadă de covoare de fabrică, aproape lipsite de valoare, două covoare de rugăciune Ghiordes: unul cu un colţ de rugăciune albastru, celălalt cu unul verde. Nu erau imitaţii moderne ci originale, cu o vechime de aproximativ o sută cincizeci de ani şi în stare foarte bună. Le-am cărat sus, plin de mândrie, ca un căţel.

În prăvălie am dat de o cucoană pompoasă, împodobită cu lanţuri de aur.

– Iată-l pe expertul nostru, stimată doamnă, spuse Alexander Silver când am apărut. *Monsieur* Sommer, de la Muzeul Luvru, din Paris, continuă apoi fără să

clipească din ochi. Vorbeşte mai ales franţuzeşte. Ce părere aveţi despre masa asta, domnule Sommer?

– Louis XV de cea mai bună calitate. Linii foarte pure.

Bine conservată. O piesă rară, am răspuns cu un puternic accent franţuzesc. Apoi, de dragul efectului, am repetat totul, de data aceasta în limba franceză.

– Prea scumpă, spuse doamna cu lanţuri. Silver se arătă, o clipă, surprins:

– Bine, dar nici nu a fost încă vorba de preţ.

– Nu face nimic. Este prea scumpă!

– Bine, răspunse Silver recâştigându-şi repede calmul, în acest caz, propuneţi dumneavoastră un preţ, stimată doamnă.

Acum era rândul doamnei să fie surprinsă. Ezită o clipă.

– Cât costă covorul? întrebă apoi, arătând spre covorul de rugăciune verde.

– Nu are preţ, răspunse Silver. O moştenire de la mama mea. Nu este de vânzare.

Femeia începu să râdă.

– Doar cel verde este o moştenire, am intervenit. Cel albastru îmi aparţine mie. L-am adus ca să-l arăt domnului Silver. Dacă vrea să-l cumpere va avea o pereche la cel verde. Asta îi măreşte preţul cu douăzeci la sută.

– Dar la dumneavoastră nu se poate cumpăra nimic? întrebă cucoana cu ironie.

– Masa şi tot ce mai vedeţi în jur, spuse Silver.

– Chiar şi covorul verde?

Partea dificilă cu covoarele era că Silver nu ştia că sunt valoroase, iar eu habar nu aveam cât valorează în dolari. Nu exista nici o posibilitate să ne punem

de acord. Doamna cu lanţurile stătea între noi şi ne supraveghea.

– Bine, spuse Silver la întâmplare. Pentru dumneavoastră chiar şi covorul verde.

Femeia începu să râdă:

– Mi-am imaginat. Cât?

– Opt sute de dolari.

– Prea scump, spuse cucoana.

– Se pare că agreaţi această expresie. Cât aţi fi dispusă să daţi pe el?

– Absolut nimic, declară femeia ridicându-se. Voiam doar să văd ce mai faceţi. Şarlatanie totul!

Lanţurile zăngăniră şi ea se îndreptă, foşnind, spre ieşire. În drum, răsturnă o lanternă olandeză, fără să schiţeze măcar gestul de a o ridica. Silver o ridică:

– Sunteţi căsătorită, stimată doamnă? întrebă onctuos.

– Ce vă priveşte?

– Nu mă priveşte. Dar colegul meu şi cu mine am vrea să-l includem astăzi în rugăciunile noastre de seară pe acest soţ demn de compătimit. În englezeşte şi franţuzeşte.

– Asta nu mai trece pe aici, am spus. Sau vine cu poliţia.

Silver făcu un semn cu mâna:

– Nu degeaba am fost avocat. De altfel, gloaba asta oricum nu ar fi cumpărat nimic. Există zeci de mii de asemenea exemplare. Se plictisesc şi le fac vânzătorilor zile fripte. De cele mai multe ori se aciuează în magazine de încălţăminte sau confecţii, probează diferite piese, ore întregi, dar nu cumpără nimic. Silver se uită la covoare: Şi ce este cu această „ moştenire” de la mama mea?

– Ghiordes, începutul secolului al nouăsprezecelea, poate chiar sfârşitul secolului al optsprezecelea, din Asia Mică. Piese foarte frumoase. Trec drept semiantice. Întru totul antice sunt cele din secolele al şaptesprezecelea şi al şaisprezecelea. Pe vremea aceea existau foarte puţine covoare de rugăciune. Şi de cele mai multe ori erau persane.

– Ce credeţi, cam cât valorează?

– Negustorii de covoare din Paris le vindeau, înainte de război, cam cu cinci sute de dolari.

– Amândouă la un loc?

– Bucata.

– Colosal! Nu credeţi că ar fi cazul să luăm o cafea în onoarea acestei descoperiri?

Am traversat strada; Silver la maniera sa sinucigaşă, obligând un Ford să oprească scrâşnind din frâne în timp ce şoferul revărsa asupra lui un potop de ocări, „dobitocule!” fiind cea mai inofensivă. Silver îi făcu radios şoferului un semn cu mâna.

– Aşa! îmi explică. Mi-am recâştigat încrederea în mine.

Gloaba aia mi-o ştirbise.

M-am uitat la el fără să-l înţeleg.

– Regret, dar sunt un om impulsiv, adăugă. Un coleric de cea mai rea speţă. Şoferul avea dreptate să mă ocărască; nu şi gloaba aia. Aşa că lucrurile se compensează. Pacea interioară a fost restabilită. Ce-ar fi să luăm un foitaj la cafea?

– Cu plăcere.

Nu reuşeam să pricep perfect logica lui Silver, dar acceptam foitajul. Anii de război din Franţa şi cei de foamete din timpul pribegiei lăsaseră un gol nesăţios în stomacul meu; puteam mânca la orice

oră, fiindu-mi indiferent ce mâneam. Şi în timpul peregrinărilor prin oraş mă opream mereu, cu priviri pierdute, în faţa magazinelor cu alimente pentru a admira cele expuse în vitrină-şunci uriaşe, delicatese, torturi.

Silver îşi scoase portofelul:

– Povestea cu bronzul s-a terminat, spuse cu o voce triumfătoare. Muzeul a telegrafiat. Răscumpără bronzul.

La un preţ mai mare decât am crezut noi. Curatorul de acolo a fost schimbat. Nu din cauza noastră. A mai comis şi alte erori. Iată partea dumneavoastră.

Silver puse două bancnote de câte o sută de dolari lângă farfuria cu foitajul. Sunteţi mulţumit?

Am dat din cap:

– Şi cum stăm cu avansul? am întrebat. Trebuie să-l înapoiez din banii aceştia, sau mi-l decontaţi din salariu?

Silver râse:

– S-a compensat. Aţi câştigat trei sute de dolari.

– Două sute cincizeci, am declarat. Cincizeci am plătit eu însumi.

– Aşa este. Iar dacă vindem covoarele, primiţi şi de acolo un premiu. Suntem oameni, nu automate care câştigă. Automate eram mai demult. De acord?

– De acord. Chiar foarte de acord. Sunteţi un om şi jumătate, domnule Silver!

– Încă un foietaj?

– Cu plăcere. Sunt delicioase, dar foarte mici.

– Minunat, nu-i aşa? spuse Silver. Iată ce mi-am dorit dintotdeauna: o cafenea bună în apropierea prăvăliei. Dar se uita mereu peste drum, la prăvălia noastră, ca să vadă dacă nu intră vreun cumpărător. Asta îl făcea să pară o vrabie zeloasă care îşi caută

hrana ţopăind printre copitele ameninţătoare ale cailor. Deodată Silver scoase un oftat:

– Toate ar fi bune şi frumoase dacă fratele meu nu ar avea ideea asta trăznită, spuse în cele din urmă.

– Ce idee?

– Are o prietenă. O *şiczǎ.* Imaginaţi-vă, vrea să se căsătorească cu ea! O tragedie! Ar însemna ruina noastră, a tuturor!

– O *şiczǎ?Ce* înseamnă asta?

Silver îmi aruncă o privire uimită:

– Nu ştiţi atâta lucru?Ca evreu? Ah, da, sunteţi un agnostic. Deci, o „şiczǎ”[27] este o fată creştină! O creştină cu bucle oxigenate în jurul urechilor şi ochi ca o scrumbie, cu patruzeci şi opt de dinţi în gură şi avidă să pună mâna pe dolarii economisiţi de noi cu atâta trudă. O hienă vopsită blond şi cu două picioare strâmbe!

Mi-a trebuit câtva timp să-mi compun, din aceste detalii, o imagine concretă.

– Biata mea mamă, continuă Silver. Cred că s-ar întoarce în groapă dacă nu ar fi fost incinerată cu opt ani în urmă, la crematoriu.

N-am ajuns la timp să mă gândesc pe îndelete la acest talmeş-balmeş. Cuvântul „ crematoriu” mă izbise ca un clopot de alarmă. Mi-am împins farfuria la o parte. Simţeam iarăşi în nări mirosul bine cunoscut, dulceag şi fad, care provoca greaţă.

– Crematoriu? am întrebat.

---

27 în original Schickse; înseamnă astăzi: muiere, muieruşcă, femeie proastă, urâtă. Cuvântul provine din idiş: sikzo = fată creştină. în text, cuvântul este folosit în acest ultim sens, din idiş, cu nuanţă peiorativă

– Da. Aici, în America, este formula cea mai simplă. Şi cea mai igienică. Era evreică habotnică, născută în Polonia. A murit aici. Ştiţi...

– Ştiu, am spus în grabă. Iar fratele dumneavoastră? De ce să nu se căsătorească?

– Dar nu cu o *şiczăă!* exclamă Silver revoltat. În New York există mai multe fete evreice cumsecade decât în Palestina. O treime din New York este evreiesc! Şi el să nu găsească nici una? Unde altundeva ar putea găsi una dacă nu aici? Dar, nu! El trebuie să-şi impună punctul de vedere! Este ca şi cum ai vrea să te căsătoreşti cu o Brunhildă la Ierusalim.

Am ascultat în tăcere această izbucnire dar m-am ferit să-i atrag atenţia lui Silver asupra unui antisemitism în direcţie inversă. Nu puteai face glume în acest domeniu, nici măcar ironii.

Silver îşi revenise:

– De fapt, nu intenţionasem să vă povestesc toate astea, spuse. Nu ştiu dacă intuiţi toată tragedia situaţiei.

– Nu direct. În concepţia mea, tragediile sunt totdeauna legate intr-un fel oarecare de moarte. Nu de nunţi. Sunt o natură foarte simplă.

El dădu din cap. Nu râdea.

– Suntem evrei habotnici, îmi explică încă o dată. Nu încheiem căsătorii în afara comunităţii. Asta este regula religiei noastre. Apoi se uită la mine: Cu siguranţă că nu aţi mai primit o educaţie în tradiţia evreilor habotnici, nu-i aşa?

Am scuturat din cap. Uitam mereu că mă considera evreu.

– Ateu, spuse. Liber cugetător! Asta sunteţi?

Am chibzuit o clipă:

– Sunt un ateu care crede în Dumnezeu, am spus. În timpul nopţii.

Ludwig Sommer, al cărui nume îl purtam, lucrase la Paris, la negru, ca restaurator de tablouri pentru un negustor francez. În subsidiar, făcuse şi comerţ cu antichităţi. Câtva timp fusesem hamalul lui, deoarece era bolnav de inimă şi nu prea mai putea circula. Se specializase mai ales în domeniul covoarelor vechi şi se pricepea la ele mai bine decât mulţi directori de muzeu. Îl însoţeam la armeni şi turci uşor dubioşi, care vindeau covoare şi el îmi arăta trucurile cu care se imitau covoarele, explicându-mi după ce caracteristici puteau fi recunoscute. Se întâmpla acelaşi lucru ca în cazul bronzurilor chinezeşti: Trebuia să cunoşti foarte bine tipurile de ţesătură şi culorile precum şi modelele ornamentale; şi trebuia să le compari unele cu altele; imitatorii comiteau tocmai în această direcţie cele mai multe greşeli, deoarece erau, de obicei, ţesători simpli şi inculţi, care copiau dar voiau să corecteze neregularităţile covoarelor antice autentice. Tocmai neregularităţile erau însă dovada autenticităţii; nu existau covoare vechi absolut simetrice. Conform credinţei celor care lucrau manual covoarele, aceste asimetrii reprezentau o pavăză contra nenorocirilor, conferind covoarelor o viaţă proprie. În schimb, imitaţiile dădeau totdeauna impresia de efort şi lipsă de spontaneitate. Sommer deţinea o colecţie de fragmente şi îmi demonstra, pe baza lor, care sunt deosebirile. Duminicile mergeam la muzee să studiem acolo capodoperele. Fusese o perioadă aproape idilică; cea mai frumoasă din tot refugiul. Dar din păcate scurtă. Durase doar

o vară. Învăţasem atunci tot ceea ce ştiam acum despre cele două covoare Ghiordes ale lui Silver.

Era ultimul an de viaţă al lui Sommer. Acesta ştia foarte bine cât mai are de trăit şi nu-şi făcea iluzii. Ştia, de asemenea, că restaura tablouri pentru un escroc, că acestea vor primi mai târziu alte nume, dar nu se obosea nici măcar să facă ironii.

Nu mai avea timp pentru aşa ceva. Trecuse prin atâtea şi pierduse atât de multe, dar rămăsese atât de echilibrat încât alungase orice amărăciune din aceste ultime luni.

Fusese primul care mă sfătuise să-mi raţionalizez gâlceava cu destinul, ca să nu mă distrugă prea repede ea pe mine. Nu mi-am însuşit niciodată acest sfat - tot atât de puţin ca pe celălalt, şi anume să-mi pun la congelat dorinţa de răzbunare.

A fost o vară ciudată, parcă ireală. Petreceam cea mai mare parte a timpului pe Ile St. Louis, unde Sommer îşi avea atelierul. Îi plăcea să stea pe malul Senei şi să privească, în tăcere, imensitatea cerului acoperit de nori, licărul apei fluviului în bătaia soarelui, podurile şi şlepurile.

În ultimele săptămâni sălăşluia deja pe un tărâm dincolo de cuvinte. Acestea îşi pierduseră ponderea în comparaţie cu lumea pe care o părăsea; el nu mai voia să explice nimic, să regrete nimic, să sentimentalizeze nimic. Se mulţumea cu cerul, cu respiraţia, cu ochii, cu viaţa care îl părăsea şi pe care nu o putea înlocui decât cu un singur lucru: seninătatea sa aproape ireală, aproape eterică, o recunoştinţă care nu mai era recunoştinţă, şi resemnarea unui om care aştepta moartea iminentă cu ochii deschişi, depăşind pragul aneantizării fără

spasme şi dureri, în linişte, înainte ca gheara morţii să i se înfigă în beregată.

Sommer fusese un maestru al comparaţiilor. O veche glumă melancolică din lumea emigranţilor spunea că totul ar fi putut să fie şi mai rău: s-ar fi putut nu numai să-ţi pierzi averea, dar şi să fii întemniţat în Germania, nu numai să fii torturat, ci şi să fii trimis la muncă forţată până îţi găseai sfârşitul; nu numai să fii trimis la muncă forţată până îţi găseai sfârşitul, ci şi să ajungi pe mâna medicilor S.S. care te supuneau experienţelor şi vivisecţiilor lente; şi tot aşa, mai departe, până la moarte, unde deosebeai iarăşi două ipostaze: să fii incinerat în crematoriu sau să putrezeşti într-o groapă comună.

– S-ar fi putut întâmpla şi să am cancer intestinal, spunea Sommer. Plus cancer laringian. Sau să orbesc. Apoi zâmbea: Atâtea posibilităţi! Cordul... cordul este o boală nobilă! Albastrul ăsta! Priveşte albastrul ăsta! Cerul ăsta! Albastrul unui covor vechi.

Nu-l înţelesesem atunci. Eram prea închistat în ideile mele despre nedreptate şi răzbunare. Dar mă impresiona. Cât l-au mai ţinut puterile, ne petreceam timpul în biserici şi muzee. Iată locurile în care îşi găseau azil refugiaţii; căci poliţia nu intra niciodată acolo. Luvrul, Muzeul de Arte Decorative, Musee de Paumes, Notre Dame deveniseră o patrie internaţională. Găseai acolo concomitent siguranţă, consolare şi educaţie. În biserici de asemenea; în orice caz, nu datorită dreptăţii divine. Ne îndoiam foarte tare de ea; ci datorită artei.

După-amiezile acelea în muzeul luminos, cu tablourile impresioniştilor! Pacea unei oaze în vârtejul inumanităţii! Stăteam în faţa tablourilor, cu

muribundul Sommer alături de mine, tăceam amândoi, iar picturile reprezentau ferestre care se deschideau spre infinit. Însemnau cele mai măreţe realizări ale oamenilor într-o perioadă în care se întâmplau cele mai abominabile atrocităţi pe care erau în stare să le comită oamenii.

– Sau aş fi putut fi ars de viu într-unui dintre lagărele morţii din ţara lui Goethe şi a lui Holderlin, spuse după câtva timp Sommer încet şi fericit.

– Ia paşaportul meu, continuă apoi. Du-ţi viaţa mai departe cu ajutorul lui.

– Îl poţi vinde, am ripostat. Ştiam că un emigrant fără acte oferise, la un moment dat, o mie două sute de franci elveţieni pentru paşaport-o sumă uriaşă, în schimbul căreia Sommer ar fi putut fi internat la spital. Dar Sommer nici nu voia să audă aşa ceva. Voia să moară în atelierul său din Ile St. Louis, între fragmentele sale de covoare şi în mirosul de terebentină. Medicul său curant era fostul profesor Guggenheim, care făcea acum negoţ cu ciorapi; nu ar fi putut găsi un medic mai bun.

– Ia paşaportul, îmi spuse Sommer. Conţine încă un crâmpei de viaţă. Şi mai ia şi asta: un crâmpei de moarte. Îmi înmâna o cutiuţă mică de metal cu un lănţişor. În cutiuţă era o capsulă cu cianură învelită în vată. Întocmai ca alţi emigranţi, o avusese şi el mereu asupra sa, pentru eventualitatea că ar fi căzut în mâinile Gestapoului. Căci nu credea că ar fi putut rezista torturilor şi voia să moară mai repede.

Sommer muri în somn. Îmi lăsă hainele, câteva litografii şi colecţia de fragmente de covoare. Am vândut hainele, litografiile şi fragmentele pentru a face rost de bani în vederea înmormântării. Am păstrat capsula cu cianură şi paşaportul. Sommer a

fost înmormântat sub numele meu. Am păstrat şi un mic fragment dintr-un covor Ghiordes: o bucăţică din bordură şi din colţul de rugăciune albastru deschis - un albastru ca cerul de august care se boltea deasupra Parisului şi ca fondul covorului pe care îl găsisem la Silver. Am purtat încă multă vreme capsula asupra mea; am aruncat-o în mare de-abia când am ajuns la insula Ellis. Nu voiam să fiu supus la întrebări inutile. În primele săptămâni m-am simţit cam ciudat cu paşaportul lui Sommer- ca un mort în vacanţă. Dar apoi m-am obişnuit.

Robert Hirsch refuză a doua oară să ia înapoi banii pe care mi-i împrumutase.

– Dar înot în bani, am protestat. În afară de aceasta, - am un loc fix de muncă subterană pentru cel puţin şase săptămâni.

– Plăteşte-ţi mai întâi avocaţii, replică Robert. Pe domnii Levin şi Watson. Este foarte important. Ai încă nevoie de ei. Pe prieteni îi plăteşti de-abia la sfârşit. Căci pot aştepta. Paragraful patru din Breviarul de la Laon!

Am râs:

– Te înşeli! În Breviar scria exact pe dos. Mai întâi prietenii, apoi ceilalţi.

– Acesta este Breviarul de la Laon adaptat New York-ului. Cel mai important lucru aste permisul de şedere. Sau ai vrea poate să aterizezi într-un lagăr de internare american? Există destule în California şi în Florida. În California pentru japonezi, în Florida pentru germani. Ţi-ar face plăcere să fii internat la un loc cu nazişti germani?

Am scuturat din cap.

– Aşa se procedează?

– Da. Dacă devii suspect. Şi poţi deveni foarte uşor. Ar fi suficient un paşaport dubios, Ludwig. Ai uitat de vechea maximă: Este uşor să nimereşti în ghearele legii, dar aproape imposibil să scapi din ele?

– Nu, am răspuns cu un sentiment de disconfort.

– Şi ai vrea să ţi se administreze bătăi în lagăr? De către naziştii care sunt majoritari?

– Dar lagărele nu sunt păzite?

Hirsch zâmbi compătimitor:

– Vai, Ludwig! Ştii foarte bine că nu poţi conta, noaptea, pe gardieni, când te afli într-un lagăr cu sute de deţinuţi. Vine „sfântul Duh” cu bătăi care nu lasă urme. Şi poate şi ceva mai rău. Cui îi pasă de o prezumtivă sinucidere într-un moment cînd, în Europa, mor zilnic mii de americani?

– Dar comandantul?

Hirsch făcu un semn cu mâna:

– Comandanţii unor astfel de lagăre sunt de obicei soldaţi înrăiţi, ieşiţi la pensie, pe care îi interesează în primul rând liniştea lor proprie. În fond, să ştii că lor le plac mult mai mult naziştii care dau frumos onorul, staţi smirnă şi au un comportament milităros, decât celelalte figuri îndoielnice, care se plâng mereu că sunt molestate... Doar ştii foarte bine.

– Da, am răspuns.

– Statul este stat, continuă Hirsch. Aici nu suntem hăituiţi. Suntem toleraţi. Un progres! Dar să nu devii niciodată uşuratic! Şi să nu uiţi că şi aici suntem oameni de rangul al doilea.

Îşi scoase legitimaţia roz: Străin inamic. Oameni de clasa a doua.

– Dar după terminarea războiului?

Hirsch începu să râdă:

– Chiar dacă ai deveni american, tot cetăţean de mâna a doua ai rămâne. N-ai putea ajunge niciodată preşedinte al ţării. Iar pentru un paşaport expirat ar trebui să revii de fiecare dată în America. Americanii născuţi în America nu trebuie să facă acest lucru. Cine are atâţia bani?

Hirsch scoase sticla de coniac din ungherul ei:

– Am terminat ziua de lucru! spuse. Gata cu munca silnică. Am vândut astăzi patru aparate de radio, două aspiratoare şi un prăjitor de pâine. Destul de slab. Nu sunt făcut pentru această activitate.

– Dar pentru ce?

– Dacă mă crezi: intenţionasem să mă fac jurist. În Germania! într-o ţară dominată de principii cum ar fi:

Dreptatea este doar ceea ce foloseşte statului! în ţara celor care ucid cu seninătate paragrafele! Dar cu asta s-a terminat. Iar în rest? În ce mai crede omul, Ludwig? Am ridicat din umeri:

– Nu sunt în stare să mă gândesc la un viitor mai îndepărtat, Robert.

El se uită la mine:

– Eşti un om fericit.

– Ce înseamnă asta?

– Înseamnă că nu o ştii, răspunse zâmbind ironic.

– Bine, Robert, am ripostat nerăbdător. Omul este singura vieţuitoare conştientă de faptul că va muri la un moment dat. Cum a profitat de acest lucru?

– A inventat religia.

– Aşa este. Şi în felul acesta intoleranţa. Fiecare religie se consideră unica valabilă.

– Şi în felul acesta şi războaiele. Cele mai sângeroase războaie au fost totdeauna cele purtate

în numele lui Dumnezeu. Nici măcar Hitler nu a renunţat la ajutorul lui.

Ne dădusem unul altuia replici prompte şi rapide, ca la o litanie. Hirsch începu deodată să râdă:

– Ţii minte cum exersam această litanie în coteţul de păsări din Laon pentru a nu ne lăsa copleşiţi de disperare? Şi consumam ouă crude cu coniac. Am impresia că nu mai suntem buni de nimic. Vom rămâne ţigani. Nişte ţigani cam trişti, cam cinici şi destul de deznădăjduiţi. Nu crezi şi tu?

– Nu, am răspuns. Nu mă pot gândi atât de departe.

Aerul nopţii de afară era zăpuşitor; în prăvălie zumzăia un ventilator. Zumzăia încetişor dându-mi senzaţia că ne aflăm pe un vapor. Câtva timp am păstrat amândoi tăcerea. La temperatura asta mai coborâtă, artificială, parcă şi coniacul avea un gust mai puţin bun ca de obicei. Nu era nici atât de aromat.

– Visezi câteodată? mă întrebă Hirsch. Despre trecut Am dat din cap.

– Mai des decât dincolo? Am dat iarăşi din cap.

– Fereşte-te de amintiri, spuse Hirsch. Aici pot deveni cu adevărat periculoase. Dincolo erau mult mai puţin nocive.

– Ştiu, am răspuns. Dar cine poate dirija somnul?

Hirsch se ridică:

– Sunt mai periculoase aici tocmai fiindcă ne bucurăm de mai multă securitate. Dincolo erai tot timpul în alertă, în defensivă; ele nu puteau, deci, pătrunde prea adânc. Aici începi să devii indolent.

– Dar Bar, la Paris? Dar Ruth? Dar Gutmann la Nisa? Nu există reguli, am replicat. În orice caz, însă, trebuie să fim atenţi.

– Exact asta am vrut să spun şi eu. Hirsch aprinse lumina.

– Ocrotitorul tău, Tannenbaum, organizează sâmbătă o mică sindrofie. M-a rugat să te aduc şi pe tine. La ora opt.

– Bine, am spus. Are şi el un ventilator în locuinţă, ca tine?

Hirsch râse:

– Are de toate. New York-ul este mai torid decât Parisul, nu-i aşa?

– Tropical! Şi zăpuşitor, ca o spălătorie în plină funcţiune.

– În schimb, în timpul iernii este un ger ca în Alaska. Noi, amărâţii de negustori, trăim atunci din vânzarea aparatelor electrice.

– Mi-am imaginat în alt fel tropicele.

Hirsch se uită la mine:

– Oare n-ar fi posibil să avem cândva, mai târziu, impresia că orele acestea de aici au făcut parte dintre cele mai frumoase din nefericita noastră existenţă?

La hotel m-a întâmpinat un tablou inedit. Holul pluşat era iluminat festiv. În camera cu palmieri şi cu plante verzi o masă întinsă, iar în jurul acesteia o societate ciudată, foarte compozită. Raoul prezida. Trona la mijloc, ca o broască ţestoasă uriaşă şi asudată, îmbrăcat într-un costum bej. Spre uimirea mea, masa era acoperită cu o faţă de masă albă iar serviciul asigurat de un chelner pe care nu-l mai zărisem niciodată; Meukoff şedea lângă Raoul; pe partea cealaltă Lachmann având-o alături pe puertoricană. Era prezent şi mexicanul, cu o cravată roz, ochi neliniştiţi şi o faţă împietrită. Lângă el două

fete de vârstă incertă, cam între treizeci şi patruzeci, şarmante, spaniole smede, apoi un tânăr cu părul încreţit cu fierul şi o voce de bas deşi te-ai fi aşteptat mai degrabă la un sopran, *Contessa* în dantelă cenuşie, iar de cealaltă parte a lui Meukoff, Maria Fiola.

– Domnule Sommer! strigă Raoul. Faceţi-ne onoarea!

– Dar ce s-a întâmplat? am întrebat. O aniversare? Acordarea unei cetăţenii? Sau a câştigat cineva lozul cel mare?

– Nimic din toate astea! O festivitate dedicată celei mai simple omenii. Luaţi loc, aici, lângă noi, domnule Sommer! spuse Raoul cu limba puţin împleticită. Unul din salvatorii mei, îi explică tânărului blond cu voce de bas. Vă rog să daţi mâna! Dânsul este John Bol ton.

Am simţit între mâinile mele ceva ca un păstrăv mort; având în vedere vocea groasă, mă aşteptam la o strângere de mână mai bărbătească.

– Ce doriţi să beţi? întrebă Raoul. Aveţi aici tot ce poftiţi: *Scotch, Bourbon, Rye, Coca Cola,* chiar şi şampanie. Ce spuneaţi deunăzi, când inima îmi deborda de amărăciune? Toate trec! Nimic nu este veşnic, cel mai frumos ovrei se jerpeleşte. Chiar şi iubirea. Cât de adevărat! Deci, cu ce vă pot servi? Raoul îi făcu un semn senioral chelnerului: Alfons!

M-am aşezat lângă Maria Fiola.

– Dumneavoastră ce beţi?

– Vodcă, răspunse veselă.

– Bine, daţi-mi şi mie o vodcă, i-am spus lui Alfons care avea o mutră de şobolan şi ochi obosiţi, spălăciţi.

– Dublă! strigă Raoul cu privirile umede. Astăzi toate sunt duble!

M-am uitat la Meukoff:

– L-a atins iar taina inimii omeneşti? l-am întrebat.

Forţa divină a dragostei?

Meukoff dădu, zâmbind, din cap:

– Aşa este! Dar poţi s-o numeşti tot atât de bine iluzia care îl face pe fiecare să creadă că celălalt este prizonierul său.

– Repede a mai mers!

– *Le coup de foudre*[28]*,* spuse Maria Fiola. Unilaterală, ca de obicei. Asta n-o ştie însă niciodată celălalt.

– Când v-aţi întors? am întrebat-o uitându-mă la ea. Înconjurată de atâţia spanioli, părea şi ea spaniolă.

– Alaltăieri.

– Mergeţi iar la fotograf?

– Acum nu. De ce? Vreţi să mă însoţiţi?

– Da.

– În sfârşit o vorbă înţeleaptă în toată dulcegăria asta simbolică de aici! *Salut*!

– *Saluti.*

– *Salut, Salute, Salve!*[29] strigă Raoul, ciocnind cu toată lumea. *Salute,* John!

Raoul încercă să se ridice de pe scaun, dar căzu înapoi, iar tronul uşor înclinat pe care şedea scârţâi din toate încheieturile. În afară de alte orori, holul pluşat mai era înzestrat şi cu mobile neogotice.

---

28 Dragoste fulgerătoare, dragoste la prima vedere (în franc.)

29 Sănătate!, Salut!, Salutare! (în lat.)

– Diseară! îmi şopti Lachmann. Îl îmbăt pe mexican. Crede că bem împreună *Tequila*[30]*;* l-am mituit însă pe chelnerul Alfons: mie îmi toarnă doar apă.

– Dar femeia?

– Nu ştie nimic. Lucrurile vor evolua de la sine.

– În locul tău aş bea cu femeia, am spus. *Ea* este cea care opune rezistenţă. Spuneai că mexicanul nu ar avea nimic împotrivă.

Pentru o clipă Lachmann îşi pierdu aplombul.

– Nu face nimic, explică apoi în grabă. Va merge, în cele din urmă! Nu este bine să calculezi totul dinainte, s-ar putea să dai greş. Trebuie să mizezi şi pe hazard.

L-am privit cu oarecare invidie. Îşi apropie gura de urechea mea. Respiraţia îi era fierbinte şi umedă:

– Dacă ai suficientă voinţă, învingi! îmi şopti. Este legea vaselor comunicante. Trăsnetul lent al afectelor.

Echilibrul cosmic. Fireşte, trebuie să dai o mână de ajutor. Natura este impersonală şi capricioasă.

Am rămas câteva clipe fără replică. Acest trăsnet al erorii era mult prea surprinzător. După aceea m-am înclinat ceremonios. Trebuia să respecţi această speranţă generată de deznădejde, acest miracol indolent al magiei albe şi negre.

– Salut în tine visul astral al iubirii, i-am spus. Un *coup defoudre* dirijat! Nu unul orb!

– Lasă glumele, răspunse Lachmann chinuit. Pentru mine situaţia este cât se poate de serioasă. Pe muchie de cuţit. Cel puţin deocamdată.

---

30 Băutură alcoolică mexicană, din suc de agave

– Bravo! am exclamat. Mai ales pentru precizarea restrictivă de la sfârşit.

Lachmann îi făcu semn chelnerului Alfons, să-i aducă încă un pahar cu apă.

– Un nou *coup de foudre,* îmi spuse Maria Fiola. Se pare că la masa asta suntem învăluiţi de aşa ceva ca de furtunile estivale! Aţi căzut şi dumneavoastră între timp pradă vreunuia?

– Nu, din păcate, nu. Dar dumneavoastră?

– Cu câtva timp în urmă. Maria începu să râdă şi îşi luă paharul cu vodcă: Partea proastă este că nu durează, îmi explică.

– Depinde. În orice caz, viaţa devine mai puţin monotonă.

– Şi mai prost este că se repetă, spuse fata. Nu sunt unice şi singulare. La fiecare repriză nouă devin însă ceva mai ridicole şi mai dureroase. Nu este un paradox. Miracolele n-ar trebui să se repete.

– De ce?

– Îşi pierd din efect.

– Mai bine un miracol mai anemic decât nici unul. Nu ne obligă nimeni să vedem în atenuare ceva înjositor.

Maria Fiola îmi aruncă o privire piezişă:

– Acrobaţiile vieţii, nu?

Am scuturat din cap:

– Ce cuvânt oribil, am spus. Ar fi mai potrivit: simplă recunoştinţă.

Ea se uită deodată la paharul din care băuse:

– Cineva mi-a turnat apă în vodcă!

– Nu poate să fi fost decât Alfons, chelnerul. Apoi l-am întrebat pe Lachmann: Băutura ta are un gust deosebit?

– Da, nu mai are gust de apă. Nu ştiu ce gust are, dar nu de apă. Nu beau niciodată alcool. Pare să fie ceva tare. Oare ce-i?

– Eşti pierdut, şmecherule, am declarat. Este vodcă. Alfons a confundat paharele. Iţi vei da imediat seama.

– Ce efecte are? întrebă Lachmann pălind îngrozit. Am golit paharul fără să bănuiesc nimic. Am închinat cu mexicanul. Dumnezeule! Voiam să-l fac să mai bea *tequila.*

– Te-ai dus de nas pe tine însuţi. Dar poate că ai noroc.

– Nevinovaţii plătesc totdeauna, şopti Lachmann distrus. În ce sens să am noroc?

– Poate că puertoricana te va plăcea mai mult dacă vei fi puţin cherchelit. Mai puţin ghidat de un scop anumit. Mai confuz şi mai şarmant.

Raoul reuşise să se ridice de pe scaun.

– Domnilor, începu. Dacă mă gândesc că, nu demult, era cât pe-aci să-mi iau viaţa din cauza scârbei alea de Kiki, îmi vine să mă pălmuiesc. Ce idioţi devenim tocmai când avem impresia că suntem foarte nobili!

Raoul făcu un gest larg cu mâna şi răsturnă un pahar mare cu *Creme de Menthe*[31] verde din faţa uneia dintre fetele spaniole. Licoarea lipicioasă se prelinse de pe masă pe rochia acesteia. În aceeaşi clipă ne-am trezit parcă strămutaţi într-o pădure ecuatorială unde cineva stârnise sute de papagali care îşi cloceau ouăle. Cele doi spaniole începuseră să ţipe la Raoul, cu voci stridente, metalice. Braţele

31 Lichior de mentă

lor împodobite cu bijuterii false gesticulau în toate direcţiile.

– Iţi cumpăr una nouă! strigă Raoul. Una mai frumoasă! Mâine! Ajutor! *Contessa!*

Alte ţipete. Ochi şi dinţi strălucitori în faţa lui Raoul care semăna cu un Buddha asudat.

– Nu mă amestec niciodată în nimic, declară *Contessa* liniştită. Am prea multe experienţe negative în acest sens. În 1917, la Petersburg...

Ţipetele se potoliră de-abia în clipa când Raoul scoase portofelul şi îl deschise încet şi plin de demnitate:

– Miss Fiola, începu apoi. Lucraţi în branşă. Vreau să fiu generos, dar nu jecmănit. Cât valorează rochia?

– Se poate duce la curăţătorie, declară Maria Fiola.

Scandalul se dezlănţui iar.

– Atenţie! am strigat, prinzând din zbor o farfurie cu frişca aruncată spre Maria. Spanioloaicele îi dădură pace lui Raoul încercând să o atace pe ea cu unghiile, dinţii şi ghearele. Am tras-o pe Maria sub masă.

– Păzea! Au început să arunce pahare cu vin roşu, i-am spus arătându-i o pată mare pe faţa de masă. Petele astea nu ies la curăţătorie, după câte ştiu. Sau totuşi?

Maria încercă să se elibereze din strânsoarea mea.

– Doar nu vreţi să luptaţi contra acestor hiene? am întrebat-o. Rămâneţi aici, jos!

– Le voi strangula cu lianele plantelor. Daţi-mi drumul!

Continuam să o ţin imobilizată.

– S-ar părea că nu prea le iubiţi pe semenele dumneavoastră, nu? am întrebat-o.

Maria încercă din nou să se desprindă. Era mai puternică decât crezusem. Şi nu era nici atât de subţire cum mi se păruse.

– Nu iubesc absolut nimic, scrâşni. Asta este pacostea mea. Daţi-mi drumul!

O farfurie cu mezeluri se făcu ţăndări pe jos, lângă noi. Apoi se instaura liniştea. Continuam să o ţin pe Maria.

– Încă un minut, am spus. S-ar putea să se dezlănţuie din nou. Comportaţi-vă încă o clipă ca împărăteasa Eugenia ale cărei diamante le-aţi purtat cu atâta demnitate.

Maria Fiola izbucni în râs:

– Împărăteasa Eugenia le-ar fi împuşcat pe amândouă! spuse. Am ridicat-o de sub faţa de masă pe care se vedea o pată mare.

– Atenţie! am spus. Vin de Burgundia, din California.

În calitatea sa de comandant de oşti, Raoul pusese capăt ostilităţilor aruncând spre cel mai îndepărtat ungher al holului pluşat câteva bancnote pe care spaniolele le ciuguleau ca nişte curci înfuriate.

– Şi acum, doamnelor, declară Raoul, trebuie să ne despărţim. Scuzele mele cele mai profunde pentru stângăcia de adineaori, dar trebuie să ne despărţim.

Apoi îi făcu un semn chelnerului Alfons. Meukoff se ridică. Cel ce se aşteptase ca cearta să reizbucnească, se văzu decepţionat. Spaniolele părăsiră holul pluşat bâţâindu-şi fustele şi dând drumul unui staccato scurt şi razant de înjurături.

– De fapt, de unde au apărut astea două? întrebă Raoul.

Nu ştia nimeni. Fiecare crezuse că sunt cunoştinţele celuilalt.

– În fond, este indiferent, spuse Raoul cu generozitate. De unde vin multe lucruri în viaţă? Dar sper că înţelegeţi acum de ce nu vreau să am de-a face cu femeile? Intr-un fel sau altul, te faci totdeauna de râs cu ele. Apoi se întoarse spre Maria: v-au nimerit cu ceva, Miss Fiola?

– Doar sufleteşte. Farfuria cu salam a interceptat-o domnul Sommer.

– Iar pe dumneavoastră, *Contessa?* Bătrâna îl linişti:

– Păi nici măcar nu s-a tras cu arme de foc.

– Bine. Alfons! O rundă finală pentru toată lumea! Deodată puertoricana începu să cânte. Avea o voce joasă, sonoră şi în timp ce cânta se uita fără întrerupere la mexican. Cântecul vorbea despre o pasiune carnală intensă, naturală, tonul era aproape tânguitor şi atât de străin de orice element meditativ sau civilizator încât avea ceva din gravitatea morţii, venind parcă din timpuri străvechi, când omenirea nu ştia încă ce înseamnă râsul - un ton fără perdea, neruşinat, şi în acelaşi timp inocent. Expresia mexicanului rămânea impasibilă. Şi femeia rămase încremenită, doar gura şi ochii i se mişcau. Cei doi se uitau unul la altul, fără a clipi din ochi, melodia devenea tot mai puternică, curgând nestăvilită. Asistam la un fel de împreunare fără ca cei doi să se atingă şi simţeam cu toţii că despre asta era vorba. Toată lumea amuţise, Maria Fiola avea lacrimi în ochi, în timp ce cântecul se scurgea în continuare şi am văzut că toţi rămăseseră cu privirile aţintite: Raoul şi John şi Meukoff ba chiar şi Lachmann şi *Contessa* - toţi se simţeau, pentru o clipă, desprinşi de ei înşişi din cauza acestei femei care nu-l vedea decât pe

mexicanul ei şi pentru care mutra lui jalnică de gigolo reprezenta viaţa însăşi; şi iată că nu era nimic ciudat şi nimic ridicol în asta.

9.

M-am dus destul de devreme să-l iau pe Robert Hirsch ca să mergem la sindrofia dată de protectorul meu, Tannenbaum:

– Astăzi nu este vorba despre invitaţia lunară cu scopul de a-i sătura pe emigranţii săraci, îmi explică Hirsch. Este mult mai mult decât atât. O festivitate! Rămas-bun, moarte, renaştere şi viaţă nouă! Familia Tannenbaum primeşte mâine cetăţenia americană. Evenimentul va fi sărbătorit astăzi!

– Sunt de atâta vreme aici?

– De cinci ani. În păr. Au imigrat cu actele în regulă, în baza cotei de imigraţie admise.

– Dar cum de au reuşit? Cota este acoperită deja pentru mulţi ani de acum înainte.

– Nu ştiu. Poate că mai fuseseră odată aici, mai demult; poate au rude influente în America; poate au avut, pur şi simplu, noroc.

– Noroc? am întrebat.

– Noroc sau întâmplare. De ce întrebi? Nu din asta ne tragem, cu toţii, seva vieţii, deja de ani mulţi?

Am dat din cap:

– Aş vrea să nu se uite mereu acest lucru. Viaţa ar fi mai uşoară.

Hirsch începu să râdă:

– Chiar tu nu ai avea voie să te plângi. Datorită cunoştinţelor slabe de limba engleză, ai parte de iluzia unei a doua tinereţi. Bucură-te de ea şi nu te plânge.

– Bine.

– În seara asta înmormântăm şi numele Tannenbaum, spuse Robert. Mâine nu va mai exista. În America ai posibilitatea să-ţi schimbi numele când primeşti cetăţenia. Fireşte că Tannenbaum va face uz de acest drept.

– Nu pot să i-o iau în nume de rău. Cum se va numi de acum înainte?

Hirsch râse:

– A chibzuit mult asupra acestui lucru. A suferit atât de mult pe vremea când purta numele Tannenbaum, încât i s-a părut că doar un nume mai de soi i-ar putea oferi o compensaţie. La început a vrut să se apropie pe cât posibil de marile nume istorice. Îndeobşte este un om rezervat, dar în această privinţă a irupt din el un complex de o viaţă întreagă. Familia i-a propus numele Baum, Tann şi Nebau, ca prescurtări ale numelui iniţial. Dar Tannenbaum s-a împotrivit şi a reacţionat de parcă ai săi ar fi vrut să-l convertească la sodomie. Sunt sigur că nu poţi înţelege aşa ceva.

– Ba da. Dar lasă la o parte observaţiile antisemite care îţi stau acum pe limbă.

– Este mai simplu să convieţuieşti cu numele Sommer, replică Hirsch. Ai avut noroc cu alter-ego-ul tău evreu. Există şi printre creştini mulţi Sommer. Cu Hirsch situaţia este deja mai grea. În schimb Tannenbaum necesită eforturi cu adevărat eroice încă înainte de a începe să vieţuieşti aici. Şi asta până la moarte.

– Dar ce nume şi-a ales în cele din urmă?

– Mai întâi a vrut să-şi schimbe doar prenumele. Se mai numea, colac peste pupăză, şi Adolf! Adolf Tannenbaum! Adolf, întocmai ca Hitler! Apoi şi-a

amintit de toate observaţiile perfide pe care a trebuit să le înghită în Germania şi şi-a dorit un nume de familie tipic englezesc. Dar a trecut şi faza aceasta. Deodată Tannenbaum manifestă intenţia de a se apropia cât mai mult de anonimat. A studiat cartea de adrese ca să vadă care este numele cel mai frecvent în America. Astfel s-a hotărât, în cele din urmă, pentru Smith. Există zeci de mii cu acest nume; Fred Smith. Pentru el echivalează aproape cu a se numi *Nimeni.* Dar este foarte fericit că va putea dispărea, în fine, în oceanul de *Smith-i.* Mâine îşi va îndeplini visul.

Tannenbaum se născuse în Germania şi trăise în Germania, dar nu avusese niciodată încredere deplină nici în germani, nici în europeni. Trecuse prin inflaţia din 1918-1923 şi dăduse faliment.

Întocmai ca mulţi evrei din Germania lui Wilhelm al II-lea, fusese un patriot înflăcărat pe vremea când antisemitismul era considerat o manifestare vulgară, iar evreii puteau fi înnobilaţi ajungând în aristocraţie. În 1914 îşi convertise averea în împrumuturi de război. În 1923, când moneda naţională a fost stabilizată, un bilion valorând patru mărci, trebuise să se declare falit. Nemaiuitând niciodată acest eşec îşi plasase, mai târziu, în America tot ce reuşea să agonisească. Dar urmărise cu atenţie şi evoluţia inflaţiei din Franţa şi Austria reuşind să treacă cu bine peste amândouă.

În 1931 - cu doi ani înainte de instaurarea nazismului - când marca germană a fost deodată blocată, Tannenbaum îşi avea deja cea mai mare parte a averii plasată în străinătate, continuând, cu toate acestea, să facă afaceri în Germania. Blocada

mărcii nu va mai fi ridicată niciodată. Ceea ce a însemnat ruinarea multor mii de evrei care nu mai reuşiseră să-şi transfere banii în străinătate, văzându-se deci constrânşi să rămână în Germania. Ironia cruntă a sorţii consta în faptul că banca nesigură, care provocase blocada, era o bancă evreiască, şi că blocada fusese instituită de un guvern democratic. Împiedicaţi în felul acesta să se refugieze, evreii din Germania au devenit, mai târziu, victime ale lagărelor de concentrare. După părerea reprezentanţilor înaltelor cercuri naţional socialiste, fusese una din cele mai bune glume ale istoriei universale.

Tannenbaum înţelese, în 1933, rapid ce se întâmplă. Căci începu să fie acuzat, cu totul nemotivat, de tot felul de escrocherii. O minoră, pe care nu o văzuse niciodată, îl acuză, prin mama ei, de viol. Tannenbaum dădu curs procesului, având încredere în resturile de justiţie germană şi respinse o tentativă a mamei de a obţine prin şantaj suma de 50.000 mărci. Dar îşi dădu în curând seama de realitate, aşa că acceptă o a doua tentativă de şantaj. Un criminalist în spatele căruia se ascundea un înalt funcţionar de partid îl vizită într-o seară explicându-i la ce se poate aştepta dacă nu-şi bagă minţile în cap. Suma era acum mult mai mare. În schimbul ei, lui Tannenbaum i se dădea posibilitatea să părăsească Germania împreună cu familia, şi anume prin Olanda. Deşi nu se încredea în asemenea promisiuni, Tannenbaum nu mai avea încotro, în cele din urmă semnă tot ce i se puse în faţă. Şi apoi se întâmplă ceea ce nici el nu sperase. Familia sa reuşi totuşi să treacă graniţa. Mai întâi soţia şi fiica. Peste două zile, după ce Tannenbaum

primi de la ele o carte poştală din Amsterdam, le cedă şantajiştilor restul de acţiuni germane. Trei zile mai târziu ajunse şi el în Olanda. Dăduse de escroci cinstiţi. În Olanda începu actul al doilea al tragicomediei. Paşaportul lui Tannenbaum expiră înainte ca el să fi reuşit să primească o viză pentru America, încercă deci să obţină o prelungire de la Ambasada Germană. În Olanda, dispunea de bani puţini. Averea sa era plasată în America dar el era singurul care avea dreptul să ridice banii. Astfel că, la Amsterdam, Tannenbaum era un milionar sărac, trebuind să împrumute bani ceea ce reuşi fără mare efort. Apoi obţinu chiar şi o prelungire a valabilităţii paşaportului german şi, în cele din urmă, o viză pentru America. Când scoase, la New York, din seif, acţiunile care îi aparţineau, o sărută pe cea din vârful teancului, hotărând să devină american, să-şi schimbe numele şi să dea uitării Germania. Totuşi nu o dădu complet uitării; căci îi ajută masiv pe emigranţii naufragiaţi acolo.

Tannenbaum era un bărbat delicat, liniştit şi modest, cu totul altfel decât mi-l imaginasem. Mai întâi respinse manifestările mele de recunoştinţă deoarece garantase pentru mine:

– Dar nu m-a costat absolut nimic, îmi explică zâmbind. Apoi ne conduse în salon, din care se trecea într-o sufragerie uriaşă. M-am oprit în prag:

– Doamne-Dumnezeule! am exclamat.

Trei mese mari, aşezate în formă de potcoavă, fuseseră transformate în bufet. Erau atât de încărcate cu castroane, platouri şi cupe, încât de abia se mai zărea faţa de masă. Pe masa laterală din stânga erau numai prăjituri de tot felul, printre

ele două torturi gigantice - unul de culoare închisă, cu glazură de ciocolată, pe care scria *Tannenbaum,* iar celălalt glasat cu marzipan roz şi cu un trandafir de marţipan la mijloc; pe acesta scria *Smith.*

– A fost ideea bucătăresei noastre, ne explică Tannenbaum. Nu am putut-o împiedica să-şi pună în aplicare planul. Tortul Tannenbaum va fi început şi consumat astăzi. Tortul Smith de abia mâine, când ne întoarcem de la ceremonia acordării cetăţeniei. Bucătăreasa noastră a conceput ritualul ca un fel de act simbolic.

– Dar cum de v-aţi oprit chiar la numele Smith? întrebă Hirsch. Meyer este tot atât de frecvent. Şi are o rezonanţă mai evreiască.

Tannenbaum păru uşor jenat.

– Nu are nimic de-a face cu etnia noastră evreiască. Nu intenţionăm să o renegăm. Dar nici nu vrem să o transformăm într-un stindard împodobit cu numele ridicol *Pom de Crăciun.*

– În Java, oamenii îşi schimbă numele de câteva ori în decursul vieţii, am spus. În funcţie de starea momentană. Foarte inteligent.

M-am uitat, fascinat, la un pui în sos de Porto, din faţa mea.

Tannenbaum era încă puţin îngrijorat să nu fi lezat sentimentul religios al lui Robert. Căci cunoştea o parte din isprăvile lui din Franţa, în tradiţia lui Iuda Macabeul, şi avea un respect profund pentru el.

– Ce aţi dori să beţi? întrebă apoi.

Hirsch începu să râdă:

– La o asemenea ocazie: cea mai bună şampanie. *Dom Perignon.*

Tannenbaum scutură din cap:

– Din păcate nu avem aşa ceva. Astăzi nu. Astăzi nu avem vinuri franţuzeşti. Nu am vrut să ni se amintească în nici un fel de trecut. Am fi putut procura rachiu olandez de ienupăr sau vin de Mosela. Dar am refuzat; am trecut prin prea multe. America ne-a acceptat. Iată de ce azi avem doar vinuri şi rachiuri americane. Înţelegeţi sper, nu-i aşa?

Se pare că Hirsch nu înţelegea:

– Dar ce vi s-a întâmplat în Franţa? întrebă.

– Am fost returnat la graniţă.

– Şi acum vă răzbunaţi făcând blocadă de unul singur? Un război contra băuturilor! Ce idee!

– Nu, nu este vorba de răzbunare, declară Tannenbaum. Doar simplă recunoştinţă faţă de ţara care ne-a primit. Avem şampanie din California, vin alb şi Bourbon din New York şi din Chile. Vrem să dăm totul uitării, domnule Hirsch! Măcar astăzi! Cum altfel să poţi trăi mai departe? Vrem să uităm totul. Şi numele noastre blestemate. Vrem s-o luăm de la capăt!

M-am uitat la omuleţul oarecum impresionant, cu faţa încadrată de o cunună de păr alb. Să uiţi, m-am gândit, ce cuvânt magic şi naiv! Probabil că însemna pentru fiecare altceva.

– Ce splendidă expoziţie de mâncăruri, domnule Tannenbaum, am spus. S-ar putea sătura o întreagă companie! Oare totul va fi consumat în seara asta?

Tannenbaum zâmbi uşurat:

– Oaspeţii noştri manifestă totdeauna o poftă de mâncare foarte sănătoasă. Vă rog, serviţi-vă! Este bufet!

Fiecare se serveşte cu ce doreşte.

Am luat imediat un copan de pasăre în sos de vin de Porto şi aspic.

– Dar ce ai cu Tannenbaum? l-am întrebat pe Hirsch în timp ce înconjuram bufetul enorm.

– Nimic, răspunse. Am ceva cu mine însumi.

– Cine nu are?

Hirsch se uită la mine:

– Să uiţi! spuse cu un ton vehement. De parcă ar fi atât de uşor! Pur şi simplu să uiţi, ca să nu-ţi fie periclitat confortul! Reuşeşte să uite doar acela care nu are ce uita!

– Poate că asta-i situaţia lui Tannenbaum, am replicat paşnic punându-mi în farfurie şi pieptul de pasăre. Poate că nu trebuie să uite decât banii pe care i-a pierdut. Nu şi niscaiva morţi.

Hirsch îmi aruncă iar o privire:

– Orice evreu are şi ceva morţi! Orice evreu!

M-am uitat în jurul meu:

– Robert, am spus. Oare cine va mânca tot ce este aici? Ce risipă!

– Fii liniştit, se va consuma totul, replică Hirsch mai calm. În două serii. În seara aceasta se ospătează prima serie. Adică emigranţii care şi-au făcut deja o oarecare situaţie, sau persoane cu titlu academic, medici, avocaţi care nu au încă situaţie, actori, scriitori, oameni de ştiinţă care nu vorbesc suficient de bine engleza sau nu reuşesc să o înveţe; pe scurt, proletariatul gulerelor albe ale dezrădăcinaţilor, dintre care cei mai mulţi nu au ce mânca.

– Iar mâine? am întrebat.

– Restul va fi trimis mâine unei organizaţii care îi ajută pe emigranţii şi mai săraci. Un ajutor primitiv, dar eficient.

– Şi ce este criticabil în asta, Robert?
– Nimic.
– Păi exact asta spun şi eu! Toate sunt preparate aici, în casă?
– Toate, răspunse Hirsch, şi încă ce bine!
Tannenbaum avusese în Germania o bucătăreasă unguroaică. Iată de ce aceasta primise permisiunea să lucreze în continuare la o familie de evrei. Femeia îi rămăsese fidelă şi după ce el părăsi Germania, urmându-l în Olanda cu două luni mai târziu şi transportând, în stomac, bijuteriile doamnei Tannenbaum, sub formă de nestemate frumoase, scoase din montură, pe care doamna i le încredinţase la momentul oportun. Înainte de a trece graniţa, Rosa le înghiţise cu două ceşti de cafea, puţină frişca şi câteva prăjituri. Se dovedi că nici nu ar fi fost necesar. Căci era blondă, grasă, avea ochii albaştri şi un paşaport unguresc valabil, aşa că nu o controla nimeni. Acum se ocupa aici de bucătărie. Fără nici un ajutor. Nu ştia nimeni cum răzbea să le facă pe toate. O adevărată comoară. O relicvă a marii tradiţii vieneze şi budapestane în materie de artă culinară.

M-am servit cu ficat de pasăre. Era prăjit cu ceapă. Hirsch adulmecă:
– La aşa ceva nu se poate rezista, declară apoi punându-şi câteva linguri în farfurie. La un moment dat, o porţie de ficat de pasăre m-a salvat de la sinucidere.
– Cu sau fără ciuperci? l-am întrebat.
– Fără. Dar cu foarte multă ceapă. Îţi aminteşti, din Breviarul de la Laon, că viaţa constă din mai multe straturi, care îşi au, fiecare, cezura lor. De cele mai

multe ori, aceste cezuri nu se suprapun, aşa încât celelalte straturi le sprijină pe cele întrerupte. Pericolul maxim apare atunci când toate cezurile se suprapun. Este perioada sinuciderilor fără motiv. Am trecut şi eu printr-o astfel de perioadă. Mirosul de ficat de pasăre prăjit cu ceapă, m-a salvat atunci. Am decis să-l mănânc înainte de a-mi face seama. A trebuit să aştept până s-a preparat. Am vrut să beau şi o bere. Nu era destul de rece. Am aşteptat până s-a răcit. Am început să stau de vorbă. Îmi era foarte foame şi am aşteptat până s-a preparat încă o porţie. Aşa s-a adăugat una la alta, şi am reintrat în normal. Să ştii că nu ţi-am povestit o anecdotă.

– Te cred! Am pus mâna pe lingură şi mi-am luat încă o porţie. Ca măsură de precauţie! am subliniat. Ca să nu mă sinucid.

– Îţi povestesc încă o întâmplare de care îmi amintesc de câte ori aud engleza păsărească jalnică pe care se chinuiesc să o vorbească mulţi emigranţi. Mă duce cu gândul la o sărmană emigrantă bolnavă şi lipsită de orice ajutor. Se hotărâse să se sinucidă şi poate că ar fi făcut-o; dar când deschise robinetul de gaze, îşi aminti cât de greu îi fusese să înveţe limba engleză şi că în ultimele zile avusese impresia că începe să meargă ceva mai bine. Dintr-odată îi trecu prin minte că ar fi păcat să lase totul baltă tocmai acum. Puţina engleză era singurul lucru pe care îl mai avea, deci se crampona de aceste cunoştinţe ca să nu se ducă dracului toate şi... depăşi momentul de criză. De atunci mă gândesc la ea de câte ori aud engleza aferată dar căznită a emigranţilor, care o vorbesc cu accentul lor greoi, german. Mă dezgustă dar în acelaşi timp mă emoţionează profund. Comicul te fereşte de tragic şi

nu tragicul de comic. Uită-te la galeria asta de năpăstuiţi! Emoţionanţi şi recunoscători, deja loviţi de soartă dar încă plini de un sărman curaj, s-au adunat aici în faţa castroanelor cu salată de heringi, salată italienească şi roastbeef! îşi imaginează că au trecut deja hopul! încearcă să-şi croiască drum şi să nu moară de foame. În realitate, cele mai mari greutăţi îi aşteaptă abia de acum înainte!

– Ce? am întrebat.

– Deocamdată au încă ceva speranţe. Dar reîntoarcerea? O visează cu toţii. Visează despăgubiri. Chiar dacă nu vor să o recunoască. Asta îi ţine pe picioare. Dar totul este doar o iluzie! În care nici ei nu cred cu adevărat. Au doar speranţe. Căci dacă se întorc, nu va vrea nimeni să ştie de ei. Nici măcar germanii aşa numiţi „buni", Unii îi vor urî, în continuare, pe faţă, alţii pe ascuns, fiindcă au conştiinţa încărcată. În fosta lor patrie se vor simţi şi mai străini ca aici, unde suportă această situaţie în credinţa că la un moment dat vor putea reveni acasă ca victime.

Hirsch se uită la şirul de musafiri din jurul bufetului.

– Îmi este milă de ei! spuse apoi mai încet. Sunt atât de docili. Îmi este milă de ei şi mă şi înfurie fiindcă sunt atât de docili. Hai, să plecăm! Aşa păţesc de câte ori vin aici!

Nu am plecat. Am descoperit şniţele vieneze, de care nu mai mâncasem de ani de zile.

– Robert, am spus. Îţi aminteşti de primul paragraf al Breviarului din Laon: Să nu-ţi strici pofta de mâncare din cauza emoţiilor. Cu puţin antrenament, acestea două nu trebuie să se obstrucţioneze una pe alta! Observaţia este doar în aparenţă cinică; în

realitate este foarte înţeleaptă. Dă-mi voie să încerc şniţelele.

– Încearcă-le! Dar repede! râse Hirsch. O văd venind pe doamna Tannenbaum.

O fregată cu toate pânzele sus foşni, învăluită în roşu, spre noi. Era rotundă, masivă, planturoasă, blajină şi ni se adresă radioasă:

– Domnule Hirsch, spuse cu răsuflarea tăiată, domnule Sommer! Veniţi! începem tortul. Cel de ciocolată. Ajutaţi-ne şi dumneavoastră să-l lichidăm!

M-am uitat la admirabilul şniţel vienez pe care îl începusem. Hirsch îmi observă privirea:

– Paragraful zece din Breviarul de la Laon, spuse. Se poate mânca orice, la orice oră. Chiar şi şniţel vienez cu tort de ciocolată!

Tortul de ciocolată dispăru rapid. Am avut impresia că Tannenbaum părea mai fericit după aceea.

– Din ce trăiţi acum, domnule Sommer? mă întrebă cu timiditate.

I-am explicat în ce constă activitatea mea la fraţii Silver.

– Este o angajare permanentă? mă întrebă.

– Nu. Poate pentru încă două săptămâni. Apoi se termină.

– Vă pricepeţi la tablouri?

– Nu suficient pentru a le vinde. Dar întrucâtva totuşi. De ce?

– Cunosc pe cineva care are nevoie de un ajutor.

Aproximativ ca cel pe care îl daţi acum. Fără a anunţa autorităţile. Aşa cum aveţi dumneavoastră nevoie. Dar nu este urgent. Daţi-mi un telefon în momentul în care ştiţi când veţi fi liber.

M-am uitat la el surprins. De zile întregi mă frământam întrebându-mă ce o să mă fac după ce activitatea mea la Silver va înceta. Trebuia să lucrez la negru; iar munca la negru nu era uşor de găsit fiind, în plus, plătită foarte prost.

– Sunt liber, am spus în grabă. Pot înceta în orice zi activitatea la Silver.

Tannenbaum făcu un semn cu mâna:

– Nu este atât de urgent. Dacă îmi telefonaţi peste o săptămână este suficient. Trebuie să-l consult încă o dată pe prietenul meu.

– N-aş vrea să scap ocazia, domnule Tannenbaum.

– Nici eu n-aş vrea, replică el zâmbind. Doar am girat pentru dumneavoastră. Apoi se ridică: Dansaţi, domnule Sommer?

– Doar cu principiile. Altfel nu. Nu am crezut niciodată că voi avea ocazia să dansez.

– Am invitat şi câţiva tineri. Este atât de greu să organizezi o serată veselă în aceste timpuri. Ai imediat un sentiment de vinovăţie. Dar aş vrea ca familia să aibă, o dată măcar, parte de o atmosferă voioasă. Mai ales fiica mea, Ruth. Nu poţi aştepta mereu ca toată lumea să fie de acord că ocazia este oportună, nu-i aşa?

– Desigur. Iar festivitatea asta de aici este un fel de serată de binefacere. Aşa ceva există peste tot chiar şi în timp de război. La New York tot la câteva săptămâni.

Expresia de îngrijorare dispăru de pe faţa lui Tannenbaum.

– Credeţi? Da, poate că da, desigur. Poftă bună în continuare. Ii faceţi o bucurie soţiei mele. Şi bucătăresei noastre, Rosa. La ora unsprezece se serveşte un supeu.

Până atunci va fi gata şi gulaşul nostru. Fierbe deja de azi după-amiază. Două feluri. Vă recomand gulaşul de Seghedin.

– Te-a invitat la gulaş? mă întrebă Hirsch. Am dat din cap.

– Se prepară în cazane mari, îmi explică. Şi se consumă în cerc restrâns. În plus, prietenii casei primesc recipiente bine închise, ca să-şi ducă din el acasă. Cel mai bun gulaş din America. Deodată Hirsch amuţi:

– Vezi persoana aceea de acolo, care înfulecă ştrudel cu mere şi cu frişca, de parcă ar fi o chestiune de viaţă şi de moarte? întrebă apoi.

M-am uitat în direcţia indicată de el:

– Dar nu este o „persoană" oarecare, am spus. Este o femeie tânără şi extraordinar de frumoasă. Ce faţă minunată! M-am uitat încă o dată spre ea. Cum s-o fi rătăcit aici? În această adunare funebră? Are ceva metehne ascunse? Glezne de elefant sau şolduri prea late?

– Nici vorbă! Aşteaptă să se ridice de pe scaun! Este o făptură desăvârşită. Glezne de căprioară. Genunchi ca o Diană. Sâni de marmură. Oricare dintre clişeele astea uzate i se potriveşte. Nu are nici măcar bătături la picioare.

M-am uitat uimit la Robert. Nu eram obişnuit să-l aud debitând asemenea ditirambi.

– Da, zgâieşte-te la ea! îmi spuse. Ştiu. Şi ca să desăvârşesc acumularea de clişee: Se numeşte Carmen!

– Şi? am întrebat plin de încordare. Ce-i cu ea?

– Este proastă! Fiinţa asta superbă este proastă! Nu pur şi simplu proastă, ci de o prostie

inimaginabilă! Ingerarea unui ştrudel cu mere reprezintă, în cazul ei, o performanţă spirituală considerabilă, după care ar trebui să se odihnească puţin.

– Păcat, am spus.

– Dimpotrivă! replică Hirsch. Este fascinant!

– De ce?

– Fiindcă te aştepţi atât de puţin la aşa ceva.

– O statuie este şi mai proastă.

– O statuie nu vorbeşte. Asta, însă, vorbeşte.

– Dar ce vorbeşte, Robert? Şi de unde o cunoşti?

– Din Franţa. Am ajutat-o, la un moment dat, să scape din încurcătură. Era timpul să dispară. Am vrut s-o iau cu mine. Afară mă aştepta maşina cu număr diplomatic. Dar voia să facă mai întâi o baie şi să se îmbrace. Apoi, să-şi împacheteze toate hainele. Şi asta în timp ce *Gestapo-ul* înainta. Nu m-aş fi mirat să dorească să meargă şi la coafor. Din fericire nu exista nici unul pe acolo. Dar voia să-şi ia măcar micul dejun. După părerea ei, era de rău augur să plece fără să dejuneze. Îmi venea să-i dau cu *croissant-ul* în capul splendid. Deci dejuna. Apoi voi să împacheteze restul *croissant-elor* şi marmelada, ca să le aibă pe drum. Tremuram deja de nervi. Şi, în fine, se urcă în maşină, fără grabă, cu un sfert de oră înainte de apariţia patrulei *Gestapo-ului.*

– Asta nu mai înseamnă simplă prostie, am spus cu admiraţie. Este deja mantia vrăjită care protejează indolenţa înconjurând-o de har! Un dar dumnezeiesc!

Hirsch dădu din cap:

– Am mai auzit câte ceva despre ea mai târziu. A navigat prin toate greutăţile, ca un vapor frumos şi

leneş, trecând cu bine printre Scylla şi Charybda. A ajuns în situaţii incredibile. Nu i s-a întâmplat nimic. Calmul ei inimaginabil i-a dezarmat chiar şi pe ucigaşi. Nu a fost nici măcar violată. A prins, fireşte, ultimul avion, descinzând aici din Lisabona.

– Iar acum ce face?

– Cu norocul unei vaci sacre, a găsit imediat un loc de muncă. Ca manechin. Adică nu l-a găsit - ar fi fost un efort prea mare. I s-a oferit!

– De ce nu lucrează la cinematografie?

Hirsch ridică din umeri:

– Nu are chef. Prea obositor. Nu are ambiţii. Nu are complexe. O femeie minunată!

Am luat o bucată de ştrudel cu brânză. Înţelegeam foarte bine din ce cauză Hirsch era fascinat de Carmen. Aceasta obţinuse graţie naturii ei ceea ce el cucerise prin cutezanţă şi sfidând cu disperare moartea. Aşa ceva exercita o atracţie irezistibilă asupra sa. M-am uitat câtva timp cu atenţie la el.

– Înţeleg, am spus în cele din urmă. Dar câtă vreme poate omul să suporte atâta prostie?

– Foarte multă vreme, Ludwig! Prostia este cea mai mare aventură din câte există. Inteligenţa este plictisitoare. În scurt timp te familiarizezi cu căile ei şi ştii precis cum reacţionează în orice împrejurare. Dar prostia năucitoare este imprevizibilă; nu reuşeşti niciodată să o cunoşti în mod exhaustiv. Căci este mereu nouă, nelogică, deci misterioasă. Poţi să-ţi doreşti mai mult?

Nu am răspuns. Nu-mi dădeam seama dacă voia să mă tachineze sau vorbea serios. Ne-am trezit deodată înconjuraţi de gemene cărora li se alăturaseră câţiva cunoscuţi ai lui Jessie Stein.

Manifestau, cu toţii, o veselie exagerată care îţi sfâşia inima. Erau prezenţi o serie de actori lipsiţi de angajament, care în timpul liber vindeau ciorapi şi îşi examinau, în fiecare dimineaţă, faţa în oglindă, ca să vadă dacă ridurile nu deveniseră prea adânci pentru interpretarea rolurilor de juni primi deţinute când părăsiseră, cu mai mult de zece ani în urmă, Germania. Dar vorbeau aşa despre aceste roluri şi despre publicul lor, de parcă ar fi debutat chiar ieri pe scenă; sub strălucirea lustrelor familiei Tannenbaum se amăgeau, timp de câteva ore, imaginându-şi cum vor fi întâmpinaţi de publicul lor atunci când se vor întoarce acasă. Era prezent şi autorul „listei morţii”, un *bonvivant*[32] răzbunător, fără un loc de muncă; se numea Koller. Stătea posomorât lângă Ravic, cu privirile aţintite asupra resturilor bufetului.

– V-aţi mai întregit lista neagră? îl întrebă Hirsch ironic.

Koller dădu, rezolut şi sumbru, din cap.

– Încă şase care trebuie executaţi. Imediat după întoarcerea acasă.

– Cine îi execută? întrebă Hirsch. Dumneavoastră?

– Vom vedea. Vor avea grijă autorităţile judiciare.

– Autorităţile judiciare! exclamă Hirsch cu dispreţ. Vă referiţi la tribunalele germane care au dat, timp de zece ani, sentinţe aiurea? Transpuneţi-vă lista neagră pe scenă, domnule Koller. Dar într-o comedie!

Koller păli de furie:

– După părerea dumneavoastră, torţionarii ar trebui lăsaţi în libertate, nu-i aşa?

---

32 Chefliu (în franc.)

– Nu, dar nu-i veţi găsi. Când războiul acesta se va termina, nu vor mai exista nazişti. Doar germani bravi şi cumsecade care i-au ocrotit pe evrei. Iar dacă veţi da cumva de unul, domnule Koller, nu-l veţi spânzura! În nici un caz dumneavoastră cu această ridicolă listă neagră! în schimb veţi manifesta, deodată, înţelegere pentru el. Şi chiar îl veţi ierta!

– Întocmai ca dumneavoastră, presupun?

– Nu, nu ca mine. Dar ca mulţi alţii dintre noi. Aceasta este blestemata de pacoste a evreilor! Singurul lucru la care ne pricepem este să fim înţelegători şi să iertăm. Nu să ne răzbunăm. De aceea suntem eternele victime!

Hirsch se uită în jurul său de parcă s-ar fi trezit.

– Dar, ce vorbesc! exclamă. Ce dracu vorbesc aici! Scuzaţi-mă, îi spuse lui Koller. De fapt, nu m-am referit la dumneavoastră. Acces de furie, cum au uneori emigranţii! Fiecare dintre noi trece din când în când printr-o asemenea criză.

Koller îl privi cu aroganţă. L-am luat pe Hirsch de braţ:

– Hai, i-am spus. Tannenbaum aşteaptă în bucătărie cu gulaşul de Seghedin.

El dădu din cap:

– Am simţit, Robert, că nu sunt în stare să mai aud şi cum vita asta de comediant îţi acordă iertarea, i-am spus.

– Nu ştiu ce s-a întâmplat cu mine, murmură Hirsch. Probabil că m-a înnebunit toată vorbăria asta despre a uita şi a o lua de la capăt şi a nu uita. Toate se demonetizează din cauza vorbăriei nesfârşite, Ludwig.

Apărură iar gemenele Dahl. Una aducea un tort de migdale, cealaltă o tavă cu ceşti de cafea şi o cafetieră. Fără să vreau, l-am căutat din priviri pe Leo Bach. Nu era departe şi se uita cu ochi galeşi la gemenele care se bâţâiau peste tot.

– Aţi descoperit care dintre ele este sfânta şi care Mesalina? l-am întrebat.

Bach scutură din cap:

– Încă nu. În schimb am aflat altceva. Imediat după sosirea în America, ele s-au dus la o clinică de chirurgie plastică şi şi-au făcut o operaţie estetică la nas, cu ultimii lor bani, ca să poată începe o viaţă nouă. Ce părere aveţi?

– Bravo! am replicat. Se pare că vieţile noi zburdă în jurul nostru ca furtunile de primăvară. Familia Tannenbaum-Smith, gemenele Dahl! Sunt de acord. Trăiască aventura realităţii paralele!

Leo Bach se uită la mine fără să mă înţeleagă:

– Dar nici măcar nu se vede, se plânse.

– Încercaţi să aflaţi adresa clinicii, i-am spus.

– Eu? se miră Bach. De ce eu? Eu nu am nevoie de nimic.

– Mare vorbă, domnule Bach. Aş fi bucuros să pot spune şi eu aşa ceva despre mine.

Gemenele se opriseră, zâmbitoare, în faţa noastră, cu tortul, cafetiera şi poponeţele lor apetisante.

– Curaj, i-am şoptit lui Bach.

Acesta îmi aruncă o privire mânioasă, luă o felie de tort, dar nu o ciupi pe nici una dintre gemene.

– Lasă că o să păţeşti şi dumneata la fel, înfumuratule frigid ce eşti! mârâi apoi.

L-am căutat pe Hirsch. Era asaltat de doamna Tannenbaum. Se apropie şi Tannenbaum:

– Domnii nu dansează, Jutta, îi spuse fregatei impunătoare. Nu au învăţat să danseze. Nu era momentul oportun pe vremea aceea. După cum copiii din timpul războiului nu cunoşteau gustul ciocolatei. Apoi zâmbi timid: Pentru dans i-am invitat pe soldaţii americani. Ăştia ştiu, cu toţii, să danseze.

Doamna Tannenbaum se îndepărtă foşnind.

– De dragul fiicei mele, ne explică Tannenbaum. Are atât de rar ocazia să danseze.

I-am urmărit privirile. Fiica sa dansa cu Koller, autorul listei negre. Koller părea neînduplecat şi când dansa, târând-o după sine pe fata subţirică prin toată sala de dans. Am avut impresia că fata avea un picior puţin mai scurt. Tannenbaum oftă:

– Har Domnului! Mâine, la ora aceasta, suntem americani, îi spuse lui Hirsch. Voi scăpa, în fine, şi de povara celor trei nume.

– Trei? întrebă Hirsch.

Tannenbaum dădu din cap:

– Am două prenume: Adolf şi Wilhelm. În ce-l priveşte pe Wilhelm, este clar la cine s-a gândit patriotul de bunicul meu; eram în perioada imperiului. Dar Adolf! Cum de a putut intui ce va urma!

– Cunoşteam un medic în Germania, care se numea Adolf Deutschland, am spus. Şi care era evreu.

– Dumnezeule! replică Tannenbaum interesat. Este aproape mai rău ca în cazul nostru. Şi ce s-a întâmplat cu el?

– A fost constrâns să-şi schimbe ambele nume. Ambele nume!

– Nimic altceva?

– Nimic altceva. I-a fost închis cabinetul, iar el a reuşit să fugă în Elveţia. Încă în 1933.

– Cum se numeşte acum?

– Niemand[33], am spus. Doctor Niemand.

Tannenbaum rămase pe gânduri. Îmi dădeam seama că se întreabă dacă nu cumva făcuse o greşeala. „Niemand” era un nume foarte tentant. Mai anonim decât Smith. Deodată observă că i se fac semne din uşa bucătăriei. Bucătăreasa Rosa agita o lingură mare de lemn. Tannenbaum îşi reveni:

– Este gata gulaşul, domnilor, declară fostul Adolf Wilhelm. Aş propune să-l mâncăm în bucătărie. Parcă are un gust mai bun acolo.

Apoi o luă înainte. Am vrut să-l urmez. Dar Hirsch mă opri:

– Uite că dansează Carmen, îmi spuse.

– Şi uite-l pe omul de care depinde viitorul meu, am răspuns.

– Viitorul poate aştepta câteva minute. Hirsch mă luă de braţ: Frumuseţea niciodată. Paragraful 87 al Breviarului din Laon rectificat la New York.

M-am uitat spre Carmen. Liniştită, ca un simbol al unor vise de mult uitate, se abandonase, cu o placiditate cosmică, în braţele ca de maimuţă ale unui sergent american lungan, cu părul roşu, care părea să aibă genunchi dubli.

– Probabil se gândeşte la o reţetă pentru crochete de cartofi, spuse Hirsch. Sau nici măcar la atât! Şi uite că o idolatrizez pe această văcuţă blândă.

– Nu te lamenta! am replicat. Acţionează! De ce nu ai făcut-o până acum?

---

33 Niemand înseamnă în limba germană nimeni.

– Nu ştiam unde este. Făptura asta miraculoasă mai are, pe lângă toate celelalte, şi obiceiul de a dispărea fără urmă pentru ani întregi.

Am început să râd:

– Este un talent de care nu dispun nici măcar regii.

Cu atât mai puţin femeile. Nu te mai gândi la trecutul tău mizerabil şi acţionează imediat.

Hirsch îmi aruncă o privire plină de îndoială.

– Între timp, merg să mănânc gulaş, am spus. Gulaş de Seghedin! Şi să-mi consolidez viitorul precar cu ajutorul lui Adolf Wilhelm Smith.

Am revenit la hotelul *Rausch* de-abia la miezul nopţii.

Spre surprinderea mea am găsit-o pe Maria Fiola în holul pluşat, jucând şah cu Meukoff.

– Aveţi o şedinţă nocturnă cu fotograful? am întrebat-o.

Fata scutură din cap.

– Un om care pune întrebări! răspunse Meukoff în locul ei. Prin urmare un nevrotic! Nici nu apare bine şi deja începe să pună întrebări! Un om care distruge senzaţia de fericire! Fericire înseamnă linişte, nu întrebări.

– Doar fericirea unei văcuţe! am replicat. Am ajuns chiar astăzi la această constatare. Frumuseţe perfectă secondată de un calm desăvârşit... fără nici o întrebare.

Maria Fiola îşi ridică privirile.

– Zău?

Am dat din cap.

– Prinţesa cu inorogul.

– Înseamnă că are nevoie de o vodcă, declară Meukoff. Savurăm aici dulceaţa melancoliei noastre, dar ca oameni simpli. Cei ce idolatrizează inorogii se

feresc de obicei de aşa ceva. Adică de faţa întunecată a lunii. Apoi puse un pahar pe masă şi îl umplu.

– Vodcă rusească autentică, melancolie nesfârşită, spuse Maria Fiola. Nu germană.

– Cea germană a dispărut o dată cu venirea lui Hitler, am replicat.

Soneria târâi în birou. Meukoff se ridică gemând:

– *Contessa,* spuse după o privire aruncată pe tabelul cu numerele camerelor. Probabil a visat rău despre Ţarskoie Selo. Cred că ar fi mai bine să iau cu mine o sticluţă.

– De ce suferiţi de melancolie? am întrebat-o pe Maria Fiola.

– Eu nu, astăzi cel puţin. Vladimir este melancolic fiindcă a redevenit rus. Comuniştii i-au omorât pe părinţii lui. Cu câteva zile în urmă, au recucerit, de la germani, locurile sale de baştină.

– Ştiu. Dar nu este de mult american?

– Poţi să devii vreodată?

– De ce nu? Mai uşor decât altceva.

– Poate că da. Ce-ar mai dori să afle domnul ahtiat de întrebări? Ce fac aici la ora aceasta? în încăperea asta mizerabilă? Nu doreaţi să puneţi şi această întrebare?

Am scuturat din cap:

– De ce să nu fiţi aici? Mi-aţi explicat o dată. Hotelul *Rausch* este aşezat între locuinţa dumneavoastră şi locul de muncă, atelierul lui Nicky. Este ultima haltă unde se poate bea o înghiţitură, la botul calului, înainte şi după bătălie. Iar vodca lui Vladimir Meukoff este de calitatea întâi. În afară de aceasta, aţi şi locuit aici din când în când. Prin urmare, de ce să nu fiţi aici?

Maria Fiola dădu din cap şi mă examina cu atenţie:

– Aţi uitat ceva, îmi spuse. Când unui om nu-i pasă de nimic, îi este indiferent şi unde se află. Nu-i aşa?

– Câtuşi de puţin! Există deosebiri uriaşe. Prefer să fiu bogat, sănătos, tânăr şi disperat decât sărac, bătrân, bolnav şi lipsit de orice speranţe.

Maria Fiola începu deodată să râdă. Remarcasem de mult la ea trecerea asta bruscă de la o stare sufletească la alta. Mă fascina de fiecare dată; eu personal nu eram în stare de aşa ceva. Dar Maria lua, de la o secundă la alta, înfăţişarea unei fetişcane frumoase, lipsite de orice griji.

– O să vă spun care este motivul, începu apoi. Când îmi merge prost, vin aici fiindcă aici mi-a mers cândva mult mai prost. Este un fel de consolare. Oricum, găsesc în acest hotel o bucăţică de pseudo-patrie interesantă.

Alta nu am.

Meukoff lăsase sticla pe masă. I-am turnat Mariei Fiola încă o vodcă şi mi-am turnat şi mie una. După gulaşul de Seghedin preparat de bucătăreasa Rosa, vodca îţi insufla iar viaţă. Fata îl dădu peste cap cu mişcarea bruscă, de ponei, pe care o remarcasem la ea de la bun - început.

– Fericirea şi nefericirea: iată două concepte măreţe, patetice, din secolul trecut. Nu ştiu cu ce ar putea fi înlocuite! Poate cu: singurătate şi iluzia unei non-singurătăţi? Nu ştiu nici eu. Ce altceva?

Nu am răspuns. Aveam opinii diferite despre fericire şi nefericire; ea, probabil, opinii estetice, eu reale. Depindeau mai degrabă de experienţele prin care ai trecut .t. decât de imaginaţie. Imaginaţia era înşelătoare, denatura şi inducea în eroare. În afară

de aceasta, nu-i acordam încredere deplină Mariei Fiola; era prea nestatorică.

Meukoff se întoarse:

– *Contessa* retrăieşte asaltul asupra palatului de iarnă, ne explică. I-am lăsat jumătate de sticlă de vodcă.

– Trebuie să plec, spuse Maria Fiola. Apoi se uită la tabla de şah: oricum, situaţia mea era fără ieşire.

– Aşa ca a noastră, a tuturor, replică Meukoff. Dar nu ne îndreptăţeşte să renunţăm. Dimpotrivă. Trebuie să ne dea senzaţia unei nebănuite libertăţi.

Maria Fiola râse afectuos. Pe Meukoff îl trata totdeauna ca pe o rudă mai îndepărtată.

– Nu la vârsta mea, Vladimir Ivanovici, spuse. Poate că sunt deznădăjduită, dar cred, totuşi, încă în zei şi diavoli. Vreţi să mă conduceţi până acasă? Nu cu taxiul. Pe jos. Am impresia că sunteţi şi dumneavoastră o pasăre de noapte, nu?

– Cu plăcere.

– Adio, Vladimir Ivanovici! Maria îl sărută, cu grijă, pe Meukoff pe obrazul neras. Adio, hotel *Rausch!*

– Locuiesc pe strada cincizeci şi şapte, îmi spuse Maria afară. Între First şi Second Avenue. O locuinţă luată cu împrumut, ca tot ce am eu. De la nişte prieteni care fac o călătorie. Vi se pare prea departe?

– Nu. Cutreier adesea străzile în timpul nopţii.

Ea se opri în faţa unui magazin de încălţăminte bine luminat. Înăuntru nu era nimeni. Deşi magazinul era închis lumina se revărsa din plin pe naturile moarte formate din piramide de încălţăminte din piele şi mătase. Maria le studia cu privirea concentrată a vânătorului care stă la pândă,

cu capul aplecat puţin înainte şi buzele întredeschise, de parcă ar fi vrut să spună ceva. Dar nu spuse nimic. Respiră doar mai adânc ca şi cum ar fi oftat, apoi se întoarse, zâmbi absentă şi îşi continuă drumul. Am urmat-o în tăcere.

Am trecut pe lângă o serie de vitrine inutil luminate. Maria se oprea numai în faţa magazinelor de încălţăminte; dar în faţa fiecăruia, atentă şi fără să se grăbească. Era o plimbare ciudată, tăcută, de pe o parte a străzii pe cealaltă, printre vitrine scânteietoare, alături de această femeie tânără, care părea să fi uitat complet că mai eram şi eu pe acolo, supunându-se unei legi tacite, necunoscute mie.

În cele din urmă, se opri.

– Aţi omis un magazin de încălţăminte, i-am spus.

La stânga, pe partea cealaltă a străzii. E mai puţin luminat ca celelalte!

Maria Fiola râse:

– Este o obsesie. V-aţi plictisit rău de tot? Am scuturat din cap:

– A fost minunat. Şi foarte romantic.

– Zău? Ce poate fi romantic la o prăvălie de încălţăminte?

– Prăvăliile de alimente intercalate între ele. Mă entuziasmează de câte ori le văd. Pe strada asta sunt multe... Mai multe decât cele de încălţăminte. Aţi văzut ceva ce v-ar interesa?

Maria râse:

– Păi nu-i chiar atât de simplu. Cred că nici nu vreau : nimic.

– Pantofii înseamnă ceva în ce poţi să pleci, luând-o la fugă. Oare să fie din cauza asta?

Mă privi surprinsă:

– Da... poate. Dar din calea cui să fug?

– Din calea a mii de lucruri. Chiar şi a propriului eu.

– Nu. Nu este atât de simplu. Parcă poţi să ştii care îţi este propriul eu? Te învârteşti mereu într-un cerc vicios.

Am ajuns pe strada cincizeci şi şapte. Pe Second Avenue homosexualii îşi duceau câinii la plimbare. Cam jumătate de duzină de canişi se crăcănau unul lângă altul, la bordura trotuarului, făcându-şi nevoile. Parcă ar fi fost o alee de sfincşi negri. Proprietarii stăteau lângă ei, aferaţi şi mândri.

– Deocamdată locuiesc aici, spuse Maria Fiola oprindu-se, nehotărâtă, în uşă. Ce bine că nu puneţi acum tot felul de întrebări, aşa cum fac alţii. Nu sunteţi curios?

– Nu, am răspuns luând-o în braţe. Mă mulţumesc cu ce se nimereşte.

Ea nu opuse rezistenţă.

– Ne oprim aici? întrebă. Luăm ce se nimereşte? Ceea ce aduce întâmplarea? Nu mai mult?

– Nu mai mult, am răspuns sărutând-o. O dată cu „mai mult” încep minciunile, încep suferinţele. Şi cine are nevoie de ele?

Ochii ei erau foarte mari, răsfrângând lumina felinarelor.

– Bine, spuse. Dacă cineva este în stare să procedeze aşa! Bine! repetă apoi. *D'accord!*

10.

Mă aflam în sala de aşteptare a avocatului Levin. În ciuda orei matinale, încăperea era aproape plină. Printre cactuşi şi plante verzi fără flori - din acelea care se pun în vitrinele măcelăriilor unde

ornamentează un purcel mort, cu o lămâie între fălci - şedeau, pe scaune incomode, cam cincisprezece persoane. O sofa mică era ocupată de o femeie foarte grasă, cu o pălărie de tul şi un lanţ de aur; aceasta se lăbărţa, sigură de sine, ca o broască pe sofa, având alături un câine şpiţ de Malta. Nu îndrăznea nimeni să se aşeze lângă ea. Se vedea că nu era o emigrantă. Aproape toţi ceilalţi erau însă emigranţi; îţi dădeai imediat seama după modul cum încercau să ocupe cât mai puţin loc.

Hotărâsem să urmez sfatul lui Robert Hirsch şi să-i dau lui Levin un avans de o sută de dolari, ca să văd în ce fel mă mai putea ajuta.

Dintr-o dată, l-am descoperit pe doctorul Brandt într-un ungher din spatele uşii. Îmi făcu semn şi m-am aşezat lângă el. Luase loc în apropierea unui acvariu în care înotau peşti mici şi strălucitori.

– Ce faceţi aici? l-am întrebat. Aveţi probleme cu viza? Credeam că lucraţi deja într-un spital.

– Nu ca ginecolog, răspunse. Ca medic asistent şi suplinitor. Sunt admis în mod excepţional. Fireşte că trebuie să-mi dau mai întâi examenele.

– Deci la negru, am spus. Ca la Paris, nu-i aşa?

– Aproximativ. Nu chiar la negru, mâi degrabă la gri. Întocmai ca Ravic.

Ştiam că Brandt fusese unul dintre cei mai buni ginecologi din Berlin. Dar legea franceză nu recunoştea diplomele medicilor germani; în plus, nu primise permis de muncă. Operase, deci, la negru pentru un medic francez cu care era prieten. Întocmai ca doctorul Ravic. În America trebuise şi el să o ia de la început.

Brandt părea obosit. Probabil că era angajat fără salariu şi nu prea avea ce mânca. Observând privirea mea surprinsă, îmi spuse zâmbind:

– Mesele le iau la spital. Şi primesc şi ceva bani de buzunar. Prin urmare, nici o grijă!

Un canar începu deodată să cânte. M-am uitat în jur; nu-l observasem până acum.

– Levin pare să fie iubitor de animale, am spus. Presupun că şi peştii fac parte din aranjamentul sălii de aşteptare.

Cântecul păsărelei galbene răsuna în încăperea destul de întunecată în care aşteptau mizeria şi teama. Nepăsarea sa părea indecentă fiind aproape o sfidare în această ambianţă. Şpiţul maltez de pe sofa începu să se agite, apoi să latre furios.

O secretară frumuşică, fragilă ca un bibelou, deschise uşa biroului lui Levin.

– Câinele nu are voie să latre, declară. Nici al dumneavoastră, doamnă Lormer.

– Dar blestemata de pasăre? replică femeia de pe sofa cu un ton tăios. Şpiţul meu a fost liniştit. Pasărea este cea care a început! Spuneţi-i păsării să tacă!

– Păsării nu i se poate explica aşa ceva, spuse secretara cu multă răbdare. Ea cântă când îi vine. Dar câinelui i-aţi putea spune să nu latre. Câinele se supune ordinelor pe care le primeşte. Sau nu este dresat?

– Ce caută un canar aici? Scoateţi-l afară, ripostă doamna Lormer.

– Bine, dar câinele dumneavoastră ce caută aici? Bibeloul de porţelan începuse să fie iritat: Nu suntem la veterinar.

Atmosfera din sala de aşteptare se schimbă brusc. Pe scaune nu se mai ghemuiau umbre timide; oamenii prinseseră viaţă, iar ochii lor nu mai erau stinşi. Ce-i drept, se fereau să ia partea unuia sau altuia, participau însă în tăcere la altercaţie.

Şpiţul începu acum să latre şi la secretară. Aceasta şuieră ceva printre dinţi, ca o gâscă. Capul lui Levin apăru în uşă:

– Ce-i gălăgia asta?

Dinţii săi mari, ca de cretă albă, luminau camera întunecoasă, înţelegând imediat despre ce este vorba, tranşă conflictul cu o sentinţă solomonică:

– Poftiţi, intraţi, doamnă Lormer! spuse deschizând uşa. Femeia grasă, cu pălăria de tul de culoarea levănţică, îşi luă câinele şi se îndreptă spre birou, foşnind printre emigranţii care îşi aşteptau rândul. Secretara o urmă. Un miros de parfum de lăcrămioare se răspândi peste tot. Venea de la sofaua rămasă goală, pe care şezuse doamna Lormer. Canarul se opri, speriat, din ciripit.

– Data viitoare vin şi eu cu un câine, spuse Brandt. Se pare că îti rezolvi mai uşor problemele. Avem un câine ciobănesc la spital.

Am râs:

– Înseamnă că pasărea nu va cânta. Şi îi va fi frică.

Brandt dădu din cap:

– Sau poate că ciobănescul o muşcă pe secretară şi Levin ne dă afară. Aveţi dreptate: este mai bine să încredinţezi hazardului şansele emigranţilor. Dacă încerci să le programezi, s-ar putea să ratezi totul.

Am pus suta de dolari pe birou. Mâna mare, osoasă, a lui Levin trecu peste ea fără ca degetele să se îndoaie, iar biroul rămase gol.

– Aveţi de lucru? întrebă. Am scuturat din cap:
– Doar este interzis, am spus precaut.
– În cazul acesta, din ce trăiţi?
– Găsesc bani pe stradă, joc la loterie şi sunt întreţinutul unor babe, am răspuns liniştit, mirat de această întrebare absurdă. În fond, trebuia să-şi dea seama că nu-i puteam spune adevărul.
El chicoti, cu râsul său ciudat care se curma brusc.
– Aveţi dreptate! Nu mă priveşte. Nu oficial. Doar în particular şi din punct de vedere strict omenesc.
– Am ajuns de mai multe ori la închisoare din cauza unor informaţii private şi omeneşti, am replicat. Fapt care mi-a provocat o traumă şi complexe de cea mai bună speţă. Trebuie mai întâi să mă debarasez de ele în America.
– Cum doriţi. Putem să ne descurcăm şi în felul acesta. Doctorul Brandt a fost înaintea dumneavoastră la mine. A girat pentru dumneavoastră.
Am fost surprins:
– Bietul Brandt! Dar nu are nici el bani!
– A girat pentru dumneavoastră din punct de vedere moral. Că aţi fost prigonit, că vă cunoaşte.
– Ajută la ceva? am întrebat.
– Orice detaliu poate fi de folos, răspunse Le vin. Se adună toate. Are grijă prietena dumneavoastră, Jessie Stein. Care l-a trimis la mine pe Brandt.
– De aceea a venit?
– Nu numai de aceea. Dar probabil că nu ar avea curajul să mai dea ochi cu Jessie dacă nu ar fi lăsat şi o recomandare pentru dumneavoastră.
Am început să râd:
– Aşa ceva nu se prea potriveşte cu felul de-a fi al lui Brand.

Levin behăi:

– Se potriveşte cu atât mai bine cu cel al lui Jessie Stein! Femeia asta este ca un taifun! Am rezolvat deja o duzină de cazuri pentru ea. Oare nu are alte probleme? Nu are un eu al ei?

– Eul ei îl formează grija pentru alţii. Aşa a fost totdeauna. Blândă dar neînduplecată. Încă din Franţa.

Un cuc începu să cânte, tare şi melodios, în spatele meu. Mi-am întors, surprins, capul. Încă o pasăre! Dintr-un ceas marca Pădurea-Neagră, o pasăre mică, din lemn colorat, îşi scotea capul de după o clapă care se deschidea şi se închidea apoi iar. Ora unsprezece, spuse Levin, numărând cu un oftat bătăile.

– Dar aveţi o adevărată grădină zoologică aici, am declarat după a unsprezecea bătaie. Canari, câini, peşti şi acum chiar şi acest simbol german al confortului.

– Nu vă place?

– Mă surprinde doar, am replicat. La un moment dat am fost anchetat în timp ce bătea un ceas cu cuc. La fiecare bătaie primeam o lovitură în faţă. Din păcate era tocmai douăsprezece.

– Unde s-a întâmplat asta? întrebă Le vin.

– În Franţa. Interogatoriul a avut loc la un post militar german. A fost condus de un profesor de liceu îmbrăcat în uniformă de plutonier. De câte ori cânta cucul trebuia să strig şi eu: „Cucu! Cucu!”

Expresia lui Levin se schimbase:

– N-am ştiut nimic despre asta, murmură. Apoi se ridică vrând să oprească ceasul.

L-am împiedicat:

– Ce rost are? am spus. Una nu are nimic de-a face cu cealaltă! Unde am ajunge dacă am fi chiar atât

de sensibili? Cu atât mai mult cu cât incidentul face acum parte din amintirile mele ceva mai plăcute. Căci la scurt timp după aceea am fost pus în libertate. Profesorul mi-a dăruit, la plecare, o antologie de lirică germană. Am cărat-o cu mine până pe insula Ellis. Acolo am pierdut-o.

Nu i-am povestit lui Levin că Hirsch mă eliberase, cu o zi mai târziu, travestit în consul spaniol. Îl repezise în mod suveran pe plutonierul care arestase un protejat al lui Franco. Totul fusese o eroare! Profesorul se temuse că îşi pierde postul şi îmi dăruise, ca o scuză, volumul de poezii. Hirsch mă luase imediat în automobilul său.

Levin mă fixa cu privirile:

– Toate astea fiindcă eraţi evreu?

Am scuturat din cap:

– Fiindcă eram total neputincios. Nu există ceva mai îngrozitor decât să ajungi pe mâna unor barbari germani cultivaţi şi să fii complet lipsit de orice putere şi apărare. Laşitate, cruzime şi iresponsabilitate: iată trei însuşiri care se exacerbează una pe alta. Acest profesor era un om destul de inofensiv. Nu aparţinea S.S.-ului.

N-am mai povestit că plutonierul îşi pierduse aplombul deja în seara de după ceasul cu cuc. Vrând să le demonstreze soldaţilor din subordine ce înseamnă un evreu circumcis, mă pusese să mă dezbrac. Spre uluirea şi spaima sa descoperise că nu sunt circumcis. În ziua următoare, când apăruse Hirsch, fusese foarte bucuros să scape de mine.

Levin se uită la ceas. Ticăia foarte clar.

– L-am primit moştenire, murmură apoi.

– Va bate iar de-abia peste trei sferturi de oră, am spus. El se ridică, înconjură biroul şi se îndreptă spre mine.

– Cum vă simţiţi în America? mă întrebă.

Ştiam că orice american aşteaptă să-i spui că te simţi admirabil. Era o naivitate emoţionantă.

– Minunat, am răspuns.

Faţa sa se însenină.

– Îmi pare bine! Nu vă faceţi griji din cauza vizei. Cel ce a reuşit să intre în ţară este rareori expulzat. Trebuie să fie ceva colosal pentru dumneavoastră că nu mai sunteţi prigonit! Aici nu există nici *Gestapo* nici jandarmi!

Nu, m-am gândit. Există însă vise! Vise şi fantome ale trecutului, care se trezesc dintr-o dată!

La prânz, m-am întors la hotel.

– Te-a căutat cineva, îmi spuse Meukoff. O fiinţă feminină cu obrajii rumeni şi ochii albaştri.

– O femeie sau o doamnă?

– O femeie. Te aşteaptă. În grădina cu palmieri.

M-am îndreptat spre salonul cu plante verzi şi cu palmierul rahitic.

– Rosa! am exclamat surprins.

Bucătăreasa lui Tannenbaum se ridică de după plante.

– Vă aduc ceva, îmi explică. Gulaşul! L-aţi uitat aseară.

Apoi deschise o sacoşă mare, cadrilată, în care zăngănea ceva.

– Nu face nimic, spuse. Gulaşul nu se strică. Ba aş putea spune că peste o zi sau două este şi mai bun.

Rosa scoase un castron mare de porţelan, acoperit cu un capac şi îl puse pe masă.

– Este gulaşul de Seghedin? am întrebat.

– Celălalt. Rezistă mai bine. Iată şi castraveciorii cu mărar, un tacâm şi farfurii, adăugă despachetând un şervet în care erau lingura şi furculiţele. Aveţi o spirtieră?

Am dat din cap:

– Una mică.

– Nu face nimic. Cu cât fierbe mai mult, cu atât mai bine. Castronul este din porţelan refractar. Puteţi să-l puneţi direct pe flacără. Peste o săptămână vin să iau vesela înapoi.

– Dar parcă aş fi în paradis! am exclamat. Mii de mulţumiri, Rosa. Te rog transmite-i şi domnului Tannenbaum mulţumirile mele!

– Smith, mă corectă Rosa. De azi dimineaţă ne-am oficializat. Şi aici o felie din tortul făcut în cinstea acordării cetăţeniei.

– O felie uriaşă! Este din marţipan?

Rosa dădu din cap:

– Cel de ieri era din ciocolată. Aţi fi preferat o felie din acela? A mai rămas ceva. Ascuns.

– Nu, nu! Ţinem cu viitorul. Cu marţipanul.

– Şi, în fine, o scrisoare. De la domnul Smith. Iar acum vă doresc poftă bună!

Mi-am scotocit buzunarele căutând un dolar. Dar Rosa mă refuză.

– Exclus! De la emigranţi nu am voie să primesc nimic.

Altfel îmi pierd slujba. Ordin strict de la domnul Smith.

– Doar de la emigranţi? Rosa dădu din cap:

– De la bancheri este voie; dar ăia nu prea ne dau nimic.

– Iar emigranţii?

– Emigranţii vor totdeauna să-şi dea şi ultimul cent. Sărăcia te face recunoscător, domnule Sommer.

M-am uitat, surprins, după ea. Apoi am luat castronul ca să-l duc în cameră.

– Gulaş! i-am spus lui Meukoff. De la o bucătăreasă unguroaică. Ai prânzit deja?

– Din păcate da. Un hamburger, la farmacia din colţ. Cu sos tomat. Şi o prăjitură cu mere. La maniera americană.

– Şi eu am prânzit, am replicat. O porţie de spaghete fierte prea tare. Tot cu sos tomat. Şi tot o prăjitură cu mere ca desert.

Meukoff săltă capacul castronului şi adulmecă.

– O porţie suficientă pentru o întreagă companie. Ce miros! Trandafirii nu înseamnă nimic în comparaţie! Ceapă, tăiată mărunt, fiartă bine!

– Eşti invitatul meu, Vladimir.

– Nu lua castronul din cameră. Lasă-l aici, în frigider, unde îmi păstrez şi vodca. În cameră este prea cald.

– Bine.

Am luat scrisoarea şi am urcat în cameră. Ferestrele erau deschise. Am auzit un radio din curte şi din încăperile de peste drum. Perdelele apartamentului lui Raoul erau trase. Un gramofon cânta, în surdină, valsul din *Cavalerul Rozelor*[34]*.* Am desfăcut scrisoarea de la Tannenbaum-Smith. Era scurtă. Mă ruga să-i dau un telefon negustorului de obiecte de artă Reginald Black. Tannenbaum vorbise cu el. Aşteaptă telefonul meu poimâine. Succes!

Am împăturit scrisoarea. Aveam senzaţia că aripa laterală, murdară, a hotelului se deschide,

34 Operă de Richard Strauss

transformându-se într-o alee. Dintr-o dată mijea ceva ce putea fi numit „viitor”. Un drum - în locul unei porţi zăvorâte. Ceva cotidian, deci de neconceput. Am coborât şi am dat imediat telefon. Nu am putut proceda altfel. Negustorul de obiecte de artă Reginald Black ridică receptorul. Avea o voce joasă, uşor ezitantă. În timp ce vorbeam cu el auzeam muzică în aparat. Credeam că am halucinaţii -apoi mi-am dat seama că şi la Black era în funcţiune un gramofon: acelaşi vals din *Cavalerul Rozelor* care se auzea din camera lui Raoul. Mi s-a părut că este de bun augur. Black mă rugă să mă prezint peste trei zile. La ora cinci. Am pus receptorul în furcă, dar muzica bântuia, în continuare, ca o nălucă. M-am întors şi m-am uitat afară. Ferestrele camerei lui Raoul erau acum deschise. Gramofonul se auzea mai tare decât trompetele de jazz, efluviile melodiei pătrunzând până în cămăruţa întunecată de lângă recepţie, unde se găsea telefonul. Un cavaler al rozelor omniprezent.

– Ce s-a întâmplat? întrebă Meukoff. Faci o mutră de parcă ai fi zărit o fantomă.

Am dat din cap:

– Fantoma celei mai mari aventuri din câte există: a unei vieţi burgheze normale, a viitorului.

– Ar trebui să-ţi fie ruşine să vorbeşti aşa. Prin urmare, un loc de muncă?

– Poate, am răspuns. La negru, fireşte. Dar să nu-l deochem! Pasărea măiastră este în stare să-şi ia zborul dacă vorbim despre ea.

– Bine. Ce-ai zice de un pahar de vodcă tăcută, plină de speranţe?

– Oricând, Vladimir!

Meukoff aduse sticla. M-am uitat la hainele mele. Aveau deja o vechime de vreo opt ani fiind destul de ponosite; le moştenisem de la Sommer, iar acesta le purtase destul de multă vreme înainte de a muri. Până acum nu mă sinchisisem de aşa ceva; avusesem, la un moment dat, încă un costum, dar îmi fusese furat în timpul călătoriei.

Meukoff sesiză privirea mea critică şi râse:

– Parcă ai fi o mămică îngrijorată. Primul simptom al mentalităţii mic-burgheze! Ce-ai deodată contra hainelor tale?

– Sunt foarte jerpelite!

Meukoff făcu un gest cu mâna:

– Aşteaptă până eşti sigur că obţii locul de muncă. Pe urmă mai vezi.

– Oare cât costă un costum nou?

– La *Browning King* cam şaptezeci de dolari. Cu ceva mai mult sau mai puţin. Dispui de aceşti bani?

– Ca mic-burghez, nu; ca jucător, da. Este restul de la bronzul chinezesc.

– Toacă-i în mod plăcut! spuse Meukoff. Ai atenua în felul acesta izul penibil al îmburghezirii tale.

Ne-am golit paharele. Vodca era foarte rece şi aromată.

– Simţi ceva gust nou? întrebă Meukoff. Fireşte că nu. Este *Subrowka. O* vodcă cu o plantă aromatizantă.

– De unde ai planta aromatizantă? Din Rusia?

– Secretul meu! Meukoff astupă iar sticla. În cinstea ascensiunii tale spre un viitor luminos, ca mic contabil sau vânzător! întocmai ca Hirsch.

– Ca Hirsch? De ce?

– Şi el a sosit aici ca Macabeul Sir Galahad... acum vinde elevilor aparate de radio. Chiar că sunteţi nişte aventurieri!

Când am ieşit în stradă, am uitat complet de cuvintele lui Meukoff. M-am oprit în faţa unei mici florării de la colţ. Aparţinea unui italian care vindea şi fructe. Florile sale nu erau totdeauna proaspete, fiind în schimb ieftine.

Proprietarul stătea în uşă. Sosise cu treizeci de ani în urmă, venind din Cannobio; la un moment dat fusesem expulzat din Elveţia în Italia chiar la Cannobio. Asta ne apropia oarecum unul de altul. Îmi vindea fructele cu un rabat de cincisprezece la sută.

– Ce mai faci, Emilio? l-am întrebat.

Omul ridică din umeri:

– Trebuie să fie frumos la Cannobio pe vremea asta; poţi înota în Lago Maggiore. Dacă blestemaţii ăştia de nemţi n-ar fi acolo...

– N-o să mai rămână multă vreme.

Emilio făcu o mutră îngrijorată scărpinându-şi mustaţa:

– Vor distruge totul când vor trebui să se retragă!

Roma şi Florenţa şi frumoasa localitate Cannobio!

Nu-l puteam consola. Mă temeam şi eu de acelaşi lucru.

– Frumoase flori! m-am limitat să spun.

– Orhidee, răspunse Emilio vioi. Proaspete de tot Sau, destul de proaspete. Ieftine! Dar cine cumpără orhidee în acest cartier?

– Eu, am răspuns. Dacă sunt foarte ieftine.

Emilio îşi scarpină iar mustaţa. Avea o mustăcioară ca Hitler, care îi dădea aspectul unui escroc sentimental.

– Un dolar paniculul. Sunt două particule. În preţ este cuprins şi rabatul.

Îl suspectam pe Emilio că avea relaţii cu un *Funeral Home*[35] şi se aproviziona de acolo. Oamenii lăsau florile pe sicriele celor ce urmau să fie incineraţi; înainte de incinerare, un angajat lua florile care puteau fi comercializate şi le vindea. Coroanele erau arse. În prăvălia lui Emilio găseai destul de des trandafiri albi şi crini. Chiar prea des, m-am gândit. Dar nu vroiam să-mi bat capul cu asta.

– Le poţi expedia?

– Unde?

– Pe strada cincizeci şi şapte.

– Dacă vrei, spuse Emilio. Chiar şi ambalate în hârtie-foiţă.

Am scris adresa Mariei Fiola şi am lipit plicul.

– În fine! declară. Era deja timpul!

– Prostii! am replicat. Florile sunt pentru o mătuşă bolnavă.

M-am dus la magazinul de confecţii. Ce-i drept, era pe Fifth Avenue, dar Meukoff îmi explicase că avea totuşi mărfuri ieftine. Mă izbi mirosul de viaţă burgheză normală în timp ce treceam printre rândurile de cuiere unde stăteau atârnate, de ambele părţi, costume de haine. Meukoff n-avea decât să hulească dacă dorea; dar pentru un neiniţiat, era o aventură uluitoare. Tocmai antipodul vieţii de transfug, care nu-ţi permitea să ai la tine decât un bagaj uşor, de primă necesitate; acest antipod însemna linişte, stabilitate, destindere, o

35 întreprindere de pompe funebre (în engl.)

locuinţă fixă, studiu, cărţi, o existenţă evoluată, cultură, viitor.

– Aş propune un costum tropical, uşor, spuse vânzătorul, în următoarele două luni New York-ul va avea temperaturi foarte ridicate. Şi va fi şi zăpuşeală.

Apoi îmi arătă un costum gri deschis, fără vestă. Am pipăit stofa.

– Nu se şifonează, îmi explică băiatul. Se poate împacheta uşor, ocupă loc puţin în geamantan.

Fără să vreau, am examinat, o clipă, cu atenţie stofa; aşa ceva ar fi bun pentru refugiu, mi-a trecut prin minte. După care am alungat aceste gânduri. Nu mai voiam să am de-a face cu modul de-a raţiona al unui emigrant pribeag.

– Să nu fie cenuşiu, am spus. Albastru. Albastru închis.

– Pentru vară? întrebă vânzătorul cu o nuanţă de îndoială.

– Da, pentru vară, am replicat. Tropical. Dar albastru închis.

Mi-ar fi plăcut cel gri; îşi scoseseră însă deodată capul nişte vestigii ale educaţiei primite de mine cu o sută de ani în urmă. Un costum albastru era mai serios. Îl puteam purta mai bine - atât la Reginald Black cât şi cu Maria Fiola. Era concomitent costum de dimineaţă, de zi şi de seară.

Am fost poftit într-o cabină cu o oglindă mare, ca să probez costumul. Când l-am dat jos pe cel vechi, moştenit de la Sommer o dată cu numele său, m-am privit, un moment, gânditor, în oglindă. Ultima dată când purtasem un costum albastru aveam vârsta de doisprezece ani; mi-l cumpărase tatăl meu. Trei ani mai târziu, fusese omorât.

Am ieşit din cabină. Vânzătorul afişă o figură încântată, ţopăind în jurul meu. Am observat că avea pe ceafă un carbuncul aproape vindecat, acoperit cu un plasture.

– Este bun! declară. Ca turnat! N-ar putea sta mai bine nici dacă ar fi fost confecţionat la comandă!

M-am uitat încă o dată în oglindă. Un bărbat serios, străin, mă privea consternat şi stingher.

– Să vă împachetez costumul? întrebă vânzătorul.

Am scuturat din cap:

– Rămân cu el pe mine, am spus. Împachetaţi-mi-l pe cel vechi. Îl iau cu mine.

În decurs de o clipă, mi-au trecut multe prin minte. Ritualul probatului şi al schimbatului hainelor avea ceva simbolic. De parcă, o dată cu hainele răposatului Sommer, m-aş fi debarasat şi de o parte din trecutul meu. Nu-l dădeam uitării; dar nu mai trăiam exclusiv în el. Mijea în zare şi ceva încă nedefinit, care se numea „viitor”. Costumul cel vechi fusese greu; cel nou era atât de uşor, încât aveam aproape senzaţia că nu am nimic pe mine.

Am străbătut, încet, străzile până am ajuns la prăvălia fraţilor Silver. Alexander stătea în dreptul vitrinei ţinând în mână un înger din secolul al optsprezecelea; decora vitrina. Când mă văzu, scăpă îngerul din mână. Am tresărit fără să vreau; dar îngerul fragil, din lemn, căzu pe o bucată de catifea roşie de Genova, fără să păţească nimic. Silver îl ridică, îl sărută şi îmi făcu semn să intru.

– Deci aşa vă petreceţi timpul! exclamă. Credeam că sunteţi la avocat!

– Şi acolo, am replicat. Dar şi la croitor! Era deja momentul!

– Arătaţi ca un farsor. Sau ca un hoţ de buzunare. Ba chiar ca un escroc sentimental.

– Aţi ghicit! Mi-am încercat norocul în toate domeniile. Din păcate doar ca novice.

Silver începu să râdă şi părăsi vitrina.

– Nu observaţi nimic?

M-am uitat de jur împrejur şi am scuturat din cap.

– Nimic nou, domnule Silver!

– Asta nu! Dar lipseşte ceva! Ce?

Apoi se postă, cu un gest dramatic, în faţa mea. M-am uitat încă o dată în jur. Prăvălia era atât de înţesată cu tot felul de obiecte, încât cu greu îţi puteai da seama dacă lipseşte ceva.

– Un covor de rugăciune! declară Silver cu mândrie.

Unul dintre cele pe care le-aţi găsit dumneavoastră! înţelegeţi acum?

Am dat din cap:

– Care? Acela cu verde sau acela cu albastru?

– Acela cu verde!

– Deci cel mai rar! Nu face nimic! Cel albastru se află într-o stare mai bună.

Silver îmi aruncă o privire nerăbdătoare.

– Cu cât? l-am întrebat.

– Patru sute cincizeci dolari! Bani peşin!

– Bravo! Un preţ bun!

Silver îşi scoase, în tăcere, portofelul. Părea să fi devenit mai mare şi mai corpolent, semănând cu un păun înfoiat. Apoi puse, încet, cinci bancnote de câte zece dolari pe un pult de rugăciune poleit cu imitaţie de aur.

– Comisionul dumneavoastră! declară. Câştigat în timp ce eraţi la croitor! Cât costă costumul ăsta?

– Şaizeci de dolari.

– Cu vestă?

– Cu vestă şi două perechi de pantaloni.

– Vedeţi? Prin urmare, vă revine gratis. Felicitări!

Am băgat banii în buzunar.

– Ce-aţi zice de o cafea moca dublă, după reţetă ceho-vieneză, şi de o prăjitură? am întrebat.

Silver dădu din cap şi deschise uşa. Prăvălia fu inundată de zgomotele străzii. Silver se dădu înapoi, de parcă ar fi zărit o viperă.

– Doamne-Dumnezeule! Iată-l pe Arnold! În smoking!

S-a dus dracului totul!

Arnold era fratele lui Alexander. De fapt nu era în smoking, ci trecea prin lumina murdară, gălbuie, a înserării, învăluit în vapori de benzină şi gaze de eşapament şi îmbrăcat în haine de vizită - jachetă închisă, pantaloni reiaţi, pălărie tare şi ghetre demodate, cenuşiu deschis.

– Arnold! strigă Silver senior. Vino înăuntru! Nu pleca! Un ultim cuvânt! Vino înăuntru! Gândeşte-te la mama!

La biata ta mamă atât de credincioasă!

Arnold trecu, liniştit, strada.

– M-am gândit la mama, declară. Şi nu mă poţi duce de nas, jidan fascist ce eşti!

– Arnold! Nu vorbi aşa! Nu ţi-am vrut totdeauna binele? Nu am avut grijă de tine, ca un frate mai mare? Nu te-am îngrijit când ai fost bolnav, şi ai fost de multe ori bolnav...

– Suntem gemeni, spuse Arnold. Fratele meu este cu trei ore mai în vârstă ca mine.

– Trei ore pot reprezenta o viaţă întreagă! Din cauza diferenţei astea de trei ore, eu sunt, din punct de vedere astrologie, un Geamăn, iar tu un Rac

visător şi slab, rupt de realitate, trebuie să fii mereu supravegheat! Şi iată că acum te comporţi de parcă aş fi cel mai mare duşman al tău!

– Fiindcă vreau să mă căsătoresc?

– Fiindcă vrei să te căsătoreşti cu aia! O creştină! Uitaţi-vă la el cum stă aici, domnul Sommer, poate să-ţi fie şi milă de el; parcă ar fi un *goi* care vrea să meargă la hipodrom! Arnold, Arnold, trezeşte-te! Mai aşteaptă! Vrea să facă o cerere în căsătorie, ca un consilier comercial! Ţi-au dat să bei un elixir al dragostei? Gândeşte-te la Tristan şi Isolda şi la nenorocirile care au urmat! Deja îl faci fascist pe fratele tău bun, numai fiindcă vrea să te împiedice să închei o căsătorie aiurită. Ia-ţi o soţie evreică, Arnold!

– Nu-mi trebuie o soţie evreică! Vreau să mă căsătoresc cu femeia pe care o iubesc!

– Iubire, iubire! Ce vorbă! Uită-te la tine cum arăţi deja! Vrea să o ceară în căsătorie! Uitaţi-vă la el, domnule Sommer. Pantaloni reiaţi şi un smoking nou! Un escroc!

– Nu-mi pot da părerea, am replicat. Şi eu port un costum nou. Tot unul pentru hoţi de buzunare şi escroci. Vă mai amintiţi?

– Ah, a fost doar o glumă!

– Se pare că azi e ziua hainelor noi, am spus. Unde aţi găsit ghetrele astea minunate, domnule Arnold?

– Vă plac? Le-am luat în timpul unei călătorii la Viena. Înainte de război. Nu-l ascultaţi pe fratele meu. *Eu* sunt american. Nu am nici un fel de prejudecăţi.

– Prejudecăţi! Alexander Silver răsturnă un păstor de porţelan, reuşind să-l prindă din zbor, în ultima clipă.

– Dumnezeule! exclamă Arnold fără să vrea. Este porţelanul de Meifien, din epoca respectivă?

– Nu. Doar porţelanul Rosenthal, cel modern. Silver senior arătă figurina. Nu i s-a întâmplat nimic.

Tonul discuţiei se calmă deodată. Arnold îl retracta pe „jidanul fascist”. În locul lui lansă un „sionist” şi apoi un „familist fanatic”. În focul discuţiei, Alexander comise o greşeală tactică. Şi anume mă întrebă dacă nu sunt şi eu de părere că ar trebui să mă căsătoresc doar cu o evreică.

– Poate, am replicat. Tatăl meu m-a sfătuit s-o fac, încă pe vremea când aveam doar şaisprezece ani; căci altfel nu o să iasă nimic din mine, spunea.

– Prostii! declară Arnold.

– Vocea sângelui! strigă Alexander.

Am izbucnit în râs. Discuţia se înfierbântă din nou.

Dar, încetul cu încetul, Silver senior câştiga teren - prin simplă amploare sonoră - faţă de liricul şi visătorul Arnold. Nici nu mă aşteptasem la altceva. Arnold nu fusese, de la bun început, prea convins; în caz contrar, nu ar fi apărut încă o dată, în ţinută de vizită, în prăvălie, ci s-ar fi dus direct la casa zeiţei cu laţe galbene - vopsite şi oxigenate, conform părerii seniorului. Se pare că nici nu-i displăcea să se lase convins că ar fi bine să mai aştepte cu cererea în căsătorie.

– Nu pierzi nimic, îl conjură Alexander Silver. Te mai gândeşti bine la toată afacerea.

– Dar dacă vine altul?

– Cine?

– Are mulţi peţitori.

– Nu vine altul, Arnold. Doar nu degeaba eşti avocat de treizeci de ani încoace, doar nu degeaba lucrezi aici, în prăvălie! Nu am afirmat şi noi, de mii

de ori, că avem şi alt client care este interesat să cumpere un obiect anume, iar în fond era doar un truc? Păi bine, Arnold!

– Îmbătrânesc, spuse Arnold. Şi nu devin mai frumos! Doar mai bolnav!

– Asta se întâmplă cu *ea.* Mai rapid decât cu tine! Femeile îmbătrânesc de două ori mai repede decât bărbaţii. Hai, dă-ţi jos jacheta asta caraghioasă!

– Ba asta nu o fac, declară Arnold cu o neaşteptată intransigenţă. Am îmbrăcat-o şi ies cu ea în oraş.

Silver senior se temu că apare un nou impediment.

– Bine, hai să ieşim în oraş, spuse plin de bunăvoinţă. Unde mergem? La cinema? Joacă un film cu Paulette Goddard!

– Cinema? Arnold se uită, jignit, la jacheta sa de gală. La cinema jacheta nu era de nici un efect, pe întuneric.

– Bine, Arnold. Hai să mâncăm ceva! Să mâncăm bine! Un menu excelent! Cu un aperitiv bun! Pateu de ficat de pasăre; iar ca desert piersici â la Melba. Unde doreşti tu!

– La *Voisin,* declară cu fermitate Arnold.

Alexander înghiţi, un moment, în sec:

– Un restaurant de lux! Ai vrut cumva să mergi cu aia...? Dar se întrerupse.

– La *Voisin,* repetă Arnold neînduplecat.

– Bine, admise Alexander. Apoi se întoarse spre mine cu un gest seniorial:

– Domnule Sommer, veniţi cu noi! Oricum, sunteţi deja îmbrăcat festiv. Ce aveţi în pachetul ăsta?

– Hainele vechi.

– Le lăsăm aici. Venim mai târziu să le luăm.

Îl admiram fără rezerve pe Silver senior. Parase în mod exemplar lovitura dată de fratele său care

propusese localul foarte scump - *Voisin -,* unde liricul Arnold nu va comanda ficat de pasăre ci pateu de ficat de gâscă, ceea ce bănuia şi Alexander. În loc să se sperie, ripostase cu generozitate. Am decis să comand şi eu tot ficat de gâscă.

Într-un fel, credeam că îi datorez asta lui Arnold şi complicatei probleme rasiale a gemenilor.

M-am întors la hotel la ora zece.

– Vladimir, am spus. Astăzi nu se mai alege nimic de gulaşul nostru! Am fost arbitru într-un conflict rasial hitlerist cu direcţie inversă. Cină la *Voisin!*

– Bravo! Acolo ar trebui dezbătute toate conflictele rasiale! Ce ai băut?

– *Cos d'Estournel* 1934. Bordeaux.

– Tot respectul! Ştiu despre el doar din auzite.

– Îl cunosc din 1939. Un vameş francez mi-a dat o jumătate de sticlă înainte de a-mi face vânt peste graniţă, în Elveţia. Mi-a dat-o fiindcă era foarte deprimat. S-a întâmplat în prima seară după izbucnirea acestui *Drole de guerre*[36]*.* În septembrie.

Meukoff dădu din cap, distrat.

– Ziua de azi pare să fie ziua cadourilor. De dimineaţă gulaşul; iar seara, spre ora şapte, a sosit încă un pachet pentru tine. L-a adus un şofer cu un Rolls Royce.

– Ce spui?

– Un şofer în uniformă, cu un Rolls Royce. Tăcut ca un mormânt. Ai devenit traficant de arme de când ai costumul acesta albastru?

– Habar nu am! Pe pachet stă numele meu?

Meukoff scoase pachetul din spatele tejghelei. Era o cutie îngustă. Am despachetat-o.

---

36 Caraghiosul (ăsta) de război! (în franc.)

– O sticlă, am spus.

Am căutat ceva bilet în ambalaj. N-am găsit nimic.

– Dumnezeule! spuse Meukoff, cu evlavie, în spatele meu. Ştii ce-i asta? Vodcă rusească veritabilă! Nu licoarea pe care o preparăm noi aici. Oare cum a ajuns în America?

– Păi America nu este aliata Rusiei?

– Cu tunurile. Dar cu vodca? Eşti cumva spion?

– Sticla nu este plină de tot, am spus. A fost deja destupată. Mă gândeam la Maria Fiola şi la orhideele lui Emilio. Lipsesc cam două sau trei păhărele.

– Deci un cadou privat! Meukoff îşi miji ochii de papagal, înconjuraţi de nenumărate riduri. Smuls de la gură, după cum se vede! Cu atât mai reculeşi o vom savura şi noi!

11.

Reginald Black nu avea nici prăvălie nici galerie de artă. Locuia într-o casă particulară. Mă aşteptasem să găsesc un fel de rechin pe două picioare. În loc de aşa ceva, am dat de un om firav, mai degrabă liniştit, cu o chelie şi o barbă foarte îngrijită. Mă servi cu un Whisky şi îmi puse câteva întrebări circumspecte şi rezervate. Apoi aduse, dintr-o încăpere învecinată, două tablouri şi le puse pe un şevalet. Erau două desene de Degas.

– Care vă place mai mult? mă întrebă. Am arătat spre cel din dreapta.

– De ce? întrebă Black. Am ezitat:

– Trebuie neapărat să existe un motiv? am întrebat la rândul meu.

– Mă interesează să aflu. Ştiţi cine este autorul tablourilor?

– Sunt două desene de Degas. Doar poate vedea oricine.

– Nu oricine, spuse Black cu un surâs neobişnuit de timid care îmi amintea de Tannenbaum-Smith. De exemplu, unii dintre clienţii mei nu ştiu.

– Ciudat. În acest caz, din ce cauză cumpără tablouri?

– Pentru a avea acasă un Degas pe perete, replică Black melancolic. Tablourile sunt nişte emigranţi, ca dumneavoastră. Aterizează de multe ori în locuri bizare.

Dacă se simt bine acolo sau nu, asta este altă problemă.

Apoi luă cele două desene de pe şevalet şi aduse din camera învecinată două acuarele.

– Ştiţi ce sunt astea?

– Acuarele de Cezanne. Black dădu din cap.

– Aţi putea să-mi spuneţi care vi se pare mai reuşită?

– În cazul lui Cezanne, toate lucrările sunt bune. Cea mai scumpă este probabil cea din stânga.

– De ce? Fiindcă este mai mare?

– Nu de aceea. Provine din perioada de creaţie târzie şi are deja caractere aproape cubiste. Un peisaj frumos din Provence cu Mont St. Victoire în fundal. În muzeul din Bruxelles exista o lucrare asemănătoare.

Black îmi aruncă o privire pătrunzătoare:

– De unde ştiţi atât de bine?

– Am prestat acolo, câteva luni, muncă voluntară. Nu vedeam nici un motiv să-i spun adevărul.

– Ca ce? Ca negustor de obiecte de artă?

– Nu. Ca student. Dar a trebuit să renunţ.

Black păru să se liniştească.

– Cu un negustor de obiecte de artă nu aş avea ce face, spuse. Nu este cazul să încălzim concurenţa la sânul nostru.

– Nu am nici un pic de talent pentru aşa ceva, l-am asigurat în grabă.

Îmi oferi o ţigară subţire. Părea să fie un semn bun; şi Silver îmi oferise una când mă angajase; şi anume o ţigară *Brazii.* Aceasta de aici era o havană veritabilă. Încă nu fumasem niciodată havane; doar auzisem de ele.

– Tablourile sunt ca fiinţele vii, spuse Black. Ca femeile. Nu este bine să le arăţi peste tot, dacă vrei să-şi păstreze farmecul. Şi valoarea. Înţelegeţi?

Am dat din cap. Nu înţelegeam câtuşi de puţin; fraza nu era nici măcar corectă.

– Cel puţin, pentru negustor aşa este, explică Black în continuare. Tablourile prea des arătate se numesc, în limbajul de specialitate, „arse”. Opuse acestora sunt aşa numitele „fecioare”, care s-au găsit mereu în proprietate particulară, la aceeaşi persoană, şi pe care puţini oameni le ştiu. Cunoscătorii le apreciază mai mult. Nu fiindcă ar fi mai reuşite ca celelalte, ci fiindcă se adaugă şi pasiunea cunoscătorului de a le descoperi.

– Şi au un preţ mai mare?

Black dădu din cap.

– Este ceea ce se numeşte *Snob-Appeal*[37]*.* În sens pozitiv. Există şi alte motive mult mai bizare. Mai ales în ziua de astăzi. Consecinţa războiului. Averile îşi schimbă stăpânii. Unii se ruinează, alţii se îmbogăţesc. Vechi colecţionari sunt obligaţi să vândă - alţii, noi, au bani, dar nu se pricep. Ca să

37 Atracţia snobului (în engl.)

dobândeşti competenţă ai nevoie de timp, de răbdare, de pasiune.

Îl ascultam, întrebându-mă dacă mă va angaja. Mă îndoiam; mi se părea un drum prea ocolit să explice toate astea în loc să-mi verifice cunoştinţele sau să-mi facă o propunere de salarizare. Black puse un alt tablou pe şevalet:

– Vă spune ceva?

– Un Monet. Câmp de maci, cu o femeie.

– Vă place?

– Este splendid. Câtă pace! Soarele Franţei! am spus continuând în gând: şi al lagărelor de internare.

Black oftă:

– Vândut! Unui om care fabrică bombe. Îi plac tablourile paşnice.

– Păcat. Ar fi mai bine să-i placă scenele de război dar să fabrice cosmeticale!

Black îmi aruncă o privire rapidă, amuzată. Apoi făcu un gest spre camera tapetată cu catifea cenuşie şi în care, în afară de şevalet, nu se mai găseau decât o sofa, o măsuţă joasă şi câteva scaune:

– Stau de multe ori, dimineaţa, singur aici, doar cu câteva tablouri, spuse. Uneori doar cu unul. Nu te simţi niciodată singur în compania un ai tablou. Poţi sta de vorbă cu el. Sau, şi mai bine, îl poţi asculta tu pe el.

Am dat din cap. Mi se părea tot mai puţin probabil că mă va angaja. Black vorbea cu mine de parcă aş fi fost un client pe care voia să-l convingă, cu o metodă rafinată, să cumpere un tablou. Oare de ce? Doar ştia foarte bine că nu eram un virtual cumpărător. Poate vedea în mine un posibil

remorcher al lui Tannenbaum-Smith; sau cine ştie, poate era chiar convins de ceea ce spunea, adică era un om bogat, cam rupt de realitate, ce nu se simţea în largul său în profesiunea pe care şi-o alesese. Dar faţă de mine nu trebuia să joace teatru.

– Un Monet splendid! am repetat. Ciudat că pot coexista concomitent un asemenea tablou, războiul şi lagărele de concentrare! Aproape incredibil!

– Este tabloul unui francez, replică Black. Nu al unui german. Poate că asta explică ceva.

Am scuturat din cap:

– Există şi tablouri germane de aceeaşi calitate. Multe.

Tocmai aici este incredibilul.

Reginald Black scoase un portţigaret de chihlimbar şi îşi potrivi havana în el.

– Am putea încerca, să vedem cum ieşim la capăt unul cu altul, declară cu o voce molcomă. Nu aveţi nevoie de cunoştinţe speciale; sunt mai importante discreţia şi onestitatea. Ce aţi zice de opt dolari pe zi?

Aproape că mă hipnotizase cu ţigara neobişnuită, cu camera asta liniştită, cu tablourile şi vocea sa domoală. Dar acum mă trezisem dintr-o dată:

– Pentru câte ore? am întrebat. Pentru dimineaţă sau pentru după-amiază?

– De dimineaţă de la ora nouă până după-amiază pe la ora cinci sau şase. Cu o pauză de prânz de o oră. Nu putem fixa timpul chiar cu atâta precizie.

– Domnule Black, am ripostat ieşind din letargie. Cam atâta câştigă un băiat de prăvălie.

Mă aşteptam ca Black să-mi explice că postul meu nu se deosebeşte prea mult de cel al unui băiat de prăvălie. Dar omul era mult mai subtil. Îmi

demonstra foarte exact cam cât câştigă un băiat de prăvălie mai răsărit. Era mai puţin.

– Nu merge sub doisprezece dolari, am replicat. Am datorii, trebuie să le achit.

– Deja?

– Da. La avocatul care se ocupă de permisul meu de şedere aici.

Black scutură, dezaprobator, din capul pleşuv, mângâindu-şi în acelaşi timp barba neagră, strălucitoare - o performanţă, să coordonezi două mişcări diferite. Lui îi reuşi. Părea că vrea să chibzuiască dacă, după descoperirea unui asemenea păcat, mai este cazul să mă angajeze. În cele din urmă, animalul de pradă îşi dădea arama pe faţă.

Dar nu degeaba fusesem elevul lui Ludwig Sommer. Acesta aproape că îl depăşise pe Black în ceea ce priveşte frazeologia aleasă. Şi nu degeaba îmi cumpărasem costumul albastru nou. Black mă lămuri, cu un zâmbet timid, că în fond lucram la negru, deci nu trebuia să plătesc nici un impozit. În plus, nu vorbeam fluent limba engleză. La acest punct l-am atacat însă eu pe el. În schimb vorbesc franţuzeşte, i-am explicat, ceea ce reprezintă un avantaj când faci comerţ cu impresionişti francezi. Black făcu un gest cu mâna; dar ridică totuşi oferta la zece dolari şi îmi promise că putem reveni asupra acestei probleme dacă se va dovedi că mă descurc bine.

– În afară de asta, vă veţi bucura deseori de timp liber, spuse. Căci lipsesc de multe ori de acasă, iar activitatea stagnează atunci.

Am căzut de acord să mă prezint peste cinci zile.

– Dimineaţa la ora nouă, preciza Black. Comerţul cu obiecte de artă nu începe la opt, ca alte activităţi.

Apoi oftă. De fapt, n-ar trebui să fie vorba de comerţ ci de o înţelegere elegantă la care ajung cunoscătorii când vor să schimbe între ei obiecte de valoare. Nu sunteţi şi dumneavoastră de această părere?

Nu eram deloc de această părere; credeam mai degrabă că este vorba despre o convenţie în care fiecare încerca să-l înşele pe celălalt. Dar nu am spus nimic.

– Ar fi cazul ideal, am răspuns în schimb.

Black dădu din cap şi se ridică:

– Dar prietenul dumneavoastră, Tannenbaum, de ce nu are tablouri? întrebă în treacăt la despărţire.

Am ridicat din umeri. Îmi aminteam că văzusem la Tannenbaum doar naturi moarte minunate; acestea erau însă etalate pe mese, fiind comestibile.

– Acum, că a devenit american, ar trebui să aibă şi el câte ceva, spuse Black. Îţi ridică statutul social. În plus, este o investiţie strălucită. Mai rentabilă decât acţiunile. În fine, nu-i poţi ferici pe oameni cu sila. La revedere, domnule Sommer!

Alexander Silver mă aştepta cu nerăbdare. Îi povestisem despre întâlnirea cu Black.

– Ei bine, cum a fost la pirat? mă întrebă.

– Nu este pirat, am replicat. Mai degrabă un asirian cultivat.

– Ce?

– Un om pleşuv, cultivat, cam opac, cu o barbă strălucitoare de asirian. Foarte politicos şi şarmant.

– Îl cunosc, spuse Silver. Un şarlatan foarte şmecher, cu maniere princiare. Se pare că aţi căzut şi dumneavoastră în plasa lui. Păziţi-vă!

A trebuit să râd:

– De ce să mă păzesc? Credeţi că nu-mi va achita salariul?

Silver se zăpăci o clipă:

– Nu, asta nu, fireşte! Dar în rest...

– Ce altceva?

Eram încântat. Silver părea gelos şi asta îmi încălzea inima.

– Este un parazit! declară Silver în cele din urmă, sprijinindu-se de un scaun florentin tip Savonarola, a cărui parte superioară era veritabilă:

– Comerţul cu obiecte de artă este o meserie a conştiinţei încărcate, predică apoi. Negustorul câştigă banii care ar fi trebuit, de fapt, să-i revină artistului. Artistul aproape că moare de foame, în schimb negustorul îşi cumpără palate. Nu am dreptate? Nu l-am contrazis, deşi Sommer nu-şi ridicase palate.

– În cazul antichităţilor şi al obiectelor de artă situaţia nu este chiar atât de gravă, explică Silver în continuare.

Câştigi ceva. Uneori chiar foarte bine; dar rişti şi să fii dus de nas. Situaţia devine gravă în cazul artei pure. Gândiţi-vă, de exemplu, la Van Gogh! Nu a reuşit să vândă nici un singur tablou. Milioanele de pe urma tablourilor lui le-au încasat negustorii. Adică paraziţii. Nu-i aşa?

– În cazul lui Van Gogh, da. În cazul altora, nu.

Silver făcu un semn cu mâna:

– Ştiu! Unii negustori de obiecte de artă au încheiat contracte cu pictorii. Le plăteau o sumă lunară fixă... O sumă derizorie; în schimb, pictorii trebuiau să le predea lor toate tablourile. Capodopere, pentru o sută sau două de franci. Aşa este? Comerţ cu sclavi.

– Dar, domnule Silver! în perioada în care au trăit pictorii respectivi, nu voia nimeni să le cumpere tablourile. Doar le ofereau peste tot şi nu voia nimeni să le aibă. Negustorul de obiecte de artă era singurul care le cumpăra în cele din urmă. Şi nu ştia dacă nu va rămâne cu ele pe cap.

Nu-i luam apărarea lui Reginald Black. Îi luam apărarea răposatului Ludwig Sommer care murise ca om sărac. Dar Alexander Silver interpreta totul altfel:

– Iată unde am ajuns! Chiar şi dumneavoastră, domnule Sommer! Aţi trecut deja de partea paraziţilor! Peste câteva zile vă voi vedea cu o pălărie tare pe cap şi cu mănuşi pe mâini, umblând să deposedaţi văduve neştiutoare şi să puneţi mâna pe biata lor moştenire în folosul lui Black. Doar v-aţi procurat deja costumul albastru! Şi în dumneavoastră am avut încredere! M-am înşelat! M-am înşelat încă o dată! M-am uitat la el cu mult interes.

– De ce încă o dată? Cine v-a mai înşelat?

– Arnold, şopti Alexander cu un ton deodată foarte mâhnit. Cina cu ficat de gâscă şi icre negre, de la *Voisin,* nu a avut nici un efect. Azi la prânz mă plimbam fără să am habar de nimic şi, deodată, pe cine văd? Pe Arnold cu *şicza* lui oxigenată, braţ la braţ, Arnold cu o pălărie tare pe cap, ca un şef de hipodrom!

– Dar Arnold nu v-a promis să nu se mai întâlnească niciodată cu fata creştină. La desert - era vorba de clătite şi au fost delicioase - ei bine, la desert, a declarat doar că va mai chibzui asupra căsătoriei. Deci, nu v-a înşelat, domnule Silver! Sau poate s-a căsătorit între timp?

Silver păli:

– Oare s-a şi căsătorit? Cine v-a spus?

– Nu mi-a spus nimeni. Vă întreb doar. Deci, nu v-a înşelat!

– Aşa? Silver prinse curaj. Dar dacă o să vă spun că l-am surprins ieşind de la *Voisin* împreună cu *şicza,* la asta ce mai ziceţi? Pezevenghiul ăsta o duce acum acolo! *Eu* l-am introdus la *Voisin* şi acum iată că îşi duce *el* iubita acolo! Asta nu înseamnă fraudă? Fratele meu geamăn?

– Îngrozitor! am replicat. Dar aşa-i dragostea. Nu-i face mai buni pe oameni. Înnobilează sentimentele, în schimb perverteşte caracterele.

Scaunul florentin se năruí pârâind. În agitaţia sa, Silver se lăsase cu toată greutatea pe el. Am strâns toate bucăţelele.

– Se pot încleia la loc, am spus. De fapt, nu s-a rupt nimic.

Silver respira greu.

– Gândiţi-vă şi la cordul dumneavoastră, domnule Silver, i-am spus. Nu vrea nimeni să vă ducă de nas. Nici Arnold. Încă nu s-a decis nimic. Arnold s-ar putea încă îndrăgosti de fiica unui bancher!

– Afurisita asta nu-l mai lasă din ghearele ei! murmură Alexander. În nici un caz dacă o duce zilnic la *Voisin!*

– Se mai poate răzgândi.

– Ne ruinează, dacă procedează în continuare aşa, declară Alexander Silver. Faţa sa se lumină deodată: Ruină! Asta e! Dacă dăm faliment, superblonda îl va părăsi, întocmai ca puricele care nu rămâne pe un cadavru.

Îmi dădeam seama că în capul lui colcăiau tot felul de planuri.

– N-ar fi momentul să luăm, în cofetăria de peste drum, o cafea şi cornuleţe cu mac? am întrebat timid. Abia îndrăznesc să vă fac o asemenea propunere după întâmplarea cu Arnold, de la *Voisin.* În fond, dumneavoastră m-aţi introdus la această cafenea. Nimeni nu poate rezista la două decepţii în aceeaşi zi dacă are cordul slăbit.

Cu toate acestea, mi-ar face mare plăcere să vă invit.

Poate la un capuţiner şi o prăjitură cu migdale? Sau preferaţi altceva?

Alexander Silver părea să se fi trezit din somn.

– Asta este! murmură. La nevoie, faliment! Apoi se întoarse spre mine. Fireşte că este cu totul altceva, domnule Sommer. *Eu* v-am sfătuit să staţi de vorbă cu Black.

Că îl consider un parazit nu are nici o importanţă. Aţi spus cornuleţe cu mac? De ce nu?

Ne-am angajat în traversarea străzii. Dar Silver nu era în formă. Ce-i drept, purta tot pantalonii pepit şi pantofii de lac, dar gândurile îi zburau aiurea. Mai întâi rată un salt îndrăzneţ din faţa unui camion care transporta lapte, apoi se trezi tamponat de un biciclist care ţâşnise din spatele camionului. Mi-a reuşit să-l culeg repede de pe jos şi să-l împing pe trotuar. Acolo se poticni şi căzu iarăşi, de data aceasta la picioarele unei femei care căra un coş cu rufe; aceasta ţipă speriată:

– Uite insecta!

Silver se ridică. Se clătina pe picioare. I-am dat câteva lovituri uşoare în spate.

– Am mai scăpat o dată teferi, am spus. Dar reflexele dumneavoastră nu sunt sigure astăzi, domnule Silver.

Vă fac să fiţi mai lent în mişcări. Răzbunarea, concepţia despre viaţă, simţul moral şi falimentul provocat: iată tot felul de lucruri care îl fac pe om să-şi piardă siguranţa.

Chelneriţa Mizzi ieşi în grabă din cafenea, cu o perie în mână.

– Doamne-Dumnezeule, domnule Silver! Era cât p-aci să vă omoare! Îi dădu şi ea câteva lovituri uşoare şi îi perie pantalonii pepit.

– Pe ăştia nu se vede murdăria, se lamenta. Poftiţi înăuntru, domnule Alexander! Aşa un cavaler! Şi să vă trântească un tâmpit de biciclist! Măcar de-ar fi fost un Cadillac!

– Dacă ar fi fost un Cadillac, Mizzi, nu ar fi scăpat cu viaţă, am spus.

Silver îşi pipăi oasele picioarelor:

– Oare ce a vrut să spună cu cuvântul „insectă”? întrebă.

– Spălătorească? O vieţuitoare foarte evoluată, duce o existenţă socială colectivă, ideală, am replicat. Cu mult timp înainte de apariţia omului.

Mizzi aduse capuţinerul şi un platou cu specialităţi proaspete. Am luat cuib de viespe cu frişca.

– Dacă aţi fi murit, domnule Alexander, nu v-ar mai păsa de cuibul de viespe, spuse Mizzi. Aşa-i în viaţă. Dar savuraţi-l cu atât mai vârtos acum!

– Bravo! înţeleaptă observaţie, Mizzi, am exclamat luând încă o prăjitură. De data aceasta tort Sacher. Din păcate îţi dai totdeauna prea târziu seama de asta. Suntem obsedaţi de nostalgia trecutului şi de

teama de viitor. Ne gândim prea puţin la prezent. Încă un capuţiner, vă rog!

Silver se zgâia la mine ca la o broască umflată.

– Aforisme, murmură apoi. Aforisme şi palavre! Dar tocmai asta te enervează la banalităţi: că sunt, în formularea lor naivă, mai adevărate decât paradoxurile pline de spirit.

– Ele sunt paradoxurile de ieri. Verificate şi controlate.

Silver începu să râdă:

– O ploaie de maxime! Oare aşa se întâmplă când treci printr-un pericol? Doar trebuie să ştiţi mai bine.

– Numai dacă îl depăşeşti. În afară de aceasta, preţul este prea mare.

– N-am vrut să spun nimic rău cu „parazitul”, începu Silver cu un ton conciliant. Dispreţul este doar parţial, restul este invidie profundă. În schimb noi, proprietarii de prăvălie, suntem ca ţiganii. Asta a fost dorinţa noastră, a Silver-ilor. Dacă Arnold...

L-am întrerupt:

– Domnule Silver, se spune că automobiliştii care au suferit un accident trebuie imediat, înainte de a fi cuprinşi de panică, să parcurgă încă o dată aceeaşi rută. În felul acesta se evită o traumă sau un şoc. Sunteţi gata de start? Sau mai aşteptăm?

Silver se uită afară. Stătea pe gânduri. Apoi aruncă o privire spre prăvălia sa de peste drum. Cineva se opri în faţa vitrinei, după care deschise uşa.

– Un client, şopti Alexander. Să mergem, domnule Sommer!

Am traversat strada clocotitoare. Silver era iarăşi în formă. Ajunşi pe trotuarul de vizavi am încetinit pasul. Când vedeam că a venit un client, nu ne

îndreptam niciodată direct spre vitrină ci parcurgeam vreo douăzeci de paşi apropiindu-ne din dreapta sau din stânga. În felul acesta Silver avea posibilitatea să intre liniştit şi agale. De obicei intra singur; eu soseam mai târziu, ca expert muzeograf ocazional, dacă era necesar.

Totul a mers foarte repede. Clientul, un bărbat de aproximativ cincizeci de ani, care purta ochelari cu ramă de aur, se interesă de covoraşul de rugăciune cu colţul albastru.

– Patru sute cincizeci de dolari, declară Silver, pe care pericolul tocmai depăşit îl înaripase.

Clientul zâmbi:

– Pentru un Ghiordes de calitate mediocră, semi-antic?

O sută.

Silver scutură din cap:

– Prefer să-l fac cadou.

– Bine, spuse bărbatul. De acord.

– Dar nu dumneavoastră, adăugă Silver.

– Colţul pentru rugăciune a fost introdus ulterior, declară omul. Iar chenarul adăugat. Chiar şi culoarea este împrospătată în mai multe locuri cu preparate de anilină. O ruină! O cârpă de şters pe jos ceva mai bună!

Am observat, prin fereastră, că Silver începea să se enerveze. Îmi făcu un semn să-i vin în ajutor. Am intrat. Spatele lat al clientului mi se părea oarecum cunoscut.

– Întâmplător, domnul Sommer de la Luvru se află la New York, spuse Silver. Face expertiza covoarelor noastre.

Poate să vă dea un răspuns competent!

Clientul se întoarse şi îşi scoase ochelarii cu ramă de aur.

– Siegfried! am exclamat uimit. Ce cauţi aici?

– Dar tu, Ludwig?

– Domnii se cunosc? întrebă Silver curios.

– Şi încă cum! Am fost elevii aceluiaşi maestru.

Siegfried Rosenthal duse, pe furiş, degetul la buze. L-am înţeles şi nu i-am trădat numele.

– Lucrez pentru firma de covoare *Vidai* din Cincinnati, spuse. Achiziţionăm covoare uzate.

– Semi-antic, cu colţul de rugăciune introdus ulterior, cu culorile regenerate, pe scurt: o ruină, nu? am completat.

Rosenthal zâmbi:

– Fiecare face ce poate. Dar cât costă, de fapt, covorul?

– Pentru tine trei sute şaptezeci şi cinci, dacă domnul Silver este de acord.

Rosenthal tresări, de parcă l-ar fi împuns o viespe sub guler.

– Patru sute, spuse Silver.

– Bani peşin, am adăugat.

Rosenthal avea privirea unui câine bernardin care trage să moară.

– Frumos prieten mai eşti!

– Lupt pentru existenţă, am spus. Din păcate în aceeaşi branşă ca tine.

– Ca expert de la Luvru, din Paris?

– Ca hamal liber, întocmai ca tine.

Rosenthal achiziţiona covorul Ghiordes pentru suma de trei sute şaptezeci de dolari.

– Am putea bea ceva undeva? mă întrebă. Trebuie să sărbătorim întâlnirea noastră neaşteptată!

Îmi făcu semn cu ochiul.

– Duceţi-vă liniştit! îmi spuse Silver. Prietenia rămâne sfântă! Chiar când este vorba de concurenţă.

Am traversat din nou strada fremătătoare; Rosenthal ducea sub braţ covorul făcut sul.

– Dar cum te numeşti acum? l-am întrebat.

– Ca totdeauna. Am renunţat doar la prenumele Siegfried. Nu poţi vinde, în ziua de astăzi, covoare dacă porţi acest nume. Unde mergem?

– La o cafenea cehească. Au şliboviţă. Şi cafea.

Mizzi nu se arătă surprinsă când am intrat. Nu mai era nimeni în cafenea. Rosenthal întinse covorul pe jos.

– Albastrul ăsta! spuse. Am observat deja cu câteva zile în urmă covorul în prăvălia voastră. l-ar fi plăcut şi lui Ludwig Sommer.

Mizzi aduse şliboviţa. Era de provenienţă iugoslavă, rămasă dinainte de război. Am băut în tăcere. Nici unul dintre noi nu dorea să scormonească în trecutul celuilalt, în cele din urmă Rosenthal spuse:

– Hai, începe cu întrebările! Ai cunoscut-o şi tu pe Lina! Am scuturat din cap:

– Ştiam doar că este în lagărul de internare.

– Nu ai cunoscut-o? încep să le încurc pe toate. Ei bine, am reuşit să o scot de acolo. Era bolnavă şi medicul a fost rezonabil. A trimis-o la spital. Avea cancer. După şase săptămâni medicul de la spital a trimis-o acasă; nu înapoi, în lagăr. Avusesem înainte o cămăruţă în care ne depozitasem lucrurile. Gazda a fost neplăcut surprinsă când le-am cerut înapoi. Lina ascunsese ceva bijuterii în tivul unui jupon. Atât juponul cât şi rochiile dispăruseră. Gazda susţinea că le furase cineva. Nu am avut ce face; a trebuit să

fim mulţumiţi că putem locui iar în camera de la mansardă. „Oricum, soţia dumneavoastră nu va mai avea nevoie de rochii”, încercă gazda să mă consoleze. Lina se simţea tot mai rău. Peste două săptămâni reveneam odată de la lucru; ştii şi tu, serviciu de hamal pentru un negustor de covoare; am mai reuşit să zăresc cum trei oameni de la *Gestapo* o îmbrânceau pe Lina afară din casă. De-abia se mai ţinea pe picioare. Cineva o denunţase. Ea mă observă pe stradă. Ochii ei se căscară devenind deodată uriaşi. Nu am mai văzut niciodată aşa ceva. Ochii ei strigau: Fugi! Capul făcea o mişcare uşoară: Nu mai avea buze. Am rămas încremenit. Nu reuşeam să mă urnesc din loc. Nu puteam face nimic. Absolut nimic. Puteam doar să fiu omorât sau înhăţat şi eu. Nu puteam lua nici o hotărâre. Viaţa se oprise în loc. Vedeam doar ochii Linei. Capul îmi era parcă din piatră. Fugi! îmi porunceau aceşti ochi. Oamenii de la *Gestapo* erau nervoşi. O îmbrânciră pe Lina într-o maşină. Ea întoarse capul când o împinseră înăuntru. Se uită la mine. Gura ei schiţă o mişcare. Zâmbea. Zâmbea fără buze. A fost ultimul lucru pe care l-am văzut. Zâmbea. Când am reuşit să mă dezmeticesc, totul se terminase. Nu înţeleg nimic. Nu înţeleg nici astăzi nimic.

Vorbise încet, cu o voce monotonă. Pe fruntea sa apărură deodată broboane de sudoare. Le şterse. Ele reapărură imediat.

– Apoi au sosit actele, continuă. Peste o săptămână. Prea târziu. De la rudele noastre din Cincinnati. Birocraţia. Totul a mers prea încet. Prea târziu. Se împotmoliseră la consulat. Poţi înţelege aşa ceva? Eu nu. Nici până în ziua de astăzi. Totul

prea târziu! Şi exact pentru asta pusesem bani deoparte. Călătoria. Tot mereu: călătoria. Speranţele. Medicii din America. Nu-mi mai amintesc mare lucru despre perioada aceea. Voiam să rămân acolo. Să o caut pe Lina. Să mă predau. Să le propun să mă ia în locul ei. Eram nebun. Gazda m-a dat afară. Aş periclita-o şi pe ea dacă aş rămâne. Nu prea îmi amintesc nimic precis nici despre acest episod. M-a ajutat cineva. Nu înţelegeam nimic. Tu înţelegi, Ludwig? Am scuturat din cap.

– Te numeşti acum Sommer, spuse Rosenthal. Înseamnă că el a murit?

Am dat din cap.

– Primele săptămâni au fost cele mai cumplite, spuse Rosenthal. Faptul că Lina fusese înhăţată de bestiile astea deşi era atât de bolnavă. Nu puteam înţelege aşa ceva.

Rosenthal începu să ruleze covorul.

– Era ca un zid. Apoi s-a mai adăugat ceva ce nu reuşeam să înţeleg. Mă gândeam că poate va suferi mai puţin, fiindcă suferise atât de mult până atunci. Aşa cum nu mai simţi durerea unei răni după ce se produce alta care doare şi mai tare. Se pare că asta este situaţia răniţilor care sunt nimeriţi de două ori una după alta. O nebunie, nu-i aşa? În cele din urmă m-am gândit că poate nu suportase transportul, deci că ei nu mai avuseseră timpul necesar să o tortureze. Câteva zile am găsit în asta un fel de consolare înfiorătoare. Poţi înţelege aşa ceva?

– Poate că au dus-o la un spital când şi-au dat seama în ce stare este, am spus.

– Crezi?

– Ar fi posibil. Au existat şi asemenea cazuri. Care este prenumele tău actual? Nu-ţi pot spune Siegfried.

Rosenthal zâmbi sumbru:

– Cât de optimişti fuseseră părinţii noştri când ne-au dat asemenea prenume, nu-i aşa? Acum mă numesc Irwin, zise punând covorul lângă el, pe sofa:

– Lina avea rude în Cincinnati. Lucrez pentru ele. Comis voiajor pentru covoare. Se uită lung la mine: Nu am rezistat să trăiesc singur, spuse. Mi-a fost imposibil. Mă înţelegi? înnebuneam. Cu o jumătate de an în urmă m-am recăsătorit. Cu cineva care nu ştie nimic despre tot ce s-a întâmplat. Mă înţelegi? Eu nu. Câteodată, când mă întorc dintr-o călătorie, mă întreb: ce caută femeia asta străină aici? Doar o clipă, când intru în casă. Deşi, ea este liniştită şi apropiată. Nu pot trăi singur. Se prăbuşesc pereţii peste mine. Mă înţelegi?

Am dat din cap:

– Soţia ta actuală nu-şi dă seama de toate astea?

– Nu ştiu. Am senzaţia că nu ştie nimic. Visez de multe ori. Vise îngrozitoare. Văd ochii Linei. Orbitele negre care pot să ţipe. Oare ce strigă acum? Că am părăsit-o? Dar a murit demult. Ştiu foarte bine. Visele astea! Oare ce înseamnă? Tu nu visezi niciodată?

– Ba da. De multe ori.

– Oare ce înseamnă visele astea? Ne strigă?

– Nu. Tu însuţi strigi.

– Zău? Dar ce înseamnă? Nu ar fi trebuit să mă recăsătoresc? Să fie asta?

– Nu. Visele ar fi fost aceleaşi. Poate şi mai rele.

– Mi s-a părut de multe ori că am trădat-o pe Lina re-căsătorindu-mă. Dar eram complet terminat. Este cu totul altceva. Altceva decât cu Lina, mă înţelegi?

– Biata femeie, am spus.

– Cine? Lina?

– Nu. Actuala ta soţie.

– Nu s-a plâns niciodată. Este un om liniştit. Are patruzeci de ani. Cred că şi ea este bucuroasă că nu mai trebuie să fie singură. Nu ştiu... Rosenthal se uită la mine. Crezi că am trădat-o? îţi trec atâtea prin minte în timpul nopţii! Ochii ăştia! Şi faţa! Albă! Doar ochii care ţipă. Şi pun întrebări. Sau poate că nu pun întrebări? Ce crezi? Nu am cu cine să vorbesc aici despre toate astea. Te întreb pe tine doar fiindcă te-am întâlnit. Nu mă cruţa. Spune-mi pe faţă părerea ta.

– Nu ştiu ce să spun, am replicat. Sunt însă sigur că una nu are de-a face cu cealaltă. Cu toate acestea se întâmplă. Se amestecă toate.

Rosenthal îşi răsturnă paharul. Îl ridică iar. Şliboviţa se prelingea, uleioasă, pe faţa de masă. Mă gândeam concomitent la multe momente din viaţa mea.

– Spune-mi, ce părere ai? insistă Rosenthal.

– Nu ştiu. Una dintre situaţii nu o influenţează cu nimic pe cealaltă. Pe Lina ai pierdut-o, oricum. Ai grijă să nu o pierzi şi pe femeia care împarte acum cu tine viaţa.

– Cum aşa? Ce vrei să spui? De ce să o pierd? Nu avem niciodată conflicte. Niciodată.

Încercam să evit privirea lui fixă. Nu ştiam ce să-i spun.

– Omul rămâne om, am murmurat în cele din urmă.

Chiar dacă nu îl iubeşti. Mă detestam pe mine însumi pentru aceste cuvinte. Dar nu aveam încotro. Şi s-ar putea ca o femeie să fie fericită doar dacă simte că şi partenerul este fericit, am spus detestându-mă şi mai tare din cauza acestor clişee răsuflate.

– Ce înseamnă fericită? Cine vorbeşte de fericire? Întrebă Rosenthal fără să înţeleagă nimic.

Am renunţat:

– Este bine că ai pe cineva, am declarat.

– Crezi într-adevăr?

– Da.

– Şi nu este o trădare?

– Nu.

– Bine.

Rosenthal se ridică. Apăru Mizzi.

– Lasă-mă pe mine să plătesc, spuse. Te rog!

Plăti şi îşi luă covorul sub braţ.

– Există taxiuri pe aici?

– La colţul următor.

Am ieşit în stradă.

– Rămâi cu bine, Ludwig, îmi spuse Rosenthal punându-şi ochelarii cu ramă aurită. Nu ştiu dacă trebuie să fiu bucuros că te-am reîntâlnit. Poate. Poate că da. Dar nu ştiu dacă aş vrea să te mai revăd. Mă înţelegi?

Am dat din cap:

– Nici nu cred că voi ajunge vreodată la Cincinnati.

– Meukoff nu este aici, îmi spuse Maria Fiola.

– Şi-a lăsat deschis frigiderul? am întrebat.

Fata dădu din cap:

– Dar n-am şterpelit încă nici un strop de vodcă. Astăzi încă nu.

– Simt nevoia să beau una, am declarat. Ba chiar una veritabilă, rusească. Primită de la o spioană necunoscută. A mai rămas ceva din ea. Pentru noi doi.

Am deschis frigiderul lui Meukoff.

– Nu este nimic în el. M-am uitat deja.

– Iat-o! Am scos o sticlă pe care era lipită o etichetă mare: Atenţie, ulei de ricină!

– Iat-o! Eticheta reprezintă doar o metodă primitivă de a-l ţine la distanţă pe Felix o'Brien.

Am luat din frigider şi două pahare care se aburiră imediat în aerul cald al cambuzei.

– Rece ca gheaţa! am declarat. Aşa cum trebuie să fie!

– *Salute!* spuse Maria Fiola.

– *Salute!* Minunat, nu-i aşa?

– Nu ştiu. Nu are totuşi iz de ulei? De ulei de ricină?

M-am uitat uimit la ea. Ce fantezie! m-am gândit. Dumnezeu să mă aibă în pază pentru tot restul vieţii.

– Nu, nu are gust de ulei, am spus.

– Bine că cel puţin unul dintre noi este convins de asta, replică Maria. În acest caz nu se poate întâmpla nimic. Dar ce-o fi oare în castronul acela mare, de jos?

– Gulaş, am spus. Castronul este lipit cu bandă adezivă. Tot din cauza mâncăciosului de o'Brien. Nu mi-a venit în minte ce altă etichetă l-ar putea intimida. Înfulecă, pur şi simplu, tot ce găseşte, chiar dacă ar sta scris că este otravă de şobolani. De aceea banda adezivă.

Am smuls banda şi am ridicat capacul:

– Preparat de o bucătăreasă unguroaică. Cadoul unui Mecena foarte înţelegător.

Maria Fiola începu să râdă:

– Primiţi multe cadouri. Bucătăreasa este frumoasă?

– Se bucură de frumuseţea unui cal care transportă căruţe cu bere şi cântăreşte o sută de kilograme. Aţi mâncat deja, Maria?

Privirea i se voala:

– Ce să spun? Se ştie că manechinele trăiesc din suc de grapefruit şi cafea. Şi pesmeţi uscaţi.

– Bine, am replicat. Înseamnă că le este mereu foame.

– Le este mereu foame dar nu au voie să mănânce tot ce ar dori. Pot însă face şi excepţii. Astăzi. Cu gulaşul.

– Fir'ar să fie! am spus. N-am un reşou electric, să-l încălzesc. Şi nu ştiu dacă Meukoff are unul.

– Nu se poate mânca şi rece?

– Doamne fereşte! Ne-am îmbolnăvi de tuberculoză şi atrofie cerebrală. Am însă un prieten care guvernează un întreg arsenal electric. Îi voi da un telefon. Ne va împrumuta un reşou. Deocamdată iată castraveciorii cu mărar. Foarte buni la a doua vodcă.

Am despachetat castraveciorii şi i-am dat un telefon lui Hirsch:

– Îmi poţi împrumuta un reşou, Robert? Pentru gulaş. Vreau să-l încălzesc.

– Fireşte. Ce culoare să aibă?

– Ce importanţă are culoarea?

– Ce culoare are părul doamnei cu care vrei să mănânci gulaşul? Ca să-ţi dau unul asortat.

– Îl mănânc cu Meukoff, am replicat. Deci, reşoul ar trebuie să fie pleşuv.

– Meukoff a fost aici cu două minute înainte şi mi-a adus vodcă. Spunea că trebuie să meargă încă până în Brooklyn. Dar vino liniştit după reşou, mincinosule inocent ce eşti!

Am pus receptorul în furcă.

– Ne dă reşoul, am anunţat. Merg repede să-l aduc.

Vreţi să mă aşteptaţi aici?

– Cu cine? Cu Felix o'Brien? Am râs:

– Bine! Hai să mergem împreună. Sau luăm un taxi?

– Nu în asemenea seară. Nu îmi este chiar atât de foame.

Seara era poleită cu culorile mierii şi învăluită într-o căldură estivală leneşă. Copiii şedeau obosiţi pe trepte, în faţa caselor. Tomberoanele cu deşeuri răspândeau exact atâta putoare ca să le poţi confunda cu ciubere în care fermentau strugurii pentru un vin de proastă calitate. Negustorul de fructe, Emilio, profitase probabil de o crema loţiune masivă. Ascuns pe jumătate între crini şi banane, îmi făcu, agitat, semn cu un panicul de orhidee. Probabil o nouă ofertă avantajoasă.

– Ce mirific se oglindeşte soarele în ferestrele de peste drum, am spus arătând spre partea cealaltă a străzii. Parcă ar fi aur vechi.

Maria dădu din cap. Pe Emilio nu-l luă în seamă.

– Înotăm prin lumină, spuse. De parcă ne-am fi pierdut jumătate din greutate.

Am ajuns la prăvălia lui Robert Hirsch şi am intrat:

– Unde este reşoul?

– Vrei s-o laşi pe doamnă să aştepte afară? De ce nu o pofteşti înăuntru? Este foarte frumoasă. Ţi-e frică?

M-am uitat înapoi. Maria stătea afară, printre trecători. Era ora când mamele care aveau copii reveneau de la partidele de bridge sau de la bârfele cu vecinele. Printre ele, Maria părea o amazoană tânără, rătăcită în sfera vieţii plate şi echilibrate. Prin vitrina care ne separa mi se părea străină şi îndepărtată. De-abia o mai recunoşteam. Dar am priceput, deodată, ce voise să spună Hirsch.

– Am venit doar să iau reşoul electric, Robert.

– Nu ţi-l pot da imediat. Cu o oră înainte mi-am încălzit *eu* pe el gulaşul de la Tannenbaum-Smith. Am invitat-o pe Carmen la cină. Dar bestia este deja cu trei sferturi de oră în întârziere. În afară de aceasta, astăzi este proba eliminatorie la campionatele de box. De ce nu rămâi aici? Avem destulă mâncare. Şi vine şi Carmen. Sper!

Am ezitat o clipă. Apoi m-am gândit la holul pluşat, la camera în care murise emigrantul Sahl şi la Felix o'Brien.

– Minunat! am exclamat.

Am ieşit la amazoana mea, care se afla încă la o distanţă de un kilometru de mine, lucind cenuşiu şi argintiu în lumina ce se răsfrângea în vitrină. Când am ajuns lângă ea mi s-a părut mai familiară şi mai apropiată decât fusese de când o cunoşteam. Ce iluzie generată de umbre şi reflexe luminoase, mi-a trecut prin minte.

– Suntem invitaţi la cină, i-am spus. Şi la un meci de box.

– Dar gulaşul?

– Este gata. Aşteaptă deja pe masă. Amazoana îmi aruncă o privire uimită:

– Aici? S-au distribuit în tot oraşul castroane cu gulaş?

– Numai în punctele strategice.

Am zărit-o pe Carmen. Purta o manta de ploaie de culoare deschisă, fără pălărie, şi străbătea strada atât de placidă de parcă în jurul ei n-ar mai fi existat nimeni. Nu înţelegeam de ce îmbrăcase o manta de ploaie. Era foarte cald iar cerul senin, dar probabil că ea nu înregistrase aceste amănunte.

– Am întârziat puţin, spuse. Gulaşului nu i se întâmplă însă nimic. Reîncălzit e mult mai bun. Ai adus şi ştrudel cu cireşe, Robert?

– Avem ştrudel cu cireşe şi cu brânză şi cu mere. Au sosit azi dimineaţă din rezervele inepuizabile ale bucătăriei Smith.

– Iată chiar şi vodcă şi castraveciori cu mărar, exclamă Maria Fiola surprinsă. Vodcă din pivniţele Meukoff! Ce miracole peste tot!

Ochii ecranului de televiziune se luminară, se goliră şi începură reclamele. Meciul se terminase. Hirsch părea epuizat. Carmen dormea, relaxată şi paşnică. Meciul de box o plictisise înfiorător.

– Ce ţi-am spus? îmi şopti Hirsch iritat şi totodată încântat.

– Lăsaţi-o să doarmă, murmură Maria Fiola. Trebuie să plec. Mii de mulţumiri pentru toate. M-am săturat pentru prima dată în viaţă. Copios. Noapte bună!

Am ieşit în stradă.

– Desigur că vrea să rămână singur cu prietena sa, spuse Maria.

– Nu sunt chiar atât de sigur. Lucrurile nu stau atât de simplu în cazul lui.

– Este foarte frumoasă. Îmi plac oamenii frumoşi. Dar uneori mă întristează.

– De ce?

– Fiindcă nu rămân frumoşi. Nimic nu durează.

– Ba da, am ripostat. Răutatea oamenilor. Dar n-ar fi îngrozitor dacă toate ar rămâne pe veşnicie aşa cum sunt? Ce monotonie! Ar lipsi variaţia. Şi în felul acesta speranţa.

– Şi moartea, adăugă Maria Fiola. Adică ceea ce nu poate fi înţeles. Nu vă este frică de moarte?

M-am uitat la ea. Ce întrebare emoţionant de naivă!

– Nu ştiu, am spus. Poate că nu de moartea propriu-zisă. Ci de momentul morţii. Nu ştiu precis dacă este vorba chiar despre frică. Dar aş încerca din răsputeri să o împiedic.

– Mi-am imaginat, spuse Maria. Mie îmi este o teamă groaznică. De ea şi de îmbătrânire şi de singurătate. Dumneavoastră nu?

Am scuturat din cap. Ce subiect de discuţie! m-am gândit. Nu se vorbeşte despre moarte! Este o conversaţie pentru secolul al nouăsprezecelea, când moartea era încă urmarea unei boli - nu a bombelor, a artileriei şi a unei morale politice distructive.

– Ce rochie frumoasă! am spus.

– Este un taior de vară. De la Mainbocher. Luat cu împrumut pentru seara asta, de probă. Mâine trebuie să-l duc înapoi. Maria râse: Luat cu împrumut, ca tot ce ţine de mine.

– Cu atât mai atrăgător. Cine are chef să fie mereu el însuşi? Cel care ia cu împrumut, are viaţa în faţă.

Maria îmi aruncă o privire:

– Dar cel care fură?

– Mai puţin. Acesta vrea să posede. Ceea ce înseamnă o limitare.

– Pe care nu o dorim, nu-i aşa?

– Nu, am spus. Nici unul din noi nu doreşte aşa ceva.

Am ajuns în Second Avenue. Promenada homosexualilor era în plină desfăşurare. Canişii stăteau ghemuiţi la marginea străzii - de toate mărimile. Stăpânii purtau la încheieturile mâinilor lănţişoare de aur strălucitoare.

– Oare sentimentul de teamă este mai mic dacă totul îţi este indiferent? întrebă Maria ocolind doi baseţi care lătrau.

– Dimpotrivă, mai mare, am replicat. În cazul acesta nu te interesează nimic altceva în afară de teamă.

– Nu mai ai nici o speranţă, nu-i aşa?

– Ba da. Speranţe ai. Cât timp trăieşti. Speranţa moare mai greu decât omul.

Am ajuns la casa în care locuia Maria. Se oprise în uşă, subţire, fragilă şi invulnerabilă - cel puţin aşa mi se părea. Luminile farurilor de la automobile îi mângâiau faţa.

– Ţie nu ţi-e frică, nu-i aşa? întrebă.

– În clipa aceasta nu, am răspuns îmbrăţişând-o.

Ajuns la hotel, l-am surprins pe Felix o'Brien în dreptul frigiderului. Intrasem încetişor şi nu mă auzise. Castronul cu gulaş era în faţa sa, luase o lingură mare şi mânca fără să mai ştie ce se petrece în jur. Gura îi era mânjită şi avea lângă el o sticlă cu bere *Budzveiss.*

– Poftă mare, Felix, am spus. El scăpă lingura din mână.

– Dumnezeule! exclamă. Ce ghinion! Apoi voi să înceapă cu explicaţiile:

– Omul este slab, domnule Sommer, mai ales în timpul nopţii, singur...

Am observat că nu se atinsese de vodca rusească. Eticheta avusese efect.

– Mănâncă mai departe, Felix, i-am spus. Ai şi prăjitură. Castraveciorii i-ai lichidat deja?

El dădu din cap.

– Bine. Atunci lichidează şi tot ce a mai rămas, am spus.

Felix îşi plimbă privirile inexpresive prin frigiderul deschis.

– Chiar asta nu pot. Dar dacă îmi permiteţi, aş putea duce restul acasă, familiei mele. A mai rămas suficient.

– Din partea mea, n-ai decât! Să-mi aduci însă înapoi castronul. Nu-mi aparţine. Şi să fie nevătămat, să nu se spargă.

– Bineînţeles, nevătămat! Sunteţi un creştin adevărat, domnule Sommer. Chiar dacă sunteţi evreu.

Am urcat în cameră. Frică, mi-am zis. Existau multe varietăţi de frică. M-am gândit la Rosenthal şi la concepţia sa sucită despre fidelitate. În timpul nopţii nu mai era atât de sucită. O cunoşteam şi eu. În timpul nopţii toate erau altfel decât ziua; noaptea era guvernată de alte legi.

Mi-am atârnat în dulap costumul vechi, moştenit de la Sommer, şi i-am golit buzunarele. Cu această ocazie am dat de scrisoarea emigrantului Sahl, pe care nu o expediasem: “... cine şi-ar fi închipuit că vor arunca în lagăre şi femeile şi copiii! Ar fi trebuit să rămân cu voi. Am cele mai mari remuşcări. Draga mea Ruth, te visez de atâtea ori. Plângi de fiecare dată...”.

Am pus cu grijă scrisoarea deoparte. În curte, negrul care căra gunoiul începu să cânte.

12.

La Silver lucrasem jos, sub nivelul străzii, într-o pivniţă ca o catacombă; în schimb la Reginald Black am ajuns sus, sub acoperiş. Şedeam în mansarda casei trebuind să cataloghez tot ce cumpărase sau vânduse Black în întreaga sa viaţă, să aplic pe fotografii inscripţii despre originea tablourilor, apoi să studiez sursele. Era o muncă uşoară. Îmi petreceam timpul într-o cameră de mansardă mare şi luminoasă, prevăzută cu o terasă de unde puteam admira panorama New York-ului. Înconjurat de atâtea fotografii, mi se părea adeseori că sunt la Paris, deasupra Senei, pe Quai des Grands Augustins, cufundat în propriile mele reverii.

Din când în când, Reginald Black urca la mine, învăluit în miresme de apă de toaletă şi havane.

– Activitatea dumneavoastră rămâne, vrând-nevrând, incompletă, declară mângâindu-şi uşor barba de asirian. Lipsesc multe fotografii făcute de negustorii din Paris când cumpărau tablourile direct de la pictori. Dar situaţia nu va mai dura mult. Aţi aflat că aliaţii au debarcat în Normandia?

– Nu. Astăzi nu am ascultat radioul.

Black dădu din cap:

– Franţa este deschisă. Se îndreaptă spre Paris.

M-am speriat fără să-mi dau imediat seama de ce. Apoi mi-a venit în minte: acesta fusese secole de-a rândul strigătul de luptă teutonic, de la Bliicher la Bismarck, apoi la Wilhelm al II-lea şi la Hitler. Acum situaţia se inversase. De data aceasta armatele se îndreptau spre un Paris ocupat de *Gestapo* şi de generalii germani.

– Doamne-Dumnezeule! am exclamat. Oare ce vor face trupele germane în acest oraş înainte de a depune armele?

– Acelaşi lucru pe care l-au făcut la Roma, spuse Black. Vor depune armele.

Am scuturat din cap.

– La Roma au renunţat fără a o distruge fiindcă este reşedinţa papei cu care au încheiat un concordat ruşinos pentru sfântul părinte. Pentru ei, papa este un aliat indirect. Le-a permis să-i înhaţe pe evrei sub zidurile Vaticanului, în schimbul protecţiei acordate catolicilor din

Germania. Papa nu a protestat niciodată în mod energic, deşi ştia mai multe ca oricine altcineva despre crimele comise de nazişti; mai multe chiar decât majoritatea germanilor. Trupele germane au renunţat la Roma fiindcă, dacă ar fi distrus-o, s-ar fi ridicat împotriva lor catolicii din Germania. Toate astea nu intră în discuţie în cazul Parisului. Franţa este inamicul secular.

Reginald Black se uită consternat la mine:

– Credeţi că oraşul va fi bombardat?

– Nu ştiu. Poate că germanii nu mai dispun de suficiente avioane; poate că acestea vor fi doborâte de americani înainte de a avea timp să pornească la atac.

– Credeţi că ar risca să bombardeze Luvrul? întrebă Black îngrozit.

– Dacă bombardează Parisul, nu vor putea ocoli Luvrul.

– Luvrul? Cu ale sale comori inestimabile? Se va revolta o lume întreagă.

– O lume întreagă nu s-a revoltat când a fost bombardată Londra, domnule Black.

– Dar Luvrul! Muzeul Jeu de Paume cu capodoperele impresioniştilor! Imposibil! Black îşi căuta, agitat, cuvintele: Dumnezeu nu poate admite aşa ceva, şopti în cele din urmă.

Am tăcut. Dumnezeu admisese cu totul alte lucruri. Probabil că Reginald Black ştia despre ele doar atât cât citise prin ziare. Era cu totul altceva să fi trăit şi văzut cele întâmplate. Din ziare puteai afla că au fost omorâţi douăzeci de mii de oameni; şocul rămânea aproape totdeauna pe hârtie. Era însă cu totul altceva să vezi cum un om este torturat, în faţa ta, până moare, fără să-l poţi ajuta cu nimic. Unul singur, pe care îl iubeşti - nu douăzeci de mii!

– La ce mai trăim, dacă aşa ceva este posibil? spuse Black.

– Pentru a împiedica să se repete aşa ceva, dacă este posibil. Deşi *eu* nu cred.

– Nu? Dar atunci ce credeţi?

– Ceea ce este imposibil, domnule Black, am spus ca să-l liniştesc puţin. Nu voiam să mă ia drept anarhist.

Deodată Black zâmbi.

– Aveţi dreptate. Şi acum întrerupeţi-vă puţin activitatea. De fapt, am urcat fiindcă vreau să vă arăt ceva. Veniţi cu mine.

Am coborât în studioul în care Black îşi prezenta tablourile. Eram cam buimăcit; vestea că Parisul va deveni câmp de bătălie mă dăduse peste cap. lubeam Franţa şi o consideram o a doua patrie în ciuda celor ce mi se întâmplaseră acolo. Nu-mi mersese în Franţa mult mai rău decât în Belgia, în Elveţia, Italia şi Spania; în schimb, păstrasem de acolo alte amintiri, mai vii, pe care trecerea timpului

le transfigurase rapid. În Franţa totul fusese mai variat, mai trist, mai sfâşietor ca în alte părţi, unde domnise doar monotonia ambianţei străine şi a refugiului. Situaţia se schimbase o dată cu începutul războiului. Cu toate acestea, nici primejdiile nu înlăturaseră sentimentul meu de ataşament.

– Priviţi, spuse Reginald Black arătându-mi un tablou aşezat pe şevalet.

Era un Monet. O pajişte cu flori de mac; în fundal o femeie, în rochie albă şi cu o umbrelă de soare, mergea pe o cărare îngustă. Soare, verdeaţă, cer, nori albi, vară, văpaia florilor de mac şi o femeie îndepărtată, cu contururi uşor estompate.

– Ce tablou! am exclamat. Şi ce pace!

Câtva timp am rămas amândoi pierduţi în contemplarea tabloului. Black îşi scoase tabachera, o deschise, îi aruncă o privire scurtă, apoi o puse deoparte. După care se îndreptă spre o lădiţă de lac negru, cu ţigări. Acestea erau păstrate la o temperatură şi un grad de umiditate adecvate. Black scoase două ţigări:

– Pentru asemenea tablou: doar o *Romeo and Juliet!* spuse cu o voce solemnă.

Ne-am aprins havanele. Încetul cu încetul mă obişnuiam cu ele. Black umplu două pahare cu coniac:

– Pace, spuse. Şi ceva confort. Nu este o blasfemie.

Pot coexista.

Am dat din cap. Coniacul avea un gust minunat: nu era coniacul servit de obicei clienţilor, ci o sticlă personală a lui Black. Probabil că era foarte emoţionat.

– Da. Şi iată că în asemenea tablouri se va trage, am spus arătând spre pictură.

– Lumea este aşa cum a vrut-o Dumnezeu, spuse Black uşor patetic. Credeţi în Dumnezeu?

– Nu am avut încă timp, am replicat. Vreau să spun că nu am avut timp la nivelul vieţii. Doar la nivelul artei. De exemplu, în clipa de faţă mă rog, plâng fără lacrimi şi savurez soarele Franţei asimilat de acest coniac. Toate la un loc. Când cineva duce viaţa pe care o duc eu, trebuie să fie în stare să facă multe lucruri concomitent, chiar dacă acestea se contrazic unele pe altele.

Black mă asculta cu capul înclinat:

– Înţeleg foarte bine, spuse. Un negustor de obiecte de artă trebuie să înţeleagă aşa ceva. Adică să iubeşti arta şi totuşi să o vinzi. Orice negustor de obiecte de artă este în acelaşi timp un Jekyll şi un Hyde[38].

– Doar nu vreţi să vindeţi acest tablou? am întrebat.

Black oftă:

– Este deja vândut. Aseară.

– Ce păcat! Nu puteţi anula vânzarea? am întrebat impulsiv.

Black mă privi cu un surâs ironic:

– Cum?

– Da. Cum? Fireşte că nu.

– Mai rău chiar. Cumpărătorul este un fabricant de muniţii. Fabrică armele cu care urmează să fie învinşi naziştii. Se consideră un binefăcător al omenirii. Îi pare rău că fabrică şi armele cu care va fi distrusă Franţa, dar crede că este inevitabil. Un

38 Doctor Jekyll and Mr. Hyde roman de R.L. Stevenson (1850-1894). Simbolizează tipul de om ambiguu, care ascunde în sine două personalităţi contradictorii

personaj foarte moral. Un stâlp al societăţii şi un protector al bisericii.

– Înfiorător! Tabloului îi va fi frig şi va striga după ajutor.

Black ne turnă încă un coniac.

– Mulţi cer ajutor în anii aceştia. Dar nu-i aude nimeni. Dacă aş fi ştiut că Parisul este ameninţat nu aş fi vândut aseară tabloul.

M-am uitat neîncrezător la Black-Jekyll şi Hyde.

– L-aş mai fi ţinut câteva săptămâni, adăugă confirmându-mi îndoielile. Cel puţin până la eliberarea Parisului.

– *Salute!* am spus. Să nu exagerăm nici cu omenia.

Black începu să râdă:

– Găsim pentru multe lucruri un surogat. Chiar şi în artă. Dar dacă aş fi ştiut ieri ceea ce ştiu astăzi, i-aş fi cerut regelui tunurilor cu cinci mii de dolari în plus. Ar fi fost mai echitabil.

Nu mi-am dat imediat seama ce rol juca echitatea în acest context; bănuiam doar că este vorba de un soi de compromis cosmic complicat încheiat între Black şi univers. Nu aveam nimic împotrivă.

– Vreau să spun, un surogat la muzeu, continuă Black. Muzeul Metropolitan din New York are o colecţie foarte valoroasă de Monet, Manet, Cezanne, Degas şi Lautrec. Presupun că ştiţi şi dumneavoastră.

– N-am fost încă la Metropolitan, am răspuns.

– De ce? întrebă Black foarte mirat.

– O prejudecată. Am ceva contra muzeelor. Mă cuprinde claustrofobia.

– Ciudat! în încăperile acelea spaţioase, goale? Este singurul loc din New York unde se poate respira

un aer curat; purificat, proaspăt, răcoros; din cauza tablourilor!

Black se ridică şi aduse din camera alăturată două tablouri florale mici.

– În cazul acesta să vă arăt ceva drept consolare.

Erau două picturi mici de Manet. Bujori într-un pahar cu apă şi trandafiri.

– Încă nu sunt vândute, spuse Black luând tabloul de Monet de pe şevalet şi întorcându-l cu spatele. Pe şevalet rămăseseră doar florile, umplând întreaga încăpere, de parcă ar fi fost de zece ori mai mari. Aveai impresia că simţi mireasma florilor şi că miroşi apa răcoroasă în care erau puse. Emanau o linişte admirabilă, o energie calmă, creativă. De parcă pictorul ar fi fost creatorul acestor flori, de parcă ele nu ar fi existat până atunci.

– O lume pură, nu-i aşa? spuse Black, cu evlavie, după câteva minute. Cât timp ne putem refugia în ea, mai există ceva speranţe. O lume lipsită de crize şi decepţii. Când ajungi în ea începi să crezi în eternitate.

Am dat din cap. Tablourile păreau nişte miracole. Tot ce spunea Black despre ele era adevărat.

– Le vindeţi cu toate acestea? l-am întrebat.

– Nu am încotro. Trebuie să trăiesc şi eu din ceva. Apoi îndreptă fasciculul de lumină al unei lămpi mici spre cei doi Manet: Dar nu le mai vând unui fabricant de muniţii, adăugă. Ăştia nu sunt amatori de tablouri atât de mici. Dacă s-ar putea, le-aş vinde unei femei. Uneia dintre văduvele bogate ale Americii. New York-ul mişună de ele. Bărbaţii muncesc până se dau peste cap; femeile su-pravieţuiesc şi moştenesc averile adunate de ei. Deodată Black îmi spuse cu un surâs conspirativ:

După eliberarea Parisului vom avea iar acces la comorile de acolo. Există colecţii particulare în comparaţie cu care tot ce se găseşte aici este doar cârpăceală. Oamenii vor avea nevoie de bani. Negustorii de asemenea. Black îşi frecă încet mâinile foarte albe: Ştiu că la Paris mai există doi Manet. Asemănători celor de aici: se clatină deja.

– Se clatină? Cum aşa?

– Proprietarul lor are nevoie de bani. După eliberarea Parisului... Black se pierdu în reverii.

Asta este deosebirea, mi-a trecut prin minte. Pentru el, oraşul va fi eliberat. Pentru mine, el este asediat. Black stinse lampa.

– Partea frumoasă în artă este că nu se termină niciodată. Te poţi entuziasma tot mereu pentru ceva!

Şi poţi vinde, m-am gândit fără hipersensibilitate. Îl înţelegeam foarte bine; era sincer în ceea ce spunea; fără gânduri ascunse. Depăşise dorinţa primitivă de a poseda ceva, caracteristică barbarilor şi copiilor. Făcea parte din tagma celei mai vechi meserii a lumii: cea a negustorilor. Cumpăra şi vindea şi îşi permitea, în plus şi luxul de a crede de fiecare dată că nu o va mai face. Era un om fericit, m-am gândit fără urmă de invidie.

– Mergeţi la muzeu, mă îndrumă. Găsiţi acolo tot ce v-aţi putea dori şi chiar mai mult decât atât. Dacă nu intenţionaţi să duceţi tablourile acasă, vă aparţin toate. Iată adevărata democraţie. Toate vă stau la dispoziţie. Cele mai frumoase lucruri din lume; stau la dispoziţia tuturor...

Am râs.

– Dar omul vrea să posede ceea ce iubeşte.

Black scutură din cap:

– Le posezi cu adevărat de-abia în clipa când nu mai vrei să le posezi. Rilke spune undeva: Te am tocmai fiindcă nu te-am căutat niciodată. Ar trebui să fie un motto al negustorilor de obiecte de artă. Apoi începu şi el să râdă: Sau o scuză pentru capetele lor de Ianus.[39]

Jessie Stein avea zi de primire. Gemenele serveau cafea şi prăjituri; gramofonul transmitea cântece de Tauber. Jessie era îmbrăcată în cenuşiu închis. Purta doliu din cauza pierderilor din Normandia şi jubila fără ostentaţie pentru că naziştii fuseseră respinşi.

– Un conflict interior, spuse. Iţi sfâşie inima. N-am ştiut până acum că poţi plânge şi jubila în acelaşi timp.

Robert Hirsch o îmbrăţişa:

– Ba da! replică. Ai ştiut dintotdeauna, Jessie. Doar că inima ta indestructibilă a uitat de fiecare dată.

Jessie se lipi de el:

– Şi nu consideri că denotă frivolitate?

– Nu, Jessie. Câtuşi de puţin. Este ceva tragic. Iată de ce este de preferat să ne gândim la latura luminoasă; în caz contrar, inimile noastre maltratate nu vor mai rezista.

Koller, omul cu lista morţii, se antrenase într-o discuţie înfierbântată cu autorul de comedii Schletz; se aşezaseră într-un ungher, sub fotografiile cu ramă îndoliată. Adăugaseră doi generali pe lista neagră: trădători care trebuiau executaţi de îndată, imediat după terminarea războiului, în afară de aceasta, cei doi erau preocupaţi de alcătuirea unei a doua liste: o nouă componenţă a guvernului german

39 Zeu al începutului şi sfârşitului, în mitologia romană. Reprezentat cu două feţe.

din exil. Erau foarte aferaţi; tot la câteva zile numeau un nou ministru sau destituiau pe altul. În a cest moment se certau, căci nu puteau cădea de acord dacă Rosenberg şi Hess trebuiau executaţi sau doar condamnaţi la închisoare pe viaţă. Koller pleda pentru execuţie.

– Cine îi execută? întrebă Hirsch apropiindu-se.

Koller se uită la el iritat:

– Domnule Hirsch, vă rog lăsaţi-ne în pace cu observaţiile dumneavoastră defetiste.

– Mă pun la dispoziţie, replică Hirsch. Pentru toţi cei condamnaţi. Cu o condiţie: *dumneavoastră* să-l împuşcaţi pe primul.

– Dar cine vorbeşte aici de împuşcare? întrebă Koller tăios. O moarte de soldat? Le-ar conveni aşa ceva! Nici măcar ghilotina! Frick, ministrul de interne nazist, a ordonat ca aşa-numiţii trădători să he decapitaţi cu securea. Asta este, de zece ani încoace, regula în ţara poeţilor şi filosofilor. Aceeaşi soartă o vor avea acum naziştii. Sau aţi vrea poate să-i graţiaţi?

Jessie apăru agitată, ca o cloşcă îngrijorată:

– Nu te certa, Robert! A venit doctorul Bosse. Vrea să te vadă!

Hirsch râse şi se lăsă răpit.

– Păcat, spuse Koller. Tocmai voiam să-i...

Mă oprisem:

– Ce voiaţi tocmai să-i...? l-am întrebat apropiindu-mă cu un pas. Puteţi să-mi spuneţi şi mie tot aşa de bine ca prietenului meu Hirsch. În cazul meu este chiar mai puţin periculos.

– Dar ce vă pasă? Nu vă băgaţi nasul unde nu vă fierbe oala!

M-am apropiat cu încă un pas şi i-am pus lui Koller mâna în piept, îmbrâncindu-l uşor. Cum stătea chiar în faţa scaunului, căzu în el. Fusese o lovitură foarte uşoară;

Koller căzuse doar fiindcă scaunul stătea exact în spatele său, dar rămase pe scaun şi şuieră:

– Ce te priveşte toată afacerea asta? Măi... *goi* ce eşti... arianule! Koller şuieră aceste cuvinte ca o insultă gravă.

L-am privit surprins, stând în expectativă.

– Încă ceva? am întrebat. Mă aşteptam la cuvântul: nazistule. Nu era prima dată când mi se întâmpla aşa ceva.

Dar Koller tăcu. M-am uitat în jos, spre el.

– Vrei cumva să iei la bătaie pe un om care sade?

Mi-am dat deodată seama de ridicolul situaţiei.

– În nici un caz, am replicat. V-aş ridica mai întâi de pe scaun.

Una din gemene îmi oferi prăjituri. După coniacurile de la Black mi se făcuse foame, aşa că m-am servit imediat. Cealaltă îmi aduse o cafea.

– Vedeţi foarte bine, i-am explicat lui Koller, jignindu-l probabil iarăşi, că nu am, oricum, nici o mână liberă.

În afară de aceasta, n-aş putea lua la bătaie pe un cabotin; aş avea impresia că lovesc într-o oglindă.

M-am întors şi am dat de Leo Bach care se oprise lîngă mine.

– Am descoperit ceva, îmi şopti. În legătură cu gemenele. Amîndouă sunt puritane. Nici una nu este curvă. M-a costat un costum de haine. A trebuit să-l duc la curăţătorie. Bestiile astea diabolice cu toate cafetierele lor! Aruncă în tine şi cu ceşti cu lapte dacă le ciupeşti. Sunt sadice!

– Ăsta este costumul curăţat?

– Nu. Este costumul meu negru. Celălalt era gri. Mult mai sensibil.

– Ar trebui să-l donaţi unui muzeu pentru cercetări ştiinţifice, am spus.

Doctorul Bosse era un om slăbuţ, cu un barbişon firav de culoare întunecată. Se aşezase între negustorul de ciorapi Schindler - un fost om de ştiinţă - şi muzicianul Lotz, care vindea acum maşini de spălat; Jessie Stein îl hrănea cu prăjituri şi cafea, de parcă omul ar fi făcut până acum greva foamei. Bosse părăsise Germania cu puţin înainte de izbucnirea războiului; deci mult mai târziu decât majoritatea celorlalţi.

– Ar fi trebuit să învăţ limbi străine, spuse. Nu greacă şi latină, ci engleză. Mi-ar fi mers mai bine acuma.

– Prostii! spuse Jessie cu un ton hotărât. Engleza o vei învăţa oricum. Nu-ţi merge prea bine fiindcă un ticălos de emigrant te-a tras în mod ordinar pe sfoară. Spune adevărul!

– Ei, Jessie! Există lucruri mult mai grave decât asta!

– Te-a tras pe sfoară şi te-a furat! declară Jessie atât de agitată încât volănaşele rochiei începură să tremure. Bosse avea o colecţie foarte valoroasă de timbre. Cele mai valoroase exemplare i le încredinţase, la Berlin, unui prieten care primise permisiunea să emigreze. Urma ca acesta să le păstreze la el, în străinătate, până când va sosi şi Bosse. Acum individul susţinea că nu a primit nici un singur timbru.

– I-au fost confiscate la graniţă? întrebă Hirsch. Asta este explicaţia uzuală.

– Escrocul ăsta a fost şi mai şmecher. Dacă ar fi afirmat aşa ceva, ar fi recunoscut implicit că primise timbrele, iar Bosse ar fi avut un oarecare vag drept de a pretinde restituirea lor.

– Nu, Jessie, spuse Hirsch. Nu ar fi avut. Doar nu i-aţi încredinţat timbrele în schimbul unei chitanţe, nu-i aşa? îl întrebă pe Bosse.

– Fireşte că nu. Ar fi fost imposibil! Chitanţa ar fi putut fi descoperită asupra mea.

– Iar timbrele asupra celuilalt, replică Hirsch.

– Da. Timbrele la celălalt.

– Aţi fi putut fi executaţi amândoi, nu? El sau dumneavoastră. De aceea nu aţi cerut chitanţă.

Bosse dădu din cap, jenat:

– De aceea nici nu am întreprins nimic.

– Nici nu aţi fi putut întreprinde nimic.

– Robert! exclamă Jessie iritată. Doar nu vrei să-l scuzi pe individul ăsta?

– Cât valorau timbrele? Aproximativ? întrebă Hirsch.

– Erau cele mai valoroase. Un negustor ar da pentru ele vreo patru, cinci mii de dolari.

– O avere! se lamenta Jessie. Iar Bosse nu-şi poate plăti studiile.

– Aveţi dreptate, îi spuse Bosse lui Hirsch. Tot mai bine aşa decât dacă ar fi încăput pe mâna naziştilor.

Jessie se uită, consternată, la el.

– Ah, acest etern “tot mai bine aşa”! De ce nu îl blestemi din inimă pe individul acela?

– N-ar folosi la nimic, Jessie. În afară de aceasta, el a riscat totuşi ceva în momentul în care a scos timbrele peste graniţă.

– Îmi vine să explodez! Mereu această atitudine plină de înţelegere! Cam cum credeţi că ar proceda un nazist? L-ar stâlci în bătăi pe escroc!

– Dar noi nu suntem nazişti.

– Şi ce suntem? Eternele victime!

Cu volănaşele ei cenuşiu-argintii, Jessie părea un papagal înfoiat şi mânios. Hirsch o bătu pe umeri amuzat şi tandru:

– Jessie, tu eşti ultima Macabee.

– Nu râde! Uneori simt că mă sufoc!

Apoi încarcă iar farfuria lui Bosse cu prăjituri.

– Mănâncă cel puţin, dacă nu te poţi răzbuna! După care se ridică şi îşi scutură rochia.

– Du-te la Koller, îi spuse Hirsch. Ăla îi va masacra pe toţi dacă se întoarce în Germania. Este un justiţiar neînduplecat, după placul tău, Jessie. Şi-a notat totul într-un caiet. Mă tem că şi numele meu figurează deja pe listă: măcar cu câţiva ani de închisoare.

– Ah, idiotul ăsta! Tot ce va face va fi să alerge la primul teatru, ca să cerşească un rol.

Bosse scutură din cap:

– Lăsaţi-i jucărelele. Este ultima sa iluzie; care se va spulbera rapid: şi anume că acolo, acasă, vom fi întâmpinaţi, mai târziu, cu bucurie şi scuze pentru toate câte ni s-au făcut. În fond, ei nu doresc întoarcerea noastră.

– Acum nu. Doar după ce naziştii vor fi lichidaţi! spuse profesorul Schindler, actualul negustor de ciorapi.

Bosse se uită la el şi spuse:

– Am fost martor la tot ce s-a întâmplat. Naziştii nu au coborât de pe planeta Marte ca să-i siluiască pe germanii inocenţi. Doar cei ce sunt plecaţi de multă

vreme mai cred aşa ceva. Am auzit timp de şase ani urletele lor entuziaste. Am văzut filmele care prezentau zeci de mii de guri căscate pentru aclamaţii, am auzit zbieretele de la Congresele Partidului; am auzit la zeci de posturi de radio strigătele de bucurie sângeroasă; am citit ziarele.

Apoi i se adresă actualului negustor de ciorapi, profesorul Schindler: Şi am urmărit şi ovaţiile aprobatoare, de-a dreptul debordante, ale intelectualităţii germane, ale justiţiei, ale industriei şi chiar şi ale ştiinţei, domnule profesor: timp de şase ani, zi de zi.

– Dar oamenii din 20 iulie[40], care s-au revoltat? întrebă Schindler.

– Reprezentau o minoritate. O minoritate infimă, lipsită de orice şansă. Au fost trădaţi şi trimişi la spânzurătoare de reprezentanţii propriei lor caste. Există, desigur, şi germani cumsecade; dar au fost totdeauna în minoritate. Din trei mii de profesori, două mii nouă sute au votat, în 1914, pentru război; şaizeci împotrivă. Şi acest raport de forţe a rămas neschimbat. Toleranţa a fost totdeauna în minoritate; omenia, de asemenea. Lăsaţi-l, prin urmare, pe bătrânul mim să se delecteze mai departe cu iluziile sale puerile. Trezirea va fi oribilă. Nu va mai avea nimeni nevoie de el. Bosse se uită melancolic în jur: Nu doreşte nimeni întoarcerea noastră. Am întruchipa un reproş incomod pe care toţi vor prefera să-l ocolească.

Nu răspunse nimeni.

---

40 Este vorba despre atentatul lui Stauffenberg asupra lui Hitler, din 20 iulie 1944.

M-am întors la hotel. După amiaza petrecută la Jessie mă făcuse să devin melancolic. Mă gândeam la Bosse, care încerca să-şi construiască o existenţă nouă. În 1938 îşi lăsase soţia în Germania. Nu era evreică, rezistase timp de cinci ani presiunilor *Gestapo-ului* şi nu divorţase. În aceşti cinci ani, femeia înfloritoare devenise o epavă, un pachet de nervi. Bosse era dus la interogatoriu tot la câteva săptămâni. În fiecare dimineaţă, între patru şi şapte, Bosse şi soţia sa aşteptau tremurând; la orele acestea obişnuiau să vină după el. Interogatoriile aveau, de multe ori, loc de-abia în ziua următoare sau chiar peste mai multe zile. Bosse petrecea perioada de aşteptare într-o celulă, împreună cu alţi evrei. Şedeau cu toţii unul lângă altul, scăldaţi în sudoarea rece a unei frici paralizante. În aceste ore se închega între ei o frăţie ciudată. Vorbeau în şoaptă unul cu altul, dar fără să se audă. Căci atenţia lor se concentra tot timpul pe zgomotele de afară - de afară, de unde se auzea bocănitul greu al cizmelor. Membrii acestei frăţii trebuiau să o scoată la capăt cu sfaturi puţine şi totuşi aproape că se urau unul pe altul, fiind uniţi printr-o fioroasă solidaritate şi în acelaşi timp adversitate - de parcă nu ar fi existat decât un cvantum limitat de posibilităţi de salvare pentru toţi, iar prezenţa unuia dintre ei ar fi redus şansele celorlalţi. Elita naţiunii germane îl ţâra, din când în când, pe unul dintre ei afară, cu lovituri de picior, bătăi şi ocări, căci mucoşii de gardieni considerau că un om lipsit de orice apărare nu poate fi tratat decât în felul acesta. Cei din celulă amuţeau, rămânând, cu toţii, în expectativă. De-abia dacă îndrăzneau să respire şi nici nu se uitau unul la altul. Când - adeseori după

câteva ore - o grămadă de carne care icnea însângerată era aruncată înapoi, în celulă, ceilalţi intrau tăcuţi, în acţiune. Bosse trecuse de atâtea ori prin asemenea momente, încât o ruga pe soţia scăldată în lacrimi să-i pună în buzunarul hainei câteva batiste în plus, de câte ori naziştii veneau să-l ia; avea nevoie de ele pentru pansamente. Nu îndrăznea să ia cu el fese şi bandaje propriu-zise. Ar fi fost acuzat că dă crezare poveştilor de groază şi probabil nu l-ar mai fi lăsat să plece. Chiar şi pansatul din celulă era un act de mare curaj. Se întâmplase deja ca oamenii care dădeau un prim ajutor să fie omorâţi în bătăi sub acuzaţia că ar fi obstrucţionişti. Bosse îşi amintea cum arătau victimele când erau aduse înapoi. Nici nu se puteau mişca; totuşi unii şopteau cu vocile răguşite de atâta ţipat şi cu priviri rătăcite - din ochii în care se concentrase ultimul efort de comunicare, aşa încât ei străluceau, vii şi fierbinţi, cu faţa desfigurată: „Am avut noroc - nu m-au reţinut!”. A reţine însemna să fii călcat în picioare, în pivniţă, până mureai, sau să fii mai întâi torturat într-un lagăr de concentrare, iar apoi mânat spre gardul de sârmă electrică.

Bosse se întorsese de fiecare dată acasă. Cabinetul medical trebuise să-l predea, de mult, unui alt medic. Urmaşul său îi oferise, în schimb, treizeci de mii de mărci, dar îi achitase doar o mie - cabinetul valora trei sute de mii. Un ofiţer S.S., înrudit cu acest succesor, apăruse într-o bună zi şi îl pusese pe Bosse în faţa alternativei: să fie internat în lagărul de concentrare, fiindcă practicase medicina ilegal, sau să accepte o mie de mărci şi să semneze o chitanţă pentru treizeci de mii. Bosse ştia ce are de făcut. Semnă chitanţa. În toţi aceşti ani, soţia sa

ajunsese aproape bună de balamuc. Dar tot nu voia să divorţeze. Credea că, nefiind evreică, îl salvează pe Bosse de lagăr, deci nu acceptă divorţul decât cu condiţia ca Bosse să poată emigra. Voia să-l ştie în siguranţă. La un moment dat norocul îi surâse lui Bosse. Ofiţerul S.S., care înaintase între timp în grad, îl vizită într-o seară. Era îmbrăcat civil şi, după câteva ezitări, îl rugă pe Bosse să-i facă iubitei sale un chiuretaj. El era căsătorit, dar soţia sa nu dădea doi bani pe teoriile naţional-socialiste, cum că trebuie să ai cât mai mulţi copii - chiar dacă amândoi descindeau din familii care, prin compoziţia sângelui, erau demne de a se perpetua.

Bosse refuză temându-se că i se întinde o cursă. Spuse, cu menajamente, că, în fond, şi succesorul său era tot medic; ofiţerul S.S. să i se adreseze acestuia; doar sunt rude, iar medicul - Bosse făcu o vagă aluzie - ar trebui să-i fie chiar foarte îndatorat. Dar ofiţerul respinse sugestia: „Bestia nu vrea, declară. L-am luat deja aşa, de departe! Porcul de el mi-a ţinut o predică naţional-socialistă despre masa ereditară şi alte prostii de genul ăsta. Ca să vedeţi ce înseamnă recunoştinţa! În fond, l-am ajutat pe tipul ăsta să pună mâna pe cabinet!” Bosse nu constată nici urmă de ironie în ochii ofiţerului bine hrănit. „Cu dumneavoastră situaţia este alta”, declară acesta. „Rămâne totul între noi. Poate că ticălosul de cumnatul meu nu şi-ar ţine gura. Sau mă va şantaja tot restul vieţii.” „Puteţi şi dumneavoastră să-l şantajaţi din cauza intervenţiei interzise”, îndrăznise Bosse să răspundă. „Eu sunt un simplu soldat”, replică ofiţerul. „Nu mă pricep la aşa ceva. Cu dumneavoastră, doctore, este mai simplu. Cădem la învoială. Dumneavoastră nu aveţi

dreptul să practicaţi, eu nu am dreptul să cer un chiuretaj; deci nici unul nu riscă nimic. Fata vine aici în timpul nopţii; dimineaţa se întoarce acasă." „în ordine?"

„Nu!" spuse din uşă doamna Bosse, care trăsese, înfricoşată, cu urechea şi... auzise totul. Iar acum stătea în pragul uşii ca o stafie rătăcită, dar neînduplecată. Bosse sări în sus. „Lasă-mă!" spuse soţia. „Am auzit totul. Nu vei face nimic! Nimic, până nu obţii viza de ieşire din ţară. Iată preţul. Faceţi rost de ea" îi spuse ofiţerului. Acesta încercă să-i explice că nu depinde de el. Ea rămase pe poziţie. Îl ameninţă cu şantajul; îl va denunţa la superiorii săi. El râse. Cine o va crede? Depoziţie contra depoziţie. A lui împotriva ei, soţia unui evreu. Pardon, o ariană, întocmai ca el, ripostă soţia şi era pentru prima dată că recurgea în prezenţa lui Bosse la acest cuvânt ridicol. În al doilea rând, nu era o depoziţie contra celeilalte, ci una contra două. Fata era gravidă - o dovadă de netăgăduit. Bosse se zgâia la soţia sa; nu o văzuse niciodată atât de dezlănţuită. Se clătina pe picioare dar rezistă până la sfârşit, reuşind chiar să-l convingă pe ofiţer. Acesta încercă să o ducă de nas cu promisiuni; ea nu cedă. Mai întâi viza - apoi chiuretajul. Ceea ce părea aproape imposibil, se realiză până la urmă. Ofiţerul avea tot felul de relaţii; în plus, doamna Bosse garanta că va divorţa. Cele două amănunte avură un rezultat pozitiv. În haosul acestei birocraţii a terorii mai existau uneori şi oaze ascunse. Fata veni cam peste două săptămâni, în timpul nopţii. După ce totul se terminase, ofiţerul îi mărturisi lui Bosse că mai exista şi un al treilea motiv care îl făcuse să îl prefere pe el: avea mai multă încredere

într-un medic evreu decât în tâmpitul de cumnatu-său. Bosse se temu până la sfârşit că este vorba de o capcană. Ofiţerul îi dădu două sute de mărci onorariu. Bosse îi refuză. Ofiţerul i-i băgă cu sila în buzunar: „Doctore, o să mai ai nevoie de ei!” El o iubea sincer pe fata respectivă. Bosse devenise atât de suspicios şi ciudat încât nici nu-şi luă rămas bun de la soţia sa. Spera că în felul acesta va mitui destinul. Dacă şi-ar fi luat rămas bun, poate că nu ar fi reuşit să se strecoare peste graniţă. Dar reuşi. Mai întâi ajunse în Franţa. Apoi la Lisabona. Acum era în Philadelphia, lucra la un spital şi regreta că nu o sărutase pe nevastă-sa. Era un om sensibil şi nu putea să se împace cu ideea. O iubea mult pe soţia sa. Nu mai auzise nimic despre ea. Nici nu prea era posibil, căci la scurt timp după plecarea lui izbucnise războiul.

În faţa hotelului *Rausch* staţiona un Rolls Royce cu un şofer. Prezenţa lui se încadra tot atât de puţin în peisaj ca cea a unui lingou de aur într-un morman de cenuşă.

– Iată că a venit însoţitorul de care ai nevoie, l-am auzit pe Meukoff spunându-i cuiva din holul pluşat. Din păcate, eu nu am timp.

Maria Fiola îşi făcu apariţia ieşind din ungherul palmierului. Purta un costum colant de călărie, de culoare deschisă, şi părea foarte tânără:

– Rolls Royce-ul de afară vă aparţine? am întrebat-o.

Fata începu să râdă:

– Luat cu împrumut! Pentru fotografii în costume de sport. Cu împrumut, ca tot ceea ce ţine de mine: rochiile în care sunt fotografiată şi bijuteriile pe care

le port. Chiar şi acest costum de călărie! Nici măcar nu ştiu să călăresc. Nimic nu este veritabil la mine.

– Diadema Mariei Antoinette este autentică. Probabil că şi Rolls Royce-ul.

– Bine. Dar nu-mi aparţine nimic mie. Sunt o escroacă înzestrată cu lucruri autentice. Sună mai bine?

– Este mult mai periculos, am spus uitându-mă la ea.

– Maria caută un însoţitor, declară Meukoff. Dispune doar în seara asta de Rolls Royce. Mâine trebuie să îl dea înapoi. Nu vrei să cutreieri lumea, o seară, ca escroc?

– Asta o fac de ani mulţi. Dar nu în condiţii atât de luxoase. Ar fi ceva nou.

– Bine.

Am socotit repede în gând câţi bani am. Era suficient; chiar şi pentru Rolls Royce. Mai aveam la Silver şi comisionul care mi se cuvenea pentru covorul de rugăciune albastru.

– Unde vreţi să mâncăm? La *Voisin?*

Voisin era singurul restaurant bun pe care îl cunoşteam. Alexander Silver ne tratase acolo, pe fratele Arnold şi pe mine. Nu uitasem pateul de ficat de gâscă.

– La *Voisin* nu m-ar lăsa să intru, seara, îmbrăcată în acest costum de circ, replică Maria Fiola. De altfel, am mâncat deja. Şoferul de asemenea. Firma de articole de sport a pus la dispoziţie un mic bufet. Dar dumneavoastră? Există poate undeva, în oraş, noi puncte de desfacere ale inepuizabilului gulaş?

– Doar resturile unui tort. Şi câţiva castraveciori, şi o felie de pâine neagră. Foarte jalnic!

– Am putea lua cu noi castraveciorii. Şi pâinea. În maşină avem o sticlă de vodcă.

Meukoff ciuli urechile:

– Rusească?

– Cred că da, spuse Maria Fiola. Vino cu noi până la maşină, Vladimir Ivanovici. Ca să verifici personal. Ia şi un pahar mai mare.

Ne-am dus după ea. Era vodcă rusească. Maria Fiola . Îi umplu paharul lui Meukoff. Vodca era rece ca gheaţa. Rolls Royce-ul dispunea de un mic frigider. Meukoff luă, cu evlavie, o înghiţitură şi îşi ridică apoi ochii spre cer, ca un porumbel care bea apa.

– Doamne, ce cârpaci suntem în comparaţie cu asta!

– Disperarea artistului autentic la vederea originalului! am spus. Învaţă, Vladimir! Nu depune armele! *Subrowka* ta este cel puţin la fel de bună!

– Chiar mai bună, declară Maria cu o voce tandră.

Taina ei este că reprezintă o consolare pentru cei amărâţi.

Salute, Vladimir Ivanovici!

Am parcurs Fifth Avenue până la Central Park. Era foarte cald. Dinspre Grădina Zoologică răzbăteau răgetele leilor. Apa lacurilor era nemişcată, de parcă ar fi fost plumb.

– Mă aprind în costumul ăsta, spuse Maria Fiola. Apoi lăsă jos unul din storurile de la geamul care ne despărţea de şofer.

Şi ferestrele aveau storuri mobile. Acestea transformau maşina într-o cameră în care nu se vedea nimic de afară. Maria desfăcu o geantă.

– Trebuie să pun ceva mai uşor pe mine. Din fericire am aici rochia veche.

Îşi scoase mai întâi jacheta şi cizmele scurte, maro, din piele moale. Apoi începu să tragă de pantalonii de călărie. Nu avea prea mult loc, deşi fotoliile maşinii erau late, comode. Nu-i puteam fi de nici un folos. Şedeam liniştit în amurgul zumzăitor al umbrelor verzi care treceau pe lângă noi în parc şi inspiram parfumul care se răspândea în maşină în timp ce Maria se dezbrăca. O făcea cu multă dezinvoltură, gândindu-se, probabil, că la şedinţele de fotografiat o văzusem deja aproape dezbrăcată. Era adevărat, dar atunci eram înconjuraţi de oameni mulţi şi de lumină puternică. Acum însă şedeam unul lângă altul, în semiîntuneric, pe căldură, şi eram singuri.

– Ce bronzată sunteţi, am spus.

Fata dădu din cap:

– Nu sunt niciodată complet albă. Totdeauna stau pe undeva la soare. În California, sau Mexic, sau Florida.

Undeva găsesc totdeauna căldura care îmi place. Şi suntem mereu trimişi într-un loc sau altul ca să facem fotografii sau să prezentăm moda.

Vocea ei era mai joasă ca de obicei. Mi-a trecut prin minte că femeile vorbeau cu un anumit ton când erau goale şi cu altul când erau îmbrăcate. Maria Fiola îşi întinse picioarele lungi şi împături pantalonii de călărie, îi puse în geantă şi scoase din ea o rochie albă. Era foarte frumoasă: zveltă, dar nu i se vedeau oasele. Adică ceea ce francezii numesc *fausse maigre*[41]*.* O doream, dar n-am schiţat nici un gest de apropiere. Nu aveam o părere bună despre

41 Femeie slabă doar în aparenţă

violurile groteşti din automobile. În afară de aceasta, mai era şi şoferul.

Maria deschise fereastra fără să ridice storurile. Adierea de vânt dinspre lacuri pătrunse în maşină amestecându-se cu mirosul de parfum. Ea inspiră adânc.

– O clipă doar, spuse, şi îmbrac rochia. Vodca este în micul frigider. Găsiţi şi pahare.

– Prea cald pentru vodcă, am spus. Chiar şi pentru una rusească.

Maria deschise ochii:

– Cred că mai sunt pe acolo şi ceva sticle foarte mici cu şampanie. Maşina asta este foarte bine aprovizionată.

Bărbatul căruia îi aparţine are ceva de-a face cu politica externă. De acolo vodca. În Washington există o ambasadă rusă. Iar ruşii sunt aliaţii noştri. Daţi-mi, vă rog, un castravecior.

Am desfăcut hârtia de pergament şi i-am oferit pachetul. Nu purta sutien şi mi-am dat seama că nici nu era nevoie. Avea pe ea numai chiloţi de mătase. Nu părea nici transpirată. Doar rece şi foarte calmă.

– Ce bine! spuse, luând un castravecior. Şi acum o înghiţitură mică de vodcă. Un centimetru, nu mai mult.

Am găsit şi paharele. Erau din cristal foarte subţire. Individul căruia îi aparţinea maşina avea gust.

– Nu vreţi să beţi o vodcă? întrebă Maria.

Nu-mi imaginam că omul căruia îi aparţinea Rolls Royce-ul ar fi fost încântat să ştie că beau din rachiul lui.

– Mă simt ca un parazit, am explicat. Fără să vreau.

Maria râse. Şi râsul era mai voalat decât în timpul zilei, când era îmbrăcată.

– De ce să nu fiţi cu intenţie? Este mult mai plăcut.
– Da, aşa este. Mi-am turnat un pahar. *Salute!*
– *Salute,* Ludwig!

Maria Fiola îşi trase rochia peste cap şi încălţă nişte sandale albe. Apoi ridică storurile de la ferestre. Lumina crepusculară năvăli înăuntru. Soarele tocmai asfinţea. Ajunsesem în apropierea Muzeului Metropolitan. Văpaia roşietică umplu atât de surprinzător maşina încât m-am speriat. Muzeul, apusul glorios al soarelui - unde mai văzusem aşa ceva? Nu am vrut să admit, dar mi-am amintit de îndată. Făptura întunecată din faţa ferestrei, lumina orbitoare, oamenii leşinaţi de pe jos şi vocea indiferentă, cu accent saxon: „Daţi-i drumul mai departe - următorul!”

Am auzit-o pe Maria Fiola spunând ceva, dar n-am înţeles nimic. Un val de amintiri mă copleşi deodată, zbârnâind în capul meu ca un ferăstrău electric. Retrăiam din nou totul. Am luat, cu un gest mecanic, paharul şi l-am golit. Maria Fiola spuse iarăşi ceva. Am dat din cap întorcându-mă spre ea. Încă nu înţelegeam ce spune. M-am uitat, tulburat, drept înainte. Ea era undeva, foarte departe. Apoi făcu o mişcare cu paharul. Am ridicat sticla. Ea scutură din cap şi râse. Dintr-odată vocea deveni inteligibilă:

– Hai să coborâm, spuse. Este cartierul dumneavoastră. Yorkville.
– Da, am răspuns.

Eram bucuros să cobor. Maria vorbi ceva cu şoferul. M-am uitat în jur şi am respirat adânc. O stradă lată, case, cerul, aer.

– Unde suntem? am întrebat.
– Pe strada optzeci şi şase. În Germania.
– În Germania?

– În Yorkville. În cartierul german. N-aţi fost niciodată aici?

– Nu.

– Să mergem mai departe?

Am scuturat din cap. Maria mă privea cu coada ochiului. Nu-mi dădeam seama de ce mă adusese aici, dar m-am ferit să o întreb. Cu siguranţă că nu din intenţii nobile.

Deşi era latră, strada îmi aminti imediat de un oraş german urât, de mărime mijlocie. Cofetării, berării şi mezelarii de o parte şi de alta.

– Iată cafeneaua *Geiger,* spuse Maria. Renumită pentru prăjiturile ei. Germanii sunt mari amatori de prăjituri, nu-i aşa?

– Da, am spus. De prăjituri şi cârnaţi de tot felul. Întocmai cum italienii sunt amatori de paste făinoase. Nimic nu este mai uşor decât să facem generalizări simplificatoare, am adăugat amabil. Nu voiam să mă las antrenat într-o argumentaţie stupidă. Nu acum.

Am străbătut, în tăcere, cartierul. Atmosfera era apăsătoare. Aveam impresia că văd totul dublu, într-o manieră contorsionată. Auzeam vorbindu-se limba germană în jurul meu şi mă speriam de fiecare dată; aproape că mă aşteptam să văd *Gestapo-ul* stând la pândă după uşile prăvăliilor, atât de puternică era senzaţia care mă făcea să oscilez între siguranţă, ură şi teamă, de parcă aş fi fost un echilibrist lipsit de antrenament, obligat să înainteze, fără plasă de protecţie sub el, pe o sârmă întinsă între casele cu inscripţii germane. Aceste inscripţii îmi provocau şocuri, ca nişte lovituri. Erau în fond inofensive, dar nu pentru mine. Şi mai aveau şi un dublu sens, sumbru, întocmai ca oamenii care treceau pe lângă

mine, părând atât de inofensivi. În amintirea mea erau cu totul altfel.

– Cafeneaua *Hindenburg,* spuse Maria Fiola.

Mergea alături de mine cu paşii ei uşori, de manechin - atrăgătoare, îngrozitor de străină şi inaccesibilă. Părea să nu simtă mirosul îmbâcsit de oraş mic de provincie care aproape că mă sufoca - acest amestec de amabilitate, confort meschin lipsit de orice perspectivă şi supuşenie oarbă, care putea în orice clipă să degenereze în opusul ei.

– Ce pace aici! spuse Maria.

Cunoşteam pacea asta. În lagărele de concentrare, barăcile morţii aveau ferestre împodobite cu muşcate, iar duminicile cânta orchestra lagărului; în timp ce deţinuţii erau biciuiţi sau spânzuraţi încet. Nu degeaba se spunea că Himmler manifesta o dragoste plină de tandreţe faţă de iepuraşii săi de angora. Nu permitea niciodată să fie tăiaţi. În schimb, copiii evrei puteau să tot fie. Cu miile.

M-a cuprins un tremur uşor. Am simţit deodată că îmi va fi imposibil să mă întorc în Germania. Ştiam că este dorinţa mea supremă; dar nu reuşeam să mă gândesc la ceea ce va fi după aceea. Situaţia era următoarea: voiam să mă întorc, ca să-l caut pe ucigaşul tatălui meu; nu ca să trăiesc în continuare acolo. În acest moment am simţit că nici nu aş mai putea. N-aş scăpa niciodată de această viziune dublă: cea a micului burghez inofensiv şi cea a torţionarului prea supus. Îmi dădeam seama că nu-i voi mai putea separa niciodată unul de altul. Se întâmplase de prea multe ori. Şi nici nu mai voiam. În faţa mea se înălţa un zid abrupt, negru, peste care nu puteam trece. Zidul acesta era format din crimele care îmi sfâşiaseră viaţa. Era suficient să mă

gândesc la ele şi mă zbuciumam după aceea zile în şir. Viaţa nu mai putea continua dacă aceste crime nu erau răzbunate. Răzbunate, nu ispăşite. Anihilate prin moartea ucigaşului.

Aproape că uitasem de Maria Fiola. La un moment dat am observat-o iarăşi. Se oprise în faţa unui magazin de încălţăminte şi studia, cu ochi critici, vitrina - puţin aplecată înainte, ca un vânător la pândă şi atât de adâncită încât aveam impresia că şi ea uitase de mine. M-am simţit cuprins de un val de căldură, întocmai fiindcă eram atât de diferiţi încât nu ştiam nimic unul despre celălalt. Asta o făcea invulnerabilă şi preţioasă, conferindu-i o intimitate care nu putea niciodată degenera într-un familiarism vâscos. Îi dădea siguranţă şi îmi dădea şi mie siguranţă, deoarece vieţile noastre puteau evolua paralel fără a se împleti. Rămânea loc chiar şi pentru puţină fericire transparentă - fără ca aceasta să însemne o trădare sau să aibă atingere cu trecutul.

– Aţi găsit ceva? am întrebat-o.

Maria îşi ridică privirile:

– Sunt prea greoaie, îmi explică. Prea solide pentru mine. Dar dumneavoastră?

– Nimic, am răspuns. Nimic! Absolut nimic! Se uită la mine cu atenţie:

– Nu este bine ca omul să se întoarcă în trecut, nu-i aşa?

– Nu *poate* să se întoarcă, am spus. Ea începu să râdă:

– Asta îţi dă oarecare libertate, nu? Ca păsările miraculoase din basme, care au doar aripi, nu şi picioare.

Am dat din cap:

– De ce m-aţi adus aici?

– Întâmplarea, replică Maria Fiola în treacăt. Doar aţi fost de acord să coborâm din maşină.

Poate că a fost o întâmplare, mi-am zis; deşi nu credeam în asemenea întâmplări. Erai foarte tentat să compari pacea şi liniştea din această citadelă nazistă cu distrugerile din Florenţa. Fiecare dintre noi avea resentimente ascunse care abia aşteptau să izbucnească. Dar nu am răspuns nimic. Cât timp Maria tăcea, orice răspuns ar fi reprezentat o provocare inutilă şi o lovitură dată în gol.

Am ajuns la o cofetărie tixită. Din interior răzbătea muzică. Cântece populare germane. Am aruncat o privire înăuntru. Fiecare din aceşti oameni care consumau, cu priviri radioase, frişca şi specialităţi de Frankfurt, se putea transforma într-un vârcolac dispus să participe la execuţii dacă i se ordona să o facă, m-am gândit. Faptul că trăiau în America nu schimba cu nimic situaţia. Dimpotrivă - le exacerba patriotismul.

– Americanii sunt foarte generoşi, am spus. Nu bagă pe nimeni la închisoare.

– Ba da, pe japonezii din California, răspunse Maria. Şi emigranţii germani trebuie să fie acasă la ora opt seara şi nu au voie să circule decât pe o rază de opt kilometri. Am fost acolo. Apoi râse: Cei nevinovaţi trag totdeauna ponoasele.

– De cele mai multe ori.

Dintr-o cârciumă mare se auzi o fanfară. Marşuri germane. În vitrină am văzut sângerete[42]. Mă

42 Specie de mezeluri în componenţa cărora intră şi sânge de porc

aşteptam în fiecare clipă să aud şi marşul „Horst Wessel”.

– M-am săturat, am declarat.

– Şi eu, replică Maria Fiola. Pantofii de aici par să fie buni doar pentru marşuri, nu pentru dans.

– Mergem?

– Plecăm înapoi, în America, spuse Maria.

Ne oprisem la un restaurant din Central Park. În faţa noastră se întindeau gazoanele, un vânticel răcoros adia dinspre lac şi de departe se auzea zgomot de vâsle. Se lăsa seara, iar printre copaci atârnau deja umbrele albăstrui ale nopţii. Era linişte.

– Ce bronzată eşti, i-am spus Mariei.

– Mi-ai mai spus-o, în maşină.

– S-a întâmplat cu o sută de ani în urmă. Intre timp am fost în Germania şi am reuşit să scap iar de acolo. Ce bronzată eşti! Şi ce frumos îţi străluceşte părul în lumina asta! O lumină italienească. Lumina serii, la Fiesole.

– Ai fost acolo?

– Doar în apropiere. La Florenţa. La închisoare. Lumina era şi acolo tot aşa.

– Din ce cauză ai fost închis?

– Nu aveam acte asupra mea. Dar mi-au dat drumul în curând şi a trebuit să părăsesc ţara. Cunosc lumina asta şi din tablourile pictorilor italieni. Este misterioasă; o luminozitate formată din umbre colorate, strălucitoare. Aşa ca părul şi faţa ta în momentul acesta.

– Părul meu este zbârlit şi lipsit de strălucire când sunt nefericită, spuse Maria. Şi tenul se strică dacă rămân singură. Nu rezist mult timp în singurătate.

Când sunt singură nu mai sunt nimic. Doar o colecţie de însuşiri negative.

Chelnerul ne aduse o sticlă cu vin alb de Chile. Mă simţeam de parcă aş fi reuşit să scap de o primejdie mare. Frica stârnită, ura stârnită şi disperarea stârnită se aflau deodată undeva, departe - acolo unde voisem să le alung când avusesem senzaţia că m-ar putea distruge. La Yorkville mă atinseseră cu gurile însângerate ale amintirilor, dar simţeam că izbutisem să scap din ghearele lor. De multă vreme nu mă mai învăluise o linişte atât de profundă ca acum; mi se părea că nu există nimic mai important pe lumea asta decât păsările care ţopăiau pe masa noastră în căutarea fărâmiturilor, vinul auriu şi faţa pe care o vedeam lucind în semiîntunericul crepuscular. Am respirat adânc:

– Am scăpat!

– *Salutel* replică Maria Fiola. Şi eu!

Nu am întrebat-o de ce scăpase. Cu siguranţă însă că nu ne gândisem la acelaşi lucru.

– La Paris am văzut o dată, la Grand Guignol, o piesă într-un act, am început. Doi oameni se aflau în nacela unui balon. Unul din ei se uita în jos cu un ochean. Deodată se auzi o bubuitură puternică. Omul lăsă ocheanul din mână şi i se adresă însoţitoarei sale: „Tocmai a explodat” îi explică. „Pământul. Ce ne facem?”

– Începutul este promiţător, spuse Maria. Cum s-a terminat?

– Ca de obicei la Grand Guignol. Cu o catastrofă. Dar nu este obligatoriu să fie totdeauna aşa.

Maria râse:

– Doi oameni într-un balon. Fără pământ sub picioare, fără patrie. Ce se mai poate întâmpla din

moment ce deteşti singurătatea şi consideri că fericirea este o oglindă?

O oglindă nesfârşită care se reflectă tot mereu pe ea însăşi. *Salute,* Ludwig! Este foarte frumos să fii liber, dar numai dacă nu eşti singur. Găseşti cumva o contradicţie în asta?

– Nu. O fericire prudentă.

– Nu sună bine, nu-i aşa?

– Nu, am răspuns. Dar nici nu se realizează vreodată. Maria se uită la mine:

– Unde ai vrea să trăieşti după ce se vor fi terminat toate, după ce porţile vor fi iarăşi deschise?

Am stat mult pe gânduri:

– Nu ştiu, am spus în cele din urmă. Zău că nu ştiu.

13.

– Dar unde întârziaţi? mă întrebă Reginald Black.

Am arătat spre ceas. Era nouă şi zece minute.

– Birourile avocaţilor se deschid tot la ora nouă, am spus. A trebuit să achit o datorie.

– Datoriile se achită cu un cec. Este mai comod.

– Nu am încă un cont la bancă, am replicat. Am doar datorii.

Black mă surprindea. Nu mai era omul monden, îngrijit, manierat şi calm. Astăzi părea încordat, nervos, chiar dacă încerca să se controleze; şi expresia feţei se schimbase.

Dispăruse moliciunea uşor puhavă; chiar şi barba părea mai hirsută - nu asiriană, ci levantină. Un tigru pornit la vânătoare.

– Nu avem mult timp, îmi spuse. Trebuie să schimbăm aranjamentul unor tablouri. Veniţi cu mine!

Am intrat în încăperea cu cele două şevalete. Black aduse dintr-o cameră învecinată, care avea o uşă de oţel, două tablouri şi le puse pe şevalet.

– Spuneţi repede, fără să chibzuiţi, pe care l-aţi cumpăra? Repede!

Erau două tablouri de Degas; ambele cu dansatoare. Ambele neînrămate.

– Care? întrebă Black. Unul din ele. Care? Am arătat spre cel din stânga:

– Ăsta îmi place mai mult.

– Nu asta mă interesează. Ci pe care l-aţi cumpăra dacă aţi fi milionar?

– Tot pe cel din stânga.

– Pe care îl consideraţi mai valoros?

– Probabil pe celălalt. Este mai elaborat, nu atât de schiţat. Dar asta o ştiţi şi dumneavoastră mai bine decât mine, domnule Black.

– În acest caz nu. Mă interesează aprecierea naivă, spontană, a unei persoane neiniţiate. A unui client, adăugă surprinzându-mi privirea. Nu fiţi jignit! Cunosc şi eu foarte bine valoarea fiecărui tablou; dar clientul este totdeauna o mărime necunoscută. Mă înţelegeţi acum?

– Face şi asta parte din activitatea mea de aici? am întrebat.

Black râse, redevenind omul şarmant, uşor periculos, uşor dubios, ca până acum.

– De ce nu-i arătaţi clientului ambele tablouri? am întrebat.

Black îmi aruncă o privire amuzată:

– Ar fi o catastrofă, îmi explică. Nu s-ar putea decide şi nu ar cumpăra nici unul. Clientului i se arată cel mult trei, patru tablouri, dar nu ale aceluiaşi maestru ci ale unor pictori diferiţi. Dacă nu

se poate hotărî, îl laşi să plece şi nu îi mai arăţi, panicat, tot ce ai. Aştepţi până revine.

Tocmai după asta îl recunoşti pe adevăratul negustor de obiecte de artă: ştie să aştepte! Când clientul revine, îi spui că două dintre tablourile pe care le văzuse la prima vizită au fost vândute între timp; chiar dacă le mai ai. Sau că sunt la o expoziţie. Pe urmă îi arăţi încă o dată două sau trei dintre cele văzute deja şi, în plus, două, trei, cel mult patru tablouri noi. Poţi să-i spui că unul din tablouri se află acasă la alt client, care a vrut să-l vadă. Şi aşa ceva este de natură să mărească interesul clientului. Nimic nu este atât de tentant ca perspectiva de a cumpăra ceva de sub nasul altcuiva. Toată această operaţie se numeşte: să momeşti clientul.

Reginald Black trase din ţigară şi slobozi un rotocol de fum:

– Vedeţi, deci, că nu am vrut să vă jignesc adineaori; vreau mai degrabă să fac din dumneavoastră un bun negustor de obiecte de artă. Iar acum voi înrăma tablourile.

Legea numărul doi: nu-i arăta niciodată clientului un tablou neînrămat!

Am trecut în încăperea în care se găseau rame de toate mărimile.

– Nici măcar directorului unui muzeu! continuă Black. Cel mult unui alt negustor de obiecte de artă. Tablourile au nevoie de rame, întocmai ca femeile de rochii. Chiar şi van Gogh se gândea mereu la rame costisitoare. Dar n-a avut niciodată bani să le cumpere. Căci n-a reuşit să vândă nici un singur tablou. Ce ramă aţi alege pentru Degas?

– Poate aceasta.

Black îmi aruncă o privire aprobatoare.

– Nu-i rea. Dar vom lua totuşi alta... Apoi o introduse pe dansatoare într-o ramă barocă lată, bogat ornamentată.

– Ei? Ce ziceţi?

– Cam prea pompoasă pentru un tablou nefinisat, am spus.

Ambele tablouri purtau ştampila roşie cu numele atelierului Degas. Nu erau desenate de el însuşi, ci lucrări postume.

– Tocmai de aceea! replică Black. Rama trebuie să fie cât se poate de opulentă tocmai fiindcă tabloul nu este total finisat.

– Înţeleg. Rama acoperă.

– Ridică. Este atât de finisată, încât şi tabloul pare mai finisat decât este.

Black avea dreptate. Rama foarte valoroasă schimba aspectul tabloului. Acesta dobândea dintr-o dată strălucire. Puţin cam ostentativ-fudulă, dar tocmai acesta era scopul. Tabloul strălucea! Perspectivele nu se mai pierdeau în infinit - erau strunite de patrulaterul ramei şi aveau acum un sens. Ceea ce părea că se pierde difuz în spaţiu, era dintr-odată concentrat şi adunat. Ceea ce fusese întâmplător, devenise necesar; chiar şi punctele rămase nepictate făceau acum parte din ansamblu.

– Există negustori care se zgârcesc la rame. Negustori meschini. Îşi imaginează că clientul nu observă că i s-a băgat pe gât o oroare de gips presat şi aurit. Poate că nu observă direct şi imediat - dar tabloul arată mai sărăcăcios. Tablourile sunt nişte aristocraţi, spuse Black.

Apoi căută o ramă pentru al doilea Degas.

– Vreţi să prezentaţi totuşi două tablouri ale aceluiaşi maestru, contrar principiilor dumneavoastră? am întrebat.

Black zâmbi:

– Nu, dar vreau să am tabloul al doilea ca rezervă. Nu se ştie niciodată ce se întâmplă. Principiile trebuie să fie maleabile. Ce aţi zice de rama asta? Se potriveşte. Ludovic al XV-lea. O frumuseţe, nu-i aşa? Ridică valoarea tabloului cu cinci mii de dolari.

– Cât costă o ramă din epoca lui Ludovic al XV-lea?

– Astăzi? Cinci sute până la şapte sute de dolari. Blestematul ăsta de război este de vină. Nu mai primim nimic de peste ocean.

M-am uitat la Black. E şi ăsta un motiv să înjuri războiul, m-am gândit. Chiar un motiv foarte rezonabil.

Tablourile erau înrămate.

– Duceţi-l pe primul în cabinetul de alături, îmi spuse Black. Iar pe al doilea în dormitorul soţiei mele.

L-am privit uimit.

– Nu m-aţi înţeles greşit, repetă el: în dormitorul soţiei mele. Haideţi, vin şi eu.

Doamna Black avea un dormitor frumuşel, foarte feminin. Printre mobile, câteva desene şi pasteluri. Black se uită la ele cu o privire de mareşal:

– Scoateţi, vă rog, desenul de Renoir de acolo şi atârnaţi-l pe Degas în locul său. Pe Renoir dincolo, deasupra măsuţei de toaletă. Desenul de Berthe Morisot îl îndepărtăm deocamdată. Perdeaua din dreapta o tragem pe jumătate - aşa, lumina este acum bună.

Avea dreptate. Tonul auriu al perdelei pe jumătate trase conferea tabloului căldură şi dulceaţă.

– Strategia, spuse Black, înseamnă jumătate din reuşită când vrei să vinzi. Nu degeaba clientul încearcă să ne ia prin surprindere venind la orele dimineţii, cu lumină mai crudă, când tablourile par mai ieftine. Dar ne-am înarmat şi noi în mod corespunzător.

Apoi continuă să mă instruiască în domeniul strategiei negustorului de obiecte de artă. Urma să aduc, unul după altul, în camera cu şevalete, tablourile pe care voia să le prezinte. La al patrulea sau al cincilea tablou, îmi va spune să-l aduc pe al doilea Degas din cabinet. Eu va trebui să-i amintesc că tabloul este în dormitorul doamnei Black.

– Vorbiţi franţuzeşte cât doriţi, îmi spuse. Dar când vă întreb de tabloul acela, să-mi răspundeţi pe englezeşte, ca să înţeleagă şi clientul.

Am auzit soneria.

– El este, spuse Black înaripat. Aşteptaţi aici, sus, până sun după dumneavoastră.

Am intrat în cabinetul în care tablourile stăteau pe suporturile lor, şi m-am aşezat. Black coborî, cu paşi elastici, să-şi întâmpine vizitatorul. Cabinetul era prevăzut cu o ferestruică cu geam opalin şi zăbrele solide. Aveam senzaţia că mă aflu în celula unei închisori, unde, pentru variaţie, erau depozitate şi tablouri în valoare de câteva sute de mii de dolari. Sticla lăptoasă îmi amintea de o celulă din Elveţia în care fusesem la un moment dat închis timp de patrusprezece zile din cauza unei şederi ilegale, fără acte personale - infracţiunea uzuală a emigranţilor. Celula fusese tot atât de curată şi ordonată, şi aş fi rămas bucuros mai mult de patrusprezece zile acolo

- mâncarea era bună, celula încălzită; dar după două săptămâni am fost dus, într-o noapte vijelioasă, la Annemasse, la graniţa franceză, mi s-a dat o ţigaretă şi un brânci uşor în spate: „Marş în Franţa! Şi să nu te mai prind niciodată în Elveţia!”

Cred că aţipisem. Am auzit deodată soneria. Am intrat la Black. În cameră era un bărbat masiv, cu urechi mari, roşii, şi ochi mici.

– *Monsieur* Sommer, ganguri Black, aduceţi, vă rog, peisajul Sisley, acela în culori luminoase.

Am adus peisajul şi l-am pus pe şevalet. Black tăcu câtva timp, contemplând, prin fereastră, norii de pe cer.

– Vă place? întrebă apoi plictisit. Un Sisley din cea mai bună perioadă de creaţie. O inundaţie... ceea ce îşi doreşte fiecare.

– Prostii! spuse clientul cu o voce şi mai plictisită decât Black.

– Este şi asta o critică, replică acesta zâmbind sarcastic. *Monsieur* Sommer, îmi spuse apoi pe franţuzeşte, luaţi de aici tabloul ăsta splendid de Sisley.

Am aşteptat o clipă să văd ce îmi va cere Black să mai aduc... Deoarece nu zise nimic, am ieşit cu tabloul de Sisley, dar am mai apucat să-l aud spunând:

– Nu sunteţi azi în dispoziţie adecvată, domnule Cooper. Să amânăm pe altă dată.

Şmecher, m-am gândit revenind în lumina lăptoasă a cabinetului. Acum va trebui Cooper să ia iniţiativa. La câtva timp după aceea am fost iarăşi chemat înăuntru şi i-am găsit pe cei doi fumând din ţigările rezervate pentru clienţi; *Partagas,* am constatat, în

timp ce aduceam, rând pe rând, celelalte tablouri. Apoi mi-am rostit replica:

– Acest Degas nu este aici, domnule Black.

– Dar fireşte că este aici. Nu l-a furat nimeni!

M-am apropiat de el, m-am aplecat şi am şoptit aşa ca să audă şi clientul:

– Tabloul este sus, în camera doamnei Black...

– Unde?

Am repetat, în engleză, că tabloul era sus, în dormitorul doamnei Black. Black se lovi cu palma peste frunte:

– Ah, da, aşa este. Uitasem. Aniversarea căsătoriei noastre... ei bine, în acest caz nu este posibil...

L-am admirat fără rezerve; îi lăsă din nou lui Cooper iniţiativa. Nu îmi spuse să aduc, cu toate acestea, tabloul jos; şi nici nu afirmă că tabloul îi aparţine soţiei. Pur şi simplu, lăsă tema în suspensie, aşteptând.

M-am întors şi eu în iatacul meu şi m-am pus pe aşteptat. Aveam senzaţia că Black ţine de undiţă un rechin şi n-aveam de unde să ştiu dacă nu cumva rechinul îl va înghiţi pe Black; în orice caz, poziţia lui Black era mai avantajoasă. Rechinul nu putea decât să scape din undiţă şi să fugă; era exclus ca Black să vândă la un preţ prea mic. Rechinul făcea tentative interesante. Deoarece uşa rămăsese uşor întredeschisă, auzeam că discuţia se axase pe probleme economice şi pe război. Rechinul făcea profeţii sumbre, invocând: crah la bursă, datorii, noi cheltuieli, noi bătălii, crize şi chiar pericolul comunismului. Toate se vor devaloriza. Doar banii peşin îşi vor păstra valoarea. Apoi aduse vorba despre criza catastrofală de la începutul anilor treizeci. Cel ce dispusese atunci de bani peşin,

fusese un fel de rege, putând cumpăra orice la jumătate de preţ - nici vorbă! - la o treime, la un sfert, la o zecime de preţ. Chiar şi tablouri. Tocmai tablouri. După care rechinul adăugă gânditor:

– Iar obiecte de lux, ca mobile, covoare şi tablouri, chiar la un preţ cu cincizeci de ori mai mic!

Black îi oferi, impasibil, un coniac de cea mai bună calitate:

– Mai târziu preţul acesta a crescut iarăşi, spuse. În schimb s-au devalorizat banii. Ştiţi şi dumneavoastră că valoarea banului a scăzut azi la mai puţin de jumătate faţă de atunci. Şi nu a urcat iar. În schimb, valoarea tablourilor a crescut de patru ori. Black afişă un surâs blând, fals: Da, da, inflaţia! A început cu două mii de ani în urmă şi continuă, continuă... Valoarea obiectelor creşte, a banului scade. Asta este situaţia.

– Tocmai de aceea n-ar trebui să vindeţi nimic, pară rechinul lovitura, cu un răget voios.

– De-ar fi posibil! oftă Black liniştit. Oricum, încerc să vând cât mai puţin. Dar mai sunt şi impozitele. Şi ai nevoie şi de un fond de rulment. Întrebaţi-i pe clienţii mei. Faţă de ei sunt un adevărat binefăcător. Nu demult am răscumpărat, la preţ dublu, o dansatoare a lui Degas, pe care o vândusem cu cinci ani înainte.

– De la cine, întrebă rechinul?

– Fireşte că nu pot să vă divulg numele persoanei. V-ar conveni cumva să bat gura şi să spun şi altora la ce preţ cumpăraţi dumneavoastră ceva de la mine? Sau la ce preţ vindeţi poate mai târziu?

– De ce nu? rechinul nu se lăsă luat de pe picioare.

– În schimb altora nu le convine deloc. Or, eu trebuie să mă orientez după ei.

Black făcu o mişcare de parcă ar fi vrut să se scoale de pe scaun.

– Îmi pare rău că nu aţi găsit azi nimic care să vă placă, domnule Cooper. Ei, poate cu altă ocazie. Bineînţeles, preţurile nu le pot îngheţa pentru multă vreme, asta înţelegeţi şi dumneavoastră.

Şi rechinul se ridică:

– Parcă mai aveaţi un Degas pe care voiaţi să mi-l arătaţi, spuse în treacăt.

– Ah, acela care este în dormitorul soţiei mele? Black ezită.

Am auzit soneria şi am intrat:

– Soţia mea este în camera ei?

– A ieşit în oraş cu o jumătate de oră înainte.

– Atunci aduceţi, vă rog, jos tabloul de Degas de lângă oglindă.

– Va dura puţin, domnule Black, am spus. Când l-am atârnat a trebuit să montez un diblu de lemn, deoarece peretele nu era destul de solid. Tabloul este înşurubat de diblu. Dacă vreţi să aşteptaţi câteva minute...

– Lăsaţi, replică Black. Mergem mai bine noi până sus. Ce spuneţi, domnule Cooper?

– Din partea mea...

M-am ghemuit iarăşi, ca Fafher, printre comorile Rinului. Cei doi coborâră după câtva timp şi am fost trimis să demontez tabloul şi să-l aduc jos. Deoarece nu aveam ce demonta, am aşteptat să treacă puţin timp. Prin fereastra din spate, care dădea spre curte, am zărit-o pe doamna Black în fereastra bucătăriei. Ea făcu un gest interogativ. Am scuturat tare din cap; pericolul nu trecuse încă; doamna Black trebuia să mai rămână în bucătărie.

Am dus tabloul în camera de velur cenuşiu, unde erau şevaletele şi apoi m-am retras. Nu mai puteam intercepta nici un crâmpei din conversaţie; Black închisese uşa de legătură. Mi-ar fi plăcut să aud cu câtă subtilitate va spune că tabloul este un cadou la aniversarea a zece ani de căsătorie şi că soţia sa ar dori să-l păstreze; dar eram sigur că o va face în aşa fel încât rechinul să nu devină bănuitor.

A mai durat aproximativ o jumătate de oră; după care Black intră la mine şi mă eliberă din detenţia de lux.

– Nu mai trebuie să-l atârnăm înapoi pe Degas, spuse. Mâine i-l duceţi domnului Cooper.

– Vă felicit!

Black făcu o grimasă.

– Câte nu trebuie să faci! Şi, în fond, peste doi ani, *el* va râde pe înfundate, în aşa măsură va creşte valoarea tablourilor.

Am repetat întrebarea pusă de Cooper:

– În cazul acesta, de ce vindeţi?

– Fiindcă nu mă pot opri. Negoţul mă atrage. Sunt o fire de jucător. Dar în ziua de astăzi nu mai există adversari adevăraţi. În realitate, eu joc împotriva mea. De altfel, povestea cu diblul nu a fost rea. Faceţi progrese!

Seara m-am dus la Jessie Stein. Am găsit-o cu ochii plânşi şi foarte abătută. Era înconjurată de câţiva prieteni, care încercau să o remonteze.

– Pot reveni mâine, dacă deranjez astăzi, am spus. Voiam doar să mulţumesc...

– Pentru ce?

Jessie îmi aruncă o privire confuză.

– Pentru intervenţia de la avocat, am spus. Şi pentru că l-ai trimis pe Brandt la el. Permisul meu de şedere a fost prelungit cu încă două luni.

Jessie izbucni în lacrimi.

– Dar ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe actorul Rabinowitz care o luase pe Jessie în braţe, încercând să o liniştească.

– Nu ştiţi? şopti Lipschütz. A murit Teller. Alaltăieri.

Rabinowitz îmi făcu semn să nu mai pun întrebări. O conduse pe Jessie la o canapea, apoi reveni. Juca roluri de nazişti brutali, în filme mici; în realitate era un om foarte blând.

– Teller s-a spânzurat, îmi spuse. L-a găsit Lipschütz.

Trebuie să fi murit cu una sau două zile înainte. În camera sa. Atârna de lustră. Toate luminile erau aprinse, chiar şi lustra. Poate că nu voia să moară singur pe întuneric.

Probabil că s-a spânzurat în timpul nopţii.

Am vrut să plec.

– Rămâneţi, îmi spuse Rabinowitz. Cu cât este înconjurată de oameni mai mulţi, cu atât mai bine pentru ea.

Nu suportă să fie singură.

Aerul din cameră era îmbâcsit şi zăpuşitor. Jessie nu voia să deschidă nici o fereastră; dintr-o superstiţie arhaică, enigmatică, credea că răposatul are de suferit dacă tristeţea se volatilizează în aer. Auzisem, cu mulţi ani în urmă, că, în caz de deces, ferestrele trebuie deschise pentru a pune în libertate sufletul care rătăceşte prin cameră; nu să le închizi pentru a adăposti tristeţea, în timp ce decedatul se află deja la un *Funeral Home.*

– Sunt o proastă! spuse Jessie suflându-şi cu putere nasul. Ar trebui să mă calmez. Apoi se ridică: vă fac o cafea. Sau poate doriţi altceva?

– Nimic, Jessie. Chiar nimic.

– Ba da. Vă fac o cafea.

Apoi dispăru în bucătărie, în rochia ei şifonată, foşnitoare.

– Se ştie care a fost motivul? l-am întrebat pe Rabinowitz.

– Ai nevoie de un motiv special?

Mi-am amintit de teoria lui Robert Hirsch despre cezurile duble şi întreite din viaţă şi despre dezrădăcinaţii care devin foarte vulnerabili tocmai când aceste cezuri se suprapun.

– Nu, am răspuns.

– Nu era chiar sărac lipit; nu putea să fie. Şi nu era nici bolnav; Lipschütz îl văzuse cu vreo două săptămâni înainte.

– Putea lucra?

– Scria tot timpul. Dar nu reuşea să publice. În ultimii zece ani nu a publicat absolut nimic, spuse Lipschütz. Aşa se întâmplă cu mulţi. Nu se poate ca ăsta să fi fost motivul.

– A lăsat ceva? Vreo scrisoare?

– Nimic. L-am găsit atârnând de lustră, cu o faţă vânătă şi o limbă groasă ieşită din gură, iar muştele se plimbau pe ochii săi deschişi. Arăta deja îngrozitor. În zilele astea toride merge repede. Ochii... Lipschütz se scuturã. Partea proastă este că Jessie vrea neapărat să-l mai vadă o dată.

– Unde este acum?

– La o morgă; aici se numesc *Funeral Home.* Casă de înmormântări. Ce groaznic sună! Cadavrele sunt aranjate şi puse la punct. Aţi fost vreodată într-un

asemenea stabiliment? Să nici nu mergeţi. Americanii sunt un popor tânăr; nu acceptă moartea. Decedaţii sunt fardaţi şi machiaţi, de parcă ar fi doar adormiţi. Mulţi sunt îmbălsămaţi.

– Dacă va fi machiat, Jessie poate... am început.

– Aşa am crezut şi noi; dar în cazul lui Teller nu prea se mai poate masca nimic. Nici cu tot fardul din lume. Şi costă enorm de mult. Este foarte costisitor să mori în America.

– Nu numai în America, spuse Lipschütz.

– În schimb, în Germania nu, am spus.

– În America este foarte costisitor. Am fost deja la o întreprindere de pompe funebre mai ieftină. Costă, cu toate acestea, mai multe sute de dolari, chiar la cheltuieli minime.

– Dacă Teller i-ar fi avut, poate că ar fi încă în viaţă, declară Lipschütz.

– Poate.

Am observat că aranjamentul fotografiilor din camera lui Jessie era deja schimbat. Fotografia lui Teller nu se mai găsea printre cei vii. Nu avea încă un chenar negru ca cele ale morţilor, înşiruite pe partea cealaltă; îşi avea încă vechea ramă aurită, dar Jessie o înconjurase cu o panglică de tul negru. Teller zâmbea în fotografie, arătând cu cincisprezece ani mai tânăr. Era o poză din tinereţe şi nu aveai ce să obiectezi; nici contra ei, nici contra panglicii negre. Aceasta şi durerea sinceră nu erau incompatibile una cu alta.

Jessie aduse o tavă cu ceşti şi turnă în ele cafea dintr-o cafetieră de porţelan înflorat.

– Iată şi zahăr şi lapte, spuse.

Se serviră cu toţii. Eu de asemenea.

– Ceremonia funerară are loc mâine, îmi spuse. Vii?

– Dacă pot.

– Trebuie să vină toate cunoştinţele sale, replică Jessie cu o voce stridentă, agitându-se iarăşi. Mâine la unu şi jumătate. A fost programată la această oră tocmai ca să poată veni toată lumea.

– Vin, Jessie. Fireşte. Unde are loc?

Lipschütz preciza adresa: *Ashers Funeral Home,* pe strada a patrusprezecea.

– Unde va fi înmormântat? întrebă Rabinowitz.

– Nu va fi înmormântat. Va fi incinerat. Crematoriul este mai ieftin.

– Ce? am exclamat.

– Va fi ars.

– Ars? am întrebat gândindu-mă, concomitent, la o mulţime de lucruri.

– Da, *Funeral Home* se ocupă de asta.

Jessie veni la noi:

– Zace acum acolo, singur de tot, printre oameni străini, se plânse. Cel puţin, de ar fi fost pus pe catafalc la noi, în mijlocul prietenilor, până la înhumare. Apoi mi se no adresă mie: Ce-ai mai vrut să întrebi? Cine a avansat banii pentru tine? Tannenbaum.

– Tannenbaum-Smith?

– Da. Cine altcineva? El este capitalistul nostru. El finanţează şi înmormântarea lui Teller. Deci vii sigur mâine?

– Sigur, am confirmat. Nu aveam ce altceva să spun.

Rabinowitz mă conduse până la uşă:

– Trebuie să o amăgim cumva pe Jessie, îmi şopti. Nu are voie să-l mai vadă pe Teller. Adică ceea ce a rămas din el. Fiind vorba de sinucidere a mai avut loc şi o autopsie. Dar Jessie habar nu are. Ştiţi doar

cu câtă vehementţă obişnuieşte să-şi impună voinţa. Bine că a adus cafeaua. Lipschütz a strecurat un somnifer în ceaşca ei. Ea nu a observat nimic. De aceea am băut cu toţii cafeaua şi am lăudat-o. Jessie nu rezistă la laude; altfel nu ar fi băut şi ea. Am încercat să-i oferim ceva calmante. Dar nu a vrut să accepte; crede că ar fi o trădare la adresa lui Teller. Întocmai ca povestea cu fereastra închisă. Poate reuşim să-i punem şi diseară o tabletă în mâncare. Mâine dimineaţă va fi foarte greu să o reţinem. Veniţi într-adevăr?

– Da. La *Funeral Home.* Cum ajunge Teller la crematoriu? Acesta se găseşte la *Funeral Home?*

– Nu cred. Dar de asta se ocupă *Funeral Home.* De ce?

– Ce tot complotaţi acolo? strigă Jessie din cameră.

– Nu are încredere, şopti Rabinowitz. Noapte bună!

– Noapte bună!

El traversă vestibulul semiîntunecat, pe care vedeai fotografii ale Cafenelei Romane din Berlin şi intră în camera neaerisită. Am ieşit în stradă; gălăgia ei nepăsătoare mi se părea un adevărat balsam. Crematorii, m-am gândit. Şi în America! Nu scapi nicăieri de ele.

Am sărit, cu o mişcare bruscă, din pat. Nu mi-am dat, din prima clipă, seama că visasem şi am aprins repede lumina ca să mă trezesc. Nu era unul din visele obişnuite ale emigranţilor, aşa cum le aveam şi eu de multe ori - şi anume că trebuie să fugi de S.S. fiindcă te-ai încumetat să treci graniţa, iar torţionarii sunt acum pe urmele tale. Şi din asemenea vise te trezeai de multe ori ţipând; dar erau vise normale, cauzate de disperarea că, din propria ta prostie, ai căzut iar în mrejele lor. În astfel

de cazuri, te întindeai în pat, te uitai pe fereastră, vedeai noaptea roşietică a oraşului şi înţelegeai că eşti în siguranţă.

Visul acesta fusese altfel, mai neclar, fragmentat, vâscos, întunecat ca smoala, fără început şi fără sfârşit. Apăruse Sibylle, cerând în tăcere ajutor, încercasem să ajung până la ea, dar nu mă ţinuseră genunchii, mă cufundam într-un amestec cleios de catran, nămol şi sânge închegat, îi vedeam ochii măriţi de spaimă, îndreptaţi spre mine; ţipau fără cuvinte: Fugi! Fugi! şi apoi: Ajutor! Ajutor! Vedeam abisul negru al gurii ei căscate, masa lipicioasă urca încet până la această gură şi deodată nu mai era Sibylle ci soţia lui Siegfried Rosenthal, o voce ascuţită, cu un insuportabil accent saxon dădu un ordin şi apăru o siluetă profilată pe un magnific apus de soare, miros dulceag de sânge, flăcări care ieşeau dintr-un horn şi putoarea greţoasă de carne arsă, o mână se mişca încet de tot pe pământ, cineva o călca în picioare, şi apoi un ţipăt care părea să vină de pretutindeni şi al cărui ecou îmi răsuna încă în urechi.

În Europa visasem destul de rar. Duceam o luptă continuă pentru supravieţuire, fiind ameninţat la tot pasul de pericole. Când te afli în pericol nu ai timp să meditezi, iar visele îţi subminează rezistenţa; iată de ce instinctul vital primitiv împiedică apariţia lor. După aceea, în timpul călătoriei pe ocean, amintirile începuseră să se estompeze şi crezusem că vâjâitul continuu al apelor mă va face să scap şi de vise, aşa cum vaporul camuflat în care călătoream reuşise să scape fofilându-se, ca o stafie, printre submarine. Avusesem doar visele obişnuite ale transfugilor - acum ştiam însă că nu scăpasem de nimic, deşi

încercasem, fiindcă nu voiam ca ele să mă distrugă înainte de a mă fi răzbunat. Ştiam că nu le puteam controla, oricât de mare efort aş fi depus; ştiam că amintirile mele pătrunseseră în somn şi în vise, în acea lume amăgitoare, supusă în fiecare noapte altor legi şi fundamente fantomatice, care în timpul zilei se destrămau din nou. Visele, însă, nu dispăreau.

M-am uitat pe fereastră. Luna urcase deasupra coamei acoperişului. Undeva mieuna o pisică. În tomberoanele cu gunoi se auzeau foşnete. La o fereastră de peste drum se aprinse lumina, apoi se stinse iar. Mi-era teamă să readorm. Nu voiam nici să-i telefonez lui Robert Hirsch; era prea târziu şi, de altfel, nu mă putea ajuta cu nimic. Trebuia să depăşesc singur criza.

M-am sculat şi m-am îmbrăcat. Mă gândeam să cutreier oraşul, până cădeam de pe picioare de oboseală. Deşi ar fi fost vorba doar de o eschivă. Nu era prima dată că recurgeam la aşa ceva. În tendinţa nemărturisită de a-mi găsi un echilibru interior, de a găsi ceva de care să mă sprijin şi care să-mi aducă uitarea, idealizasem în asemenea măsură aceste plimbări, de parcă zgârie-norii scânteietori nu ar fi fost edificaţi pe o bază sumbră de lăcomie, criminalitate, exploatare şi egoism, de parcă districtele mizeriei nu ar face parte organică din acelaşi oraş. Îmi construisem această imagine ideală a oraşului ca o contrapondere faţă de anii însângeraţi ai trecutului european pe care voiam să-i alung din amintire. Ştiam foarte bine că nu corespundea realităţii; întocmai ca peste tot, criminalitatea făcea şi ea parte din aceste cetăţi ale lui Parsifal.

Am coborât în hol. Speram să-l găsesc pe Meukoff. Voiam să-i cer nişte somnifere. Chiar dacă mă ambiţionam să-mi rezolv problemele cu forţe proprii, ar fi fost absurd să dispreţuiesc, în momente de criză acută, adjuvantele chimice oferite de epoca noastră.

Holul pluşat era slab luminat.

– Vodcă sau pastile de Seconal? întrebă Meukoff, care se aşezase împreună cu *Contessa* în spatele palmierilor. Sau eşti dornic de societate? Să zgâlţâim puţin fundamentele existenţei? Sau teama oricărei creaturi?

Contessa coborâse învăluită în şalurile ei.

– De ţi-ai putea da seama! spuse. Cred că mai întâi vrei societate; apoi o vodcă; apoi Seconal; apoi toate la un loc... şi în cele din urmă zburătăceşti peste tot ca o găină fără cap şi nu mai ştii nici tu ce vrei.

Meukoff îşi căscă ochii de papagal:

– Şi atunci o iei de la capăt, replică. Toate se învârtesc în cerc, *Contessa.*

– Credeţi? Chiar şi banii? La recepţie se auzi o sonerie.

– Probabil Raoul, oftă Meukoff. Agitată noapte! Apoi se ridică şi ieşi. *Contessa* mă privi cu faţa ei de pasăre în care ochii scânteiau albaştri ca nişte safire pe o mătase sifonată.

– Banii nu se mai întorc, şopti. Se scurg fără cale de întoarcere. Sper să mor înainte de a se fi epuizat complet.

Nu aş vrea să crap la un azil de bătrâni pentru sărăntoci.

Zâmbi jalnic: Fac şi eu ce pot, ca să meargă mai repede. Dintr-unul din şaluri ieşi la iveală gâtul unei

sticle de vodcă dar dispăru imediat, fără să fie vizibile şi degetele care o mânuiau. Plângeţi uneori? mă întrebă apoi. Cei ce sunt în stare să plângă se calmează. Plânsul epuizează. După care se înfiripă un sentiment deprimant de pace. Dar nu eşti totdeauna în stare să plângi. Perioada plânsului trece în curând. De abia mai târziu îţi dai seama cât de bine ţi-a picat. Urmează teama, starea de abulie şi disperarea. Doar amintirile te mai ţin atunci în viaţă.

M-am uitat la faţa albă ca ceara, asemănătoare mătăsii uzate. Oare ce tot vorbea? Pentru mine, cel puţin, era chiar invers.

– Ce-aţi vrut să spuneţi cu asta? Am întrebat-o.

Expresia *Contessei* se învioră puţin:

– Amintirile, repetă. Sunt încă vii. Sunt calde şi luminoase, pline de tinereţe şi de viaţă.

– Chiar şi amintirile despre cei morţi?

– Da, replică făptura gracilă din faţa mea după o mică pauză. Dacă ar mai fi în viaţă, nu s-ar fi transformat în amintiri.

Nu am pus alte întrebări.

– Amintirile te menţin în viaţă, adăugă încet. Trăiesc cât timp trăieşti şi tu. În rest? Le vezi seara, în umbră, cum te imploră: Rămâi! Nu ne ucide! Nu te mai avem decât pe tine! Eşti disperat şi atât de obosit şi ai vrea să se termine totul; dar ele sunt şi mai obosite, şi mai disperate şi te imploră mereu: Nu ne ucide! Invocă-ne şi venim imediat, la semnalul ceasului cu muzicuţă. Auzi râsetele cristaline? Vezi reverenţele? Vezi dansul? Iată toate figurile iubite, au înviat, sunt ceva mai palide, dar te înconjoară şi te imploră: Nu ne ucide! Nu trăim decât pentru tine! Poţi spune *nu?* Dar poţi suporta

aşa ceva? Ah, se lamenta *Contessa* deodată. Nu vreau să ajung la azil, la un loc cu atâţia alţii... epave care respiră, încă... Meukoff reapăru:

– Toţi eroii ăştia, spuse. Unde au rămas? Vântul nu-i cunoaşte, iarba creşte. Apoi îşi ridică paharul cu vodcă: Tu nu? mă întrebă.

– Nu.

– Lui durerea îi stă în gât, ca o găluşcă, îi spuse Meukoff *Contessei.* În cazul nostru, s-a transformat deja în ţărână care se adună la picioare, apoi urcă până la inimă şi o îngroapă. Se poate trăi şi fără inimă. Nu-i aşa, *Contessa?*

– Sunt doar vorbe, Vladimir Ivanovici. Dumitale îţi plac vorbele. Eşti un poet. S-ar putea să fie posibil. Dar la ce? *Contessa* se ridică: Două pentru noaptea asta, Vladimir? Noapte bună, *monsieur* Sommer. Ce nume frumos! în copilărie am învăţat şi puţină germană. Şi vise plăcute!

Meukoff o conduse pe bătrâna delicată până la scări. M-am uitat la flaconaşul din care scosese două pastile pentru *Contessa.* Erau somnifere.

– Dă-mi şi mie două, l-am rugat când s-a întors. De ce îţi cere tot câte două? l-am întrebat. Nu poate să ţină un flacon întreg în noptieră?

– Nu are curajul. Îi este teamă că într-o noapte le înghite pe toate.

– În ciuda amintirilor?

– Nu din cauza amintirilor. Îi este frică de sărăcie. Vrea să trăiască până îi este dat. Dar se teme de crize imprevizibile de deznădejde. Iată de ce este precaută. A trebuit însă să-i promit că îi voi face rost de un flacon mare atunci când mi-l va cere. Deocamdată mai are un pic de timp.

– Şi o vei face?

Meukoff mă privi cu ochii lui lipsiţi de pleoape:

– Tu nu ai face-o?

Apoi îşi desfăcu palma uriaşă. Ţinea în ea un inel mic cu montură antică şi cu un rubin.

– Trebuie să-l vândă. Piatra nu este mare, dar uită-te puţin la ea.

– Nu mă pricep.

– Este un rubin stelar. Foarte rar.

M-am uitat încă o dată la inel. Rubinul era de un roşu foarte transparent, iar dacă îl ţineai în lumină, vedeai în el o stea în şase colţuri mici.

– M-aş bucura să-l pot cumpăra, am spus deodată.

– La ce? întrebă Meukoff râzând.

– Doar aşa, am replicat. Fiindcă este ceva ce nu-i făcut de mâna omului. Ceva pur şi incoruptibil. Nu pentru Maria Fiola, cum îţi imaginezi. În afară de aceasta, ea poartă smaralde, mari cât o unghie, montate în diademele împărăteselor. Ce s-a ales de toate suveranele? am citat. Tu ai scris asta? *Contessa* zicea că eşti poet. Ai fost vreodată?

Meukoff scutură din cap:

– Ce s-a ales de toate meseriile? În primii douăzeci de ani ruşii vorbeau mereu despre ceea ce fuseseră odinioară şi cu această ocazie debitau minciuni gogonate.

Tot mai gogonate pe măsură ce treceau anii. Apoi au renunţat încetul cu încetul la acest subiect. Până l-au uitat.

Tu eşti un emigrant foarte tânăr şi suferi încă de toate tarele profesiunii tale. Eşti încă ahtiat de răzbunare;

crezi că răzbunarea înseamnă dreptate şi nu egoism şi o colosală supraapreciere a propriei persoane. Strigătele noastre de răzbunare! îmi

amintesc de ele. Unde au rămas? Vântul adie dar nu le ştie. Iar iarba creşte, creşte şi tot creşte...

– Nu aţi avut ocazia, am spus.

– Am avut, măi învăţăcelule! Te afli de-abia pe prima treaptă care duce spre cetăţenia universală. Dar ce voiai de la mine? Doar nu ai coborât din cameră fără nici un motiv?

– Acelaşi lucru ca şi *Contessa.* Două somnifere.

– Nu flaconul întreg?

– Nu, am spus. Încă nu. Nu în America.

14.

Reginald Black mă trimise la Cooper, cel care îl cumpărase pe Degas, ca să fixez tabloul pe perete.

– Vă va interesa casa, îmi spuse Black. Vă vor interesa şi altele. Luaţi un taxi; cadrul dansatoarei este fragil şi autentic.

Cooper locuia într-o clădire de pe Park Avenue la etajul al nouălea. Era o locuinţă duplex, a cărei parte superioară consta dintr-o grădină pe acoperiş.

Mă aşteptam să-mi deschidă un valet, dar Cooper mă întâmpină personal la uşă, fără haină pe el.

– Poftiţi înăuntru, îmi spuse cu un ton jovial. Vom căuta, fără pripă, un loc potrivit pentru doamna albastru-verzuie. Doriţi un Whisky? Sau mai bine o cafea?

– Mulţumesc. O cafea, cu plăcere.

– Eu beau un Whisky. Pe căldura asta este singurul lucru inteligent.

Nu l-am contrazis. În casă era răcoare; temperatura uşor sepulcrală a locuinţelor prevăzute cu aer condiţionat. Ferestrele erau închise.

Cooper scoase cu grijă tabloul din hârtia în care îl împachetasem. M-am uitat în jurul meu. Camera era mobilată în stil franţuzesc, Ludovic al XV-lea, aproape toate piesele de bună calitate, delicate, cu mult aur, printre ele două fotolii italieneşti şi o comodă mică veneţiană superbă, de culoare galbenă. Pe pereţi atârnau impresionişti. Eram surprins. Nu aş fi crezut că domnul Cooper are atâta gust.

El îl puse pe Degas pe un scaun. Aşteptam atacul; bănuiam că nu-mi oferise cafeaua fără un scop anumit.

– Aţi fost într-adevăr asistent la Luvru? începu. Am dat din cap. Nu vroiam să-l discreditez pe Black.

– Şi înainte de aceea?

– Înainte de aceea am lucrat la Muzeul din Bruxelles.

De ce?

Cooper râse:

– Doar nu-i poţi crede pe cuvânt pe negustorii ăştia de artă. Cică acest Degas i-ar fi aparţinut doamnei Black: minciună sfruntată!

– De ce? Nu-l face nici mai bun, nici mai rău.

Cooper îmi aruncă o privire pătrunzătoare:

– Fireşte că nu. De aceea l-am şi cumpărat. Ştiţi cât a cerut Black pe el, nu-i aşa?

– Nu am idee, am spus.

– Ce credeţi?

– Zău că nu ştiu.

– Treizeci de mii de dolari!

Cooper se uită fix la mine în ochi. Mi-am dat imediat seama că minte, vrând să mă tragă de limbă.

– Bani mulţi, nu-i aşa? continuă apoi.

– Depinde cum o luăm. Pentru mine ar fi foarte mulţi.

– Dumneavoastră cât aţi fi dat pe el? întrebă repede.

– Nu dispun de banii necesari.

– Dar dacă i-aţi avea?

Ajunsesem la concluzia că, pentru o cafea, fusesem supus la suficiente întrebări.

– Aş da pe el tot ce aş avea, am replicat. Pasiunea pentru artă este o afacere strălucită în ziua de astăzi.

Preţurile urcă de la o săptămână la alta!

Cooper izbucni în râs, ca un curcan.

– Doar nu vreţi să mă convingeţi că este adevărat ce mi-a povestit Black! Cum că ar fi răscumpărat un tablou dând cu cincizeci la sută mai mult decât la cumpărare.

– Nu, am spus.

– Păi vedeţi! Cooper rânji.

– Nu vreau să vă conving, fiindcă este într-adevăr aşa, i-am explicat.

– Ce?

– Este adevărat. Am citit într-o carte. Aşa ceva poate fi uşor controlat. Puteţi şi dumneavoastră să-i oferiţi tabloul spre vânzare peste un an sau doi.

– Vechiul tertip, spuse Cooper cu dispreţ, deşi părea să se fi liniştit. Imediat după aceea fu chemat afară, la o convorbire telefonică.

– Uitaţi-vă peste tot, îmi spuse. Poate găsiţi un loc potrivit pentru Degas.

Fata care îl anunţase, mă conduse prin toată casa. Probabil că domnul Cooper avea consilieri foarte buni. Locuinţa nu era ca un muzeu, dar fiecare piesă luată în parte avea valoare muzeală. Nu reuşeam să

înţeleg. Cooper nu părea un cunoscător. Existau, fireşte, şi oameni de aceştia, întâlnisem câţiva şi la Paris.

– Iată dormitorul domnului Cooper, spuse fata. Poate mai găsim aici vreun locşor.

M-am oprit în prag. Deasupra patului lat - în *Jugendstil* oribil - atârna într-o ramă aurită masivă un peisaj silvic: un cerb cu botul căscat, câteva cerboaice şi un izvor pe prim plan. Am rămas şi eu cu gura căscată.

– Domnul Cooper este vânător, am întrebat? Fata scutură din cap:

– A pictat el personal tabloul?

– Da de unde! Nu se pricepe la aşa ceva! Este tabloul său preferat. Minunat, nu-i aşa? Rupt din natură. Parcă vezi aburii ieşind din gâtlejul cerbului.

– Da, îi vezi, am spus, examinând în continuare camera.

Pe peretele opus am descoperit un peisaj veneţian de Felix Ziem. Aproape că m-au podidit lacrimile de emoţie dându-mi seama că am decodat misterul lui Cooper, mai ales când am văzut pe comodă şi câteva stacane mari pentru bere. Aici, în dormitorul său, Cooper îşi permitea să fie el însuşi. Restul locuinţei era poză, investiţie materială, eventual uşoară satisfacţie. Dar acest cerb cu botul căscat însemna pasiune, iar peisajul veneţian dulceag însemna spirit romanţios.

– Minunat, nu-i aşa? spuse fata drăgălaşă.

– Admirabil! Dar dormitorul trebuie lăsat aşa cum este.

Tabloul nou nu se potriveşte aici.

Fata mă conduse sus pe nişte trepte înguste. Din birou se auzea vocea dură a lui Cooper care lătra

ceva dispoziţii la telefon. M-am oprit în uşa terasei. Jos se întindea New York-ul, ca un oraş african alb, cu zgârie-nori, fără copaci, doar oţel şi beton - nu un oraş format pe baza unei dezvoltări organice, de câteva secole, ci construit repede, cu febrilitate, fără răbdare, de nişte oameni care nu se lăsau intimidaţi de tabuurile tradiţiei şi a căror lege supremă nu era securitatea ci funcţionalitatea. Dar oraşul dobândea tocmai în felul acesta o frumuseţe stranie, semeaţă, antiromantică, anticlasică, modernă. M-am uitat în jos fascinat. Nu este bine să vezi New York-ul de jos, cu capul dat pe spate, m-am gândit. Văzuţi de sus, zgârie-norii aveau alt efect. De parcă ar fi făcut parte integrantă din peisaj, ca nişte girafe într-o turmă de zebre, gazele, rinoceri şi broaşte ţestoase uriaşe, din piatră.

L-am auzit pe Cooper urcând, gâfâind, scările. Faţa sa radia, în măsura în care era în stare de aşa ceva. Probabil că vânduse, la telefon, câteva zeci de mii de bombe sau grenade. Era învăpăiat ca o pătlăgea roşie. Moartea îl înveselea; în afară de aceasta, morala era de partea sa.

– Aţi găsit undeva un loc? întrebă.

– Aici, am spus. Pe terasă. O dansatoare deasupra New York-ului! Dar soarele ar distruge în scurt timp pastelul.

– Ar fi o adevărată nebunie! exclamă Cooper! Treizeci de mii de dolari!

– Mai rău, am replicat. O operă de artă! L-am putea pune în salon; pe peretele care nu este în bătaia soarelui. Deasupra celor două bronzuri Han albastre.

– Vă pricepeţi la chestiile astea chinezeşti? întrebă Cooper. Cât valorează?

– Vreţi să le vindeţi?

– Fireşte că nu. Le-am cumpărat cu doi ani în urmă. Cu cinci sute de dolari amândouă. Par scumpe?

– Cadou, am spus cu amărăciune. Cooper râse:

– Dar teracotele astea de aici? Cât valorează?

– Dansatoarele Tang? Vreo trei sute de dolari bucata, am declarat cu reticenţă.

– Am dat o sută pe fiecare.

Faţa lui Cooper strălucea. Făcea parte din categoria de oameni care deveneau senzuali când încheiau afaceri rentabile.

– Unde îl atârnăm pe Degas? am întrebat. Nu mai aveam chef să alimentez eul unui negustor de muniţii.

Dar Cooper era nesăţios.

– Covorul de aici cât valorează? întrebă cu aviditate.

Era un covor armenesc, din secolul al şaptesprezecelea. Predecesorul meu Sommer ar fi fost extaziat:

– Preţul covoarelor a scăzut foarte mult, am spus. De când locuinţele sunt mochetate nimeni nu mai vrea covoare.

– Ce? Am dat douăsprezece mii de dolari pe el! Nu mai valorează atât?

– Cred că nu, am replicat cu un ton vindicativ.

– Dar cât? Doar toate preţurile au urcat!

– Au urcat preţurile tablourilor. Dar nu ale covoarelor. Din cauza războiului. A apărut o nouă pătură de cumpărători. Mulţi colecţionari vechi au fost nevoiţi să vândă; cei noi vor să iasă în evidenţă prin cultura lor. Or, asta pot să o facă mai uşor cu tablouri de Renoir pe pereţi decât cu covoare antice uzate pe jos, covoare pe care calcă fără milă toată lumea. Nu mai există decât puţini colecţionari vechi,

rafinaţi, ca dumneavoastră, domnule Cooper (m-am uitat direct în ochii lui) care apreciază la justa valoare asemenea covoare.

– Dar cât valorează?

– Poate jumătate din cât aţi dat pe el. Azi covoarele de rugăciune mici au căutare mai mare decât aceste capodopere de dimensiuni mari.

– Fir'ar al dracului! Cooper se ridică indispus: Bine; atârnaţi-l pe Degas acolo unde aţi propus. Dar să nu stricaţi peretele.

– De-abia se va vedea o găurică. Avem cârlige speciale pentru aşa ceva.

Cooper dispăru ca să mediteze asupra pierderilor sale. L-am fixat repede pe Degas. Dansatoarea albastru-verzuie plutea acum deasupra celor două bronzuri Han aproape albastre şi cele trei piese îşi aruncau una alteia reflexele patinei catifelate.

Am mângâiat cu grijă bronzurile chinezeşti şi am simţit imediat căldura blândă şi răcoroasă a patinei: „Biete emigrante venetice”, am spus, „rătăcite în cuibul somptuos al unui traficant de arme, al unui barbar primitiv. Vă salut! îmi creaţi senzaţia bizară că sunt acasă fără să am casă, că am o patrie în care coordonata geografică a fost înlocuită prin desăvârşire, patriotismul prin artă, iar războiul prin momentul fericit, în care îţi dai seama că hoardei de călători efemeri neobosiţi, ucigaşi, ce cutreieră acest glob i-a reuşit din când în când şi ceva ce poate sugera iluzia eternităţii, cristalizându-se în frumuseţe pură - indiferent dacă în bronz, marmură, pastel sau cuvinte şi chiar dacă aceste frumuseţi se găsesc, în mod paradoxal, în casa unui negustor al morţii. Iar tu, dansatoare fragilă, să nu te plângi că a trebuit să emigrezi! S-ar fi putut să fie şi mai rău. S-

ar fi putut şi ca actualul tău proprietar să te înconjoare cu o salbă de grenade şi să te plaseze între mitraliere şi aruncătoare de flăcări! Ar fi fost chiar mai adecvat stilului său. Aviditatea lui te-a salvat: în felul acesta tânjeşti între două dansatoare de teracotă din epoca Tang, scoase la iveală, cu o sută de ani în urmă, din mormântul unui mandarin din Peking, de către profanatori de morminte, şi rătăcite şi ele, întocmai ca noi toţi, în această existenţă străină în care ne-am pripăşit întâmplător.”

– Dar ce murmuraţi acolo tot timpul?

Subreta era în spatele meu. Uitasem de ea. Cooper o trimisese în cameră ca să mă supravegheze, să nu pot fura sau strica ceva.

– Descântece, am răspuns. Tot felul de descântece.

– Vă este rău?

– Nu, am spus. Dimpotrivă. Mă simt foarte bine. De altfel, semănaţi cu această dansatoare fermecătoare de aici. Am arătat spre Degas.

– Cu capra asta grasă? ripostă fata consternată. Păi dacă aş fi aşa ar trebui să fac câteva luni cură de slăbire! Doar brânză de vaci degresată şi salată!

În faţa lui *Ashers Funeral Home* erau doi arbuşti de dafin, cu coroanele tunse în formă sferică. Mă înşelasem asupra orei şi sosisem cu aproape un ceas prea devreme. Un disc transmitea muzică de orgă, iar aerul condiţionat mirosea a lumânări şi ceva dezinfectant!. Încăperea era cufundată în semiobscuritate; prin două ferestre cu geamuri colorate pătrundea o lumină difuză; deoarece veneam de la soare, nu am văzut, la început, aproape nimic. Auzeam doar o voce necunoscută şi

mă miram că nu era a lui Lipschütz. De obicei Lipschütz rostea cuvântarea funebră la înmormântările emigranţilor. O făcuse încă în Franţa; acolo, desigur, pe furiş şi în grabă pentru a nu atrage atenţia poliţiei. Aici, în America, se putea, în fine, desfăşura în voie; nu stătea nimeni la ieşirea din cimitir, sau la uşa morgii, pentru a-i verifica paşaportul. Hirsch îmi explicase că Lipschütz considera, de atunci, o datorie sacră să ia cuvântul la sicriul emigranţilor. Fusese mai demult avocat şi simţea probabil lipsa pledoariilor de la tribunal. De aceea se specializase în cuvântări funebre.

Mi-am dat seama în curând că nimerisem la ceremonia funerară a altcuiva. Sicriul era prea costisitor, îi puteam distinge acum şi pe participanţi şi am constatat că nu cunoşteam pe nimeni. M-am strecurat încetişor afară.

Acolo l-am întâlnit pe Tannenbaum-Smith. În agitaţia ei, Jessie îi comunicase şi lui o oră greşită.

– Teller avea rude? întrebă acesta.

– Nu cred. Nu l-aţi cunoscut?

Tannenbaum scutură din cap. Stăteam în soarele arzător. Participanţii la ceremonia funerară la care mă rătăcisem şi eu ieşiră afară. Clipeau în lumina puternică, risipindu-se apoi rapid.

– Unde este sicriul? am întrebat.

– Este depus într-o încăpere din spate şi apoi adus aici. Încăperea respectivă are o temperartură corespunzătoare.

O femeie tânără ieşi ultima; era însoţită de un domn mai în vârstă. Acesta se opri şi îşi aprinse o ţigaretă. Femeia se uită în jurul ei. Părea pierdută în licărul tremurător al soarelui dogoritor. Bărbatul aruncă chibritul şi se duse repede după ea.

L-am zărit deodată pe Lipschütz. Purta un costum tropical de culoare deschisă şi o cravată neagră. Era deja în formă.

– A fost o eroare cu ora, ne spuse. Nu am putut înştiinţa pe toată lumea. Din cauza lui Jessie. Voia cu tot dinadinsul să-l mai vadă pe Teller; aşa că i-am indicat altă oră decât cea reală. Când va sosi, sicriul va fi deja acoperit.

– Dar când are loc ceremonia? Lipschütz se uită la ceas:

– Într-o jumătate de oră. Tannenbaum-Smith mă întrebă:

– Mergem să bem ceva? La colţ este un *drugstore.*

– Eu nu pot, spuse Lipschütz. Trebuie să rămân aici.

Vin în curând şi ceilalţi.

Se simţea deja maestru de ceremonii.

– Trebuie să mă ocup şi de muzică, mai adăugă. Ca să nu se producă o încurcătură. Teller era evreu botezat. Catolic. Dar de la venirea lui Hitler se simţea evreu. L-am chemat ieri pe preotul catolic să-i facă o slujbă. A fost foarte greu să-l conving fiindcă Teller este sinucigaş. Nu ar fi avut dreptul nici la un mormânt în cimitir. Din fericire, s-au aranjat toate, fiindcă Teller va fi incinerat. Dar preotul! Doamne, ce muncă de lămurire a trebuit să duc până a făcut semnul crucii! În cele din urmă a înţeles că a fost vorba despre un accident nenorocit şi a devenit mai uman. În fond, este explicabil; papa a încheiat un concordat cu naziştii, pentru a-i proteja pe catolici. Deci un evreu catolic reprezintă un caz-limită, cu atât mai mult dacă este sinucigaş. Lipschütz transpirase.

– Dar muzica? am întrebat. Cum aţi aranjat cu muzica?

– Mai întâi un imn catolic: „Isuse, încrederea mea...”. Apoi „Kol Nidrei” de Bruch. *Funeral Home* dispune de două gramofoane; deci schimbarea discurilor nu va provoca o întrerupere supărătoare. Vor urma unul după altul. Rabinului îi este indiferent; este mai tolerant decât biserica.

– Mergem? întrebă Smith. Groaznic ce zăpuşeală!

– Da.

Lipschütz rămase la post, demn şi în semi-doliu. Scoase din buzunar textul discursului funebru, ca să-l memorizeze în timp ce Smith şi cu mine ne îndreptam spre *drug-store;* la intrare ne învălui o adiere răcoroasă.

– O îngheţată de lămâie, comandă Smith. Dublă.

Dumneavoastră ce doriţi? În ocazii de astea mă apucă totdeauna o sete infamă. N-am ce-i face.

Am comandat şi eu o îngheţată de lămâie dublă. Încă nu-i mulţumisem lui Smith pentru locul de muncă de la Black şi voiam să-i arăt, în felul acesta, că împărtăşesc opiniile lui. Nu ştiam dacă este momentul oportun să aduc vorba despre viitorul meu. Dar Smith începu el însuşi:

– Cum merge treaba la Black?

– Bine. Mii de mulţumiri. Merge într-adevăr foarte bine. Smith zâmbi:

– Un om cu multiple şi variate resurse, nu-i aşa? Am dat din cap:

– Un negustor de obiecte de artă. Meseria îl obligă să fie aşa. Vinde obiecte pe care le iubeşte.

– Nu este cel mai rău lucru. Alţii pierd ceea ce iubesc. El se alege măcar cu un profit.

Lipschütz vorbea. Eram uşor ameţit de mirosul penetrant şi puternic al florilor de pe sicriu. Tuberoze. Sicriul era simplu şi nu avea atâtea ornamente de crom ca cel al predecesorului, care strălucise ca un automobil. Era din lemn de brad şi menit să fie ars. Lipschütz îmi explicase că *Funeral Home* nu dispunea de un crematoriu propriu; nu se bucura în privinţa aceasta, de luxul lagărelor de concentrare germane. Sicriele erau trimise la crematorii comune. Am respirat uşurat. Nu mă simţeam în stare să particip la o incinerare. Ştiam prea multe despre acest subiect şi încercam să refulez totul în măsura în care îmi era posibil. Cu toate acestea, ideea mă obseda, ca zumzetul unei viespe.

Veniseră douăzeci până la treizeci de persoane. Robert Hirsch o adusese pe Jessie care îl ţinea de braţ şi scotea din când în când un hohot de plâns. Carmen stătea în spatele ei părând să doarmă. Veniseră şi câţiva scriitori, în Germania dinaintea lui Hitler, Teller fusese destul de cunoscut. Ceremonia dădea dovadă de inconsecvenţa oricărei ceremonii funebre; se întâmplase pe neaşteptate ceva inimaginabil şi irecuperabil; toată lumea încerca, cu rugăciuni, muzică de orgă şi cuvinte, să transforme acest fapt în ceva imaginabil şi să creeze iluzia falsă a unui eveniment mic-burghez, pentru a-l suporta, în felul acesta, mai uşor.

Dintr-o dată, pe podiumul unde era sicriul apărură doi oameni în haine negre, cu mănuşi negre pe mâini; aceştia ridicară sicriul uşor şi repede, cu o îndemânare care amintea de agilitatea călăilor, şi îl duseră afară, fără să facă nici un zgomot cu pantofii lor cu talpă de cauciuc. Totul mersese atât de

repede încât se terminase înainte de a-ţi putea da seama ce se întâmplă. Ei trecură foarte aproape de mine. Mi s-a părut că, în curentul de aer iscat, simt mirosul emanat de cadavru... şi, spre surprinderea mea, mi s-au umezit ochii.

Am ieşit afară. Era ciudat - în exil se întâmpla mereu să pierzi pentru câtva timp urma cuiva. Aşa fusese şi cu Teller, altfel nu ar fi murit atât de însingurat. Dar după aceea, când respectivul era deja mort, aveai senzaţia că au murit foarte mulţi şi nu mai înţelegeai nimic şi te simţeai vinovat şi sufereai dintr-o dată fiindcă eşti străin şi îţi dădeai seama cât de infimă este diaspora căreia îi aparţineai, cât de neîncheg ată şi fortuită, cât de lipsită de o voinţă proprie.

Gemenele Dahl o conduseră pe Jessie la maşina lui Tannenbaum-Smith şi o depuseră acolo. Ea nu se împotrivi; faţa roşie, umflată, contrasta în mod ciudat cu cerul albastru în lumina tremurătoare a amiezei; se căţărase, neajutorată, în Chryslerul negru care mi se păru, o clipă, că este sicriul de la prima ceremonie şi o duce şi pe Jessie.

– S-a calmat, spuse Hirsch. Trebuie să pună la punct bufetul de după ceremonie. Lucrează deja de azi dimineaţă împreună cu gemenele. În felul acesta a depăşit momentele critice. Acum face ce poate ca să fie totul bine. Simte că îi datorează asta lui Teller. O logică sucită; dar sinceră şi uşor de înţeles.

– Îl cunoştea atât de bine pe Teller? întrebă Tannenbaum-Smith.

– Nu mai bine decât pe ceilalţi; mai degrabă mai puţin. Tocmai de aceea se simte obligată să facă acum pentru el tot ce poate. Se simte răspunzătoare

şi pentru el, întocmai ca pentru noi toţi. Eterna mamă iudaică. Trebuie să dăm curs invitaţiei ei. O ajutăm în felul acesta. În fond, ne putem baza pe ea. Dacă nu ne va jeli nimeni când vom ajunge şi noi aici, pe Jessie ne putem baza... punând cazul că va mai fi atunci în viaţă.

Lipschütz ieşi ultimul din *Funeral Home.*

– Iată chitanţa, domnule Smith, îi spuse lui Tannenbaum. Escrocii au mai adăugat cincisprezece dolari. N-am putut face nimic. Sicriul lui Teller era încă în curte, în plin soare. Eram la ananghie.

– Foarte bine, răspunse Smith împăturind chitanţa. V-aş ruga să-i prezentaţi scuzele mele lui Jessie, îi spuse apoi lui Hirsch. Nu pun mare preţ pe acest obicei de a-ţi lua rămas bun de la răposat la un pahar de alcool. Din păcate, nici nu l-am cunoscut personal pe Teller.

– Jessie a preparat salată de heringi special pentru dumneavoastră, replică Robert Hirsch.

Smith ridică din umeri:

– Mă bazez pe dumneavoastră, domnule Hirsch. Veţi găsi, cu siguranţă, scuzele potrivite.

Apoi ne salută ducând mâna la pălărie şi coborî încet strada prăfuită.

– Ce ne-am face fără el, spuse Lipschütz. Nu am ajunge nici măcar să fim înmormântaţi. *El* a plătit totul. Dar oare de ce s-a sinucis Teller? Tocmai acum? Americanii şi ruşii repurtează o victorie după alta...

– Da, spuse Hirsch cu amărăciune. Şi totuşi germanii continuă să lupte de parcă l-ar apăra pe sfântul Grai. Nu credeţi că este şi ăsta un motiv de disperare?

– Aţi fost deja la Muzeul Metropolitan? mă întrebă Reginald Black.

Am scuturat din cap. El se uită mirat la mine:

– Încă nu? Nici nu mi-aş fi putut imagina aşa ceva!

Credeam că îl ştiţi pe dinafară! O mare lacună în educaţia dumneavoastră de negustor de obiecte de artă. Duceţi-vă imediat. Este încă deschis. Nu trebuie să vă mai întoarceţi aici după aceea. Pentru astăzi am terminat.

Deci aveţi timp suficient.

Nu m-am dus la muzeu. Încă nu îndrăzneam. Aveam impresia că mă mişc pe o pojghiţă subţire de gheaţă şi că de-abia scăpasem să nu se surpe sub mine. Ultimul vis mă zăpăcise pentru un timp mai îndelungat decât mă aşteptasem, reînviind în mine senzaţia de nesiguranţă, contra căreia luptam de atâta vreme. Ştiam acum că nu reuşisem încă să depăşesc trecutul; şi moartea lui Teller mă impresionase mai mult decât mi-aş fi putut închipui. Eram salvaţi, era adevărat; dar nu scăpasem încă de noi înşine.

M-am trezit în faţa prăvăliei de antichităţi a lui Silver. Între două fotolii albe cu borduri aurite, Arnold Silver, mezinul casei, şedea în poziţia „Gânditorului” lui Rodin; oaia neagră a dinastiei se uita visător spre stradă. Când am bătut la geam tresări şi veni la uşă.

– Ce plăcere rară să vă găsesc aici, domnule Arnold, am spus.

Arnold clipi uşor:

– Alexander lipseşte. S-a dus să mănânce cuşer la restaurantul *Berg.* Eu nu. Eu mănânc americăneşte!

– Sper că la *Voisin,* am replicat. Ficatul de gâscă de acolo a fost excepţional!

Gemenii Silver erau foarte diferiţi unul de altul, deşi se născuseră la un interval de doar trei ore. Te duceau cu gândul la cazul şi mai tragic al unor fraţi siamezi dintre care unul era beţiv, iar celălalt abstinent; din păcate acesta din urmă trebuia să suporte toate beţiile şi stările de mahmureală ale fratelui său fără a se alege cu altceva decât cu greaţă şi dureri de cap. Era unicul beţiv lucid despre care am auzit vreodată. La Alexander şi Arnold situaţia era asemănătoare: două contraste; aveau doar norocul de a nu fi concrescuţi.

– Am găsit un bronz, am spus. La casa de licitaţii *Spanierman* din strada cincizeci şi nouă. O licitaţie de covoare. Poimâine.

Silver junior făcu un gest cu mâna:

– În momentul de faţă nu mă interesează afacerile. Comunicaţi-i fascistului de frate-meu. Situaţia mea se află acum pe muchie de cuţit. Mă înţelegeţi?

– Fireşte! Ce sunteţi din punct de vedere astrologie? Când v-aţi născut?

– Ce? La 22 iunie, către dimineaţă. De ce?

– Deci un Rac, am spus. Dar Alexander?

– La 21 iunie, noaptea târziu. Cum aşa?

– Deci încă Geamăn.

– Un geamăn? Fireşte că un geamăn! Fireşte că un geamăn! Ce tâmpenie!

– Vreau să spun: s-a născut în zodia Gemenilor din punct de vedere astrologie, în ultima zi a acestei zodii. Asta explică multe.

– Ce?

– Trăsături de caracter. Sunteţi contraste! Arnold se zgâi la mine:

– Chiar credeţi aşa ceva? Aşa o absurditate?

– Cred şi în absurdităţi mult mai mari, domnule Arnold.

– Şi cum este caracterul unui Rac? Ce cuvânt oribil, de altfel!

– Nu are nimic de-a face cu boala[43]. Doar cu crustaceul care face parte din delicatesele lumii vechi; mai bun decât homarul.

– Şi ce caracter au Racii? întrebă mirele Arnold.

– Profunzi! Oameni sentimentali! Hipersensibili, artişti, iubitori de familie!

Arnold se învioră:

– Dar în iubire?

– Romantici! Idealişti! Sunt constanţi şi trebuie să le smulgi un cleşte ca să renunţe.

– Ce imagine scârboasă!

– Este doar un simbol. Transpus în limbajul psihanaliştilor, asta ar însemna: trebuie aproape să li se extirpe organele sexuale, ca să-i determine să renunţe!

Arnold păli.

– Dar fratele meu? El ce este?

– Ca Geamăn are o viaţă mult mai uşoară. Ianus cu două feţe. Un om ambiguu. Trece cu multă uşurinţă de la o mască la alta. Rapid, vesel, spiritual şi briant.

Arnold dădu din cap.

În clipa aceea intră în prăvălie Geamănul cu două feţe: satisfăcut de mâncarea cuşer consistentă şi cu o ţigară necuşeră în gură.

Arnold se uită la mine rugându-mă din priviri, să tac. Alexander mă salută cu multă efuziune şi scoase portofelul.

---

43 Krebs înseamnă în limba germană atât rac cât şi cancer.

– Vă datorăm un comision pentru ultimul covor de rugăciune, declară. O sută cincizeci.

– Nu era vorba de o sută? Sau poate de optzeci? îl întrerupse Arnold, Racul cel sentimental.

M-am uitat, perplex, la el. Ce trădător perfid! Probabil intenţiona să-şi trateze logodnica tainică la *Voisin,* sau chiar la *Pavilion,* cu diferenţa de bani.

– O sută cincizeci de dolari, repetă Alexander neclintit. Câştigaţi cu onestitate în lupta dusă împotriva prietenului Rosenthal! Apoi îmi înmâna două bancnote.

– Ce veţi face cu ei? Vă cumpăraţi încă un costum de haine?

– Voi invita o doamnă foarte elegantă la *Voisin,* am replicat aruncându-i o privire tăioasă lui Arnold, cârpă-nosul astrologie, şi îi voi achita un avans avocatului meu.

– Tot la *Voisin?* întrebă Alexander.

– La biroul său. Şi apoi voi încerca să achiziţionez de la Casa de licitaţii *Plaza,* un mic bronz pe care domnul Arnold l-a refuzat cu dispreţ, am adăugat, ca să-i administrez Racului o lovitură.

– Arnold nu este chiar în toate minţile în momentul de faţă, spuse Alexander. Ne acordaţi nouă dreptul de preemţiune dacă îl cumpăraţi?

– Bineînţeles. Doar sunteţi firma mea de bază.

– Şi ce mai face marele parazit Black?

– Minunat. Îşi dă toată silinţa să facă din mine un negustor de artă filosof, în sensul budist: adică un om care iubeşte arta, dar îi place şi să vândă. Care nu posedă doar din dorinţa de a poseda.

– Prostii! replică Alexander.

– În muzee găseşti tot ce doreşti, dacă vrei să idolatrizezi produsele artei, susţine Reginald Black.

Te poţi delecta la vederea lor fără să-ţi fie mereu teamă că tablourile vor fi furate sau distruse de un incendiu. În plus, în posesia muzeelor se află piesele cele mai valoroase; nici un colecţionar particular nu poate găsi în comerţ aşa ceva.

– De două ori prostii! Şi din ce ar trăi Black, dacă toată lumea ar lua drept bune asemenea palavre?

– Din încrederea şi mai mare pe care o are în lăcomia omenească!

Silver râse scârbit.

– Dumnezeu nu ştie de milă, domnule Alexander, am continuat. Cât timp suntem conştienţi de acest lucru, imaginea despre lume nu se deteriorează prea tare. Iar simţul dreptăţii nu reprezintă o caracteristică fundamentală a omului, ci invenţia decadenţei. În orice caz, cea mai frumoasă. Cât timp suntem conştienţi de asta, nu avem aşteptări prea mari şi nici nu ne prăpădim din cauza precarităţii existenţei. Subliniez: a existenţei, nu a vieţii.

– Uitaţi iubirea, interveni trădătorul Arnold.

– Nu o uit, domnule Arnold, am replicat. Dar iubirea ar trebui să reprezinte doar un ornament al existenţei, nu esenţa ei. În caz contrar omul se transformă într-un gigolo.

Mă răzbunasem pentru tentativa lui de a ciupi cincizeci de dolari din comisionul meu; dar nu mă simţeam chiar în largul meu.

– Cu excepţia, firește, a romanticilor de tipul lui Romeo, am adăugat cam anemic. Şi, desigur, a artiştilor.

În piaţa din faţa Hotelului *Plaza* am zărit-o deodată pe Maria Fiola. Traversa, în diagonală piaţa, îndreptându-se spre Central Park. Am rămas uimit şi

mi-a trecut prin minte că nu o văzusem încă niciodată în timpul zilei; doar seara sau noaptea. Am vrut să o ajung din urmă ca s-o iau prin surprindere. Simţeam în buzunar banii fraţilor Silver. Nu o întâlnisem de câteva zile, iar în lumina gălbuie a după-amiezei târzii părea o întruchipare a vieţii. Purta o rochie albă de pânză şi mi-am dat dintr-o dată seama - de parcă aş fi primit o lovitură - că era foarte frumoasă. Sesizasem până acum acest lucru doar bucăţică cu bucăţică: o faţă, nişte umeri, părul în lumina tulbure a holului pluşat, o mişcare, câţiva paşi în lumina stridentă şi artificială a atelierului fotografic sau a clubului de noapte; dar aceste frânturi nu se contopiseră încă niciodată; fiind prea preocupat de mine însumi nu intuisem cu adevărat imaginea de ansamblu. Cât de mult pierdusem considerând frumuseţea ei drept ceva de la sine înţeles - distrat şi pe jumătate absent cum eram! Maria Fiola traversă strada spre Hotelul *Sherry Netherland,* cu paşii ei lungi şi elastici, aplecată uşor înainte, asigurându-se, ezitând o clipă printre coloşii din oţel şi ajunse apoi repede, aproape săltând, pe partea cealaltă.

A trebuit să aştept puţin înainte de a mă lua după ea, dar m-am oprit dintr-odată. Printre vehicule am zărit un bărbat care ieşi din hotel, se îndreptă spre ea şi o sărută pe obraz. Era înalt şi zvelt şi nu părea să posede doar două costume de haine; dimpotrivă, ărăta mai degrabă ca unul care locuia în acel hotel scump.

l-am urmărit pe cei doi mergând pe cealaltă parte a străzii până la proxima intersecţie. Acolo am zărit, pe o străduţă laterală, Rolls Royce-ul. Am văzut-o pe Maria Fiola urcând. Bărbatul necunoscut o ajută să

urce. Dintr-o dată mi se păru foarte străină. În fond, ce ştiam despre ea? Nimic ce nu s-ar fi putut risipi la cea mai mică adiere de vânt. Ce ştiam despre viaţa ei? Şi ce ştia ea despre a mea? Gata! mi-am spus având în acelaşi timp senzaţia că sunt profund ridicol. În fond, ce se terminase? Nimic! Era vorba despre o pierdere inexistentă; dar o simţeam cu atât mai intens. Nu se întâmplase nimic! Surprinsesem o cunoştinţă superficială într-o postură care nu mă privea câtuşi de puţin; asta era tot. Nu se stricase nimic, fiindcă nu existase nimic.

Am făcut cale întoarsă prin lumina gălbuie a după-amiezei târzii, îndreptându-mă spre Hotel *Plaza.* Fântâna din mijlocul pieţei secase. Sentimentul vag al unei pierderi persista încă. Am trecut pe lângă magazinul de bijuterii *Van Cleef and Arpels.* Cele două diademe ale fostei regine scânteiau pe catifeaua neagră din vitrină, fără să le pese dacă ghilotina îi retezase sau nu capul nătâng. Nestematele supravieţuiau fiind lipsite de viaţă. Sau nu cumva aveau totuşi viaţă? Şi încremeniseră într-o stare de extaz mut? Uitându-mă la bijuteriile sclipitoare gândul îmi zbură deodată la Teller. Parcă m-ar fi atins o rafală de vânt întunecat. Lipschütz îmi povestise cum îl găsise în noaptea aceea toridă, spânzurat de lustră, îmbrăcat în hainele cele mai bune, cu o cămaşă curată, fără cravată. Renunţase probabil la cravată, spunea Lipschütz, temându-se că aceasta va împiedica moartea sau o va face mai chinuitoare. Se pare că, în ultima clipă, dăduse din picioare, de parcă ar fi vrut să ajungă cu ele la o masă din apropiere. Un mulaj de gips al lui Amenophis al IV-lea căzuse pe jos spărgându-se. Lipschütz se întrebase şi dacă incinerarea va avea

loc astăzi sau doar mai târziu, sperând că se va întâmpla cât mai repede, deoarece în căldura asta cadavrele se descompun în scurt timp. M-am uitat, fără să vreau, la ceas. Trecuse de cinci. Nu ştiam dacă crematoriile americane au oră fixă de închidere. În cele germane nu existase aşa ceva; erau în activitate toată noaptea, ca să-i poată lichida pe evreii gazaţi.

Mi-am întors capul. O clipă, totul păru să se învârtească în jurul meu, creându-mi o stare de confuzie. Mă uitam la oamenii de pe trotuar. Aveam senzaţia că un geam gros mă desparte de ei şi de existenţa lor, de parcă viaţa lor s-ar desfăşura în baza altor principii şi altor legi, de parcă s-ar afla, cu toţii, groaznic de departe de mine, cu emoţiile lor simple, cu nenorocirile lor rezonabile şi cu consternarea lor inofensivă când constatau că fericirea nu este o statuie care rămâne mereu în picioare, ci un val dus de apă. Cât de fericiţi, cât de demni de invidiat erau, cu succesele lor, cu vorbele lor de duh, cu cinismul lor de salon, cu eşecurile lor inofensive, în care banii pierduţi sau iubirea pierdută, sau moartea naturală reprezentau răul suprem. Ce ştiau ei despre obligaţiile creştine de răzbunare, despre inocenţa sumbră şi implicarea involuntară în culpa criminalului, despre legile sângeroase ale unei justiţii primitive; ce ştiau despre ceata de Erinii care pândeau amintirile aş-teptând să fie slobozite? Cu ochii orbiţi, îi vedeam în faţa mea: inabordabili - de parcă ar fi fost nişte păsări dintr-alt secol; simţeam muşcătura adâncă a invidiei şi a disperării că nu voi putea fi niciodată ca ei, că voi rămâne, în ciuda tuturor celor întâmplate, prizonierul legilor unei ţări populate de barbari şi

torţionari care mă ţinea în ghearele ei fiindcă nu reuşeam să scap decât dacă mă supuneam sau comiteam şi eu o crimă.

15.

– Mă însoţeşti într-o expediţie punitivă? mă întrebă Robert Hirsch.

– Când?

Hirsch începu să râdă:

– Nu te-ai schimbat deloc, spuse. Întrebi „când" şi nu „de ce". Legile de la Rouen, Laon, Marsilia şi Paris sunt încă vii în amintirea ta. Har Domnului!

– Îmi pot închipui despre ce este vorba, am replicat. O cruciadă. Pentru Bosse. Contra escrocului.

Hirsch dădu din cap:

– Bosse a depus armele. A fost deja de două ori la escroc. A doua oară, acesta l-a dat afară, politicos dar hotărât, ameninţându-l că îl va denunţa pentru şantaj dacă îndrăzneşte să mai vină. Bosse a fost cuprins de vechea panică a emigrantului că va fi expulzat şi a renunţat. Ştiu totul de la Jessie. De la ea am aflat şi numele şi adresa escrocului. Eşti liber la ora două?

– Da, am spus. Pentru aşa ceva oricând. De altfel, Reginald Black a plecat pentru două zile. În lipsa lui prăvălia este închisă. Nu am voie să vând nimic. Foarte comod. Salariul merge înainte.

– Bine. Hai să mâncăm mai întâi. La *King of the Sea.*

– Te invit eu, Robert. Ieri am câştigat nişte bani. Şi am cheltuit mai puţin decât aş fi dorit. Am

descoperit un alt restaurant cu pescărie; hai să consumăm acolo ceea ce am economisit ieri.

Hirsch îmi aruncă o privire rapidă:

– Te-ai certat cu Maria Fiola?

– Câtuşi de puţin. Nu am ajuns atât de departe.

– Nu?

– Nu, Robert.

Hirsch scutură din cap:

– Nu sta prea mult pe gânduri. O femeie de calibrul ei nu rămâne multă vreme singură... cu picioarele astea şi cu faţa asta! Unde mergem?

– La *Seafare.* Ieftin şi excepţional. Crabii costă mai puţin decât hamburgerii în alte părţi. Cum se numeşte ticălosul la care vom descinde după aceea?

– Blumenthal. Adolf Blumenthal. Ciudat, ce mulţi evrei se numesc Adolf. În orice caz, acestuia prenumele i se potriveşte perfect.

– Ştie că îl vei vizita? Hirsch dădu din cap:

– I-am telefonat.

– Bosse ştie că mergi la el? Hirsch râse:

– Fireşte că nu. I-ar fi atât de frică încât ne-ar denunţa.

– Îl ai cu ceva la mână pe Blumenthal?

– Cu absolut nimic, Ludwig. Tipul a fost foarte şmecher.

– Deci, doar punctul unu al Breviarului de la Laon!

– Exact! Un bluf, Ludwig!

Am coborât pe First Avenue. În acvariul unei prăvălii doi peşti siamezi, separaţi printr-un geam, se năpusteau zadarnic unul asupra celuilalt, scânteietori şi frumos coloraţi. În vitrina unei cofetării erau expuse prăjituri vieneze: cozonac şi linţer şi tort Sacher. O vânzătoare cu ochelari îi făcu

semn lui Hirsch. M-am uitat cu coada ochiului la el în timp ce mergea alături de mine. Parcă avea alt umblet; şi pielea feţei era mai netedă. Arăta dintr-o dată ca pe vremuri, în Franţa, când circula travestit în consulul Raoul Tegner - nu mai avea înfăţişarea unui negustor care vinde aparate de radio şi fiare de călcat electrice.

– Toţi evreii au fost victime, spuse. Asta nu înseamnă însă că toţi au fost nişte îngeri.

Casa se găsea pe strada cincizeci şi patru. Covoare roşii pe jos, gravuri pe pereţi, un liftier, o oglindă în ascensorul lambrisat; liftierul în uniformă-fantezie. Bunăstare mijlocie.

– Etajul al cincisprezecelea, spuse Hirsch. La directorul Blumenthal.

Am urcat.

– Nu cred că şi-a chemat avocatul, declară Hirsch. L-am ameninţat cu probe materiale. În calitate de escroc, va dori să vadă mai întâi aceste probe; nefiind încă naturalizat american, va fi păstrat probabil ceva din binecuvântata frică de odinioară, aşa că va prefera să afle despre ce este vorba înainte de a-i face confidenţe avocatului său.

Hirsch sună. O subretă deschise şi ne conduse într-o cameră cu mobile în stil Ludovic al XVI-lea, câteva dintre ele aurite.

– Domnul Blumenthal vine imediat.

Blumenthal era un om de talie mijlocie, mai rotofei, în jur de cincizeci de ani. Apăru în camera aurită însoţit de un câine ciobănesc. Hirsch zâmbi la vederea animalului.

– Ultima dată când am văzut câini de rasa asta era la *Gestapo,* domnule Blumenthal. Recurgeau la ei ca să vâneze evrei.

– Jos, Harro! Blumenthal îşi mângâie câinele. Doriţi să vorbiţi cu mine. Nu mi-aţi spus că veniţi cu încă cineva. Am foarte puţin timp.

– Vi-l prezint pe domnul Sommer. A auzit multe despre dumneavoastră. Nu vreau să vă reţin, domnule Blumenthal. Venim pentru doctorul Bosse. Este bolnav, nu are bani şi trebuie să renunţe la studii. Îl cunoaşteţi, nu-i aşa?

Blumenthal nu răspunse. Continua să-şi mângâie câinele care mârâia.

– Deci îl cunoaşteţi, spuse Hirsch. Îl cunoaşteţi chiar foarte bine. Dar nu ştiu dacă mă cunoaşteţi şi pe mine.

Există mulţi oameni cu numele de Hirsch, întocmai după cum există mulţi Blumenthal. Eu sunt Hirsch cel cu *Gestapo-ul.* Poate că aţi auzit deja despre mine. Am petrecut câtva timp în Franţa, războindu-mă cu *Gestapo-ul.*

Iar raporturile dintre noi nu au fost totdeauna foarte elegante; nici dintr-o parte, nici din cealaltă, domnule Blumenthal. Adică, nici din partea mea. Vreau să spun cu asta doar că protecţia căutată la un câine ciobănesc m-ar fi făcut, pe atunci, să râd. Întocmai ca astăzi. Animalul ar fi mort chiar înainte de a se fi atins de mine, domnule Blumenthal. Şi probabil că şi dumneavoastră o dată cu el. Dar nu problema asta mă interesează. Am venit să facem o chetă pentru doctorul Bosse. Presupun că doriţi şi dumneavoastră să-l ajutaţi. Câţi dolari doriţi să subscrieţi?

Blumenthal se zgâi la Hirsch:

– Şi de ce aş face aşa ceva?

– Motive există numeroase. Unul din ele se numeşte caritate.

Blumenthal păru să mestece câtva timp în gol, fixându-l tot timpul pe Hirsch. Apoi scoase din buzunar un portofel din piele de crocodil maro, îl deschise şi extrase dintr-un buzunar lateral două bancnote, umezindu-şi un deget şi numărându-le:

– Iată patruzeci de dolari. Mai mult nu pot da. Dacă toţi emigranţii vă dau atât, veţi strânge în curând suma necesară pentru studiile doctorului Bosse.

M-am aşteptat ca Hirsch să-i azvârle banii în faţă; dar el îi luă şi îi băgă în buzunar:

– Bine, domnule Blumenthal, spuse calm. Înseamnă că mai trebuie să primim de la dumneavoastră 1.140 de dolari. De atâta are nevoie doctorul Bosse - dacă trăieşte modest, fără ţigări şi fără băutură - ca să-şi ia examenele.

– Glumiţi? Nu mai am timp să...

– Ba da, domnule Blumenthal, pentru asta aveţi timp. Să nu-mi spuneţi acum că avocatul dumneavoastră aşteaptă în camera alăturată. Ştiu că nu este acolo. În schimb vă povestesc ceva ce v-ar putea interesa. Încă nu aţi devenit cetăţean american, dar speraţi să deveniţi în anul următor. Deci nu aveţi nevoie de o faimă proastă; Statele Unite sunt destul de sensibile în această privinţă. Prietenul meu Sommer, care este jurnalist, şi cu mine am vrea să vă cruţăm de aşa ceva.

Blumenthal părea să fi luat o hotărâre:

– Sunteţi prea amabil, spuse. Aveţi ceva împotrivă dacă voi informa acum Poliţia?

– Câtuşi de puţin. În acest caz îi vom putea înmâna direct Poliţiei materialul nostru informativ.

– Material! Blumenthal schiţă o grimasă: Şantajul este pedepsit destul de aspru în America, sper că ştiţi atâta lucru. Deci, luaţi-vă tălpăşiţa, până nu este prea târziu!

Hirsch se aşeză pe unul din scaunele aurite:

– Crezi, poate, Blumenthal, spuse cu un ton schimbat, că ai fost foarte şmecher. Dar nu ai fost. Ar fi trebuit să-i dai lui Bosse banii pe care îi datorezi. Aici, în buzunarul meu, este un memoriu semnat de o sută de emigranţi, adresat Oficiului American pentru Imigrări, cu rugămintea să-ţi refuze cererea de acordare a cetăţeniei. Iar aici încă o petiţie, cu rugămintea să-ţi refuze cetăţenia din cauza legăturilor avute în Germania cu *Gestapo-ul* - semnată de şase persoane şi cu o prezentare detaliată a motivelor care ţi-au dat posibilitatea să scoţi din Germania mai mulţi bani decât alţii; în plus, numele nazistului care ţi-a adus banii în Elveţia. Şi mai am aici un articol de ziar din Lyon, despre evreul Blumenthal care, anchetat de *Gestapo,* a trădat locul unde se ascundeau doi refugiaţi; amândoi au fost împuşcaţi. Nu protesta, Blumenthal. Poate că n-ai fost dumneata acela, dar eu voi susţine că dumneata ai fost.

– Ce?

– Voi depune mărturie că ai fost dumneata. Activitatea mea din Franţa este bine cunoscută aici. Deci *mie* mi se va da crezare, nu dumitale.

Blumenthal rămăsese cu ochii căscaţi la Hirsch:

– Vreţi să depuneţi mărturie mincinoasă?

– Mincinoasă doar din perspectiva unei concepţii primitive despre drept; nu a celei care postulează: ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte. În sensul Vechiului Testament, Blumenthal. Pe scurt, l-ai

ruinat pe Bosse; în schimb, te ruinăm noi acum pe dumneata. Şi ne este total indiferent unde este adevărul. Ţi-am spus deja că am învăţat ceva în perioada când am avut de-a face cu naziştii.

– Vreţi să spuneţi că sunteţi evreu, şopti Blumenthal.

– Întocmai ca dumneata, din păcate!

– Şi prigoneşti un evreu?

Hirsch rămase timp de o secundă perplex:

– Da, spuse apoi. Doar ţi-am spus deja că am învăţat câte ceva de la *Gestapo.* Şi din tehnica gangsterilor americani. Şi, dacă vrei, Blumenthal, ceva din inteligenţa evreiască.

– Poliţia din America...

– Şi de la Poliţia din America am învăţat câte ceva, îl întrerupse Hirsch. Chiar mai multe lucruri! Dar nu am nevoie de ea. Ca să te lichidez sunt suficiente hârtiile din buzunarul meu. Nu am nici măcar intenţia să te bag la închisoare. Este suficient să ajungi într-un lagăr de internare pentru indivizi suspecţi de a fi fost nazişti.

Blumenthal ridică mâna:

– Pentru aşa ceva este nevoie de oameni mai influenţi, domnule Hirsch. Şi de alte dovezi mai concludente decât învinuirile acestea neîntemeiate.

– Crezi? Hirsch începu să râdă: în război? Pentru un prezumtiv imigrant născut în Germania? Şi ce ţi se întâmplă într-un lagăr de internare? Eşti închis în condiţii umane. Crezi că este nevoie de multe justificări? Dar chiar punând cazul că ai scăpa de lagăr, cum rămâne cu acordarea cetăţeniei? Dubiile şi zvonurile pot juca un rol decisiv.

Mâna lui Blumenthal se crampona de zgarda câinelui.

– Dar în cazul dumneavoastră? întrebă încet. Ce s-ar întâmpla dacă ar ieşi totul la iveală? Ce s-ar întâmpla? Şantaj, depoziţii mincinoase...

– Cunosc foarte bine sentinţa, replică Hirsch. Numai că *mie* îmi este indiferent, Blumenthal! Puţin îmi pasă! Puţin îmi pasă de toate astea! De tot ceea ce pentru dumneata are importanţă, hoţ de timbre ce eşti! Cu planuri de viitor! *Mie* îmi este indiferent, dar asta nu o poate înţelege un vierme filistin ca dumneata! încă din Franţa îmi era indiferent! În caz contrar crezi că aş fi făcut tot ce am făcut acolo? Nu sunt un filantrop care îşi toacă banii! Nu-mi pasă de ceea ce se întâmplă! Dacă ai întreprinde ceva împotriva mea, Blumenthal, nu aş alerga la judecător, ci te-aş lichida eu personal. Şi nu ar fi pentru prima dată că aş proceda aşa. Încă nu ai aflat pentru ce fleac poate fi astăzi ucis un om? Hirsch făcu un gest dispreţuitor cu mâna: dar ce rost au toate astea? în fond nu te ameninţă nimeni cu moartea. Trebuie doar să restitui o parte din banii pe care îi datorezi lui Bosse, atâta tot. Blumenthal părea iarăşi să mestece ceva în gol.

– Nu am bani acasă, spuse în cele din urmă.

– Poţi să-mi dai un cec.

Blumenthal dădu deodată drumul câinelui.

– Jos, Harro!

Apoi deschise uşa. Câinele dispăru. Blumenthal închise iar uşa.

– În fine! exclamă Hirsch.

– Nu vă dau nici un cec, replică Blumenthal. Părea deodată obosit. Mă înţelegeţi, nu?

M-am uitat surprins la el. Nu aş fi crezut că va ceda atât de uşor. Poate că Hirsch avea dreptate; teama anonimă a emigrantului se combinase cu

sentimentul real de vinovăţie, determinându-l pe Blumenthal să-şi piardă aplombul. Părea să chibzuiască rapid - dacă nu cumva urmărea să umble iar cu ceva tertipuri.

– Revin mâine, spuse Hirsch.

– Şi hârtiile?

– Le distrug mâine, în faţa ochilor dumitale.

– Nu dau banii decât în schimbul hârtiilor.

Hirsch scutură din cap:

– Ca să afli cine este dispus să depună mărturie împotriva dumitale? Exclus!

– Dar cine îmi garantează că veţi distruge hârtiile reale?

– Eu, replică Hirsch liniştit. Şi trebuie să te mulţumeşti cu atât. Nu suntem şantajişti. Încercăm doar să facem dreptate. Ştii foarte bine şi dumneata.

Blumenthal mesteca iar în gol.

– Bine, spuse apoi foarte încet. Hirsch se ridică de pe scaunul aurit.

– Mâine la aceeaşi oră.

Blumenthal dădu din cap. Era deodată scăldat în sudoare.

– Fiul meu este bolnav, şopti. Unicul meu fiu! Şi dumneavoastră, dumneavoastră veniţi aici... ar trebui să vă fie ruşine! spuse dintr-o dată cu *voce* tare. Omul este disperat... şi dumneavoastră...!

– Şi Bosse este disperat, replică Hirsch calm. În afară de aceasta, îţi va putea spune care este cel mai bun medic pentru băiat. Întreabă-l pe el.

Blumenthal nu răspunse. Mesteca mereu în gol, iar pe faţa sa apăruse o combinaţie ciudată de ură sinceră şi durere sinceră. Ştiam că durerea provocată de pierderea unor bani se putea exterioriza în acelaşi fel ca cea cauzată de o

suferinţă personală, dar aveam impresia că în cazul de faţă se mai adăuga un element. De parcă Blumenthal s-ar fi gândit deodată, în mod superstiţios, că ar putea exista o legătură ocultă între îmbolnăvirea fiului său şi faptul că îl trăsese pe sfoară pe doctorul Bosse; aveam impresia că de aceea cedase atât de uşor, dar că acest sentiment de neputinţă îi intensifica ura.

– Crezi că băiatul este într-adevăr bolnav? l-am întrebat pe Hirsch când am ajuns iar în ascensorul luxos.

– De ce nu? În fond nu a exploatat acest aspect pentru a da mai puţini bani.

– Poate că nici nu are copii.

– Ba cred că da. Un evreu nu ar face glume macabre pe seama familiei sale.

Am coborât, înconjuraţi de oglinzi lucitoare, şi am ieşit în stradă.

– De fapt, de ce m-ai luat şi pe mine? Nu am spus nici un cuvânt.

Hirsch zâmbi:

– Din prietenie. Din cauza legilor de la Laon. Ca să-ţi completez educaţia.

– La educarea mea lucrează şi alţii, am replicat, începând cu Meukoff şi terminând cu Silver şi Reginald Black. În plus, ştiu deja că nu toţi evreii sunt îngeri.

Hirsch începu să râdă:

– În schimb, încă nu ştii că omul nu se schimbă niciodată cu adevărat. Crezi că nenorocirea îl schimbă în bine sau în rău. O eroare fatală. Te-am luat cu mine fiindcă arăţi ca un nazist. Ca să-l intimidez pe Blumenthal.

Am intrat în atmosfera de baie de aburi a străzii dogoritoare.

– Şi pe cine poţi intimida cu aşa ceva în America?

Hirsch se opri o clipă:

– Dragul meu Ludwig, îmi explică. N-ai priceput încă nici acum că trăim în era fricii? A fricii reale şi a fricii imaginare? Frică de viaţă, frică de viitor, frică de frică? Şi că noi, emigranţii, nu vom scăpa niciodată de ea, indiferent ce s-ar mai întâmpla? Nu visezi niciodată?

– Ba da, uneori. Cine nu visează? Şi americanii visează.

– Altfel ca noi. Nouă ne-a intrat în oase blestemata asta de frică de viaţă. Ziua o mai poţi contracara; dar noaptea?

Dispare voinţa! Dispare autocontrolul! Hirsch râse: Şi Blumenthal cunoaşte toate astea. De aceea a cedat atât de uşor. De aceea şi din cauză că a făcut, chiar şi aşa, o afacere bună. Timbrele sustrase de el valorau de două ori mai mult. Dacă aş fi pretins întreaga sumă s-ar fi zbătut până în pânzele albe - în ciuda bolii fiului său. Şi crima îşi are legile ei.

Hirsch străbătea cu paşi elastici arşiţa cristalină a după-amiezei. Mă ducea iar cu gândul la perioada din Franţa. Faţa sa era mai îngustă şi mai netedă ca de obicei, şi plină de viaţă; aveam impresia că de când era în America se simţise pentru prima dată în elementul său.

– Crezi că Blumenthal va da banii mâine la prânz? am întrebat.

Hirsch dădu din cap:

– Sunt sigur. Nu poate risca să fie denunţat.

– Ai într-adevăr dovezi pe baza cărora l-ai putea denunţa?

– Absolut nimic. Doar teama sa. Şi este suficient atât. De ce să-şi rişte naturalizarea pentru o mie şi ceva de dolari? Vechiul bluf de la Laon, Ludwig, în variante mereu noi. Nu este un procedeu prea elegant, ba chiar cam murdar, dar fără murdărie nu poţi contribui la victoria dreptăţii.

Ne-am oprit în faţa prăvăliei de aparate electrice, în care locuia Hirsch.

– Ce mai face frumoasa Maria Fiola? mă întrebă.

– Găseşti că este atât de frumoasă?

– Frumoasă este Carmen. În schimb prietena ta trepidează de viaţă.

– Ce?

Hirsch începu să râdă:

– Nu de viaţa gălăgioasă de la suprafaţă. Ci de viaţa intensă a deznădejdii pure. Nu ai observat încă?

– Nu, am spus. Mă străbătu deodată un junghi dureros. Am pierdut-o, m-am gândit.

– Diamantul pur al deznădejdii, spuse Hirsch. Lipsit de amărăciune.

M-am uitat cu atenţie la el.

– Şi de căinţă, adăugă. Cealaltă latură; cea lipsită de viitor. Cea a prezentului pur. Neîntinat nici măcar de speranţă. Liniştea senină a deznădejdii pure. Conştiinţa voioasă că nu-mai-vrei. Cum altfel ai putea suporta toate astea de aici? Hirsch ciocăni în vitrina în care luceau aparatele de radio şi aspiratoarele electrice. După aceea începu să râdă: Hai să intrăm! în mediocritatea comerţului şi a afacerilor! Dar nu uita: Pământul trepidează încă sub picioarele noastre. Nu există salvare decât dacă trepidăm şi noi în acelaşi ritm. Iar pericolul maxim

survine atunci când crezi că eşti deja salvat. Înainte, la luptă!

Hirsch deschise uşa. Aerul rece al instalaţiei de aer condiţionat ne învălui, de parcă am fi intrat într-un mormânt.

– Lehamite? întrebă Meukoff.

– Mijlocie, am răspuns. Insuficientă pentru o vodcă. Simplă indispoziţie cauzată de existenţă.

– Nu de viaţă?

– Şi de viaţă, Vladimir. Dar mai degrabă optimistă. Ar trebui să profităm mai mult de viaţă şi să o trăim mai conştient. Mai intens. Mai trepidant. Un sfat de la Robert Hirsch.

Meukoff râse. Astăzi nu era în uniformă; purta un costum foarte larg care fâlfâia în jurul său, dându-i aspectul unui liliac uriaş; pe cap avea o pălărie mare, cu boruri moi.

– Este totdeauna interesant să discuţi despre viaţă, îmi explică. Dar în felul acesta uiţi să o şi trăieşti. Un surogat comod. Din păcate, astăzi nu pot beneficia de el.

Trebuie să mă erijez în apărător al intereselor hotelului.

Stâlpul încasărilor noastre, Raoul, vrea să se mute. Vrea să-şi închirieze o locuinţă. Ar însemna ruina hotelului.

Căci deţine apartamentul mare, de lux. Roagă-te Dumnezeului tău, să rămână; altfel trebuie să ridicăm toate chiriile.

Am auzit vocea lui Raoul pe scări.

– Iată-l! spuse Meukoff. Pentru orice eventualitate, îţi las o sticlă de vodcă. Lumina crepusculară favorizează melancolia.

– Unde mergeţi? am întrebat.

– La *Toots Shor.* Aer condiţionat şi grătare delicioase. O ambianţă potrivită ca să duc muncă de lămurire.

Meukoff plecă împreună cu Raoul care îmbrăcase un costum alb şi pantofi roşii. M-am aşezat sub palmierul trist, încercând să aprofundez probleme de limba engleză. Hirsch spusese „a trepida”, m-am gândit - trepidaţiile subterane ale pământului, ale vieţii, ale inimii, care nu ar trebui date uitării doar fiindcă am scăpat cu viaţă, care nu ar trebui lăsate să fie înghiţite de mocirla confortabilă a îmburghezirii! Trepidaţia conştiinţei că eşti salvat, senzaţia de plutire dănţuitoare, care redescoperă totul cu ochii umezi: lingura din mână, respiraţia, lumina, paşii pe care îi mai poţi face, conştiinţa mereu reînnoită că nu ai murit, că ai scăpat, că nu ai crăpat într-un lagăr de concentrare sau într-un acces de disperare mută, ca Teller.

Contessa coborî, aeriană, scările, ca o nălucă învăluită în dantela de culoare închisă. Credeam că îl caută pe Meukoff şi am ridicat sticla:

– Vladimir Ivanovici a ieşit, i-am spus. Dar a lăsat aici acest balsam al inimilor sfâşiate.

Bătrâna filigrană scutură din cap:

– Astăzi nu. Ies şi eu în oraş. O masă comemorativă în amintirea marelui duce Alexandru. Admirabil om. La un moment dat am fost aproape logodiţi. Asasinat de bolşevici. De ce?

N-am găsit nici un răspuns.

– Unde are loc festivitatea? Am întrebat în schimb.

– La Ceainăria Rusească. Cu prieteni. Ruşi. Săraci, cu toţii. Şi risipitori, cu toţii. Organizează o

festivitate, după care mănâncă zile în şir doar pâine goală, dar au avut parte de festivitate!

O maşină claxona în faţa hotelului.

– Prinţul Wolkowski, spuse *Contessa.* Este şofer de taxi şi a venit să mă ia.

Apoi porni, cu paşi mărunţi, spre ieşire, în rochia ei din dantelă veche, recondiţionată - o sperietoare de păsări plină de graţie. Până şi ea avea program în seara asta, mi-am zis încercând să buchisesc în continuare cuvinte englezeşti.

Deodată m-am trezit cu Maria Fiola în faţa mea. Intrase pe nesimţite şi se uita la mine. Purta o rochie galbenă sub care părea să nu aibă nimic. Nu avea nici ciorapi, doar sandale galbene.

Apariţia ei fusese atât de neaşteptată, încât am rămas pe scaun zgâindu-mă la ea. Maria arătă spre sticla de vodcă:

– Mult prea cald!

Am dat din cap şi m-am ridicat:

– Meukoff a lăsat-o aici; dar până şi *Contessa* a ignorat-o. Eu de asemenea.

– Unde este Vladimir?

– S-a dus să ia cina cu Raoul, la *Toots Shor.* Grătare. *Contessa* a plecat să ia masa la Ceainăria Rusească. Piroşti şi Boeuf Stroganoff. Dar noi?

Mi-am ţinut respiraţia.

– Îngheţată de lămâie la *drusgstore,* spuse Maria.

– Şi după aceea? am întrebat. Sunteţi liberă? Nu stă nici un Rolls Royce la pândă după colţ?

Ea râse:

– Nu, astăzi nu.

Răspunsul îmi dădu puţin curaj.

– Bine, am spus. În acest caz mâncăm împreună! Dar nu la *drugstore.* Am primit azi prea multe

poveţe în legătură cu viaţa. Un restaurant mic, franţuzesc, cu aer condiţionat şi vinuri bune.

Maria îmi aruncă o privire nedumerită:

– Avem bani destui pentru aşa ceva?

– Mai mult decât destui. Am făcut afaceri nemaipomenite de când nu ne-am văzut.

Dintr-o dată totul părea atât de simplu. Cealaltă latură a vieţii, mi-am zis. Aceea care nu ştie nimic despre ciclurile funeste ale răzbunării şi ale morţii. Iat-o aici, în faţa mea, strălucitoare, misterioasă, inaccesibilă şi provocatoare.

– Te-am aşteptat, i-am spus. Ochii Mariei Fiola se luminară:

– De ce nu mi-ai spus?

– De fapt, de ce?

Mergând spre ieşire am atins-o. Într-adevăr nu avea aproape nimic pe ea. Mi-a trecut prin minte că nu mai avusesem de multă vreme o femeie. Afară, Felix o'Brien sprijinea zidul. Părea foarte însetat. M-am întors şi am încuiat vodca în frigiderul lui Meukoff. Apoi am zărit-o pe Maria Fiola pe stradă, în faţa intrării. Pervazul uşii o încadra, ca pe o pictură. Dintr-o dată m-am simţit aproape fericit.

– Vine o furtună, spuse Felix O'Brien.

– De ce să nu vină, Felix, am ripostat.

Fulgere puternice brăzdau cerul când am ieşit de la restaurant. Rafale de vânt învârtejeau praful şi bucăţile de hârtie.

– Felix o'Brien a avut dreptate, am spus. Să încercăm să prindem un taxi!

– Hai să mergem pe jos, replică Maria. Taxiurile miros a transpiraţie şi a încălţăminte veche.

– Vine şi o ploaie. Nu ai la tine nici manta de ploaie, nici umbrelă. Va fi o rupere de nori.

– Cu atât mai bine. Oricum, voiam să mă spăl pe cap în seara asta.

– Dar te vei face ciuciulete.

Maria râse:

– Rochia este din nylon. Nu trebuie nici măcar călcată. Hai să mergem! Dacă plouă prea tare, ne putem adăposti sub o poartă. Taxiuri nu se mai găsesc. Vântul!

Ce rafale! Te incită! Adulmeca aerul ca un mânz şi se proptea contra vijeliei.

Ne-am strecurat lipindu-ne de ziduri. Fulgerele dădeau o tentă stridentă, mai lividă, luminii galbene din vitrinele magazinelor de antichităţi; după aceste revărsări de lumină, mobilele şi paznicii templelor chinezeşti îşi redobândeau contururile, clătinându-se ca nişte oameni beţi, de parcă ar fi fost fragmentaţi de biciul incandescent şi ar trebui acum să se recompună. Fulgerele se descărcau concomitent din toate direcţiile, chiar şi de-a lungul zgârie-norilor, urcând şi coborând pe ele, de parcă ar fi fost generate de reţeaua de conducte şi cabluri de sub asfalt; apoi zburau ca nişte ziduri albe deasupra acoperişurilor şi a străzilor, urmate de tunete asurzitoare care acopereau zgomotele traficului rutier. După câteva clipe începu să plouă; pete mari, întunecate se împrăştiară pe caldarâm, devenind vizibile înainte de a le simţi pe piele. Maria Fiola îşi expuse faţa în ploaie. Gura ei era întredeschisă, iar ochii închişi.

– Ţine-mă bine, îmi spuse.

Vijelia se înteţea. Trotuarele rămăseseră deodată goale. Oamenii se înghesuiau pe sub porţile caselor;

din când în când câte o siluetă se furişa, aplecată înainte şi grăbită, de-a lungul caselor care străluceau, ude, în sclipirile argintii ale ploii torenţiale; aceasta transformase asfaltul într-un lac înspumat şi întunecat pe care se prăvăleau lănci şi săgeţi transparente.

– Doamne Dumnezeule! exclamă Maria deodată. Eşti îmbrăcat în costumul nou!

– Prea târziu, am spus. Nu se va strica. Doar nu este din hârtie sau din fibre de urzică.

– M-am gândit numai la mine! Iar eu sunt aproape dezbrăcată.

Îşi ridică rochia până spre şold. Era goală; picăturile de ploaie se spărgeau în jurul sandalelor ei ca exploziile unor proiectile venite din mitralierele cerului.

– Dar tu! spuse. Costumul tău albastru încă neachitat!

– Prea târziu! am repetat. În afară de aceasta, poate fi uscat şi călcat. De altfel, este deja achitat. Putem deci să ne azvârlim în continuare în braţele elementelor dezlănţuite! Dă-l dracului de costum! Hai să facem baie în fântâna din faţa Hotelului *Plaza.*

Maria râse şi mă târî sub poarta unei case.

– În felul acesta salvăm măcar căptuşeala şi vătuirea!

Astea nu prea pot fi călcate. Furtunile sunt mai frecvente decât costumele de haine.

Am sărutat-o pe faţa udă. Ne oprisem între vitrinele a două prăvălii.

De o parte zvâcneau în lumina fulgerelor nişte corsete pentru doamne mai în vârstă şi mai corpolente; de cealaltă parte se găsea o prăvălie cu

acvarii şi animale. Un perete întreg era acoperit cu rafturi pline de acvarii cu o iluminaţie verde, mătăsoasă şi peşti multicolori. În tinereţe avusesem şi eu peşti, aşa încât recunoşteam acum pe unii dintre ei: crapii dinţaţi mici, peştii guppy care scânteiau ca nestematele şi regii Cichlidaelor, adică scalarii de forma unei semilune cu dungi argintii şi negre, care înotau ca nişte vele exotice prin apele Amazoanelor. Era un sentiment ciudat să văd deodată licărind în faţa mea o bucăţică din copilărie, înfiripată în tăcere dintr-o lume de dincolo de orizonturi care îmi era încă vie în amintire; ea ieşise pe nesimţite la suprafaţă, înconjurată de vâlvătaia fulgerelor, dar neatinsă de ele şi rămăsese intactă graţie unei dulci magii - neîmbătrânită, neîntinată de sânge şi indestructibilă. O ţineam îmbrăţişată pe Maria, simţeam căldura trupului ei; dar în acelaşi timp o parte din mine se apleca, departe de tot, deasupra unei fântâni uitate şi amuţite de mult, şi trăgea cu urechea la un trecut care îmi devenise străin, fiind tocmai de aceea cu atât mai fascinant. Zilele petrecute pe malurile unor pâraie din pădure, lângă un eleşteu deasupra căruia libelulele se opreau, vibrând, din zbor; serile din grădinile cu ziduri tivite de tufe de liliac - toate astea se perindau în linişte, ca un film mut, prin faţa ochilor mei, în timp ce mă uitam la auriul şi verdele transparent al numeroaselor mici universuri acvatice, care pentru mine reprezentau chintesenţa liniştii şi a păcii, deşi în realitate şi aici bântuia crima şi pericolul de a fi devorat, întocmai ca în lumea cealaltă, atât de bine cunoscută mie.

– Ce-ai zice dacă aş avea o poponeaţă atât de mare?

Întrebă Maria Fiola.

M-am întors. Ea se uita la cealaltă vitrină, a magazinului de corsete. O armură de culoare trandafirie, bună pentru o walkirie, îmbrăca un manechin negru, din cele pe care le utilizau croitoresele.

– Ar fi ridicol, am spus. Dar nu vei avea niciodată nevoie de un corset. Dumnezeu să te binecuvânteze! Eşti cea mai fascinantă *fausse maigre* pe care am văzut-o vreodată. Binecuvântată să fie fiecare sută de grame din trupul tău!

– Prin urmare, de dragul tău nu trebuie să ţin cură de slăbire?

– Niciodată.

– Exact asta mi-am dorit de când e lumea. Să renunţ la regimul de salate al manechinelor înfometate.

Ploaia încetase. Mai cădea doar câte o picătură răzleaţă. Am aruncat o ultimă privire acvariilor.

– Uită-te la maimuţe! spuse Maria arătând spre interiorul magazinului.

Două maimuţe, cu cozi lungi, făceau gimnastică într-o cuşcă mare, în care se găsea şi un trunchi de copac.

– Iată-i pe adevăraţii emigranţi, spuse Maria. În cuşcă! Voi nu aţi ajuns încă atât de departe.

– Nu? am întrebat.

Se uită surprinsă la mine:

– Nu ştiu aproape nimic despre tine, spuse. Dar nici nu vreau să ştiu. Şi nici tu nu ştii nimic despre mine. Aşa să şi rămână. Ce ne priveşte istoria vieţii noastre!

– Deloc! am replicat. Absolut deloc!

Maria se uită încă o dată la corsetul de Brunhildă:

– Cât de repede îţi trece viaţa! Crezi că voi încăpea vreodată într-o asemenea cuirasă sau că voi deveni membră a unui club de femei?

– Nu.

– Înseamnă că nu avem un viitor normal.

– Câtuşi de puţin.

– Dar oare avem vreunul?

– Nu ştiu.

– Şi nu e trist?

– Nu. Cel ce se gândeşte la viitor, nu ştie să profite de prezent.

– Bine. Apoi se lipi de mine; o simţeam acum de la picioare până la umeri, de parcă aş fi ţinut în braţe o naiadă. Rochia udă era ca un costum de baie. Părul îi atârna în şuviţe iar faţa era foarte palidă. Dar ochii îi străluceau - părea epuizată şi, în acelaşi timp, reţinută şi dezlănţuită. Mirosea a ploaie, vin şi usturoi.

Am străbătut Second Avenue. Aerul se răcorise, printre nori se zăreau deja câteva stele. Asfaltul lucea reflectând farurile automobilelor, de parcă acestea ar fi circulat pe polei, iar siluetele zgârie-norilor se profilau pe cerul sfâşiat, de parcă ar fi fost decupate din tinichea.

– Mi-am schimbat adresa, spuse Maria. Locuiesc pe strada cincizeci şi şapte. Nu am doar o cameră, ci o adevărată locuinţă mică.

– Te-ai mutat?

– Nu. Este apartamentul unor prieteni care petrec vara în Canada. Îl păzesc, să nu intre hoţii în el.

– Îi aparţine bărbatului cu Rolls Royce-ul? am întrebat bănuitor.

– Nu. Acela locuieşte în Washington. Apoi râse: Nu voi face din tine un gigolo în măsură mai mare decât este necesar pentru confortul nostru.

Nu am răspuns. Simţeam că depăşisem o graniţă misterioasă. Se urniseră forţe pe care credeam că le ţin sub control şi nu ştiam unde vor duce. Totul venea parcă din întuneric copleşindu-mă, era incitant dar perfid, avea uşor de-a face cu şarlatania, şi totuşi mă lua de pe picioare, iar eu nu mai opuneam rezistenţă; nu anihila trecutul ci-l punea într-o lumină nouă, fulgerătoare şi spasmodică, făcându-mă să fiu agitat şi în acelaşi timp liniştit, îmboldindu-mă şi prăvălindu-se asupra mea întocmai ca spuma talazurilor pe care nu le simţeam - o spumă care se destrăma deasupra mea şi mă făcea imponderabil, de parcă aş fi fost dus de valuri.

Ne-am oprit în faţa casei:

– Locuieşti singură? am întrebat.

– De ce pui atâtea întrebări? spuse Maria Fiola.

16.

Am părăsit casa dimineaţa, foarte devreme. Maria Fiola dormea încă. Nu i se vedea decât capul; se înfăşurase într-o pătură de culoarea caiselor. În dormitor era răcoare. Instalaţia de aer condiţionat bâzâia aproape imperceptibil; perdelele erau trase. O lumină aurie slabă învăluia camera.

Am trecut în încăperea alăturată, unde îmi lăsasem lucrurile. Hainele se uscaseră şi nici nu erau chiar atât de şifonate. M-am îmbrăcat şi m-am uitat pe fereastră, în faţa mea se întindea New Yorkul, oraşul fără trecut, oraşul care nu se dezvoltase în mod organic, ci fusese construit de oameni în pripă -

oraşul din piatră, ciment şi beton. Se putea vedea până departe, pe Wall Street. Nu se zărea ţipenie de om; doar semafoarele care funcţionau automat şi şirurile lungi de automobile. Era un oraş futurist.

Am tras uşa după mine şi am chemat ascensorul. Un pitic adormit m-a dus până jos. Afară era încă răcoare. Furtuna adusese vânt rece dinspre ocean alungând arşiţa. Am cumpărat de la chioşcul de ziare un *New York Times,* am intrat la un *drugstore* unde am comandat o cafea şi ochiuri şi am început să mănânc încet. Nu era nimeni înăuntru în afară de vânzătoare şi de mine. Aveam impresia că totul era încă adormit şi că şi eu dormeam, atât de profundă era liniştea din jur - de parcă aş fi privit un film dat cu încetinitorul. Toate mişcările păreau tărăgănate şi în acelaşi timp liniştite, timpul se ţâra fără să se grăbească, respiram mult mai rar ca de obicei şi chiar şi obiectele din jurul meu respirau liniştit, părând mai importante ca mai demult; între noi exista o legătură, ele treceau încet pe lângă mine, în acelaşi ritm în care respiram şi erau ca nişte prieteni uitaţi de multă vreme; făceam parte dintre ele; nu le mai simţeam străine şi duşmănoase, ci mă înconjurau formând o horă ciudată şi solemnă, iar eu dănţuiam alături de ele, fără să mă urnesc din loc.

Nici nu mai ştiu de când nu resimţisem atâta linişte. Sălăşluia în vinele mele, în spatele frunţii mele; bulgărele de teamă, greu ca plumbul, care trebuia împins la o parte în fiecare dimineaţă, se topise deodată, dispărând fără urmă; în locul lui apăruse ceva ce semăna cu imaginea unui luminiş însorit în care cânta cucul, şi a unei păduri scăldate în soare. Ştiam că nu va dura, dar nu voiam s-o

tulbur, aşa încât evitam să mă mişc în timp ce mâneam încet şi cu grijă; chiar şi mâncatul părea a fi o acţiune rituală care făcea parte din program, fără să deranjeze ritmul lent. În acelaşi timp, totul părea atât de firesc încât nu pricepeam cum de a putut fi vreodată altfel - probabil că aşa fusese viaţa înainte de a încăpea pe mâinile neliniştite ale oamenilor, mi-am zis, având senzaţia că totul este nou, de parcă aş fi fost cuprins de amnezie şi aş lua de-abia acum contact cu realitatea; întocmai ca omul care a trecut printr-o boală grea şi se trezeşte după aceea la o viaţă nouă intuind lumea ca un copil, şi anume intens, fără grabă, ca ceva nou, aproape inexprimabil şi încă neexpus eroziunii cuvintelor - adică ceva nici exprimabil nici cosmic, familiar dar totuşi străin, nestăvilit dar calm: o rază care pătrunde în inimă fără să provoace durere.

Câţiva şoferi de camion intrară poticnindu-se înăuntru şi cerură, cu voce tare, cafea şi gogoşi. Am achitat consumaţia şi am pornit-o încet prin oraş îndreptându-mă spre Central Park. Am chibzuit o clipă dacă este cazul să mă duc la hotel şi să mă schimb; dar nu voiam să renunţ la senzaţia că pot „înota” fără efort, aşa încât mi-am continuat drumul prin oraşul care se trezea, am intrat în parc şi m-am aşezat pe o bancă. Raţele de pe lac se cufundau în apă în căutare de hrană. Am aruncat o privire în ziar şi am înlemnit văzând un titlu mare: Parisul capitulase. Germanii pierduseră bătălia. Oraşul era liber!

Am rămas multă vreme nemişcat. De-abia dacă îndrăzneam să respir. Aveam senzaţia că orizontul se îndepărtează şi se lărgeşte în tăcere, fără nici un

zgomot, înseninându-se. M-am uitat în jur; mi s-a părut că se făcuse mai multă lumină. Parisul nu mai era în mâinile barbarilor. Şi nu fusese distrus. Am luat, cu grijă, ziarul şi am citit comunicatul - foarte încet, apoi încă o dată. Ordinul lui Hitler, de a distruge Parisul, nu fusese executat. Generalul care ar fi trebuit să-l execute, nu o făcuse. Nu se ştia din ce motive; poate că fusese deja prea târziu, poate că nu voise să sacrifice fără nici un sens un oraş întreg şi câteva milioane de civili. În orice caz: nu se întâmplase nimic. Pentru o clipă învinsese raţiunea; sute de alţi generali ar fi dus fără să crâcnească la îndeplinire ordinul; acesta unul, însă, nu. O excepţie şi un noroc. Masacrul şi distrugerea fuseseră evitate. Poate fiindcă forţa de ocupaţie germană era deja prea slăbită trebuind să se retragă; dar motivele nu mai contau. Parisul trăia. Era liber. Nu însemna doar un oraş eliberat. Însemna mult mai mult.

Am stat la îndoială dacă să-i telefonez lui Hirsch; ceva din mine se împotrivea. Încă nu, mi-am zis. Nici măcar Mariei Fiola; cu siguranţă nu lui Reginald Black şi nici lui Jessie, Ravic sau Bosse. Nici chiar lui Vladimir Meukoff. Toate acestea mai aveau timp, mi-am zis. Voiam să fiu singur.

M-am plimbat încet prin parc, trecând pe lângă lacuri şi înconjurând bazinul unde primii copii îşi lansau deja pe apă iolele de jucărie. M-am aşezat pe o bancă şi m-am uitat la copii. Mă gândeam la bazinul din Jardin de Luxembourg şi deodată Parisul încetă să mai fie o noţiune abstractă, prinzând în mod aproape dureros contur şi concretizându-se în ziduri, străzi, case, prăvălii, parcuri, cheiuri, pe care foşneau şi castani plini de flori, pieţe pe care le

cunoşteam, Luvrul, Sena, curţi interioare, secţii de poliţie fără tortură, locul de muncă al dascălului meu Sommer şi cimitirul în care îl îngropasem. Trecutul îmi apăru la orizont, visător şi nedureros - trecutul meu din Franţa, plin de nostalgie şi totuşi descătuşat, argintiu la orele dimineţii, eliberat de cizmele barbarilor şi de legile lor inumane referitoare la sclavi şi supuşi, la oameni de categoria a doua şi alţii care trebuiau exterminaţi în crematorii şi în lagăre.

M-am ridicat. Ajunsesem în apropierea Muzeului Metropolitan, îl vedeam lucind, galben, printre copaci. Am înţeles deodată unde voiam să merg. Mă temusem până acum de el; nu dorisem să resuscitez în mod inutil amintirile despre Bruxelles; era suficient că bântuiau prin visele mele. Acum nu mai voiam să fug de ele.

Fiind foarte devreme, în afară de mine nu erau decât puţini vizitatori în muzeu. Am străbătut holul mare de la intrare ca un hoţ, încet şi cu grijă, întorcându-mi din când în când capul, de parcă m-ar fi urmărit cineva. Ştiam că este absurd, dar nu mă puteam abţine; parcă aş fi fost hăituit de nişte umbre care dispăreau când întorceam capul. Îmi bătea inima şi a trebuit să depun un efort pentru a putea urca scările late, în loc să mă furişez de-a lungul pereţilor. Nu aş fi crezut că impactul va fi atât de puternic.

M-am oprit la etajul întâi. În două săli mari erau expuse covoarele. Pe unele dintre ele le cunoşteam din cărţile răposatului Ludwig Sommer. Am străbătut încet încăperile, având sentimentul ciudat al unei existenţe duble, de parcă aş fi defunctul

Ludwig Sommer reînviat pentru o oră, dar în acelaşi timp şi studentul dispărut fără urmă, care purtase la un moment dat un nume ce îmi aparţinea mie. Vedeam cu ochii lui Sommer ceea ce învăţasem de la Sommer şi simţeam nostalgia atrofiată a tinereţii mele, transformată în cenuşă, prin crimă şi foc. Trăgeam cu urechea la amândoi, aşa cum asculţi vântul care îţi aduce de la o distanţă inaccesibilă crâmpeie de sunete, estompate şi pline de farmecul unui trecut care nu mai poate fi suportat decât în frânturi - în fărâme şi fărâmiţe lipsite de continuitate, aduse de vânt, întocmai ca aici, în această catedrală a artei desprinsă pentru scurt timp din fluxul implacabil al realităţii şi nedureroasă, de parcă aerul de aici ar fi fost saturat cu opiu anesteziindu-ţi amintirile, aşa încât îţi puteai privi rănile fără să le mai simţi.

Cât de frică îmi fusese de aceste momente! Şi iată că acum aveam senzaţia că mă uit într-o carte cu poze care făcea parte din mine, dar că îmi pierdusem, în mod ciudat, simţul tactil, ca după o operaţie. Mi-am examinat degetele de la mână; erau ale mele, ale lui Ludwig Sommer, dar şi ale unei terţe persoane care, în urma unei intervenţii magice, părea exclusă de aici. Mi-am continuat încet drumul, aproape ca în transă, de parcă cineva mi-ar fi dăruit un vis cum nu mai avusesem de mult; nu simţeam nici teamă, nici scârbă, nici sentimentul apăsător că am pierdut ceva irecuperabil. Mă aşteptasem să fiu asaltat de trecut, să fiu năpădit de remuşcări, de sentimentul neputinţei, de o tristeţe profundă că nu am corespuns aşteptărilor; dar aici, în acest templu luminos care adăpostea şi realizări de altă natură ale oamenilor -nu numai

crime, jafuri şi egoism sângeros - asaltul întârzia să se producă; în schimb, de pe pereţi mă întâmpinau făcliile liniştite ale artei; prin simpla lor prezenţă, acestea depuneau mărturie tăcută, că nu era încă totul pierdut, că mai existau speranţe.

Am ajuns la bronzurile chinezeşti. Muzeul dispunea de un adevărat altar de bronz pe care stăteau înşiruite vasele. Ocupau un spaţiu mare - verzui şi colţuroase, dezgropate după o mie de ani şi scăldate acum în lumină, ca nişte jonci pe o mare albă, sau ca nişte stânci verzi şi albăstrui din rocă primitivă. Nu mai rămăsese nimic din culoarea lor metalică iniţială; deveniseră în întregime patină şi trecut, renăscând la o nouă identitate magică. Noi apreciam astăzi tocmai aspectul pe care nu-l avuseseră odinioară, mi-am zis trecând repede mai departe şi îndepărtându-mă de ele, de parcă ar fi deţinut o forţă ocultă care ar fi putut erupe - fantome pe care nu voiam să le stârnesc.

Ajuns la tablourile impresioniştilor, am regăsit Parisul şi peisajele franţuzeşti. Era ciudat: fusesem fugărit şi în perioada petrecută în Franţa; fusesem urmărit de poliţia şi birocraţia franceză; fusesem chiar deţinut într-un lagăr de internare până la eliberarea datorată actului de curaj nebunesc al lui Hirsch. Dar văzusem în toate astea mai degrabă urmarea neglijenţei guvernului, o dovadă de superficialitate, decât acte de inamiciţie - chiar dacă jandarmii ne-au înhăţat de repetate ori. Aceştia deveniseră cu adevărat periculoşi de-abia după ce se aliaseră cu vânătorii de oameni de la S.S. Nu toţi; destui însă pentru a perpetua, cu obedienţă, teroarea germană. Totuşi simţeam un ataşament aproape tandru faţă de această ţară - ataşament

întinat de episoade sângeroase, necruţătoare, ca peste tot unde este în joc jandarmeria; dar au existat şi interludii aproape idilice care le eclipsau, încetul cu încetul, în amintire, pe celelalte.

La vederea tablourilor, obiecţiile păleau. Ele reprezentau peisajul în sine în care oamenii deveniseră un simplu accesoriu. Străluceau şi păstrau tăcerea, nu ţipau şi nu aveau o naţionalitate agresivă. Întruchipau vara sau toamna sau iarna, fiind atemporale; caznele genezei se volatilizaseră ca fumul, singurătatea combustiunii interioare se concretizase într-un prezent grav şi fericit - ele nu mai erau decât un prezent care biruise trecutul, întocmai ca bronzurile chinezeşti. Îmi simţeam inima bătând mai tare! Imperiul indescriptibil al operelor de artă pură închidea în sine viaţa, ca un cerc de cristal, ridicând-o deasupra omenirii criminale, agitate, mincinoase şi muribunde; opera îl anihila atât pe creator cât şi pe ucigaş nemairămânând decât rezultatul actului de creaţie. Mi-am amintit, deodată, de un episod din muzeul de la Bruxelles, când, la vederea unui bronz chinezesc, reuşisem pentru prima dată să depăşesc, o clipă, sentimentul de frică - datorită acestui moment de contemplare pură care se fixase în mine aproape cu aceeaşi obstinaţie ca imaginile de groază dintr-o perioadă anterioară, dăinuind, cu toate acestea, ca o alinare, ca un adăpost rămas imuabil, în prezent şi în viitor. Iată că acest moment reapăruse, cu mai mare intensitate decât atunci; am înţeles deodată că timpul petrecut aici, în ţara aceasta, reprezenta o perioadă de graţie scurtă, inimaginabilă şi nemaiauzită, un intermezo între o crimă şi alta, o oază de linişte între două uragane; nu-mi dădusem

până acum seama ce însemna această perioadă şi nu profitasem de ea în mod adecvat; în fond, era un loc de refugiu, o fărâmă de linişte, de linişte primită în dar, pe care o tulburasem cu nerăbdarea mea, în loc să o iau drept ceea ce era; un intermezo care nu va dura multă vreme, un ciob de cer albastru între două furtuni, o danie a destinului. Am părăsit muzeul. Traficul intens începuse, soarele dogorea, iar arşiţa luase cu asalt străzile. Dar toate păreau altfel. De parcă s-ar fi deschis o poartă. Salvarea Parisului reprezenta această poartă care ducea afară, în libertate; senzaţia de detenţie dispăruse în urma graţierii, iar sfârşitul - înfiorător, ameninţător şi inevitabil - se întrezărea dintr-odată printre nori; un sfârşit dublu: al barbarilor şi al ţării mele, îngemănate în mod inseparabil - o sabie cu două tăişuri care le lovea pe amândouă; iar între ele propriul meu destin care se înălţa ca un zid negru în faţa mea, dornic de răzbunare şi prevestitor de moarte.

Am coborât scările. Un vânt cald mă învălui umflându-mi hainele. Răgaz primit în dar, mi-am zis. Un răgaz scurt, preţios, primit în dar.

– De parcă s-ar fi deschis o poartă, spuse Reginald Black mângâindu-şi barba. O poartă spre lumea liberă!

Şi chiar într-o zi ca asta trebuie să-i vând filistinului de Cooper un tablou! Şi încă un Degas! Vine peste o oră!

– Daţi-i un telefon şi contramandaţi-l!

Black mă onoră cu un superb zâmbet asirian:

– Nu pot, replică scurt. Contravine nenorocitei mele de naturi Jekyll-şi-Hyde. Trebuie să vând, chiar dacă

scrâşnind din dinţi. Îmi sângerează inima când văd în ce mâini ajung tablourile; dar trebuie să vând. Şi, totuşi, sunt un binefăcător al omenirii. Investiţiile în artă prezintă mai multă garanţie decât orice acţiuni. Preţul tablourilor creşte mereu!

– În acest caz, de ce nu le păstraţi?

– Mi-aţi mai pus această întrebare. Asta este natura mea. Trebuie să-mi dovedesc tot mereu, mie însumi, propriile-mi aptitudini.

M-am uitat la el. Eram surprins, dar îl credeam.

– Sunt o fire de jucător, spuse. De jucător şi de boem.

Am devenit un binefăcător al milionarilor împotriva voinţei mele. Le vând tablouri care într-un an îşi dublează valoarea. Iar oamenii aceştia se târguiesc cu mine pentru o sută de dolari. Este o soartă îngrozitoare. Credeţi poate că sunt un fel de şarlatan. În fond, *eu* îi îmbogăţesc pe ei.

Am râs.

– Vă dă mâna să râdeţi, declară Black. Lucrurile stau într-adevăr aşa. De anul trecut până acum preţurile tablourilor au crescut cu douăzeci, treizeci de procente.

Care acţiuni pot ţine pasul cu acest ritm? Ceea ce mă supără este că singurii profitori sunt oamenii bogaţi. Ceilalţi nu-şi pot cumpăra tablouri. Şi ceea ce mă supără şi mai rău este că mai există atât de puţini colecţionari care să înţeleagă şi să iubească tablourile. Cei ce le cumpără în ziua de astăzi, vor fie să-şi investească banii, fie să devină posesorii unui Renoir sau ai unui van Gogh - doar aşa, din snobism. Bietele tablouri!

Nu ştiam niciodată cât de serios să iau declaraţiile lui. Deşi, în realitate, totul era aşa cum spunea.

– Cum procedăm când vine Cooper? am întrebat. Trebuie să schimbăm iar locul tablourilor?

– Astăzi nu! Nu într-o asemenea zi. Black luă o înghiţitură de coniac. Le schimb locul doar de plăcerea mea personală. Odinioară era altfel, aşa ceva făcea parte din ritual. Dar astăzi? Cu milionarii ăştia care cumpără tablouri de parcă ar fi saci cu cartofi? Ce părere aveţi?

– Depinde.

Black făcu un gest cu mâna:

– Nu astăzi. Cooper a făcut probabil afaceri strălucite. Cu toate acestea va fi nemulţumit că Parisul a scăpat nebombardat - ar fi avut câştiguri şi mai mari, acest negustor al morţii. De câte ori a avut loc o bătălie mare, a cumpărat un tablou mic. De exemplu: pentru două sute de mii de morţi un Degas mijlociu... ca premiu pentru faptul că el, Cooper, apără democraţia. Chiar şi conştiinţa universului se situează de partea sa. Nu găsiţi?

Am dat din cap.

– Probabil că vă simţiţi ciudat, continuă Black. Fericit şi în acelaşi timp deprimat. Fericit fiindcă Parisul a fost eliberat, dar deprimat fiindcă ţara dumneavoastră a trebuit să renunţe la el. Am scuturat din cap:

– Nici una, nici alta, am spus. Black îmi aruncă o privire scrutătoare:

– Mă rog, să lăsăm asta. Să bem mai bine un coniac. Apoi scoase o sticlă din sertarul unui dulap. M-am uitat la marcă:

– Nu este coniacul pentru clienţii importanţi? Pentru Cooper?

– Nu mai este, explică Black. Nu, de când Parisul a fost eliberat. Acum îl bem noi. Pentru Cooper

coniacul *Remy Martin.* Pentru noi cel cu o vechime de patruzeci de ani.

Black umplu paharele.

– În curând vom găsi iarăşi coniac veritabil, din Franţa, spuse. Dacă germanii nu l-au confiscat până acum. Credeţi că francezii au ascuns o cantitate suficient de mare?

– Da, am spus. Germanii nu se prea pricep la coniac.

– Dar la ce se pricep în fond?

– La război. La muncă. Şi la obedienţă.

– De aceea îşi trâmbiţează în asemenea măsură calităţile de popor superior?

– Da, am replicat. Tocmai fiindcă nu sunt. Nu tendinţa spre tiranie determină superioritatea unui popor. Tirania nu înseamnă autoritate.

Coniacul era ca o catifea. Aroma lui invadase întreaga cameră.

– În cinstea zilei de astăzi îi voi cere lui Cooper cu cinci mii de dolari în plus, spuse Black. S-a terminat cu perioada umilinţei. Parisul este liber. Nu peste mult vom putea face din nou cumpărături acolo. Ştiu câţiva Monet... şi Cezanne...

Ochii săi străluceau.

– Şi nu vor avea preţuri foarte mari, continuă. Preţurile din Europa sunt mult mai mici ca cele de aici. Trebuie doar să fii primul ofertant. Cel mai bun lucru este să duci cu tine o valiză cu dolari. Banii peşin sunt mai atrăgători decât cecurile; şi le rezişti mai greu. Mai ales când este vorba de francezi. Ceaţi zice de încă un coniac?

– Cu plăcere, am spus. În orice caz, va mai dura ceva până se vor putea face călătorii în Franţa.

– Nu se ştie niciodată. Sfârşitul poate surveni pe neaşteptate.

Reginald Black îl vându pe al doilea Degas fără a mai recurge la focurile de artificii înscenate la prima vânzare. Îl vându fără plusul de cinci mii de dolari în cinstea eliberării Parisului. Cooper câştigase bătălia spunându-i că, prin intermediul unor prieteni, luase deja legătura cu nişte negustori de obiecte de artă din Franţa. Probabil că era un bluf; Reginald nu se lăsă, ce-i drept, păcălit, dar vându cu toate acestea tabloul, în speranţa că va primi în curând marfă proaspătă din Paris. Credea că preţurile vor scădea, temporar, după aceea.

– Mai există totuşi un Dumnezeu, spuse Alexander Silver după-amiază, târziu, când l-am vizitat la prăvălie. Putem crede iarăşi în el. Parisul este liber. Barbarii nu vor cuceri întreaga lume. Astăzi închidem cu două ore mai devreme, în cinstea evenimentului şi luăm masa la *Voisin.* Sunteţi invitatul nostru, domnule Sommer. Cum vă simţiţi? Ca german, jalnic, nu-i aşa? Dar ca evreu, eliberat, nu-i aşa?

– Ca cetăţean universal, şi mai liber, am replicat. Uitasem că deţin un paşaport de evreu.

– În acest caz, veniţi cu noi! Vine şi fratele meu. Îşi aduce şi *şicza.*

– Ce?

– Mi-a promis solemn că nu se căsătoreşte cu ea. Pe cuvânt de onoare! Asta schimbă situaţia. Nu o face mult mai bună, dar mai mondenă.

– Credeţi?

Alexander Silver rămase pe gânduri:

– Vreţi să spuneţi că nu poţi avea încredere în nimeni, când sunt în joc sentimentele? Poate că nu. Dar este de preferat să cunoşti pericolul. Îl poţi ţine mai uşor sub control. Nu-i aşa?

– Aşa este, am replicat.

– Deci, veniţi? Vom mânca ficat de gâscă ca aperitiv.

– Nu mă faceţi să regret prea tare. Nu pot astăzi.

Silver se uită la mine mirat:

– Aţi căzut şi dumneavoastră în mrejele cuiva? Ca Arnold?

Am scuturat din cap:

– Am deja alt program.

– Cu domnul Reginald Black? Am râs:

– Nu, domnule Alexander.

– Atunci este în ordine. Intre aceşti doi poli vă bucuraţi de siguranţă. Afaceri şi iubire.

În timpul după-amiezei am simţit că o inhibiţie slabă începe să prindă contur. Încercam să mă gândesc cât mai puţin la Maria Fiola şi am observat că nu îmi vine greu - de parcă aş fi vrut să refulez totul. În drum spre hotel, negustorul de legume din Cannobio îmi făcu, agitat, semne cu mâna:

– Domnule Sommer! O ocazie colosală! Ridică un buchet de crini: Crini albi! Aproape pe degeaba! Uitaţi-vă la ei!

Am scuturat din cap:

– Sunt flori pentru morţi, Emilio.

– Nu în timpul verii! Doar în noiembrie. De ziua morţilor. Primăvara sunt flori de Paşte. Iar vara, simboluri ale inocenţei. Sunt foarte ieftini.

Probabil că Emilio obţinuse o cantitate mai mare de la vreun *Funeral Home.* Avea şi crizanteme şi nişte orhidee albe. Mi-a arătat un panicul foarte frumos:

– Cu aşa ceva faceţi o impresie de neuitat, ca Don Juan şi cavaler. Cine mai dăruieşte astăzi orhidee? Ia uitaţi-vă! Ca nişte fluturi albi, visători!

M-am uitat, uimit, la el.

– Doar gardeniile sunt atât de albe, în amurg, continuă Emilio.

– Destul, Emilio. În caz contrar mă cuprinde slăbiciunea şi sunt în stare să cedez.

Emilio era într-o formă colosală:

– Oricâte slăbiciuni v-ar cuprinde, tot nu este destul, declară luând încă un panicul. Aşa ceva te întăreşte. Flori minunate pentru doamna frumoasă cu care ieşiţi uneori. I se potrivesc orhideele!

– Nu este momentan în New York.

– Păcat! Dar altfel? Nu aveţi pe cineva în locul ei? Trebuie să sărbătoriţi ziua. A căzut Parisul!

Cu flori de mort, m-am gândit. Ce idee ciudată!

– Luaţi una pentru dumneavoastră, insistă Emilio. Orhideele rezistă trei pînă la patru săptămâni! în acest răstimp cade întreaga Franţă!

– Crezi?

– Bineînţeles! Roma este liberă - iar acum Parisul!

Merge repede. Foarte repede!

Da, foarte repede, mi-am zis, simţind, spre marea mea surprindere, un junghi dureros care îmi tăia răsuflarea:

– Fireşte, am murmurat. S-ar putea să meargă foarte repede.

Mi-am continuat drumul într-o stare de confuzie. Aveam senzaţia că sunt deposedat de ceva ce nici

nu ajunsesem să posed cu adevărat - un steag, un cer noros şi însorit care fulgera şi dispărea înainte de a apuca să întind mâna după el.

Felix o'Brien, portarul de serviciu, se rezema uşor de uşa hotelului.

– Sunteţi aşteptat, declară.

Mi-am simţit inima bătând şi am intrat repede. Speram să o găsesc pe Maria Fiola; dar era Lachmann care mă întâmpină cu o figură radioasă:

– Am scăpat de puertoricana, îmi spuse cu sufletul la gură. Am găsit altă femeie. Blond-roşcată, din Mississippi.

Un fel de teutonă planturoasă, masivă, un exemplar superb!

– O teutonă? l-am întrebat.

Lachmann râse uşor jenat:

– În iubire nu contează naţionalitatea, Ludwig. Fireşte că este americancă. Poate că de origine germană. Dar ce importanţă are? Nevoia îl învaţă pe om!

– În Germania te-ar trimite la camera de gazare pentru aşa ceva.

– Dar aici suntem în America cea liberă! Pentru mine este o salvare! Mă usuc fără dragoste. Puertoricana m-a dus doar de nas. Şi mă costa prea mult, cu proxenetul ei. Nu poţi vinde, la New York, atâtea rozarii şi iconiţe ca să-l saturi pe mexicanul cu care trăieşte. Eram aproape de faliment.

– A căzut Parisul!

– Ce? replică Lachmann absent. Da, Parisul, aşa deci! Fireşte! Ei, va mai dura câţiva ani până când germanii vor părăsi complet Franţa. Şi apoi vor lupta mai departe în Germania. E singurul lucru la care se pricep. Doar ştiu şi eu atâta lucru. Nu mai pot

aştepta, Ludwig! îmbătrânesc de la o zi la alta. Walkiria asta blondă nu este uşor de cucerit. Dar cel puţin pot spera...

– Kurt, i-am spus. Trezeşte-te! De ce să-ţi zboare tocmai ţie în braţe, dacă este atât de colosală?

– Are un umăr uşor lăsat, îmi explică Lachmann. Începutul unei mici cocoaşe. De-abia dacă se observă; dar este conştientă de această meteahnă. O face să aibă complexe, în schimb are sânii ca de marmură, şi o poponeaţă... zahăr, nu altceva! Este casieriţă la un cinematograf de pe strada patruzeci şi patru. Dacă vrei, la un moment dat, să mergi la cinema, poţi intra fără bilet.

– Mulţumesc, am spus. Merg rar la cinema. Înseamnă deci că eşti fericit?

Mimica lui Lachmann se schimbă. Ochii săi prinseră un luciu umed.

– Fericit? replică. Ce cuvânt pentru un emigrant! Un emigrant nu poate fi fericit. Suntem condamnaţi să nu ne găsim niciodată liniştea. Rămânem nişte străini. Înapoi nu ne mai putem întoarce, în schimb aici suntem doar toleraţi. E îngrozitor să mai fii dominat şi de demonul propriilor instincte.

– Depinde. Măcar îţi ai încă demonul, Kurt. Alţii nu mai au absolut nimic.

– Nu râde, oftă Kurt. Şi succesul în dragoste te epuizează, întocmai ca nenorocirea. Dar ce poate înţelege din toate astea un troglodit în materie de sentimente, cum eşti tu?

– Suficient pentru a constata că fericirea îl face pe om mai agresiv decât nefericirea, măi negustorule de mercerii religioase...

Am amuţit deodată. Îmi venise în minte că nu reţinusem numărul noii locuinţe a Mariei Fiola. Şi nici noul număr de telefon.

– Fir'ar al dracului! am exclamat.

– Tipic pentru un *goi,* declară Lachmann. Când nu vă vine altceva în minte, înjuraţi. Sau trageţi cu puşca!

Seara, Second Avenue era un corso al homosexualilor. Unii se plimbau braţ la braţ, alţii, mai tineri, abia aşteptau să fie racolaţi, în timp ce cei mai în vârstă îi măsurau cu priviri circumspecte, lascive. Era o atmosferă de carnaval, un carusel lent şi înfierbântat care se învârtea mânat de un motor exotic, interzis şi totuşi tolerat, dar tocmai de aceea periclitat şi incitant; aveai impresia că vibrează tot văzduhul.

– Porcii ăştia! spuse chioşcarul de la care mi-am cumpărat ziarul de seară.

– De ce? Nu sunt clienţii dumneavoastră? l-am întrebat.

– Nu mă referam la homo, replică, ci la potăile lor! Ar trebui duşi de lesă; totuşi, perverşii îi lasă liberi. Manifestă o dragoste oarbă faţă de bestiile lor. Mai demult erau baseţi, apoi a urmat moda terierilor, acuma trăim în era canişilor. Ia uitaţi-vă! Turme întregi!

Mi-am plimbat privirile în jurul meu. Era adevărat! Strada mişuna de bărbaţi care îşi plimbau canişii.

– Iar este aici spurcăciunea asta! strigă vânzătorul încercând să iasă din chioşcul său rotund, fără să reuşească imediat.

Un pachet de reviste căzu la picioarele lui.

– Daţi-i un picior bestiei astea! strigă.

Un caniş mic, de culoarea şampaniei, se apropiase pe nesimţite şi ridicase un picior în dreptul ziarelor care erau atârnate afară, sub tejghea. L-am alungat. El latră la mine, apoi dispăru în parada care defila în sus şi în jos.

– Este Fifi, îmi explică chioşcarul cu o privire mohorâtă, uitându-se furios la un exemplar din revista „Confidenţial" care spânzura acum udă de tot. A izbutit iarăşi! Dobitocul ăsta se opreşte totdeauna la chioşcul meu ca să se pişe. Şi vă spun că are o băşică... parcă ar fi un elefant! Fir-ar să fie, că nu reuşesc niciodată să pun mâna pe el!

– Se pare că are gust, am spus. Face pipi doar pe lucruri care o merită.

Vânzătorul se caţără înapoi la locul său:

– Nu-l pot vedea de aici, spuse. Curva de Fifi parcă ştie asta. Se strecoară venind din spate şi îi dă drumul, îl văd de-abia când fuge de aici - uneori nici atunci, deoarece dispare tot prin partea din spate. Nu poate să se pişe pe un copac, ca orice altă javră? Mă costă în fiecare zi câteva magazine!

– Grea soartă, am replicat. N-aţi putea presăra piper pe rândul de jos al revistelor?

Vânzătorul se uită la mine:

– Aţi mai citi o revistă erotică, dacă aţi strănuta mereu în timpul lecturii? Şi dacă v-ar lăcrima ochii? Aş fi în stare să-i otrăvesc pe toţi canişii ăştia! Deşi am şi eu câini acasă. Dar nu ca ăştia!

Am luat ziarul şi l-am deschis. Oare de ce ezit, m-am întrebat. De ce această teamă fără temei? Ce mă retine? N-aş fi putut răspunde. Se amestecau mai multe sentimente, contopindu-se în mod ciudat: uşurătate, o excitaţie trecătoare şi superficială, nerăbdare, o adiere uşoară şi oscilantă de fericire şi

senzaţia vagă de culpă nedefinită. Am împăturit ziarul şi am intrat în casa pe care o recunoscusem. În ascensor am dat de Fifi, canişul de culoarea şampaniei, şi de stăpânul său care mă interpelă imediat:

– Nu aţi fost aici ieri cu domnişoara Fiola? Am dat surprins din cap.

– Am văzut-o venind acasă, spuse. Sunt Jose Kruse.

– L-am cunoscut deja pe câinele dumneavoastră; Fifi se bucură de favoruri speciale la chioşcul de ziare.

Kruse începu să râdă. Purta o brăţară groasă, din aur, şi parcă avea prea mulţi dinţi în gură.

– Se pare că la etajul acesta a fost cândva un bordel de lux, spuse. Comic şi nu chiar nepotrivit, nu-i aşa?

Nu reţinusem la ce etaj este apartamentul Mariei Fiola. Kruse opri ascensorul şi îmi făcu loc să ies primul. Apoi se apropie:

– Am sosit, spuse uitându-se fix la mine. Dumneavoastră de partea cealaltă, eu aici. Poate ne vedem o dată la un cocteil? Priveliştea de aici, de sus, este superbă.

– Da, poate.

Eram bucuros că regăsisem atât de uşor apartamentul Mariei. Jose mă urmări cu privirile şi îmi făcu un semn cu mâna.

Maria Fiola crăpă uşa şi se uită cu grijă afară. Am zărit un ochi şi o buclă.

– *Salute,* fugarule, spuse râzând. Eşti şi rămâi eternul pribeag. Mă părăseşti din prima zi fără să-ţi iei rămas bun!

Am respirat adânc:

– *Salute,* fragment frumos alcătuit dintr-un ochi, un umăr şi o buclă de păr, am spus. Pot intra? Salutări din partea canişului Fifi şi a vecinului tău Jose Kruse. Fără ei nu aş fi regăsit locuinţa.

Maria deschise larg uşa. În afară de pantofi nu avea nimic pe ea. Pe cap, un turban dintr-un prosop aşezat într-o dungă. Era foarte frumoasă. În spatele ei zgârie-norii New York-ului se profilau în lumina crepusculară gălbuie. Ferestrele lor străluceau în bătaia soarelui ca nişte monumente de oglinzi.

– Tocmai mă îmbrăcam, spuse. Trebuie să merg la fotograf. De ce nu mi-ai dat un telefon?

– Nu-ţi cunoşteam numărul de telefon de aici.

– Şi de ce ai dat bir cu fugiţii azi dimineaţă?

– Din scrupulozitate. N-am vrut să te trezesc şi n-am vrut nici să te dau de gol plecând la o oră mai târzie, când canişii sunt scoşi la plimbare. Pare să fie o casă foarte umblată şi iubitoare de animale.

Maria îmi aruncă o privire critică.

– Nu mi-aş face atâtea gânduri în locul tău, spuse. Se pare că aici a fost mai demult...

– Un bordel. Dar un bordel de lux, cu taxe de o sută de dolari sau chiar mai mult. M-a informat Jose Kruse.

– Te-a invitat şi la un cocteil?

– Da, am replicat mirat. De unde ştii?

– O face cu fiecare bărbat. Dar să nu te duci la el. Obişnuieşte să fie şarmant şi foarte agresiv. Jumătatea de sus a acestei case este locuită de homosexuali. Sunt în majoritate. Trebuie să fim atenţi.

– Şi tu!

– Şi eu. Există şi destule lesbiene pe aici.

M-am apropiat de fereastră. New York-ul se întindea la picioarele mele ca un oraş algerian din piatră albă.

– Homosexualii se stabilesc totdeauna în cele mai frumoase cartiere ale oraşului, spuse Maria. Sunt foarte iscusiţi în această privinţă.

– Locuinţa asta îi aparţine tot unui homo? Maria râse. Apoi dădu din cap:

– Acest lucru te liniştеşte sau te jigneşte?

– Nici una, nici alta, am replicat. Mi-a trecut doar prin minte că suntem pentru prima dată împreună într-o locuinţă şi nu în bodegi sau hoteluri sau ateliere.

Am luat-o în braţe:

– Ce bronzată eşti!

– Mă bronzez foarte uşor. Apoi se desprinse din braţele mele: Trebuie să plec. Doar pentru o oră. Să încerc pălării. Pentru primăvară. Merge repede. Rămâi aici. Să nu pleci. Frigiderul este plin, dacă ţi se face foame. Dar să nu pleci!

Începu să se îmbrace. Mă încânta dezinvoltura cu care circula în pielea goală sau se îmbrăca.

– Şi dacă vine cineva? am întrebat.

– Nu deschizi. Dar nu are cine să vină.

– Sigur? Maria râse:

– Bărbaţii pe care îi cunosc dau un telefon în prealabil.

– Foarte îmbucurător. Am sărutat-o: Bine, rămân aici. Ca prizonierul tău.

Ea se uită la mine:

– Nu eşti prizonier. Eşti un emigrant. Un etern străin.

Un pribeag. Iar eu nu te încui. Las cheile aici. Trebuie să-mi deschizi când revin.

Îmi făcu semn cu mâna. Am condus-o până pe palier şi m-am uitat după ascensorul care o ducea jos, în lumina galbenă a oraşului. Apoi am auzit de undeva lătratul unui câine. Am închis uşa cu grijă şi m-am întors în camera străină.

Îmi uşurase situaţia, m-am gândit. Ghemul de sentimente contradictorii care se adunase în mine în timpul zilei se relaxase transformându-se în degajare şi voioşie. Am străbătut locuinţa. În dormitor, rochiile erau împrăştiate pe pat. Vederea lor m-a emoţionat mai mult ca orice altceva. O pereche de pantofi cu tocuri înalte rămăsese în faţa oglinzii. Unul dintre ei se răsturnase şi stătea culcat. Imaginea tăcută a unei dezordini pline de şarm. Într-un colţ, o fotografie în ramă de piele verde. Era poza unui bărbat ceva mai în vârstă, care părea să nu fi avut prea multe griji în viaţă. Mi s-a părut că îl recunosc în el pe bărbatul cu care o văzusem pe Maria cu câteva zile în urmă. M-am dus în bucătărie şi am pus în frigider sticla cu vodcă Meukoff adusă de mine. Maria avea dreptate: frigiderul era plin. Am descoperit chiar şi o sticlă de vodcă rusească veritabilă; aceeaşi marcă pe care mi-o trimisese Maria la hotel. Şi aceeaşi pe care o găsisem în Rolls Royce. Am ezitat o clipă. Apoi am pus şi sticla mea în frigider, dar nu chiar alături, ci despărţită printr-o sticlă de *Chartreuse* verde.

M-am aşezat la fereastră şi m-am uitat afară. Începea ora magică a înserării. Amurgul deveni trandafiriu, apoi albastru, iar zgârie-norii se metamorfozară din clădiri funcţionale în catedrale moderne. Ferestrele se învăpăiară, una după alta; ştiam că femeile de serviciu începeau acum să facă

curăţenie în birourile goale. După puţin timp, toate turnurile păreau stupi uriaşi, plini de lumină. Gândul mă duse la perioada petrecută pe Insula Ellis: în timpul nopţii, când mă trezeam din coşmaruri, mă zgâiam din sala de dormit spre oraşul inaccesibil.

Cineva începu în vecini să cânte la pian. Sunetele răzbăteau estompat prin perete. Poate că era Jose Kruse, mi-am zis; deşi ceea ce auzeam nu se prea potrivea cu Jose Kruse şi Fifi. Erau piese mai uşoare din clavecinul bine temperat al lui Bach; cineva făcea exerciţii. Mă gândeam la perioada când eu însumi le exersasem, înainte ca Germania să fi fost invadată de barbari. Parcă trecuseră secole de atunci. Tatăl meu era încă în viaţă şi liber, iar mama zăcea la spital, bolnavă de tifos şi îngrijorată că nu voi reuşi la examen. Am simţit dintr-o dată o durere sfâşietoare; parcă un film al vieţii mele s-ar derula cu viteză maximă - mult prea repede pentru a mă opri la vreun amănunt, dar cu toate acestea cât se poate de dureros. Figuri şi imagini apăreau şi dispăreau, oameni care ţipau, expresia îngrozită, dar curajoasă a Sibyllei, coridoarele muzeului din Bruxelles, Ruth care murise la Paris şi pe ochii căreia se plimbau muştele - mereu morţi şi iarăşi morţi, prea mulţi morţi pentru o viaţă de om; iar apoi salvarea întunecată, neajutorată, concretizată în dorinţa de răzbunare.

M-am ridicat. Instalaţia de aer condiţionat zumzăia, iar în cameră era aproape frig; cu toate acestea mă simţeam scăldat în sudoare. Am deschis fereastra şi m-am uitat afară. Apoi am luat ziarul ca să citesc comunicatele de pe frontul de luptă. Aliaţii trecuseră deja de Paris; atacau din toate părţile şi se părea că armatele germane se retrăgeau fără să opună multă

rezistenţă. Am studiat cu interes micile hărţi schiţate în ziar; cunoşteam foarte bine această parte a Franţei, cunoşteam cafenelele, şoselele, localităţile - era, în fond, *Via Dolorosa* pe care o urmaseră emigranţii. Acum se refugiau învingătorii, soldaţii, S.S.-ul, torţionarii, vânătorii de oameni şi ucigaşii. Fugeau înapoi, în Germania - învingătorii, dintre care făceam parte şi eu şi care mă hăituiseră şi pe mine. Am lăsat să cadă ziarul, privind în gol.

Am auzit uşa deschizându-se şi apoi vocea Mariei:

– Nu este nimeni aici?

În cameră se întunecase.

– Ba da, am replicat ridicându-mă. Nu am aprins lumina.

Ea intră:

– Credeam deja că ai dat iar bir cu fugiţii.

– Nu, nu plec, i-am spus luând-o în braţe. Devenise deodată întruchiparea vieţii.

– Nu, murmură. Să nu pleci. Nu suport singurătatea. Singură, nu sunt nimic.

– Eşti personificarea vieţii, am spus. Şi căldura ei, Maria. Te ador. Aduci lumină şi culoare peste tot.

– De ce stai pe întuneric?

Am arătat spre zgârie-norii strălucitori:

– Lumea de afară arde. Tot privind-o, am uitat să fac lumină. Acum, că eşti aici, nu mai am nevoie de altă lumină.

– Eu însă da! spuse Maria râzând. Mă cuprinde o tristeţe îngrozitoare în camerele întunecate. Şi am nevoie de lumină şi ca să despachetez. Am adus cina noastră: cutii şi conserve. În America poţi cumpăra totul de-a gata.

– Şi eu am adus vodcă, am spus.

– Mai era o sticlă în frigider.

– Am văzut. Veritabilă, din Rusia. Maria se lipi de mine:

– Ştiu, dar o prefer pe a ta, de la Meukoff.

– Eu nu. Nu sufăr de prejudecăţi.

– Eu însă da! Ia cu tine vodca rusească, spuse. Nu-mi mai trebuie. Dă-i-o lui Meukoff; îi facem o bucurie.

– Bine, am replicat.

Maria mă sărută. I-am simţit parfumul şi pielea tânără, proaspătă.

– Trebuie să mă mânuieşti cu grijă, murmură. Nu mai pot suporta dureri. Sunt foarte vulnerabilă. Altfel, nu ştiu ce se va întâmpla.

– Nu te voi face să suferi, am spus. Nu intenţionat, Maria. În rest nu se ştie niciodată.

– Ţine-mă bine. Trebuie să mă ţii bine.

– Te voi ţine bine, Maria.

Ea oftă mulţumită, ca un copil. Se profila, subţirică şi foarte fragilă pe fundalul luminat al zgârie-norilor în care miile de femei de serviciu îndepărtau murdăria adunată într-o zi de lucru, dând cerului un aspect magic. Maria spuse ceva pe italieneşte. Nu am înţeles-o şi am răspuns în germană.

– O, viaţă mult iubită! am spus. Pierdută şi resuscitată şi indestructibilă...

Maria scutură din cap:

– Nu înţeleg ce spui. Iar tu nu m-ai înţelege pe mine, dacă ai vrea să stăm cu adevărat *cfe* vorbă. Ciudată iubire.

Intermediată prin traduceri.

Am sărutat-o:

– În iubire nu există traduceri, Maria. Iar dacă există, nu mă tem de ele.

Stăteam întinşi în pat.

– Trebuie să mai ieşi în seara asta? am întrebat-o. Maria scutură din cap:

– Nu; până mâine seara.

– Bine. Înseamnă că putem rămâne aici. Putem mânca încă o dată: *pastrami* şi brânzeturi şi pâine neagră. Şi bere; şi apoi restul de prăjitură *Sarah Lee,* cu cafea. Ce aventură minunată!

Ea râse:

– O aventură foarte simplă.

– Cea mai mare pe care o cunosc! Nici nu mai ştiu de când nu am trăit-o. În timpul refugiului am avut parte doar de camere de hotel sărăcăcioase şi era o fericire dacă le găseam. Seara mâneam în grabă, pe pervazele murdare ale ferestrelor, direct din hârtia în care era ambalată mâncarea; şi eram fericit dacă aveam ce mânca. Iar astăzi...

– Şi astăzi ai mâncat direct din hârtie, spuse Maria.

– Astăzi am mâncat cu tine, în locuinţa ta.

– Nu este a mea, replică somnoroasă. Este împrumutată, ca tot ce ţine de mine: rochiile, bijuteriile, diademele, chiar şi anotimpurile. La şedinţa de astăzi am făcut fotografii pentru moda primăverii viitoare.

M-am uitat la ea. Stătea întinsă pe pat, goală şi bronzată, şi era foarte frumoasă. Primăvara viitoare, m-am gândit. Oare unde o să fiu atunci? încă în America? Sau războiul se va fi terminat, iar eu voi încerca să mă întorc în Europa? Nu ştiam; dar am simţit că mi se strânge inima, în mod dureros.

– Ce aţi probat azi? am întrebat.

– Bijuterii, răspunse. Bijuterii colorate, mari, imitate, ieftine. Imitaţii, cum sunt şi eu.

– De ce vorbeşti aşa?

– O simt. Cred că nu am o identitate proprie. Care să nu se schimbe şi să fie mereu aceeaşi. Sunt ceva ce pendulează între două oglinzi: există, dar când vrei să o prinzi nu mai există. Destul de deprimant, nu-i aşa?

– Nu, am răspuns. Doar periculos. Nu pentru tine. Pentru ceilalţi.

Maria începu să râdă şi se ridică:

– Să-ţi arăt ce am mai fotografiat: pălării foarte mici, căciulite din velur şi brocat, berete. Am adus două cu mine. Luate cu împrumut până mâine.

Apoi traversă camera îndreptându-se spre coridor, îmi plăcea naturaleţea cu care îşi etala goliciunea. Era obişnuită cu aşa ceva datorită meseriei, aşa că nu îşi făcea probleme. Instalaţia de aer condiţionat zumzăia abia perceptibil în faţa ferestrei. Mica locuinţă era aşezată la o înălţime atât de mare încât zgomotele străzii de-abia răzbăteau până sus. Ambianţa devenise deodată aproape ireală - crepusculul profund, multicolor, din camera luminată doar de sclipirea zidurilor de sticlă ale zgârie-norilor de afară. Aveam senzaţia că zburăm fără nici un zgomot, cu un balon, desprinşi pentru o clipă de timp, de război, de agitaţie şi de sentimentul mocnit de frică, îndreptându-ne spre o fărâmă de pace care îmi era atât de străină încât liniştea ei îmi provoca bătăi de inimă.

Maria intră iar în cameră. Îşi pusese o beretă moale pe cap, o bijuterie barbară, din aur, în jurul gâtului, pantofi cu tocuri înalte în picioare şi în rest nimic.

– Iată primăvara anului 1945, spuse. Bijuterii din cupru, cum poartă negrii, dar care arată ca aurul. Şi pietricele colorate, din sticlă.

Primăvara anului 1945! De parcă ar fi spus: niciodată şi mâine. Parcă ar fi deja mâine, m-am gândit. Răcoarea artificială înşelătoare a camerei făcea ca acest mâine să pară mai apropiat. M-am sculat şi am luat-o pe Maria în braţe.

– Vrei să pleci? întrebă.

Am scuturat din cap:

– Cobor doar până la chioşc, să iau ziarul de seară. Mă întorc imediat.

– Vrei să aduci războiul în cameră? Nu mai poţi aştepta o noapte?

M-am uitat surprins la ea:

– Nu aduc războiul în cameră, am răspuns. Cobor doar să văd care sunt ultimele ştiri; apoi vin, încet, înapoi, în camera aceasta unde ştiu că mă aştepţi şi simt o fericire de care nici nu-mi mai aminteam: că cineva mă aşteaptă, că voi împărţi noaptea şi camera cu tine. Suprema aventură pe care mi-o pot imagina este: o viaţă burgheză eliberată de sentimentul de frică; deşi ea poartă pentru burghezi - şi doar pentru ei - acest nume filistin; dar nu pentru noi, pribegii, copiii moderni ai lui Ahasver.

Maria mă sărută:

– Cel ce se refugiază în atâtea cuvinte vrea să disimuleze adevărul. Ce mă fac cu un bărbat care mă părăseşte de dragul unui ziar?

– Şi tu eşti un nomad, i-am spus. Chiar în măsură mai mare decât mine. Dar rămân aici. Să-i permitem timpului să se oprească în loc pentru o zi.

Maria râse. Am luat-o în braţe. Nu voiam să-i spun din ce cauză doream să văd un ziar. Nu din cauza ştirilor. Aş fi vrut doar să aflu cât timp îmi mai rămânea pentru acest crâmpei de pace care invadase pe neaşteptate existenţa mea. Iubită

făptură necunoscută încă! m-am gândit. Rămâi cu mine! Nu mă părăsi înainte de a trebui eu să te părăsesc pe tine! îmi dădeam totuşi seama cât de iluzorii erau aceste gânduri, câtă amăgire şi trădare se ascundea în ele. Dar nu mă mai puteam concentra asupra acestui subiect. Maria era prea aproape de mine, iar restul încă prea departe. Se mai puteau întâmpla multe şi nu aveai de unde să ştii cine pe cine va părăsi mai întâi. Simţeam buzele Mariei, simţeam pielea ei şi nu mă mai gândeam la nimic. La o oră foarte târzie a nopţii m-am trezit şi am auzit iar, prin perete, pianul de alături. Cineva cânta, nesigur, o sonată de Clementi pe care o exersasem şi eu într-o altă viaţă. Maria dormea alături de mine, epuizată, respirând adânc. Gândul m-a dus la tinereţea mea pierdută, în timp ce mă uitam, prin fereastra mare, la noaptea luminată de afară. Apoi am tras iar cu urechea la respiraţia Mariei. Şi din nou am avut senzaţia că plutim într-un balon, în centrul liniştit al unui ciclon. Să fii binecuvântat! mi-am zis. Tu, crâmpei de linişte frenetică a acestei nopţi.

17.

– Jessie Stein urmează să fie operată în zilele următoare, îmi spuse Robert Hirsch.

– Ceva grav? Ce are?

– Nu se ştie încă precis. Este o tumoare. Bosse şi Ravic au examinat-o. Dar nu dau informaţii. Secret profesional. Probabil că operaţia va arăta dacă tumoarea este benignă sau nu.

– Cancer? am întrebat.

– Urăsc acest cuvânt, replică Hirsch. După *Gestapo,* este cel mai execrabil cuvânt pe care îl cunosc.

Am dat din cap:

– Jessie bănuieşte ceva?

– I s-a spus că va fi o intervenţie minoră, inofensivă. Dar este suspicioasă, ca o vulpe.

– Cine o operează?

– Bosse şi Ravic împreună cu un medic american.

Am tăcut câtva timp.

– Ca la Paris, am spus. Acolo Ravic făcea operaţii împreună cu un medic francez. Chirurg la negru.

– Aici nu mai este chiar aşa, susţine Ravic. Aici este chirurg la gri. Nu-l arestează nimeni dacă operează.

– Ai primit banii pentru Bosse? am întrebat. Banii obţinuţi cu ocazia expediţiei punitive?

Hirsch dădu din cap:

– A fost simplu. Dar Bosse nu a vrut să-i primească. A trebuit aproape să-l iau la bătaie ca să-i accepte. Era de părere că fuseseră dobândiţi prin şantaj. Banii lui proprii! Au şi emigranţii ăştia nişte păreri despre onoare! Te apucă disperarea! Hirsch râse. Du-te să o vezi pe Jessie, Ludwig, continuă apoi. Eu am fost deja şi nu pot merge încă o dată. Ar deveni bănuitoare. Îi este frică. Nu prea mă pricep să consolez pe cineva. Frica altuia mă irită, mă face să devin sentimental şi să-mi pierd răbdarea. Fă-i o vizită. Astăzi, îşi are ziua de primire germană. Omul bolnav, spune Jessie, nu trebuie să se mai chinuiască vorbind englezeşte. Are nevoie de ajutor. De oameni.

– Voi merge diseară, după ce termin treaba la Reginald Black. Ce mai face Carmen, Robert?

– Este fermecătoare şi impenetrabilă, aşa cum sunt veritabilii oameni săraci cu duhul.

– Există oare cu adevărat femei sărace cu duhul? Poate proaste; dar chiar sărace cu duhul...?

– Calificativul „sărac cu duhul” este doar un calificativ. Ca „prost” sau „leneş”. Pentru mine circumscrie domeniul preţios al antilogicii ininteligibile; dacă vrei, „kitsch”, dincolo de valori şi fapte, pură fantezie, hazard, sentiment, lipsa oricărei ambiţii, indolenţă incomensurabilă, ceva ce mă încântă tocmai fiindcă este atât de diferit de felul meu de a fi.

M-am uitat nedumerit la Hirsch:

– Robert, crezi cu adevărat tot ce spui? El râse:

– Fireşte că nu... tocmai de aceea mă încântă.

– Ai discutat vreodată cu Carmen despre toate astea?

– Nici vorbă! Nu ar înţelege nimic.

– Ai făcut uz de o mulţime de cuvinte, am spus. Crezi că este chiar atât de simplu?

Hirsch îşi ridică privirile:

– Vrei să spui că nu mă pricep la femei?

Am scuturat din cap:

– Nu asta am vrut să spun... deşi ar fi ceva obişnuit în cazul unui erou. Învingătorii nu se prea pricep... În schimb, cu atât mai mult oamenii inferiori.

– În acest caz, din ce cauză ceilalţi învinq totdeauna?

– Fiindcă priceperea nu înseamnă că vei fi neapărat victorios. Mai ales când este vorba despre femei. Este una din absurdităţile vieţii. Dar victorioşii nu rămân totdeauna victorioşi, Robert. Şi nu trebuie să complicăm în mod inutil lucrurile simple; viaţa este, şi fără asta, suficient de complicată.

– Robert Hirsch îi făcu un semn omului în halat alb de la tejgheaua *drugstore-ului* în care mâncasem hamburgeri.

– N-am ce-i face, declară. Aceşti vânzători mă duc mereu cu gândul la medici, iar *drugstore-ul* la o farmacie. Până şi hamburgerii îmi miros a cloroform. Ce zici?

– Ba nu, am spus.

El râse:

– Am risipit azi multe vorbe goale. Chiar şi tu. Apoi se uită la mine. Eşti fericit?

– Fericire? am întrebat. Ce este asta? Un concept din secolul al nouăsprezecelea, aşa mi se pare.

– Da, replică Hirsch. Ce e asta? Nu ştiu nici eu. Şi nici nu o râvnesc. Cred că nu aş şti ce să fac cu ea.

Am ieşit în stradă. M-am simţit deodată îngrijorat pentru Hirsch. Părea să nu se poată încadra în nici un tipar. Cu atât mai puţin în magazinul de aparatură electrică.

Fusese un fel de conchistador; dar ce să facă un conchistador evreu la New York, din moment ce *draftboard-ul*[44] militar îl respinsese pe motiv că nu ar inspira suficientă încredere?

Jessie stătea în pat, într-un halat chinezesc de culoarea somonului, conceput probabil de fabricantul din Brooklyn ca haină de mandarin.

– Vii chiar la momentul oportun, Ludwig, îmi spuse.

Mâine merg la tăiere.

Era roşie la faţă, avea o privire febrilă şi manifesta o veselie contrafăcută. Faţa ei rotundă exprima teamă deşi încerca să o ascundă. Chiar şi părul

44 Comisie de recrutare (în engl.)

părea contaminat de această teamă, căci stătea vâlvoi în jurul capului, de parcă ar fi vrut să opună rezistenţă, dându-i înfăţişarea unei negrese speriate.

– Dar bine, Jessie! exclamă Ravic. Exagerezi iarăşi! Mâine facem doar o investigaţie de rutină. O măsură de precauţie.

– Precauţie... din ce motive? întrebă Jessie repede.

– Din multe motive... mai mici sau mai mari.

– Care sunt cele mari?

– Nu ştiu, Jessie; nu sunt clarvăzător; tocmai de aceea facem operaţia. Dar îţi voi spune tot adevărul.

– Sigur?

– Sigur, Jessie.

Avea respiraţia scurtă. Nu era chiar convinsă. Probabil că îi pusese deja de zeci de ori această întrebare lui Ravic.

– Bine, admise în cele din urmă, adresându-mi-se după aceea mie. Ce spui de Paris?

– A fost eliberat, Jessie. Nu ştiam ce să-i mai spun.

– Ce bine că am mai apucat acest moment, murmură. Am dat din cap:

– Vei apuca şi eliberarea Berlinului, Jessie. Ea rămase câtva timp tăcută.

– Mănâncă ceva, Ludwig. La Paris îţi era mereu foame. Gemenele au pregătit dincolo cafea şi prăjituri. Să nu fim trişti. Totul merge atât de repede. Parisul... şi apoi asta. Şi toate par deodată atât de apropiate în timp. De parcă s-ar fi întâmplat ieri. Nu te mai gândi la nimic! Ştii ceva? în ciuda celor petrecute, a fost totuşi o perioadă bună... dacă o compari cu asta de aici. Făcu un gest arătând spre pat. Du-te şi ia o cafea, Ludwig. Proaspătă. Ravic este deja dincolo.

Apoi se aplecă spre mine cu o expresie conspirativă:

– Ştii, nu cred ce spune, îmi şopti. Nici un cuvânt!

– Nici pe mine nu mă crezi?

– Nici pe tine, Ludwig. Şi acum du-te să mănânci ceva.

În sufragerie se adunaseră cam zece persoane. Printre ele şi Bosse, care stătea la fereastră şi se uita afară. Era cald şi mohorât, de parcă ar fi vrut să plouă, iar cerul avea culoarea unei cenuşi albicioase. Ferestrele erau închise, un ventilator zumzăia, ca o muscă mare şi obosită, pe un scrin din lemn de nuc. Gemenele aduseseră cafea şi prăjitură cu prune, agitându-se ca doi ponei. În prima clipă nu le-am recunoscut; îşi oxigenaseră părul şi purtau fustiţe scurte, strâmte şi pulovăre de bumbac, în dungi, cu mâneci scurte.

– Foarte apetisante, nu-i aşa? întrebă cineva în spatele meu.

M-am întors. Era Bach, cel ce nu reuşise să-şi dea seama care dintre gemene nu permitea să fie ciupită de poponeaţă.

– Foarte, am spus, bucuros că mă pot gândi la altceva.

– O idee zăpăcitoare am continuat: să ai o relaţie cu una dintre gemene când cealaltă îi seamănă atât de mult încât nu le poţi deosebi una de alta.

– Asigurare dublă! Bach dădu, aferat, din cap, tăind o bucată de ştrudel: Dacă una din ele moare, te poţi căsători cu cealaltă. Nu trebuie să fii trist! Unde mai dai de asemenea chilipir?

– O idee destul de macabră. Data trecută vă întrebaţi, cum v-aţi putea apropia de poponeaţa

drăgălaşă a gemenelor, fără a risca să fiţi murdărit cu cafea. Acum vă gândiţi deja la căsătorie. Ce idealist prevăzător sunteţi!

Bach îşi clătină chelia înconjurată de o cunună de păr negru, care amintea de popoul unui pavian, dar tăcu circumspect.

– Nu m-am gândit să le iei în căsătorie una după alta, am spus. Şi nici neapărat la moarte.

– Fireşte că nu, *goi* necugetat ce sunteţi. Dar la ce se gândeşte omul când iubeşte? Că unul va muri înaintea celuilalt, că celălalt va rămâne singur! Este vechea frică ancestrală, poate uşor modificată. Frica iniţială, primitivă, că vei muri tu însuţi, se transformă, datorită iubirii, în teama pentru viaţa celuilalt. Bach îşi linse zahărul de pe degete: O adevărată tortură. Iată de ce gemenele oferă cea mai bună soluţie. Mai ales astea de aici.

Surorile Dahl trecură, săltând, pe lângă noi. Jessie ceruse să i se aducă la pat gravurile din Berlin.

– V-aţi căsători cu una dintre ele, la întâmplare? am întrebat. Doar nici nu le poţi deosebi una de cealaltă; probabil că şi caracterele sunt identice. Se întâmplă de multe ori. Sau aţi da, în această situaţie, cu banul?

Bach mă privi deasupra lentilelor pince-nez-ului şi pe sub sprâncenele stufoase, aruncându-mi o privire abătută:

– Revărsaţi-vă în continuare glumele asupra unui om chel, sărac, evreu şi lipsit de patrie, spuse. Fetele astea nu sunt de nasul meu. Marfă pentru Hollywood!

– Bine, dar dumneavoastră! Şi dumneavoastră sunteţi actor, nu?

– Primesc roluri foarte mici. De nazişti, din păcate. Doar roluri de nazişti. Fireşte, cu părul vopsit şi perucă. Ciudat: la Hollywood doar evreilor li se încredinţează roluri de nazişti. Vă puteţi imagina ce simţi când joci asemenea roluri? Sfâşiere totală! Din fericire, naziştii sunt din când în când omorâţi; altfel, ar fi insuportabil.

– Dar n-ar fi şi mai rău să jucaţi, ca evreu, rolul unui evreu omorât de nazişti?

Bach se uită la mine fără să spună nimic.

– La asta nu m-am gândit niciodată, declară apoi.

Câte vă mai trec prin minte! Nu, rolurile de evreu sunt de cele mai multe ori interpretate de staruri. Neevrei. Ce lume sucită!

M-am uitat în jur. Din fericire, autorul listei negre nu era prezent. În schimb l-am întâlnit pe scriitorul Franke. La venirea naziştilor la putere, emigrase împreună cu soţia sa evreică. El personal nu era evreu. Soţia îl părăsise după sosirea în America. Franke trăise o jumătate de an la Hollywood. Studiourile oferiseră câtorva scriitori cunoscuţi un angajament temporar pentru şase luni, ca să le dea posibilitatea de a se adapta noului mediu; aşteptaseră însă ca scriitorii să scrie ceva pentru ei. Aproape nici unul nu reuşise să o facă. Deosebirea dintre cărţi şi scenariile de film era prea mare; scriitorii erau prea bătrâni să se recalifice. Angajamentele lor nu mai fuseseră reînnoite. Scriitorii ajunseseră în grija organizaţiilor de binefacere fiind obligaţi să cerşească ajutor; sau găsiseră sponsori particulari.

– Nu sunt în stare să învăţ limba, spuse Franke disperat. Pur şi simplu nu pot. Şi la ce mi-ar folosi?

între limba vorbită şi cea scrisă deosebirea este atât de mare ca între zi şi noapte.

– De ce nu scrieţi în limba germană? l-am întrebat. Pentru mai târziu.

– Ce? întrebă.*Despre viaţa mea mizerabilă de aici? Şi la ce bun? Când am plecat din Germania aveam şaizeci de ani; acum sunt trecut de şaptezeci. Un om bătrân. Cărţile mele au fost arse acasă şi interzise. Credeţi că îşi mai aminteşte cineva de mine?

– Da, am spus.

Franke scutură din cap:

– Zece ani de intoxicare nazistă în Germania nu pot fi neutralizaţi atât de uşor în capetele oamenilor. Aţi văzut, la jurnalul de actualităţi, cum se desfăşoară congresele partidului? Aţi văzut zecile de mii de mutre înfierbântate care ţipă şi ovaţionează? Nimeni nu-i obligă să o facă. Sunt deja obosit, adăugă apoi. Ştiţi din ce trăiesc? Dau ore de germană la doi ofiţeri americani. Se pregătesc pentru perioada când vor ocupa Germania. Mi i-a trimis soţia mea. Dânsa vorbeşte fluent rusa, franceza şi engleza. Eu nu vorbesc nici una. În schimb fiul meu, care locuieşte cu ea, nu vorbeşte nemţeşte. Franke zâmbi chinuit: cetăţean universal, nu-i aşa?

M-am dus să-mi iau rămas bun de la Jessie. Era foarte greu, deoarece nu avea încredere nici în medici, nici în mine, nici în altcineva. Se refugiase în propria-i intimitate; doar ochii îi străluceau mişcându-se agitaţi:

– Nu-mi spune nimic, şopti. Este bine că ai venit. Şi acum du-te, Ludwig. Şi nu uita: nimic nu este grav cât timp te bucuri de sănătate. Iată concluzia la care am ajuns în ultimele zile.

Am trecut pe lângă Bosse. Stătea încă la fereastră şi se uita, pierdut, afară. Începuse să plouă. Asfaltul era ud şi lucea. Nu avea nici un sens să-l întreb despre starea lui Jessie. Nu mi-ar fi răspuns nici el, întocmai ca Ravic.

– Parisul este liber, i-am spus în loc de alte întrebări.

Bosse îşi ridică privirile:

– Da, răspunse. Iar Berlinul este bombardat. Soţia mea se află la Berlin.

Am pus sticla pe masă, în faţa lui Meukoff.

– Dumnezeule! exclamă. Adevăratul nectar al zeilor! Cel original rusesc. Iarăşi o sticlă! De unde o ai? De la ambasada rusească?

– De la Maria. Ţi-o trimite în dar, la aniversarea a optzeci de ani.

– Astăzi este ziua mea? Meukoff se uită în ziar. Poate. Problema a încetat să mă preocupe după ce am împlinit şaptezeci. În afară de asta, calendarul rus se deosebeşte de cel occidental.

– Maria este la curent cu toate, am spus. Ştie cele mai ciudate lucruri; în schimb nu cunoaşte altele, cotidiene.

Meukoff îmi aruncă o privire scrutătoare. Apoi zâmbi cu toată faţa sa lată:

– Întocmai ca o rusoaică; deşi nu este; Dumnezeu să o binecuvânteze!

– Ea susţine că are o bună rusoaică.

– Femeile nu sunt obligate să spună adevărul, Ludwig. Ar fi prea plictisitor. Dar ele nici nu mint; sunt doar maestre în arta decorativă. În momentul de faţă, multe femei se împodobesc cu bunici rusoaice. După război, moda asta va trece; ruşii nu

vor mai fi aliaţi ci doar comunişti. Meukoff se uită la sticlă: Iată singurul lucru care mă mai face să-mi fie dor de casă, declară. Nu de ţara în care m-am născut ci de băutura fabricată acolo. Evreii voştri de ce fac atâta caz de nostalgia Germaniei? Ar trebui să fie obişnuiţi cu o viaţă fără patrie. Doar sunt cei mai vechi emigranţi din lume; de două mii de ani, de când romanii au distrus Ierusalimul.

– Ba chiar de şi mai demult; de la Babilon încoace. Dar probabil că tocmai de aceea. Evreii sunt patrioţi incorigibili, în lumea întreagă. Nea vând o patrie proprie, caută neobosiţi şi peste tot una nouă.

– Dar nu le vine odată mintea la cap?

– Cum? Trebuie să trăiască şi ei undeva!

Meukoff destupă cu grijă sticla. Avea un dop mic, ieftin.

– În Germania evreii erau cei mai înfocaţi patrioţi, am continuat. Chiar şi fostul împărat cunoştea acest fapt.

Meukoff mirosi dopul.

– Oare vor deveni iar în viitor? întrebă.

– Nu au mai rămas mulţi, am replicat. Nu în Germania, în felul acesta, problema se rezolvă de la sine.

– Au fost ucişi?

Am dat din cap:

– Hai să vorbim despre altceva, Vladimir. Spune-mi cum se simte un om la optzeci de ani.

– Vrei într-adevăr să afli?

– Nu. A fost doar o întrebare retorică.

– Har Domnului! Aş fi fost decepţionat. Nu este bine să smulgi, fără tact, de la oameni răspunsuri retorice. Hai să încercăm vodca!

Dinspre intrare am auzit deodată pasul caracteristic al lui Lachmann.

– Ce mai vrea şi ăsta? am întrebat. Doar a descoperit o casieriţă pe care o adoră.

Faţa lată a lui Meukoff se lăţi, încet, şi mai mult; zâmbetul evolua la el în mai multe straturi; începea în dreptul ochilor şi revenea tot acolo.

– Viaţa nu este atât de simplă. Există şi ceva ce ar putea fi numit spirit vindicativ cu semn invers. Gelozia nu este un robinet care să poată fi închis în orice clipă.

Lachmann intră şchiopătând. În urma lui naviga o blondină asemănătoare unei dresoare de la circ: solidă, cu o bărbie ieşită în afară şi sprâncene negre, stufoase.

– Logodnica mea! o prezentă. Miss McCraig.

Dresoarea dădu din cap. Lachmann scoase ceva dintr-un pacheţel învelit în foiţă roşie:

– La împlinirea vârstei de optzeci de ani, Vladimir! spuse. Ţinând cont de religia ta, nu mi-a fost uşor să o găsesc.

Era o iconiţă rusească mică, pe fond aurit. Meukoff se uită, uluit, la ea:

– Dar bine, Lachmann! spuse apoi timid. Doar sunt un ateu!

– Prostii! replică Lachmann. Fiecare om crede în ceva! De unde aş face, în caz contrar, rost de banii pentru viaţa de toate zilele! în plus, nu este vorba nici de un Christos, nici de o Fecioara Maria. Este doar Sfântul Vladimir. Sper că în tine însuţi crezi, sau nu?

– În mine însumi cel mai puţin.

– Prostii! repetă Lachmann uitându-se la mine. Este doar vorbăria plină de paradoxuri a acestui Ludwig Sommer! Nu te mai gândi la ea!

M-am uitat surprins la Lachmann. Nu eram obişnuit să-l aud pe acest Kurt lacrimogen vorbind cu un ton atât de rezolut; iubirea părea să fi făcut minuni în cazul său, de parcă i-ar fi administrat cineva o injecţie de beton.

– Ce vă pot oferi, întrebă Meukoff uitându-se, îngrijorat, la sticla de vodcă.

– Un coca-cola, răspunse Lachmann prompt spre uşurarea noastră.

– Iar dumneavoastră, stimată doamnă?

– Aveţi un *Chartreuse?* ciripi spre surprinderea noastră cu o voce piţigăiată spărgătorul de nuci.

– Galben sau verde? întrebă Meukoff imperturbabil.

– Există şi galben?

– La noi da. Era băutura preferată a lui Raoul.

– Atunci galben; nu-l cunosc încă. Mi-aţi putea da unul dublu? Fumul de la cinematograf îmi irită gâtul.

– Vă pot pune la dispoziţie o sticlă întreagă, replică Meukoff galant, umplând paharele. Pentru mine şi el vodcă.

Lachmann şi Miss McCraig şedeau ţinându-se de mână; se uitau la noi şi tăceau aşteptând. Nu există ceva mai stupid decât fericirea deplină, m-am gândit. Mai ales când trebuie să o întreţii cu străfulgerări spirituale. Din fericire, Raoul şi John coborâră scările şi conversaţia se învioră imediat. Amândoi se uitară cu atâta scârbă la Miss McCraig de parcă ar fi zărit o focă jupuită; dar dându-şi imediat seama de gafă, afişară apoi o politeţe cavalerească ireproşabilă. Un minut mai târziu îşi făcu apariţia şi *Contessa.* Cu un ochi de vultur, înregistra imediat prezenţa sticlei de vodcă rusească şi izbucni în lacrimi:

– Rusia! şopti. Imperiu măreţ, minunat! Patrie a sufletului. Maică Rusia, mult iubită!

– Iată cum se risipeşte vodca primită în dar de ziua mea de naştere, şopti Meukoff umplând paharele.

– Schimbă sticlele. Şi a ta este bună. Nu va observa nimic.

Meukoff zâmbi:

– *Contessa* să nu observe? îşi aminteşte de fiecare banchet de acum patruzeci de ani. Şi de vodca băută atunci.

– Bine, dar o bea şi pe a ta.

– Ar bea şi *Eau de Cologne,* în lipsă de altceva. Dar gustul ei a rămas intact. În seara asta nu mai salvăm sticla din ghearele ei. Doar dacă am bea-o noi foarte repede. Vrei să încercăm?

– Nu, am spus.

– Mi-am închipuit. Să o lăsăm *Contessei.*

– Oricum nu voiam să beau. Dă-mi din a ta. Îmi place mai mult.

Meukoff îmi aruncă o privire piezişă din ochii săi mici de papagal, lipsiţi de pleoape. Îmi dădeam seama că se gândeşte la mai multe lucruri deodată.

– Bine, spuse apoi. Eşti un cavaler în mai multe privinţe, Ludwig. Dumnezeu să te binecuvânteze. Şi să te păzească, mai adăugă.

– Să mă păzească? De ce?

El îşi goli paharul înainte ca bătrâna *Contessa* să fi putut observa ceva. Se şterse la gură cu pumnul lui uriaş şi puse, cu grijă, paharul gol pe masă.

– De tine însuţi, totdeauna, spuse. De ce altceva?

– Rămâneţi, domnule Sommer, mă rugă Raoul. La o festivitate improvizată de ziua de naştere a lui Vladimir! Poate că este ultima, îmi şopti. Cine trăieşte mai mult de optzeci de ani?

– Oamenii care împlinesc optzeci şi unu.

– Este deja o vârstă biblică. Aţi vrea să ajungeţi atât de bătrân? Mai bătrân decât dorinţele, stomacul şi sexul dumneavoastră? Ce lume cenuşie! Bună de sinucidere!

Părerile mele erau foarte diferite de ale lui Raoul, dar am renunţat să i le expun. Voiam să plec. Maria Fiola mă aştepta în locuinţa luată cu împrumut.

– Rămâneţi, insistă Raoul. Doar nu vreţi să ne stricaţi cheful. Este ultima aniversare a lui Vladimir. Faceţi şi dumneavoastră parte dintre prietenii săi.

– Trebuie să plec, am spus. Dar revin mai târziu.

– Sigur?

– Sigur, Raoul.

M-am simţit deodată aproape ca un mic trădător. Ideea m-a zăpăcit pentru o clipă deşi era absurd să mă gândesc la aşa ceva. Doar îl vedeam pe Meukoff în fiecare zi şi ştiam că nu dă mare importanţă zilei sale de naştere. Cu toate acestea am spus:

– Vladimir, trebuie să plec. Poate reuşesc să revin înainte de a se fi terminat petrecerea.

– Sper că nu, Ludwig. Fii serios! Apoi mă bătu uşor cu mâna lui mare pe umăr şi îmi trase cu ochiul.

– Uite cum dispare vodca ta veritabilă, i-am spus. În beregata delicată a *Contessei.* Tocmai împarte ultimul rest cu prietenul lui Raoul. N-am fost destul de vigilenţi.

– Nu face nimic. Mai am două sticle.

– Din cea veritabilă?

Meukoff dădu din cap:

– Maria Fiola le-a adus azi după-amiază. Le-am ascuns. El observă expresia mea perplexă.

– Nu ştiai? mă întrebă.

– De unde să fi ştiut, Vladimir?

– Da, aşa este. Ştie Dumnezeu de unde face rost de această licoare divină. Un lucru este foarte sigur: în America nu poate fi găsită nicăieri.

– De la un rus. Ar fi răspunsul cel mai simplu. Uiţi mereu că America este aliată cu Rusia.

– Sau de la un diplomat american, care are o sursă în Rusia; poate şi de la ambasada rusă din Washington.

– Poate, am răspuns. Important este că există. Şi că ai ascuns-o la loc sigur. Calul de dar nu se caută la dinţi.

Meukoff râse:

– Înţeleaptă vorbă! Puţin prea înţeleaptă pentru vârsta ta.

– Blestemata mea de viaţă este de vină. Toate s-au întâmplat prea devreme şi au fost prea multe.

Am cotit pe strada cincizeci şi şapte. Promenada homosexualilor de pe Second Avenue era în toi. Se salutau, îşi făceau semne graţioase cu mâna, atmosfera se caracteriza printr-un exhibiţionism voios; în timp ce pe o promenadă normală, cu perechi de îndrăgostiţi normali, domneşte mai degrabă tendinţa de a se ascunde, aici se întâmpla exact invers: puteai observa o paradă a nepăsării dezinvolte. Jose Kruse mă salută ca pe o cunoştinţă veche şi mă luă de braţ:

– Ce-aţi zice de un cocteil împreună cu nişte prieteni, *mon cher*[45]*?*

M-am desprins cu grijă. Îmi dădeam seama că eram luat în vizor... ca eventuală nouă cucerire.

45 Dragul meu (în franc.)

– Cu altă ocazie, m-am scuzat. Acum trebuie să merg la biserică. O mătuşă de-a mea urmează să fie înmormântată.

Jose începu să râdă în hohote:

– Nu-i rău! O mătuşă! Dar glumeţ mai eşti! Poate nu ştii ce înseamnă o mătuşă?

– O mătuşă este o mătuşă. Asta era bătrână, cusurgioaică şi neagră.

Jose râse şi mai tare:

– O mătuşă este un homo bătrân, dragul meu! Petrecere bună la înmormântare!

El mă bătu pe umăr. În clipa aceea l-am văzut pe canişul de culoarea şampaniei ridicând un picior în dreptul ziarelor expuse de chioşcar. Vânzătorul Kunowsky care nu-l putea zări pe Fifi din interiorul chioşcului trebuie să fi fost ghidat de un al şaselea simţ. Căci ţâşni deodată de pe scaun, ieşi în grabă pe uşiţa gheretei sale, răsturnând un teanc de *Life Magazine* şi alergă zbierând în jurul chioşcului ca să-i ardă una cu piciorul lui Fifi. Dar ajunse prea târziu. Fifi se afla deja la o depărtare de zece metri, dând nevinovat din coadă.

– Blestemata dumneavoastră de potaie! Urlă Kunowsky la Jose Kruse. Bestia mi-a murdărit un exemplar din *Esquire Magazine.* Să mi-l plătiţi!

Jose Kruse ridică din sprâncene:

– Câinele meu? Dar nu am nici un câine. Unde este?

– Pe acolo pe undeva. Curva dracului a fugit. Bineînţeles că aveţi o javră! V-am văzut de sute de ori cu ea.

– De sute de ori? Dar nu astăzi! Câinele meu a rămas acasă, bolnav, din cauza piciorului pe care i l-

aţi tras cu câteva zile în urmă. Aş putea să vă denunţ. Câinele valorează câteva sute de dolari.

Un grup de susţinători se adunase între timp în jurul nostru.

– Ar trebui informată Asociaţia pentru Protecţia Animalelor, declară cineva. Şi cum îndrăzneţi să susţineţi că este vorba de câinele domnului acesta? Unde este câinele? Dacă ar fi câinele său, ar fi aici, lângă el.

Fifi nu era nicăieri.

– Un caniş de culoare bej, spuse Kunowsky derutat. Iar domnul acesta are un caniş exact de aceeaşi culoare. Ceilalţi sunt cenuşii, negri, albi sau bruni!

– Ce?

Necunoscutul care pusese întrebarea se întoarse spre strada cincizeci şi şapte:

– Poftiţi, uitaţi-vă de-a lungul străzii!

Era probabil ora la care câinii erau scoşi în stradă, să-şi facă nevoile. La marginea trotuarelor stătea, ca o alee de sfincşi, un şir dublu de câini, crăcănaţi cu toţii în poziţia caracteristică, melancolic de idioată, a unor somnambuli care se căcau.

– Iată! continuă necunoscutul. Al doilea din dreapta, de culoarea şampaniei, altul vizavi, apoi doi unul lângă altul, alături de cel mare, alb... ei, ce spuneţi? Şi uite că de la numărul 580 mai apar doi!

Kunowsky se retrăsese deja înjurând:

– Ţin unul cu altul ca nişte fraţi siamezi, mârâi încercând să şteargă revista cu o cârpă scoasă dintr-o găleată cu apă, pentru a o putea vinde, la preţ redus, spunând că a fost deteriorată de ploaie.

Jose Kruse mă însoţi până la casa Mariei Fiola, unde Fifi îl aştepta după poartă.

– Câinele ăsta este un adevărat geniu, îmi explică Kruse. Când face o boroboaţă ştie că trebuie să ne prefacem că nu ne cunoaştem. Se strecoară pe drumuri ocolite până aici. Kunowsky poate să-l tot aştepte afară. Iar dacă ar aduce un poliţist, Fifi ar fi de mult sus; uşa e totdeauna deschisă. Nu avem secrete faţă de nimeni.

Jose râse iar, de se cutremurară toate cărnurile de pe el, mă bătu pe umăr şi plecă.

Am urcat cu ascensorul până la locuinţa Mariei. Întâlnirea cu Kruse îmi lăsase un gust amar. Nu aveam nimic împotriva homosexualilor, dar nici nu-i simpatizam în mod deosebit. Ştiam că multe spirite strălucite fuseseră homosexuali, mă îndoisem însă că afişau acest lucru cu atâta ostentaţie ca Jose Kruse. Aproape că îmi strica bucuria de a o revedea pe Maria; o clipă am avut senzaţia că o întinase cu superficialitatea sa ieftină. Nu mi-a fost de nici un folos să citesc pe uşa de la intrare numele gazdei Mariei Fiola; ştiam de la ea că făcea şi el parte din această tagmă. Şi mai ştiam că manechinele manifestau simpatie pentru homosexuali fiindcă găseau la ei o protecţie în faţa tentativelor grosolane de apropiere ale celorlalţi bărbaţi.

Oare aşa să fie? m-am întrebat în timp ce sunam. Auzisem şi despre bărbaţi cu înclinaţii ambivalenţe. Am scuturat din cap în timp ce aşteptam, de parcă ar fi trebuit să dau la o parte nişte pânze de păianjen. Nu numai gândul la Kruse mă incomoda. Mai era ceva. Poate că nu mai ştiam cum este să suni la o uşă în spatele căreia aştepta ceva ce semăna cu fericirea burgheză, mi-am zis.

Maria Fiola crăpă, cu grijă, uşa.

– Faci iarăşi baie? am întrebat-o.

– Da. Ţine de meseria mea. Azi după-amiază am făcut fotografii în hala unei fabrici. Ce minuni mai născocesc şi nenorociţii ăştia de fotografi! Chiar şi praful adevărat face parte din recuzita necesară. Hai, intră! Sunt gata imediat. Vodca este în frigider.

Maria intră în baie, lăsând uşa deschisă.

– Vladimir a fost sărbătorit?

– Festivitatea de-abia a început, am spus. *Contessa* a descoperit vodca trimisă de tine. Aceasta a dezlănţuit nostalgia patriei. Când am plecat de acolo, tocmai începuse să cânte, cu vocea ei tremurătoare, cântece ruseşti.

Maria scoase dopul de la cadă ca să se scurgă apa. Aceasta gâlgâi, iar Maria începu să râdă:

– Ţi-ar fi plăcut să mai rămâi? întrebă.

– Nu, Maria, am replicat simţind însă că nu era chiar aşa.

Dându-mi seama că tocmai asta mă deranjase cu puţin înainte, regretul dispăru, deşi dăinuia încă pe undeva în mod latent.

Maria intră în cameră, umedă şi goală:

– Putem să mergem împreună până acolo, spuse uitându-se la mine. N-aş vrea să renunţi de dragul meu la ceva ce-ţi face plăcere.

Am început să râd:

– Ce exprimare pretenţioasă, Maria! Sper că este o minciună.

– Nu întru totul, replică. Dar în alt fel decât crezi tu.

– Meukoff este fericit cu vodca ta, am spus. Pe una a pus gheara *Contessa.* Celelalte a reuşit să le ascundă. Noua iubită a lui Lachmann este casieriţă la un cinematograf şi bea *Chartreuse.*

Maria continua să mă privească:

– Cred, totuşi, că ai vrea să te întorci.

– Ca să admir fericirea matrimonială a lui Lachmann? Când începe cu lamentările evreieşti este mai inventiv; dar când dă de fericire, devine înfiorător de plicticos.

– Nu suntem cu toţii aşa?

Nu am răspuns.

– Deranjează pe cineva? am spus în cele din urmă. Cel mult pe ceilalţi. Sau pe cineva pentru care efectul produs este mai important ca orice altceva.

Maria râse:

– Deci pe un manechin. Mi-am ridicat privirile:

– Tu nu eşti manechin, am spus.

– Nu? Dar ce?

– Ce întrebare stupidă! Dacă aş şti... Am tăcut. Maria râse iarăşi:

– Ţi-ar trece iubirea, nu?

– Nu ştiu. Vrei să spui că interesul dispare dacă ajungi să cunoşti un om şi să te familiarizezi cu acel ceva necunoscut, care zace în fiecare?

– Nu cu un diagnostic atât de clinic. Dar aproximativ asta am vrut să spun.

– Nu ştiu. Poate că atunci începe ceva ce se numeşte fericire.

Maria Fiola traversă încet camera:

– Suntem încă în stare de aşa ceva? întrebă.

– De ce nu? Tu nu eşti?

– Nu ştiu. Nu cred. Conţine ceva ce generaţia noastră a pierdut. Poate că părinţii noştri au mai avut acest ceva. Ai mei nu. Ceva ce vine din secolul trecut, când oamenii credeau încă în Dumnezeu.

M-am ridicat şi am luat-o în braţe. O clipă mi s-a părut că tremură. Apoi am simţit căldura pielii ei.

– Cred că atunci când rostim cuvinte atât de absurde suntem foarte aproape de această fericire, am murmurat îngropându-mi buzele în părul ei.

– Crezi cu adevărat?

– Da, Maria. Am fost azvârliţi prea de timpuriu în tot felul de însingurări; şi am ajuns la concluzia că unicul lucru care dăinuieşte este mizeria; aşa că nu mai credem în fericire. Dar există mii de alte lucruri în care, cu timpul, am găsit fericirea; de exemplu: să supravieţuieşti; sau să nu fii torturat şi urmărit; sau pur şi simplu faptul că existăm. Nu crezi că în aceste împrejurări se poate înfiripa mult mai uşor o fericire efemeră, rapidă, decât mai demult, când nu era acceptată decât fericirea greoaie, durabilă, care rareori se realiza, deoarece se baza pe o iluzie burgheză? Dar... n-ar fi mai bine să ne oprim aici? Cum Dumnezeu am ajuns la această discuţie idioată?

Maria râse şi se desprinse din braţele mele:

– Nu ştiu nici eu. Vrei o vodcă?

– Mai avem din a lui Meukoff? Maria se uită la mine:

– Numai din a lui. Cealaltă i-am dăruit-o de ziua lui.

– *Contessa* şi cu el s-au bucurat foarte mult.

– Iar tu?

– Şi eu, Maria. De ce nu?

– Nu am vrut să o trimit înapoi. Ar fi fost prea complicat. S-ar putea să mai sosească. Tu nu o vrei, nu-i aşa?

Am râs:

– În mod ciudat, nu... Cu câteva zile înainte aş fi acceptat-o cu plăcere. S-a schimbat ceva. Crezi că sunt gelos?

– Nu aş avea nimic împotrivă, spuse Maria.

Maria se agită în somn. Printre zgârie-norii de afară, fulgere difuze, fără tunete. Fulgerele zburau prin cameră ca nişte năluci.

– Bietul Vladimir, murmură Maria. Un om atât de bătrân şi atât de aproape de moarte. Oare se gândeşte mereu la asta? Ce deprimant! Cum mai poţi să râzi şi să fii vesel când ştii că sfârşitul îţi este atât de aproape?

– O ştii şi totuşi nu o ştii, i-am spus. Am văzut oameni condamnaţi să moară peste trei zile, care erau fericiţi că nu făceau parte din lotul programat să moară în ziua aceea. Mai aveau două zile de trăit. Este mai greu să ucizi instinctul vital al omului decât pe omul însuşi, aşa cred... Am cunoscut pe cineva care, cu o zi înainte de moarte, a câştigat prima partidă de şah contra celui ce îl învinsese până atunci de fiecare dată. Era foarte bucuros de această performanţă. Şi am văzut oameni condamnaţi să fie împuşcaţi în ceafă, care s-au întors teferi de la locul execuţiei, deoarece călăul avea guturai şi nu putea ţinti cu destulă precizie. Unii plângeau fiindcă în felul acesta urmau să moară a doua oară; alţii erau recunoscători fiindcă puteau trăi o zi în plus. Sunt lucruri ciudate, despre care nimeni nu poate spune nimic, dacă nu i s-au întâmplat lui personal.

– Lui Meukoff i s-a întâmplat aşa ceva?

– Nu ştiu. Cred că da. În timpurile noastre mulţi oameni au trecut prin aşa ceva.

– Şi tu?

– Nu, am spus. Nu chiar prin aşa ceva. Dar am fost de faţă. Şi nu a fost cel mai rău lucru din câte s-au întâmplat. A fost aproape cel mai civilizat.

Pe Maria o trecură fiorii. Pielea ei părea să se încreţească întocmai ca o apă liniştită sub adierea vântului.

– Bietul de tine, murmură încă pe jumătate adormită. Se poate uita vreodată complet aşa ceva?

– Există multe feluri de uitare, am replicat în timp ce fulgerele tăcute treceau peste trupul ei tânăr, ca nişte coase fantomatice care o atingeau lăsând-o totuşi nevătămată. Aşa cum există multe feluri de fericire, am adăugat. Este însă bine să nu le confundăm unele cu altele.

Maria se întinse şi alunecă din nou în abisurile tainice ale somnului în care mă va uita în curând şi pe mine, rămânând singură cu imaginile necunoscute ale propriilor ei vise.

– Este bine că nu vrei să-mi faci educaţia, şopti cu ochii închişi.

În lumina lividă a fulgerelor am observat că are gene foarte lungi şi tandre, care tremurau ca nişte fluturi pe pleoapele ei.

– Toţi au vrut mereu să-mi facă educaţia, spuse somnoroasă. Tu nu...

– Nu, am spus. Eu nu, Maria.

Ea dădu din cap şi se cuibări în perne. Respiraţia îi deveni mai liniştită, mai profundă. Îmi scapă, mi-am zis. Nu-i mai pasă de mine; nu mai sunt decât o boare de căldură, un obiect familiar de care se lipeşte, iar peste câteva minute nu voi mai fi nici măcar atât. Restul conştiinţei şi iluziilor ei va cutreiera singur canalele subconştientului, tot atât de speriat şi fascinat de fulgerele ciudate ale viselor ca de fulgerele livide din faţa ferestrelor - o altă fiinţă, diferită de ceea ce fusese în timpul zilei, abandonată altor sfere, precum şi hazardului

forţelor subterane, receptivă faţă de toate influenţele şi descătuşată de inhibiţiile impuse de morală şi egoism. Cât de departe era deja de momentele anterioare, când credeam în uraganul sângelui nostru înfierbântat, având impresia că ne topim unul într-altul în iluzia fericită şi tristă a apropierii supreme - sub cerul cuprinzător al copilăriei, când erai convins că fericirea este o statuie neclintită şi nu un nor care îşi schimbă mereu forma, to-pindu-se la un moment dat în eter. Ţipetele uşoare, cu răsuflarea tăiată, mâinile încleştate ca pentru veşnicie, plăcerea orgiastică numită iubire, în spatele căreia mocnea, undeva departe, egoismul inconştient al omorului, privirea fixă în climax, când toate gândurile se aneantizau nemairămânând decât dorinţa de a da şi a primi, când aproape nici nu mai sesizai prezenţa celuilalt, amăgindu-te că eşti un singur trup şi un singur suflet, că te contopeşti total cu celălalt, deşi, în realitate, nu eşti niciodată mai departe de celălalt, nu eşti niciodată mai străin şi mai egocentric ca în această clipă - iar apoi epuizarea, satisfacţia provocată de credinţa că te regăseşti în celălalt, scurta fascinaţie a iluziei, cerul plin de stele care pălesc încetul cu încetul făcând iar loc cotidianului sau gândurilor sumbre.

O, tu suflet adormit care nu îţi mai aminteşti de mine, mi-am zis, fragment frumos pe care numele meu păleşte şi dispare de câte ori te cuprinde somnul - cum te poţi teme că mi-ai deveni atât de familiar şi de cunoscut, încât ne-ar ameninţa despărţirea? Nu mi te sustragi în fiecare noapte, astfel încât în momentul în care deschizi iar ochii îmi este imposibil să-mi dau seama pe unde te-ai aţinut? Mă consideri un nomad care nu-şi găseşte

pacea şi liniştea; dar nu sunt decât un mic burghez deraiat, cu experienţe negative, încătuşat de obligaţia orestiană de a se răzbuna - nomadul eşti tu, pornită mereu în căutarea umbrei tale şi a propriei tale identităţi. O, fragmentul meu frumos şi lipsit de casă, care te ruşinezi fiindcă nu ştii să găteşti! Nici n-ar trebui să înveţi vreodată să găteşti. Există destule bucătărese în lumea asta. Mai multe decât ucigaşi; chiar şi în Germania.

De alături se auzi un lătrat slab. Trebuie să fi fost Fifi. Poate că Jose Kruse îşi invitase o consolare nocturnă. M-am întins lângă Maria fără să o ating. Totuşi, ea mă simţi. „John” murmură, fără să se trezească.

18.

– Noi, negustorii de obiecte de artă, trăim de pe urma unei particularităţi simple şi primitive a omului, îmi explică Reginald Black în tihnă. Şi anume de pe urma instinctului de proprietate. Este uimitor, deoarece fiecare ştie că va muri şi nu va duce nimic cu el în lumea cealaltă. Şi este cu atât mai uimitor dacă ne gândim că toată lumea ştie că muzeele sunt pline de tablouri minunate, tablouri de o calitate cum întâlnim rareori. Aţi fost la Muzeul Metropolitan?

Am dat din cap:

– Chiar de două ori.

– Ar trebui să mergeţi în fiecare săptămână, în loc să staţi la hotelul acela sordid şi să jucaţi şah cu acel producător rus de vodcă contrafăcută. Aţi văzut Turnul Babei? Dar peisajul din Toledo al lui El Greco? Sunt expuse pe pereţi şi pot fi privite pe gratis.

Reginald Black sorbi din coniac - din cel pentru clienţii care cumpărau tablouri mai scumpe de douăzeci de mii dolari - şi îşi continuă reveriile:

– Opere de artă inestimabile. Cât ai putea câştiga de pe urma lor...!

– Este vorba şi în cazul acesta tot de ciudatul instinct de proprietate al omului? am întrebat.

– Nu, răspunse Black mustrător, trăgându-şi înapoi mâna cu care intenţionase să-mi umple iar paharul. Este doar pasiunea de a face negoţ, moştenită de la strămoşii mei antici; această pasiune se află mereu pe picior de război cu dragostea mea pentru operele de artă, dar, din păcate, iese mereu victorioasă. Mă întreb de ce oamenii nu merg mai des la muzee, pentru a admira acolo, relaxaţi, tablouri splendide, în loc să cumpere, pe bani grei, nişte lucrări de Degas, pe jumătate finisate, pe care le atârnă în locuinţă, unde sunt în permanenţă expuse pericolului de a fi furate de hoţi, sau stricate de subretele care mânuiesc măturile, sau deteriorate de musafirii care şi-ar putea stinge ţigările în ele. Muzeele posedă tablouri mult mai bune decât aproape toţi aşa-numiţii colecţionari.

Am început să râd:

– Sunteţi un anti-negustor de obiecte de artă. Dacă lumea v-ar da ascultare, în curând nu ar mai cumpăra nimeni tablouri. Sunteţi un Don Quichotte al breslei.

Black zâmbi molcomit şi puse mâna pe sticla cu coniac.

– Se vorbeşte atâta despre socialism, continuă. În realitate, cele mai frumoase lucruri din lume sunt accesibile tuturor. Muzeele, bibliotecile publice, muzica; de exemplu: concerte admirabile la radio,

Toscanini ca invitatul unei emisiuni săptămânale, cu seria completă a concertelor şi simfoniilor lui Beethoven. Dacă a existat vreodată o perioadă propice unei existenţe confortabile de eremit, apoi aceasta este! Uitaţi-vă la colecţia mea de cărţi despre artă! Ce rost mai are să posezi tablouri? Mai ales că există şi muzee. Uneori îmi vine să renunţ la ocupaţia mea şi să trăiesc în liberate, ca păsările cerului!

– Şi de ce nu o faceţi? l-am întrebat luând paharul pe care mi-l umpluse.

Black oftă:

– Dualitatea naturii mele!

M-am uitat la acest binefăcător fără voie al omenirii. Dispunea de talentul rar de a crede tot ce spune la un moment dat. Faptul că nu credea, totuşi, până la sfârşit, îl împiedica să devină un fanfaron nerod conferindu-i, chiar dimpotrivă, oarecare briantă. Fără să ştie sau fără să o admită, era un actor care se interpreta pe sine însuşi.

– Alaltăieri m-a chemat bătrânul Durant II, spuse. Are o avere de cam douăzeci de milioane dolari şi vrea să cumpere de Ta mine un Renoir mic. Suferă de cancer în fază terminală şi ştie ce are. Medicii îi drămuiesc deja viaţa cu zilele. Am luat cu mine tabloul. Camera bătrânului mirosea a moarte în ciuda antisepticelor. Moartea este cel mai penetrant parfum, pătrunde peste tot. Bătrânul arată ca un schelet cu ochi uriaşi şi pete mari, brune, pe pielea pergamentoasă. Se pricepe puţin la tablouri, ceea ce este o raritate. Dar se pricepe şi mai bine la bani, ceea ce nu este o raritate. Am cerut douăzeci de mii de dolari. Mi-a oferit douăsprezece. Tuşind din piept-tul hârâit, aproape să se sufoce, a urcat oferta până

la cincisprezece. Mi-am dat seama că îşi doreşte tabloul, aşa că am rămas pe poziţie. El de asemenea. Imaginaţi-vă aşa ceva! Un milionar, care nu mai are decât câteva zile de trăit, se târguieşte ca un peticar, deşi este vorba de ultima bucurie pe care şi-o poate permite. În plus, îşi urăşte moştenitorii.

– Milionarii se însănătoşesc uneori pe neaşteptate, am spus. Se întâmplă şi minuni. Şi cum s-a terminat târgul?

– M-am întors acasă cu tabloul. Este dincolo. Veniţi să-l vedeţi.

Era un portret mic, foarte frumos, al doamnei Henriot; gâtul ei subţire era împodobit cu o panglică de catifea neagră. Portretul, luat din profil, exprima tinereţe şi încredere în bucuriile pe care le rezervă viaţa. Nu-i de mirare că bătrânul Durant II, care putrezea de viu, îl dorea cu atâta ardoare - întocmai cum Bethsabee trezise odinioară poftele regelui Da vid. Reginald Black se uită la ceas:

– E timpul să mă trezesc din visare. Peste un sfert de oră vine traficantul de arme Cooper. Trupele americane înaintează pe tot frontul. Lista morţilor este tot mai lungă. Recoltă bună pentru Cooper. Care furnizează şi tot furnizează arme. Tablourile sale ar trebui împodobite cu panglici de doliu pentru cei morţi. Iar între ele plasată câte o mitralieră sau un aruncător de flăcări.

– Mi-aţi mai povestit o dată toate astea. Atunci când Cooper a cumpărat ultimul Degas. De ce i l-aţi vândut cu toate acestea?

– Şi eu v-am mai explicat o dată de ce, declară Reginald Black iritat. Din cauza nenorocitei, demonicei mele naturi Jekyll-and-Hyde. Dar Cooper

va plăti pentru relele pe care le face! Voi cere cu zece mii de dolari în plus faţă de cât i-aş cere unui alt cumpărător, care face negoţ en gros cu îngrăşăminte sau cu ibrişin!

Black trase cu urechea spre uşă. Şi eu am auzit soneria.

– Cu zece minute mai devreme, bombăni Reginald.

Este şi ăsta unul din trucurile sale. Sau mai devreme, sau mai târziu. Mai devreme, pentru ca să-mi spună că trece doar în fugă, că dispune doar de câteva minute, că trebuie să plece la Washington sau în Hawaii; mai târziu pentru a mă lăsa să aştept şi a-mi pune nervii la încercare, îi voi cere cu unsprezece mii de dolari mai mult, şi să-mi tăiaţi mâna dacă voi coborî preţul cu un singur cent. Dar acum, repede! La o parte cu coniacul particular, scoatem coniacul pentru clienţi. Hiena asta a câmpurilor de bătălie nu trebuie tratată decât cu un coniac botezat; dar, din păcate, se pricepe mai bine la coniac decât la tablouri. Dumneavoastră dispăreţi la postul de observaţie; vă sun dacă este cazul.

Ajuns la postul de observaţie, am deschis ziarul. Black avusese dreptate: trupele americane înaintau pe toată linia. Fabricile lui Cooper trebuiau să lucreze în acord. Ca să producă o moarte cât mai rapidă; dar oare hiena nu avea, în mod ciudat, dreptate să se considere tot un binefăcător al omenirii, întocmai ca Reginald Black, binefăcătorul milionarilor? Oare Europa şi lumea întreagă nu erau eliberate, prin crimă, de un criminal şi mai mare, care voise să înrobească Europa şi să extermine naţiuni întregi? Nu exista un răspuns la această

întrebare; iar dacă exista, era unul sângeros, fără ieşire.

Am pus deoparte ziarele şi m-am uitat pe fereastră. Ce uşor putea crima să-şi schimbe numele! întocmai ca măreţele concepte despre cinste, libertate şi omenie! Fiecare ţară le revendica pentru sine, şi cu cât dictatura era mai cumplită, cu atât motivaţia crimei primea denumiri mai umane. Dar omorul în sine? Ce era omorul? Răzbunarea nu însemna, şi ea, tot omor? Unde începea confuzia şi unde se terminau principiile de drept? Oare noţiunea de justiţie nu fusese, şi ea, ucisă de apărătorii justiţiei? De birocraţii din Germania şi de judecătorii corupţi care au sprijinit de bunăvoie statul criminal? Ce drept mai exista în afară de răzbunare?

Deodată se auzi soneria. Am coborât. Mă întâmpină un nor de fum de havane.

– Domnule Sommer, întrebă Reginald Black printre norii albaştri, i-aţi declarat dumneavoastră domnului Cooper că tabloul acesta este mai nereuşit decât Degas-ul pe care l-a cumpărat nu demult?

M-am uitat surprins la Cooper. Hiena minţise şi ştia foarte bine că minţise; ştia de asemenea că mă aflam între ciocan şi nicovală, deoarece nu-l puteam face mincinos fără a risca urlete de protest din partea sa.

– Când este vorba despre un maestru de talia lui Degas nu aş susţine niciodată că un tablou este mai reuşit sau mai nereuşit decât celălalt, am spus. A fost primul principiu pe care l-am învăţat la Luvru; un tablou poate fi doar mai finisat ca altul; iată deosebirea dintre schiţă, studiu şi tablou cu semnătură. Nici unul dintre cei doi Degas nu are

semnătură. Conform părerii profesorului Meyer-Grafe, tocmai asta le conferă înalta calitate a unei lucrări nefinisate, care înaripează fantezia.

Reginald Black se uită la mine uluit de erudiţia pe care o etalam; citisem citatul cu cinci minute înainte, la postul meu de observaţie, unde se găsea şi o mică bibliotecă.

– Prin urmare..., îi spuse lui Cooper.

– Prostii! declară dispreţuitor omul cu mutră de biftec. Luvru, Şmuvru! Cine să creadă! Domnul a spus că tabloul este mai prost. Am urechi foarte bune.

Ştiam că totul este doar vorbărie goală, menită să coboare preţul; dar nu înţelegeam, totuşi, să mă las jignit.

– De altfel, domnule Black, am spus, cred că este inutil să mai discutăm despre asta. Am primit un telefon în numele domnului Durant II care transmite că vrea să cumpere tabloul; ne roagă să i-l ducem.

Cooper scoase un hohot de râs înfoindu-se ca un curcan:

– Lăsaţi bluful! Din întâmplare, ştiu că Durant II trage să moară. Nu mai are nevoie de tablouri; doar de un sicriu!

Apoi îi aruncă lui Reginald Black o privire triumfătoare. Acesta răspunse cu o privire rece:

– Ştiu şi eu foarte bine, declară sec. Am fost ieri la el.

Cooper făcu un gest cu mâna:

– Şi vrea să-şi tapeteze sicriul cu impresionişti? întrebă batjocoritor.

– Un colecţionar atât de pasionat şi competent ca Durant II nu ar face niciodată aşa ceva. În schimb vrea să-şi permită şi cea mai mică bucurie în zilele

pe care le mai are de trăit. Banii nu au nici o importanţă în asemenea situaţii, domnule Cooper. Când ai ajuns în pragul morţii nu te mai târguieşti. Durant II doreşte să aibă tabloul lui Degas, după cum aţi auzit.

– Bine. Trimiteţi-i-l.

Black rămase impasibil.

– Domnule Sommer, împachetaţi tabloul şi duceţi-i-l domnului Durant II.

Cu aceste cuvinte luă Degas-ul de pe şevalet şi mi-l înmâna. Apoi se ridică:

– Îmi pare bine, domnule Cooper, că disputa şi-a găsit o rezolvare atât de amiabilă. Daţi dovadă de o reală generozitate renunţând la tablou numai pentru a-i face o bucurie unui muribund. Doar mai circulă suficiente tablouri de Degas care pot fi cumpărate. S-ar putea ca în următorii cinci sau zece ani să mai găsim un tablou de aceeaşi calitate ca acesta. Black se ridică: Din păcate, pentru moment nu vă pot oferi altceva. Acesta era cel mai valoros tablou al meu.

M-am îndreptat spre uşă. Dar nu încet, căci Cooper se aştepta la un asemenea truc, ci cu paşi alerţi, de parcă aş fi vrut să ajung cât mai repede la patul de suferinţă al lui Durant II. Credeam că, la uşă, Cooper mă va opri. Dar nu o făcu. Decepţionat, am urcat înapoi, la postul meu de observaţie; mă temeam că i-am stricat lui Black afacerea. Dar nu-l cunoşteam încă suficient de bine. Peste cincisprezece minute mă chemă la telefon.

– Aplecat deja tabloul? întrebă cu o voce mătăsoasă.

– Domnul Sommer coboară acum scările, am răspuns cu o voce cât mai piţigăiată.

– Fugi după el. Să aducă tabloul înapoi.

Am împachetat repede şi provizoriu tabloul şi am coborât pentru a-l despacheta iarăşi.

– Lăsaţi-l aşa, împachetat, spuse Cooper îmbufnat. Puteţi să mi-l aduceţi după amiază. Şi cu această ocazie îmi puteţi povesti că aveţi şi un al treilea Degas, şi mai reuşit, şarlatan ce sunteţi!

– Mai există un Degas asemănător, de aceeaşi calitate, am replicat rece. Aveţi dreptate, domnule Cooper.

Cooper îşi ridică imediat capul, ca un armăsar speriat care vrea să necheze. Şi Reginald Black îmi aruncă o privire curioasă.

– Se găseşte, de douăzeci de ani, în posesia Muzeului Luvru din Paris, am adăugat. Nu este de vânzare.

Cooper respiră uşurat:

– Scutiţi-mă de bancurile dumneavoastră, mormăi apoi părăsind încăperea.

Reginald Black puse deoparte coniacul pentru clienţi şi scoase sticla particulară.

– Sunt mândru de dumneavoastră, declară. Durant Il a telefonat într-adevăr?

Am dat din cap:

– Ar vrea să mai vadă o dată tabloul de Renoir. Pe tânăra doamnă Henriot. Aşa că s-a potrivit.

Black scoase dintr-o geantă de safian roşu o bancnotă de o sută de dolari:

– Un premiu pentru comportamentul plin de vitejie în faţa inamicului.

I-am băgat în buzunar:

– Aţi primit solda de onoare din partea lui Cooper?

– Până la ultimul cent, spuse Black. Nimic nu este atât de adevărat ca jumătatea de adevăr. Cooper m-

a pus să jur pe viaţa copiilor mei că am fost ieri la Durant II.

– Fioros jurământ!

– Păi, de fapt, am şi fost. Cu tabloul de Renoir. Cooper nu m-a pus să jur că ar fi fost vorba despre Degas.

– Cu toate acestea, am spus. Ce bestie! Black zâmbi serafic:

– Nu am copii, declară apoi.

– Jessie! am exclamat speriat. Ce bine arăţi!

Zăcea în patul de la spital, mică, cenuşie, palidă ca ceara şi degradată. Doar ochii rămăseseră agitaţi şi mai mari ca de obicei.

Jessie încercă să zâmbească:

– Toţi îmi spun acelaşi lucru. Dar am la mine o oglindă. Este singura care nu minte.

Gemenele se învârteau aferate. Aduseseră prăjitură cu mere şi un termos cu cafea.

– Cafeaua este înfiorător de slabă aici, spuse Jessie.

Nu vă pot oferi aşa ceva. Gemenele au adus cafea bună, pentru voi.

Apoi i se adresă lui Robert Hirsch:

– Hai, Robert, ia o cafea! De dragul meu.

Hirsch şi cu mine am schimbat repede o privire.

– Fireşte, Jessie, spuse. Cafeaua ta a fost totdeauna cea mai bună, atât la Paris şi Marsilia, cât şi aici la New York. Ne-ai salvat de multe ori de la depresie cu cafeaua ta. În 1941, la Crăciun, în catacombele din Paris; la hotelul Lutetia, în pivniţă. Deasupra noastră mărşăluiau soldaţii germani bocănind din cizme; la subsol, bătrânul consilier comercial Busch era pe punctul de a se sinucide; ca evreu, nu voia să supravieţuiască sărbătorii creştine a iubirii. Aproape

că nu aveam ce mânca. Şi atunci ai sosit tu, ca un Moş Crăciun, cu o cană uriaşă plină cu cafea.

Şi două prăjituri mari cu mere. Îi dăduseşi în schimb hotelierului o broşa cu rubine şi îi promiseseşi şi un inel cu rubine dacă nu ne va trăda timp de o săptămână. Era perioada panicii şi a primelor accese de teamă. Tu, însă, râdeai şi l-ai făcut să râdă chiar şi pe bătrânul Busch care suferea de diabet. Ne-ai salvat atunci pe toţi, Jessie, cu minunata ta cafea.

Jessie îl ascultase zâmbind şi avidă, ca un om care stă să moară de sete. Robert şedea pe scaun ca un povestitor oriental.

– Dar Busch a murit cu un an mai târziu, spuse Jessie.

– Nu a fost ucis într-un lagăr de concentrare german, Jessie, ci a murit într-un lagăr de internare francez. Şi tu ai fost cea care l-a ajutat să treacă prin zona ocupată. Îmbrăcată în haine bune. Cu o perucă şi un costum şic de lână scoţiană şi o manta de culoare ruginie. Ca măsură de precauţie, pentru cazul că v-ar fi oprit cineva şi Busch ar fi trebuit să vorbească, i-ai aplicat un bandaj uriaş, aşa încât nu era în stare decât să croncăne. Erai genială, Jessie.

Îl asculta de parcă Robert ar fi povestit într-adevăr basme; în realitate era vorba despre adevăruri brutale şi deprimante; păreau ireale doar aici, în mirosul salonului de spital, în mirosul uşor de sânge alterat, substanţe dezinfectante, puroi şi parfumul de iasomie pe care gemenele îl pulverizaseră peste tot. Pentru Jessie toate astea însemnau o muzică adormitoare, aşa că închise pe jumătate ochii ascultând.

– Dar *tu* ne-ai transportat, după aceea, în zona cealaltă, Robert. În maşina ta de viceconsul spaniol, cu numărul diplomatic atât de temut. Jessie începu deodată să râdă: Doamne, câte ai mai făcut, mai târziu! Dar atunci eram deja în America.

– Har Domnului că erai deja în America, declară Hirsch în acelaşi ton, aproape monoton, de mai înainte. În caz contrar, ce ne-am fi făcut cu toţii? *Tu* ţi-ai tocit aici încălţămintea alergând peste tot ca să obţii afidavituri, să strângi bani şi să ne salvezi...

– Nu pe tine, Robert, spuse Jessie zâmbind aproape şmechereşte. *Tu* ai reuşit întotdeauna să te descurci singur.

Se întunecase. Gemenele se ghemuiseră, ca două bufniţe graţioase, pe scaunele lor. Chiar şi cucuveaua de Lipschütz tăcea. Autorul listei negre făcea în sinea lui ceVa calcule şi se retrase primul când infirmiera veni să schimbe pansamentele şi să ia temperatura. Căci avea un suflet delicat şi nu suporta vederea sângelui; o suporta doar în fantezia sa; Hirsch se ridică:

– Jessie, am impresia că ne dau afară. Vin iar să te văd. Dar cred mai degrabă că nu peste mult vei fi *tu* printre noi.

– Ah, Robert! De unde ştii?

– De la Ravic şi Bosse, medicii tăi.

– Nu mă minţi, Robert?

– Nu, Jessie. Nu ţi-au spus-o şi ei?

– Toţi medicii mint, Robert. Din compasiune.

Hirsch râse:

– *Tu,* Jessie, nu ai nevoie de compasiune. Eşti o vivandieră plină de curaj.

– Crezi că mai apuc să ies de aici? întrebă uitându-se, plină de teamă, la el în ochi.

– Nu eşti convinsă, Jessie?

– În timpul zilei încerc să fiu. Dar noaptea pierd orice speranţă.

Infirmiera nota febra pe graficul de la picioarele patului.

– Cât este, Ludwig? întrebă Jessie. Nu înţeleg ce înseamnă cifrele astea date la Fahrenheit.

– Cred că vreo treizeci şi opt, am spus. Este o temperatură normală după operaţie.

Nu ştiam nici eu cum se transformă Reaumur în Fahrenheit; în schimb ştiam că bolnavilor trebuie să le răspunzi totdeauna repede.

– Ştiţi că Berlinul a fost bombardat? întrebă Jessie în şoaptă.

Hirsch dădu din cap:

– Întocmai ca Londra, Jessie.

– Dar Parisul nu a fost.

– Nu, nu de către americani, replică Hirsch cu răbdare. Germanii n-au trebuit să-l bombardeze; îl stăpâneau din vara lui 1940.

Jessie dădu din cap, oarecum spăsită. Înregistrase dojana uşoară din tonul lui Robert.

– Englezii au lovit la Berlin şi Bayrischer Platz. Acolo locuisem noi.

– Nu este vina ta, Jessie, replică Hirsch cu blândeţe.

– Nu asta am vrut să spun, Robert.

– Ştiu ce ai vrut să spui, zise Hirsch. Dar nu uita legea a doua de la Laon: Ocupă-te totdeauna doar de un singur lucru; altfel te zăpăceşti şi cazi în mâinile *Gestapo-ului.*

Problema ta principală în momentul de faţă este să te faci sănătoasă. Avem nevoie de tine, Jessie, noi toţi.

– Aici? La ce? Să fac cafea? Aici nu are nimeni nevoie de mine.

– Tocmai oamenii care au impresia că nu folosesc nimănui sunt, de multe ori, cei de care ai cea mai mare nevoie. Eu, de exemplu, am nevoie de tine.

– Tu, Robert? replică Jessie deodată cu o uşoară notă de cochetărie. Tu nu ai nevoie de nimeni.

– Mai mult decât ceilalţi, Jessie. Nu mă părăsi!

Era un dialog ciudat; aproape ca între un hipnotizator şi mediul său; găseai însă în el şi ceva ce te ducea cu gândul la declaraţia de dragoste tandră dar abstractă făcută de un vrăjitor unei femei bătrâne care îi dăduse totdeauna ascultare, dar care era acum cuprinsă de oboseală, având nevoie de consolare.

– Trebuie să plecaţi, ne spuse infirmiera.

Gemenele, care rămăseseră încă pe loc, se ridicară imediat. Şi ele erau palide şi păreau două fantome în lumina rece care venea de sus. Erau îmbrăcate în pantaloni colanţi albaştri, de lucru. Aşteptau încă, cu multă răbdare, să fie descoperite de cineva pentru un film. Am străbătut coridorul golaş. Gemenele mergeau în faţa noastră, cu pasul lor săltăreţ. Ce privelişte pentru un amator de poponeţe, ca Bach, mă gândeam.

– Ciudat, am spus, că nu şi-au găsit încă un admirator.

– Dar nu vor pe nimeni, replică Hirsch. Locuiesc la Jessie şi aşteaptă marea şansă de a debuta undeva împreună, ca gemene; de aceea se cramponează aşa una de alta. Nu o vezi niciodată pe una fără cealaltă. Fiecare se simte pierdută dacă rămâne singură.

Am ieşit în căldura fremătătoare a serii. Strada mişuna de oameni grăbiţi care habar nu aveau de moarte.

– Care este situaţia cu Jessie, Robert? l-am întrebat.

Crezi că va părăsi atât de curând spitalul?

Hirsch scutură din cap:

– Ludwig, au deschis-o şi au închis-o la loc. Nu se mai poate face nimic. L-am întrebat pe Ravic. Metastaze peste tot. În America oamenii nu sunt supuşi unei operaţii inutile, dacă este, oricum, prea târziu. Sunt lăsaţi să moară în pace... dacă putem vorbi de pace, atunci când cineva ţipă toată ziua de durere fiindcă analgezicele nu mai au efect. Dar Ravic speră că Jessie va avea parte încă de câteva luni mai bune.

Hirsch se opri şi se uită la mine descumpănit şi mânios:

– Cu un an înainte s-ar mai fi putut eventual face ceva. Dar nu s-a plâns niciodată de nimic; a crezut că este vorba de simptome de îmbătrânire şi avea totdeauna alte lucruri, mai importante, de rezolvat. Era mereu înconjurată de oameni nenorociţi de care trebuia să se ocupe. Acest blestemat spirit de sacrificiu! Iat-o acum aici, fără putinţă de salvare.

– Bănuieşte ceva?

– Bineînţeles că bănuieşte. Este suspicioasă, ca toţi emigranţii; nu crede că ceva se poate termina cu bine. De aceea afurisitul de teatru pe care l-am jucat în faţa ei. Ah, Ludwig! Hai până la mine, să bem ceva. Mă afectează mai mult decât mi-aş fi putut imagina!

Am străbătut în tăcere străzile peste care se lăsa amurgul. Luminozitatea lunii septembrie se combina

cu miile de reflectoare din vitrine. Îl observasem pe Robert Hirsch în timpul dialogului cu Jessie. Nu numai faţa lui Jessie îşi schimbase expresia, ci şi a lui Robert - şi avusesem impresia că amintirile consolatoare o transformaseră nu numai pe Jessie ci şi pe Hirsch, Macabeul. Mă cuprinse deodată frica. Ştiam că amintirile trebuie ţinute sub obroc, întocmai ca otrava, ca să nu fii tentat să recurgi la ele; în caz contrar, pot ucide. M-am uitat pe furiş la Hirsch. Faţa sa avea iarăşi expresia închisă, puţin încordată, ca mai demult.

– Şi ce se va întâmpla când Jessie nu va mai suporta durerile? am întrebat.

– Cred că Ravic nu o va lăsa să sufere ca o crucificată din lagărul de concentrare al lui Dumnezeu, replică Hirsch sumbru. În orice caz, va aştepta până va dori ea. Nu va trebui să i-o spună. O va simţi el. A simţit-o şi în cazul lui Joan Madou. Dar cred că Jessie nu va vrea. Va lupta cu îndârjire pentru fiecare oră de viaţă în plus.

Robert Hirsch deschise uşa prăvăliei. Ne izbi boarea rece emanată de instalaţia de aer condiţionat.

– Ca în mormântul lui Lazăr, spuse deconectând aparatul. Cred că nu mai avem acum nevoie de el, adăugă apoi. Aerul ăsta artificial scârbos! Peste o sută de ani vom trăi, cu toţii, sub pământ; ne vom teme de semenii noştri.

Războiul acesta nu este ultimul, Ludwig.

Hirsch aduse o sticlă de coniac.

– Probabil că la domnul Black bei acum unul mai bun, spuse cu un zâmbet acru. Negustorii de obiecte de artă au totdeauna un coniac bun. Din motive lesne de înţeles.

– Răposatul meu strămoş, Sommer, nu avea, am replicat. Şi să ştii că beau cu mai multă plăcere un pahar cu apă în compania ta decât un coniac Napoleon cu Black. Ce mai face Carmen, Robert?

– Cred că o plictisesc.

– Ce prostie! Aş înţelege mai degrabă ca ea să te plictisească pe tine.

Hirsch scutură din cap:

– Nu este posibil. Ţi-am explicat deja. Nu o pot înţelege; iată de ce nici ea nu mă poate înţelege. Dispune de magia naivităţii totale. În combinaţie cu frumuseţea ei răpitoare aceasta nu devine simplă prostie ci un adevărat eveniment. În schimb, eu reprezint pentru ea doar un vânzător de aparate de radio, uşor trăznit, din care cauză o plictisesc. Nu sunt nici măcar un vânzător bun.

M-am uitat la el. Zâmbea posomorât.

– Tot restul aparţine trecutului, a fost dat uitării;

amintirile mai există doar pentru a o îmbărbăta, o clipă, cu ele, pe o bolnavă. Suntem salvaţi, Ludwig, dar până şi sentimentul de recunoştinţă este deja răsuflat. Nu îmi poate umple viaţa. Uită-te la cunoscuţii noştri. Au fost azvârliţi dintr-un vas care se scufunda, pe un ţărm pe care îşi trag răsuflarea - şi se resemnează pendulând între supravieţuire şi viaţă netrăită cu adevărat. Unii scapă poate şi se adaptează. Dar nu eu şi probabil că nici tu.

Marele, aventurosul eveniment al salvării este perimat.

Viaţa cotidiană a reînceput de mult, un cotidian lipsit de direcţie.

– Nu pentru mine, Robert. Încă nu. Şi nici pentru tine.

Hirsch scutură din cap:

– Pentru mine în mai mare măsură decât pentru oricare altul.

Îmi dădeam seama ce voia să spună. Perioada petrecută în Franţa însemnase pentru el o vânătoare. Fusese aproape singura victimă care nu era total lipsită de apărare; devenise el însuşi un vânător, care întâmpinase barbaria nătângă a canibalilor S.S.-ului cu viclenie şi inteligenţă, repurtând o victorie după alta. Pentru el - şi aproape exclusiv pentru el - ocuparea Franţei se transformase într-un război privat şi nu în prilej de înhăţare brutală a unor victime neajutorate. Dar o evoluţie îngrozitoare părea să se contureze încetul cu încetul: şi anume, fiecare pericol depăşit dobândea, treptat, în amintire, o aură romantică sângeroasă presupunând că scăpai nevătămat şi nu rămâneai mutilat. Or, Robert Hirsch era nevătămat - cel puţin fizic. Am încercat să schimb discuţia:

– Bosse şi-a primit banii? am întrebat.

Hirsch dădu din cap:

– A fost simplu. Totuşi nu-mi place să fac aşa ceva. În fond, nu sunt o Nemesis pentru evreii escroci. Nu cred în marile mutaţii sufleteşti, determinate de nenorocire şi cu atât mai puţin în cele determinate de fericire. Nu toţi evreii au devenit îngeri. Apoi se ridică: Ce program ai în seara asta? Mergem să mâncăm împreună la *King of the Sea?*

Mi-am dat seama că are nevoie de mine. Mi s-a părut că este un act de trădare să-i spun:

– Am o întâlnire cu Maria. Trebuie să o iau de la fotograf. Vino cu mine.

Hirsch scutură din cap:

– Du-te singur. Nu lăsa din mână ceea ce ai. A fost doar aşa, o idee.

Ştiusem că mă va refuza. Voia să fie singur cu mine, să bem, să stăm de vorbă.

– Vino şi tu! am repetat.

– Nu, Ludwig. Cu altă ocazie. Astăzi nu sunt o companie agreabilă. Dracul ştie cum se face, dar nu prea mai suport moartea de când sunt aici. Mai ales când vine tiptil, ca la Jessie. Ar fi trebuit să mă fac medic, ca Ravic; ca să pot încerca să o combat. Poate că, pentru vârsta noastră, am avut deja, cu toţii, prea mult de-a face cu moartea.

Era târziu când am ajuns în faţa casei fotografului. Prin ferestrele etajului de sus reflectoarele îşi aruncau în stradă lumina stridentă. Perdelele albe ale atelierului erau trase, iar în spatele lor se vedeau umbre mişcându-se. În pătratul de lumină din stradă staţiona un Rolls Royce galben. Era maşina cu care Maria mă dusese la cafeneaua Hindenburg din strada optzeci şi şase.

Am ezitat o clipă, întrebându-mă dacă nu ar fi mai bine să mă întorc la Hirsch, în prăvălia sa lipsită de viaţă. Mi-a trecut apoi prin minte că făcusem deja multe gafe în viaţă din cauza pripelii, aşa că am urcat scările.

Am zărit-o imediat pe Maria. Stătea pe podium, îmbrăcată într-o rochie albă cu flori aurite; în spatele ei era o tufă artificială de liliac alb. Mi-am dat seama că şi ea mă zărise, dar nu se putea mişca fiindcă fotografii intraseră în acţiune. Stătea dreaptă ca o figură emblematică de la prova unei corăbii, iar alura ei dinamică, de parcă ar fi făcut un pas înainte, îmi amintea de Nike din Samothrake, din Luvru. Maria era foarte frumoasă şi, o clipă, nu mi-a venit să cred că era a mea - atât de neînfricată şi

dârză şi însingurată părea pe podium. Apoi am simţit că cineva mă trage de mânecă.

Era fabricantul de mătase din Lyon. Capul său pleşuv era acoperit de broboane de sudoare. Am înregistrat acest amănunt cu mirare. Crezusem totdeauna că oamenii cheli nu transpiră.

– Splendidă, nu? şopti. Cele mai multe fabricate provin din Lyon. Transportate cu bombardiere. De la eliberarea Parisului aducem tot mai multă mătase. La primăvară situaţia va fi normalizată. Har Domnului, nu-i aşa?

– Da, har Domnului! Vreţi să spuneţi că războiul se va fi sfârşit până atunci?

– Pentru Franţa chiar mai repede. O problemă de câteva luni şi apoi... gata!

– Consideraţi că este ceva sigur?

– Foarte sigur. Tocmai am stat de vorbă cu Martin de la *State Departement.*[46]

Câteva luni, m-am gândit. Câteva luni în care mă mai pot bucura de această bucăţică de tinereţe luminată de reflectoare, care stătea acolo sus, pe podium, foarte străină şi atrăgătoare şi apropiată. În clipa următoare Maria se relaxa, coborî repede scările şi se îndreptă spre mine.

– Ludwig...

– Ştiu, am spus. Rolls Royce-ul galben.

– N-am ştiut nimic, şopti. A fost o surpriză. Te-am chemat la telefon. Nu erai la hotel. N-am vrut să...

– Dar pot să şi plec, Maria. Oricum voiam să petrec seara cu Robert Hirsch.

Maria Fiola rămase cu ochii căscaţi:

– Nu asta am vrut să spun...

---

46 Departamentul de Stat (Ministerul de Externe al S.U.A.) (în engl.)

Am simţit mirosul pielii ei calde, a pudrei, a fardurilor.

– Maria! Maria! Strigă fotograful Nicky. Filmăm! Filmăm! Nu ne face să aşteptăm!

– Dar lucrurile stau cu totul altfel, Ludwig, şopti. Rămâi, te rog! Vreau să...

– *Hallo,* Maria, spuse cineva în spatele meu. A fost o poză splendidă. Nu vrei să mă prezinţi?

Un bărbat înalt, de vreo cincizeci de ani, se apropie de mine.

– Mister Ludwig Sommer, Mister Roy Martin, spuse Maria deodată cu o voce foarte calmă. Vă rog să mă scuzaţi. Trebuie să mă întorc pe eşafod. Termin în curând.

Martin se oprise lângă mine.

– Nu sunteţi american, nu-i aşa?

– Cred că se aude imediat, am răspuns iritat.

– Dar ce sunteţi? Francez?

– German căruia i s-a retras cetăţenia. Martin zâmbi:

– Deci un *Enemy alieri.* Foarte interesant.

– Nu pentru mine, am spus amabil.

– Pot să-mi imaginez. Sunteţi emigrant?

– Sunt un om care a ajuns în America, am răspuns. Martin râse:

– Deci un *Refugee.* Dar ce fel de paşaport aveţi pentru moment?

Am văzut-o pe Maria urcând pe podium. Purta o rochie de vară cu flori mari, colorate.

– Este un interogatoriu? am întrebat liniştit.

Martin râse iarăşi:

– Pură curiozitate. De ce? Aveţi motive să vă temeţi de un interogatoriu?

– Nu. Dar am trecut deja prin destule. Ca *Refugee,* după cum îi numiţi dumneavoastră.

Martin oftă:

– Este din cauza situaţiei create de Germania.

Simţeam că voia să-mi insufle nesiguranţă şi teamă.

Înţelesesem şi ameninţarea voalată că n-ar fi bine să deranjez cu ceva cercurile sale.

– Sunteţi evreu? întrebă apoi.

– Aşteptaţi un răspuns la această întrebare?

– De ce nu? Am o simpatie deosebită pentru acest popor năpăstuit, maltratat.

– De când sunt în America, este pentru prima dată că mi se pune această întrebare.

– Na, na, replică Martin. Nici autorităţile pentru imigrare?

– Acelea da, firește. Era vorba de funcţionari care îşi făceau datoria. Dar în afară de ei, nimeni.

– Ciudat, zâmbi Martin, ce sensibili sunt unii evrei când le pui această întrebare.

– Nu este deloc ciudat, am replicat în timp ce simţeam ochii Mariei Fiola aţintiţi asupra mea. Li s-a pus, în ultimii zece ani, cam prea des această întrebare: de către oamenii *Gestapo-ului,* de către ucigaşi, torţionari şi jandarmi.

Martin îşi miji o clipă ochii. Apoi zâmbi din nou:

– Ei bine, nu prea aveţi aspect de semit. Dar în America nu aveţi de ce vă teme în privinţa aceasta.

– Ştiu, am răspuns. Antisemitismul se manifestă aici doar în atitudinea unor hoteluri şi cluburi exclusiviste care nu admit accesul evreilor.

– Sunteţi bine orientat, replică Martin. Apoi spuse deodată: Doresc să merg după aceea să iau masa cu Miss Fiola la *El Morocco.* Aţi vrea să veniţi cu noi?

Am fost doar o clipă surprins de cursa perfidă pe care mi-o întindea; nu aveam însă câtuşi de puţin chef să fiu folosit ca un cobai de experienţă, sau ridiculizat în faţa Mariei de un funcţionar căruia nu-i puteam răspunde aşa cum aş fi dorit, de teamă că mi-aş putea compromite situaţia nu chiar inatacabilă.

– Ce păcat, am ripostat. Am deja fixată o întâlnire. Cu rabinul-şef Nufibaum din Brooklyn. M-a invitat să petrec acolo Sabatul. Altă dată cu plăcere. Mulţumesc foarte mult!

– Ei, bine, dacă sunteţi chiar atât de habotnic... Martin se îndepărtă, ascunzându-şi cu greu triumful. Văzând că podiumul se golise, am plecat; manechinele îşi schimbau rochiile în spatele paravanului mare. Îmi convenea. Nu mai aveam nevoie şi de alte umilinţe. Simţeam în buzunar cei o sută de dolari de la Reginald Black. Voisem să o invit pe Maria la *Voisin.* Nu eram sigur că avea program cu Martin. Probabil că nu. Dar de ce îmi telefonase de la Nicky? Nu ştiam. Mă săturasem.

Am plecat în grabă, ca să-l mai găsesc pe Robert Hirsch. Pe drum îmi făceam reproşuri fiindcă îl abandonasem. El nu ar fi procedat niciodată aşa. Ei bine, îmi primisem pedeapsa. Îmi era ruşine, mă simţeam amărât şi umilit. Robert Hirsch părea să aibă dreptate: Vom rămâne totdeauna nişte toleraţi, oameni de rangul al doilea, nu vom face parte dintre ei fiindcă nu ne-am născut acolo unde ni se permitea să trăim, *Enemy aliens,* chiar şi în America. Şi asta am fi şi în Germania, dacă ne-am putea întoarce. Nu ne-ar întâmpina nimeni cu chiote de bucurie, mi-am zis. Acolo am fi trataţi ca refugiaţi şi

dezertori, din cauză că am scăpat de lagărele de concentrare şi de crematorii.

Prăvălia lui Robert Hirsch era cufundată în întuneric. Camera lui de asemenea. Mi-am amintit că intenţionase să ia masa la *King ofthe Sea* şi m-am îndreptat rapid într-acolo. Aveam dintr-o dată senzaţia că s-ar putea întâmpla o nenorocire, aşa încât am început aproape să fug; constatasem, nu o dată, că uneori era o problemă de câteva minute ce să preîntâmpini o catastrofă.

Vitrinele mari ale restaurantului erau scăldate în lumină puternică. M-am oprit o clipă în loc, ca să nu intru cu răsuflarea tăiată. Nenorociţii de homari cu cleştii lor imobilizaţi încercau să se mişte alene pe paturile de gheaţă care erau probabil o tortură pentru ei; îmi aminteau de deţinuţii din lagărele de concentrare, peste care unii soldaţi S.S., plini de umor, turnau apă, lăsându-i apoi, goi, în bătaia vântului rece, până înţepeneau ca nişte ţurţuri de gheaţă.

L-am zărit imediat pe Robert Hirsch. Şedea singur la o masă, iar în farfurie avea un homar.

– Iată-mă iar, Robert, am spus.

Faţa sa se însenină o clipă, apoi se transformă într-un semn de întrebare:

– Dar ce s-a întâmplat?

– Absolut nimic, Robert. Ciudat că la orice schimbare de program ne gândim şi acum numai la rele. S-a terminat cu asta, Robert. În America nu ni se mai întâmplă atât de uşor ceva rău.

– Nu?

– Nu cred.

– Poliţia te poate căuta şi în America. De asemenea Oficiul pentru Imigrări.

Am simţit un mic şoc. Dar cunoşteam, de ani de zile, aceste şocuri scurte, fierbinţi. Probabil că nu voi scăpa de ele până la moarte, mi-am zis. Era un şoc similar celui resimţit adineaori, când Martin mă întrebase de paşaport.

– Stai jos, Ludwig, spuse Hirsch. Eşti şi acum împotriva homarilor?

– Da, am spus. Sunt încă pentru viaţă; indiferent în ce formă. În fond, omul are marele privilegiu de a-i putea pune capăt atunci când nu o mai suportă.

– Da, aşa este. Dar nu totdeauna. Nu în lagărele de concentrare germane.

– Chiar şi acolo, Robert. Ştiam pe cineva căruia i se dădea în fiecare seară o funie ca să se spânzure cu ea. El o făcu în a treia noapte. Trebui însă să ceară ajutorul unui camarad. În genunchi. Fusese aproape omorât în bătăi şi nu mai avea puterea să-şi lege funia. Se sufocă, pe jumătate culcat, în genunchi.

– Ce discuţii tâmpite în timpul mesei! Şi toate astea numai fiindcă am mântuit de suferinţe un homar nenorocit din vitrină. Ce vrei să mănânci?

– Picioare de crab. Chiar dacă arată ca nişte oase prăjite. Cel puţin sunt morţi de câteva zile.

– Ce deosebire! Hirsch îmi aruncă o privire scrutătoare. Astăzi ai o fantezie macabră. Ca oamenii care au avut o decepţie în dragoste, Ludwig.

– Nu am avut nici o decepţie. Dar lucrurile nu pot merge totdeauna aşa cum am dori. Mă bucur că sunt aici, Robert. Ce spune Breviarul de la Laon? Să ştii când să te retragi este o artă. Tot mai bine decât să fii ţinut pe cărbuni aprinşi şi prăjit încetul cu încetul.

Hirsch râse:

– Bine, Ludwig. Mai există o variantă: Dacă revii, să nu ţii cuvântări funebre. Să dai uitării ceea ce s-a întâmplat; în caz contrar este mai bine să nu revii. Cât timp poţi rămâne cu mine?

– Cât vreau.

– Atunci hai să mergem la un cinematograf, după care bem un coniac în dugheana mea. Este o seară numai bună să te îmbeţi!

Am revenit târziu la hotel. Felix o'Brien mă aştepta.

– V-a telefonat o doamnă. De două ori. Aceeaşi voce.

Să-i daţi telefon când vă întoarceţi.

M-am uitat la ceas. Era ora două noaptea şi nu prea mă simţeam sigur pe picioare şi pe cap.

– În ordine, Felix, am spus. Dacă mai cheamă o dată, spune-i că dorm. Şi voi telefona mâine dimineaţă.

– Dar bine vă merge, replică Felix. Femeile trag la dumneavoastră ca viermii la slănină. Unul ca mine...

– Frumoasă imagine, Felix, am declarat. Îţi va suna şi dumitale ceasul. De abia atunci îţi vei da seama cât de nepreţuită a fost libertatea de odinioară.

– Libertate, fleacuri! spuse Felix. Mirosiţi tare a coniac. A fost bun?

– Nu mai ştiu, Felix.

M-au trezit bătăile la uşă.

– Cine este? am întrebat întinzând mâna spre comutator.

– Eu, spuse Maria.

– Maria! Cum ai ajuns aici?

Stătea, cu contururi neclare, întunecată şi subţirică, în lumina galbenă a coridorului. Nu o

puteam distinge prea bine, deşi în timpul nopţii lăsam totdeauna să ardă o lampă mică pe pervazul ferestrei.

– Cine ţi-a dat drumul să intri? am întrebat încă neîncrezător, aprinzând veioza de pe noptieră.

– Felix o'Brien, singura fiinţă omenească ce are înţelegere pentru situaţii excepţionale. Meukoff transportă vodcă, iar tu... replică Maria cu un surâs obosit. Voiam să văd cu cine m-ai înşelat deja.

Am rămas cu ochii căscaţi la ea. Coniacul era încă activ în capul meu.

– Dar asta este... am început.

Mi-am amintit însă la timp de Breviarul de la Laon şi de varianta adăugată de Robert Hirsch.

– Stop! am exclamat. Unde este diadema Mariei Antoinette?

– În seiful de la *Cleef and Arpels.* Vreau să-ţi explic...

– La ce bun, Maria? *Eu* trebuie să-ţi explic... dar hai mai bine să renunţăm amândoi! Unde ai luat masa?

– În strada cincizeci şi şapte. *Steak tartare* din frigider, cu vodcă şi bere. Foarte trist. Ca un pelerin pribeag.

– Iar eu am în buzunar o sută de dolari, premiu de la Reginald Black, ca să-i risipesc împreună cu tine! Aşa ne trebuie! De ce am fost atât de pueril?

Se auzi o bătaie la uşă.

– Al dracului! am spus. A venit deja poliţia! Dar promptă mai este!

Maria deschise. Era Felix o'Brien cu o cană plină cu cafea:

– M-am gândit că nu v-ar strica, spuse.

– Eşti un băiat de zahăr! Prin ce farmece ai făcut rost de aşa ceva? în absenţa lui Meukoff?

Felix o'Brien rânji cu o privire ruşinat de admirativă la adresa Mariei.

– Avem pregătită în fiecare seară o cană cu cafea pentru domnul Raoul, dacă iese în oraş. Nu s-a întors încă. De asemenea aspirină. Are totdeauna o cutie cu o sută de pastile şi nu observă dacă domnul Sommer îşi ia câteva. Cred că trei sunt suficiente. Sau doriţi mai multe? mi se adresă mie.

– Nu doresc nici una, Felix. Este suficientă cafeaua. Ne-ai salvat!

– Cana poate rămâne aici. Mai am una de rezervă pentru domnul Raoul.

– Ce hotel de lux, constată Maria.

Felix salută:

– Acum trebuie să mă întorc, să prepar cafeaua pentru domnul Raoul. Este un om imprevizibil.

Felix ieşi închizând uşa. M-am uitat la Maria. Mi-am dat seama că voia să spună ceva, dar că renunţă.

– Rămân aici, declară în cele din urmă.

– Bine, am răspuns. Este de preferat oricărei alte explicaţii. Dar nu posed o perie de dinţi în plus şi mai sunt şi destul de băut.

– Şi eu sunt băută, declară Maria.

– Nu se observă.

– În caz contrar nu aş fi aici, spuse rămânând în dreptul uşii.

– Dar ce ai băut? Mă gândeam la *El Morocco* şi la Martin.

– Vodcă. A lui Meukoff.

– Te ador, i-am spus. Maria se repezi la mine.

– Atenţie! am strigat. Cafeaua lui Felix!

Era deja prea târziu. Cana se răsturnă. Maria făcu un salt înapoi. Cafeaua se vărsase pe pantofii ei. Ea râse:

– Avem nevoie de cafea?

Am scuturat din cap. Maria îşi trase rochia peste cap.

– Dar nu poţi stinge lumina? întrebă încurcată în faldurile rochiei.

– Doar nu sunt nebun!

Maria dormea, epuizată, lipită de mine. Noaptea nu mai era atât de zăpuşitoare ca în august. Aerul mirosea a mare şi a pacea unui revărsat de zori. Ceasul ticăia lângă pat. Arăta ora patru. Pata de cafea de pe duşumea era neagră ca sângele uscat. M-am ridicat, foarte încet, din pat şi am acoperit-o cu un ziar. Apoi m-am culcat înapoi.

Maria se mişcă:

– Unde ai fost? murmură.

– La tine, am răspuns. Nu înţelesesem prea bine ce voise să spună.

– Ce-a vrut Martin cu tine?

– Nimic special. Care este prenumele lui?

– Roy. De ce?

– Credeam că îl cheamă John.

– Nu. Roy. John a murit. A căzut în război. Cu un an înainte. De ce?

– Nimic, Maria. Dormi...

– Rămâi aici?

– Da, Maria.

Ea se întinse şi adormi iar.

19.

– Astăzi vine familia Lasky, spuse Reginald Black. Sunt clienţi vechi, interesaţi de desene şi acuarele ale unor mari maeştri. Importantă nu este într-atât

calitatea lucrărilor cât numele maestrului. „Clienţi-de-situaţie” tipici. Nu ştiu dacă intenţionează să cumpere ceva. Vom vedea imediat. Dacă doamna Lasky îşi etalează smaraldele, vor doar să vadă ce noutăţi mai avem, nu să cumpere. Dacă vine fără bijuterii, au intenţii serioase. Doamna Lasky consideră că este un procedeu foarte rafinat. Toţi negustorii din New York cunosc trucul şi se amuză pe această temă.

– Iar domnul Lasky?

– Îşi adoră soţia şi se lasă tiranizat de ea. În schimb, tiranizează *el* magazinul de pantaloni en gros din Second Avenue.

– Ce înseamnă „clienţi-de-situaţie”? am întrebat.

– Oameni care au ambiţii mari în societate, dar nu se simt încă foarte siguri. Bani noi; nu vechi, moşteniţi din moşi-strămoşi. Noi acţionăm ca intermediari. Îi explicăm noului milionar că ajungând colecţionar, va face parte din elită. Înseamnă că tablourile sale vor figura în cataloage dacă sunt expuse undeva, iar numele său va apărea în dreptul tabloului. Este o metodă primitivă, dar are totdeauna efect. În felul acesta persoana ajunge pe plan de egalitate cu Melon, cu Rockefeller şi alţi mari colecţionari. Reginald Black zâmbi pe sub mustaţă: Este ciudat să vezi cum marii rechini muşcă imediat din momeală. Probabil fiindcă aceasta conţine adevărul. Şi mai probabil, fiindcă se implică şi soţiile.

– Ce fel de coniac serviţi?

– Nici unul. Lasky nu bea. În orice caz, nu când vrea să facă afaceri. Soţia sa bea doar seara, înainte de cină. *Martini.* Noi însă nu avem cocteiluri. Nu ne coborâm până la acest nivel. Un lichior, da. Dar nu

cocteiluri. În fond, nu suntem un bar care vinde şi tablouri. Oricum, toată povestea îmi repugnă. Unde au rămas marii colecţionari din perioada antebelică? Reginald Black făcu un gest dispreţuitor. Toate războaiele sunt urmate de o regrupare a averilor. Averi vechi se risipesc iar altele, noi, se încropesc. Fireşte că noii îmbogăţiţi vor să devină cât mai repede bogătaşi cu pedigriu. Black se opri. Dar parcă v-am mai spus toate astea.

– Astăzi încă nu, i-am replicat binefăcătorului omenirii, mai ales al milionarilor.

– Mă sclerozez, spuse Reginald trecându-şi mâna peste frunte.

– De asta nu trebuie să vă temeţi, l-am liniştit. Doar că deveniţi şi dumneavoastră ca marii noştri politicieni; care se tot repetă până cred şi ei în declaraţiile lor. Se spune despre Churchill că îşi începe cuvântările încă pe când se află în baie. Apoi le repetă la micul dejun având-o pe soţia sa drept auditoriu. Şi aşa mai departe, zi de zi, până îşi face toate repetiţiile. Fireşte că şi auditorii le ştiu, până la urmă, pe dinafară. Se pare că nu există ceva mai plictisitor decât să fii căsătorit cu un politician.

– Cel mai plictisitor lucru este să fii plictisitor, spuse Reginald.

– Zău că dumneavoastră nu sunteţi, domnule Black. În schimb, şi din fericire, credeţi în dumneavoastră doar în momentele practic necesare.

Black începu să râdă.

– Să vă arăt ceva ce nu plictiseşte niciodată. A sosit aseară. Din Parisul eliberat. Cu un avion. Primul porumbel al lui Noe care vine cu ramura de măslin după potop.

El aduse din dormitor un tablou foarte mic. Era un Manet. Un bujor într-un pahar cu apă, nimic altceva. Black îl puse pe şevalet:

– Ei, ce ziceţi? întrebă.

– O minune, am spus. Cel mai frumos porumbel al păcii pe care l-am văzut vreodată. Există totuşi un Dumnezeu! Colecţionarul de tablouri Goring nu a reuşit să înhaţe în timpul ocupaţiei această bijuterie.

– Nu. În schimb a înhăţat-o Reginald Black. Luaţi-o sus, la postul de observaţie şi delectaţi-vă cu ea! Rugaţi-vă în faţa ei! Schimbaţi-vă modul de viaţă din cauza ei! întoarceţi-vă la Dumnezeu!

– Nu vreţi să i-o arătaţi familiei Lasky?

– Niciodată! strigă Reginald Black. Tabloul ăsta intră în colecţia mea particulară. Nu-l voi vinde niciodată. Niciodată!

I-am aruncat o privire sceptică. Îi cunoşteam colecţia particulară. Nu era chiar atât de nevandabilă cum susţinea el. Cu cât ţinea tablourile mai multă vreme în dormitor, cu atât mai vandabile deveneau. Reginald avea inimă de artist. Nu se încredea multă vreme în talentul său, trebuia să şi-l demonstreze tot mereu sie însuşi. Prin vânzări noi. Existau trei colecţii particulare: cea a casei, cea a doamnei Black şi, în fine, cea a lui Reginald. Toate trei erau flexibile, chiar şi cea a lui Reginald.

– Niciodată! repetă Reginald. Vă jur! Vă jur pe viaţa...

– Copiilor dumneavoastră nenăscuţi, am completat... Black rămase cu ochii căscaţi:

– Am mai spus-o şi pe asta? Am dat din cap:

– Da, domnule Black; dar la momentul oportun. Unui cumpărător. A fost o idee foarte bună.

– Îmbătrânesc, declară.

Apoi se întoarse spre mine cu un gest măreţ:

– De ce nu-l cumpăraţi dumneavoastră? Vi l-aş vinde la preţul de achiziţie.

– Domnule Black, am răspuns. Nu aţi îmbătrânit; căci altfel nu aţi face glume atât de nemiloase. Eu n-am bani. Ştiţi foarte bine cât câştig.

– Dar l-aţi cumpăra dacă aţi avea posibilitatea? O clipă mi se tăie răsuflarea.

– Imediat, am declarat.

– Ca să-l păstraţi? Am scuturat din cap:

– Ca să-l vând mai departe. Black mă privi decepţionat:

– Nu m-aş fi aşteptat la aşa ceva din partea dumneavoastră, domnule Sommer.

– Nici eu, am admis. Dar, din nefericire, în viaţa mea trebuie puse la punct foarte multe lucruri înainte de a putea colecţiona tablouri.

Black dădu din cap:

– Într-adevăr, nu-mi dau seama de ce am pus această.

– Întrebare, spuse după un timp. Nu este bine să faci aşa ceva. Creează doar derută şi nu duce la nimic. Nu-i aşa?

- Desigur, am spus. Aşa este.

– Luaţi-l totuşi pe Manet sus, la postul de observaţie. Este mai ilustrativ pentru atmosfera Parisului decât o duzină de cărţi cu poze.

Da, mă simt derutat, mi-am zis după ce am aşezat micul tablou în ulei pe un scaun, lângă fereastra de la care vedeam podurile New York-ului. Mă derutează chiar şi gândul la întoarcere resuscitat de cuvintele nesăbuite ale lui Reginald Black - gând care începuse să vibreze în mine ca un pian dezacordat lovit cu un ciocan. Cu o lună înainte,

totul îmi fusese încă foarte clar: scopul urmărit, drepturile mele, răzbunarea mea, nevinovăţia sumbră, implicaţiile orestiene şi haita de erinii care îmi ţineau sub control amintirile. Dar, pe nesimţite, se adăugase ceva ce, deşi nu ţinea de program, nu putea fi nici ignorat - ceva ce avea de-a face cu Parisul, cu pacea, cu tot felul de speranţe, cu un alt fel de pace decât cea neagră, întunecată pe care mi-o imaginasem până acum. Black îmi spusese că trebuie să iubim ceva, altfel suntem pierduţi. Dar oare mai putem iubi? Nu la maniera disperată, ci cu simplitate şi dăruire? Cel ce iubeşte nu se simte niciodată cu totul pierdut, nici dacă pierde obiectul iubit; îi rămâne copia, oglinda, chiar dacă aceasta ajunge să fie tulburată de ură - negativul iubirii. Oare mai suntem în stare de aşa ceva?

M-am uitat la tabloul floral şi m-am gândit la sfatul lui Reginald Black. Omul trebuie să iubească ceva, predicase, altfel moare. Nimic nu îţi dă atâta siguranţă în viaţă ca arta. Căci nu se schimbă, nu te decepţionează, nu te părăseşte. Fireşte că poţi să te iubeşti doar pe tine însuţi, spusese aruncându-mi o privire piezişă, şi, în fond, cine nu o face? Dar eşti cam însingurat; te simţi mai bine dacă te îngemănezi cu arta. Arta în orice formă: pictură, muzică, literatură.

M-am ridicat şi m-am uitat pe fereastră, în lumina galbenă, caldă, de septembrie. Câte gânduri - doar fiindcă cineva făcuse o observaţie necugetată! Am simţit căldura soarelui pe faţă, ca o dezmierdare. Care era paragraful al optulea din Breviarul de la Laon? Gândeşte-te doar la prezent şi la problemele lui; lasă în seama viitorului grijile viitorului.

Am deschis cataloagele Sisley. Tabloul pe care Reginald Black voia să-l arate familiei Lasky figura, fireşte, în catalogul principal; dar când i-am reconstituit pedigriul l-am descoperit şi într-un catalog de licitaţii din Paris. Era fotografiat chiar pe foaia de titlu.

Un sfert de oră mai târziu am auzit soneria. Nu am luat cu mine materialul, ar fi fost un gest pripit, inadecvat stilului negustoresc de bună calitate. Am coborât, am primit instrucţiuni de la Reginald Black, apoi am urcat iar, am lăsat să treacă cinci minute şi am coborât cu cataloagele.

Doamna Lasky era o femeie impozantă. Îşi etala smaraldele. Deci nici vorbă de vânzare. Am prezentat cataloagele cu tablouri, unul după altul. Ochii lui Black scânteiară văzând foaia de titlu. Mândru, i-o arătă doamnei Lasky. Aceasta căscă.

– Deh, un catalog pentru licitaţii! spuse Lasky dispreţuitor.

Am înţeles imediat ce ne aşteaptă: Familia Lasky făcea parte din categoria clienţilor cârcotaşi, care criticau totul pentru a obţine preţuri cât mai avantajoase.

– Puteţi lua cataloagele, îmi spuse Reginald Black.

Luaţi-l şi pe Sisley. Şi daţi-i telefon domnului Durant II.

Lasky rânji:

– Ca să-i trimiteţi tabloul de Sisley? Lăsaţi trucurile astea răsuflate, domnule Black!

– Nu ca să-i trimit tabloul de Sisley, domnule Lasky, replică Black cu răceală. Nu facem negoţ cu cartofi. Domnul Durant II ne-a rugat să-i trimitem un Renoir pe care ar vrea să-l cumpere.

Doamna Lasky se juca cu smaraldele. Erau nişte pietre foarte frumoase, de un verde intens.

– Noi am văzut deja tabloul de Renoir? întrebă Lasky cu o voce indiferentă.

– Nu, răspunse Black. Tocmai i-l trimit domnului Durant II. L-a cumpărat, deci îi aparţine. Din principiu, nu arătăm tablouri cumpărate sau rezervate deja de altcineva, în cazul lui Sisley situaţia este alta. Din moment ce dumneavoastră nu doriţi să-l cumpăraţi este disponibil.

Am admirat sângele rece al lui Reginald. Nu făcea nici cel mai mic efort să-l plaseze pe Sisley. Nici nu mă prezentase ca fost expert la muzeul Luvru, care cunoştea tabloul încă din Paris. Începu să vorbească despre război şi despre politica Franţei şi îmi făcu semn să plec.

Peste zece minute mă sună din nou. Familia Lasky plecase.

– Aţi vândut ceva? am întrebat când am ajuns jos. Îl credeam pe Reginald capabil de orice.

El scutură din cap:

– Oamenii ăştia sunt ca varza acră, spuse. Trebuie fierţi de două ori. În fond, Sisley este într-adevăr bun. Trebuie să le bagi oamenilor ăştia, cu sila, fericirea pe gât. Ce plictisitor!

Am pus tabloul lui Manet pe şevalet. Ochii lui Black se aprinseră:

– V-aţi rugat în faţa lui?

– M-am gândit la tot ce este în stare să facă un om: în bine sau în rău.

– Este în stare de multe. Dar răul precumpăneşte; mai ales în ziua de astăzi. În schimb binele

dăinuieşte mai mult. Răul dispare o dată cu cel ce îl face; binele luminează ca un far, secole de-a rândul.

O clipă am rămas consternat. Răul nu dispare o dată cu cel care îl face, mi-am zis. În schimb făptaşul moare de multe ori nepedepsit. Ba chiar aproape totdeauna. Nu degeaba simţul primitiv al dreptăţii imanente a creat obligaţia vendetei.

– Dar povestea cu Durant II este adevărată?

– Da. Bătrânul îşi duce de nas medicii. Poate că o să le supravieţuiască. A fost totdeauna un om perfid.

– Nu vreţi să mergeţi dumneavoastră, în persoană, la el?

Black zâmbi:

– Pentru mine bătălia s-a terminat. Bătrânul ar începe iarăşi să se târguiască. Duceţi-vă dumneavoastră. Menţineţi preţul fixat de mine. Nu cedaţi nimic. Spuneţi că nu aveţi voie. Dacă doreşte, lăsaţi tabloul acolo. Voi merge peste câteva zile să-l iau înapoi. Tablourile sunt nişte agenţi comerciali foarte buni. Se furişează în inimile de piatră ale clienţilor. Şi limbajul lor este mai convingător decât pledoaria celui mai abil negustor. Clientul se obişnuieşte repede cu tabloul şi nu mai vrea să-l restituie.

Până la urmă plăteşte preţul integral.

Am împachetat tabloul şi m-am dus cu un taxi la Durant II. Ocupa cele două etaje de sus ale unui imobil de pe Park Avenue. Jos era o prăvălie cu obiecte de artă chinezească. Câteva dansatoare Tang erau expuse în vitrină; figuri de argilă graţioase, drăgălaşe care, cu o mie de ani în urmă, erau coborâte în morminte alături de cei morţi. În mod ciudat, păreau să fie în ton cu drama care se

derula la etajele superioare, mi-a trecut prin minte. De parcă ar aştepta deznodământul. Ele şi tabloul fermecător al tinerei doamne Henriot, pe care îl duceam sub braţ.

Locuinţa lui Durant II făcea impresia de casă părăsită. Nu era aranjată în stilul pompos al unui muzeu, ca cea a lui Cooper; mi se părea cu atât mai părăsită. Muzeele par totdeauna părăsite, chiar dacă sunt pline de oameni. Aici aveai însă senzaţia că proprietarul murise deja, că nu mai vieţuia decât în cele două încăperi în care locuia - pentru restul casei era mort de mult.

A trebuit să aştept câtva timp. Pe pereţii salonului atârnau câteva tablouri de Boudin şi un Cezanne. Mobilierul era în stil Ludovic al XV-lea, de calitate mijlocie; pe jos, covoare noi şi destul de urâte.

Intră menajera ca să preia tabloul.

– Trebuie să-l predau personal, i-am explicat. Aşa mi-a poruncit domnul Black.

– În acest caz trebuie să mai aşteptaţi. Domnul Durant II e ocupat. Tocmai a venit medicul.

Am dat din cap şi am despachetat-o pe Madame Henriot. Surâsul ei însufleţi încăperea lipsită de viaţă. Menajera se întoarse:

– Fata asta este saşie, spuse după ce aruncă o privire asupra tabloului.

M-am uitat, surprins, la ea:

– Are sclipirea argintie, am explicat. În Franţa, aşa ceva este o dovadă în plus a frumuseţii.

– Aşa? Şi pentru asta l-a expediat domnul Durant pe medic! Ca să vadă aşa ceva? Ciudat! Obrazul drept este mai umflat. Şi panglica aia caraghioasă de catifea stă strâmb.

– Toate astea nu se întâmplă pe o fotografie, am replicat cu un ton blând. Nu aveam chef să mă supun cenzurii preliminare a unei bucătărese.

– Păi asta spun şi eu! Toate vechiturile astea! Şi nepoţii domnului Durant sunt de aceeaşi părere.

Aha, m-am gândit. Moştenitorii! Am intrat într-o cameră foarte mare, cu o fereastră uriaşă, şi am încremenit. Un schelet se ridică pe jumătate în pat. Încăperea mirosea tare a dezinfectante. Dar pe pereţi străluceau, în lumina caldă de septembrie, o mulţime de tablouri: dansatoare de Degas, portrete de Renoir, scene din viaţă, exprimând bucuria de a trăi - mult prea multe chiar şi pentru camera asta mare; şi toate grupate în aşa fel încât să poată fi privite din pat. De parcă stafia din pat ar fi vrut să strângă, cu braţele-i descărnate, în jurul ei tot ce există în materie de frumuseţe şi uşurătate, înainte de a trece pragul în viaţa cealaltă.

O voce spartă, răguşită, dar surprinzător de puternică, croncăni:

– Puneţi tabloul pe scaun, aici, lângă pat.

L-am pus pe scaun şi am aşteptat. Hârca se uita la graţioasa Madame Henriot cu priviri înfometate, aproape lascive. Ochii mult prea mari se fixaseră pe ea ca nişte lipitori, de parcă ar fi vrut să o devoreze. Contemplam între timp roiul de tablouri prinse de pereţi ca nişte fluturi multicolori ai existenţei; presupuneam că Durant II le adusese încetul cu încetul din celelalte camere, pe măsură ce îi fusese tot mai greu să părăsească patul. Acum se vedea înconjurat de tablourile cele mai senine şi luminoase - probabil preferate - cramponându-se de ele ca de viaţa care îi aluneca printre degete.

– Preţul? întrebă după câtva timp muribundul.

– Douăzeci de mii, am răspuns. El croncăni iar:
– Care este suma reală?
– Douăzeci de mii, am repetat.
Am văzut petele mari, brune, de pe craniu şi dinţii uriaşi, foarte albi, calcaroşi - dinţi falşi ireproşabili. Îmi aminteau de dinţii avocatului din insula Ellis.
– Ticălosul ăsta, croncăni Durant II. Douăsprezece!
– Nu pot negocia preţul. Nu am împuternicire, domnule Durant.
– De două ori ticălos! Durant fixă iar tabloul:
– Nu-l văd destul de bine. Este prea întuneric aici. Camera era foarte luminoasă. Razele soarelui cădeau pe peretele pe care atârnau trei pasteluri de Degas. Am mişcat scaunul ca să ajungă în bătaia soarelui.
– Acum e prea departe, croncăni Durant II. Luaţi reflectorul.
Lângă fereastră am descoperit un proiector de mărime medie şi l-am pus în funcţiune. Fasciculul luminos puternic cădea acum din plin pe faţa dulce a tinerei femei. Durant o sorbea din ochi.
– Domnule Durant, i-am spus. Bate soarele pe pastelurile de Degas de pe perete. Soarele acesta direct nu le face bine tablourilor.
Durant nu se lăsă deranjat. Se întoarse spre mine de-abia după câtva timp, privindu-mă ca pe o insectă.
– Tinere, spuse destul de liniştit. Asta o ştiu şi eu. Dar nu-mi pasă! Cât timp mai sunt în viaţă rezistă şi ele. Şi îmi este al dracului de indiferent dacă tablourile îşi vor fi pierdut sau nu-şi vor fi pierdut valoarea în momentul când vor ajunge în mâinile blestemaţilor mei de moştenitori. Ii aud deja furişându-se prin camerele de jos şi făcând

socoteala. Haita! Nu este uşor să mori! Ştii asta, tinere?

– Da, am replicat. Ştiu foarte bine.

– Aşa?

Apoi îşi îndreptă iar privirile spre tânăra Madame Henriot.

– De ce nu-l cumpăraţi? l-am întrebat în cele din urmă.

– Cu douăsprezece mii, replică Durant destul de prompt. Nici un cent în plus!

Se uita la mine cu ochii lui arzători, ca de bufniţă. Am ridicat din umeri. Nu-i puteam spune ce-mi trecea prin minte, deşi mi-ar fi plăcut să-i duc lui Reginald Black o veste bună.

– Ar fi împotriva onoarei mele, adăugă deodată Durant II în mod surprinzător.

Nu am răspuns nimic. Nu avea nici un sens.

– Lăsaţi tabloul aici, spuse Durant II cu vocea sa răguşită. Voi comunica răspunsul.

– Bine, domnule Durant.

O clipă mi se păru ceva neobişnuit să mă adresez cu „domnule” unei fiinţe al cărei trup mirosea deja a descompunere, în ciuda antisepticelor şi a apelor de colonie. Singurele componente care mai opuneau rezistenţă în acest organism erau celulele trupului care se dezintegra şi un creier care se obnubila încetul cu încetul.

Am părăsit camera bolnavului. Jupâneasa mă opri:

– Domnul Durant mi-a spus să vă servesc cu un coniac. Face foarte rar asemenea gest. Probabil că v-a plăcut. O clipă, vă rog!

Nu aveam chef să mai rămân; dar mă interesa să văd ce fel de coniac bea Durant II. Jupâneasa aduse o tăviţă.

– Domnul Durant a cumpărat tabloul? întrebă.

M-am uitat surprins la ea. Oare de ce o interesa? m-am întrebat.

– Nu, am spus în cele din urmă.

– Har Domnului! La ce-i mai trebuie toate vechiturile astea? Şi nepoată-sa, domnişoara Durant, spune mereu acelaşi lucru!

Mi-o puteam uşor imagina pe nepoată: o otravă uscăţivă, care abia aştepta să moştenească - probabil întocmai ca menajera care îşi simţea legatul diminuându-se după fiecare nouă achiziţie. Am luat paharul cu coniac şi l-am pus imediat înapoi. Era cea mai mizerabilă poşircă pe care o băusem vreodată.

– Ăsta este coniacul pe care îl bea domnul Durant? am întrebat.

– Domnul Durant nu bea. I-a interzis doctorul. De ce?

Bietul Durant, m-am gândit. Înconjurat de furii care îi pritocesc până şi băuturile.

– Sincer vorbind, şi mie îmi este interzis, am spus.

– Domnul Durant personal l-a comandat cu un an înainte.

Şi mai grav, mi-am zis.

– Dar de ce domnul Durant nu este la spital? am întrebat. Menajera oftă:

– Nu a vrut! Nu vrea să se despartă de toate boarfele lui. Medicul locuieşte în casă, la etajul de jos. La spital totul ar fi mai simplu.

M-am ridicat:

– Şi medicul bea tot din coniacul ăsta minunat?

– Nu. Bea Whisky. *Scotch.*

– Bariera mare o reprezintă limba, spuse Georg Kamp.

Şedea în prăvălia lui Robert Hirsch, îmbrăcat într-un halat alb, pătat. Era după ora închiderii. Kamp părea mulţumit.

– Au trecut mai mult de zece ani de când cărţile mele au fost arse în Germania, spuse. Nu pot scrie în limba engleză. Unora le-a reuşit. Arthur Koestler şi Vicky Baum.

Alţii au intrat în branşa filmului, unde nivelul stilistic nu este atât de pretenţios. Eu nu am izbutit.

În Germania Kamp fusese un scriitor cunoscut. Avea acum cincizeci şi cinci de ani.

– Am devenit zugrav; apoi pictor decorativ, de interioare; astăzi sărbătoresc promovarea mea în funcţia de şef de echipă: ceva ce ar corespunde cam unui contramaistru. Sunteţi invitaţii mei la o cafea cu prăjituri. Robert mi-a permis să-i folosesc prăvălia în acest scop. În zece minute vom avea tot ce ne trebuie. Toată lumea este invitată.

Kamp se uită în jur, mândru şi satisfăcut.

– Nu mai scrii? l-am întrebat. Seara, după orele de muncă?

– Am încercat. Dar seara sunt prea obosit. Am făcut-o timp de doi ani. Aş fi murit de foame şi nu m-aş mai fi putut mişca din cauza complexelor. Ca zugrav câştig de zece ori mai mult.

– Poţi să ajungi departe, spuse Hirsch. Şi Hitler a fost zugrav.

Kamp făcu un gest cu mâna:

– Ăla a fost un pictor ratat. Eu sunt înscris la sindicat. Ca membru cu toate actele în regulă.

– Vrei să rămâi zugrav? l-am întrebat.

– Nu ştiu încă. La momentul oportun mă voi gândi şi la asta. Deocamdată este bine să nu-ţi risipeşti pe speculaţii inutile puţinele rezerve pe care le-ai

salvat. Poate că la un moment dat voi scrie o carte despre întâmplările din viaţa unui pictor decorativ din New York... dacă nu voi avea inspiraţie pentru altceva. Hirsch râse:

– Dumnezeu ţine cu tine, spuse. Eşti salvat, Kamp.

– De ce nu? admise Kamp mirat. Credeţi că ar fi fost cazul să-mi îmbrac costumul maro? întrebă deodată uitându-se la fereastra vitrinei în care apăruse Carmen. Aş putea... Apoi amuţi uitându-se în continuare la Carmen.

– Prea târziu, spuse Robert Hirsch. Cafeaua fierbe deja, Georg. Am sacrificat cel mai bun fierbător de cafea.

Carmen intră. Imediat după ea apăru o femeie cu aspect de scatiu, şi cu o cutie mare în mână. Era Katharina Jellineck, soţia unui profesor rămas în Austria. Katharina era evreică. Jellineck nu. Acesta o expediase de acasă şi divorţase de ea. Katharina fusese căutată de două ori, la Viena, pentru a fi ridicată şi deportată; soţul îi dăduse bani suficienţi ca să poată ajunge peste ocean, dar o abandonase. Ea străbătuse Elveţia şi Franţa şi ajunsese la New York cu puţin înainte de izbucnirea războiului - micuţă, devalizată, aproape lipsită de orice mijloace materiale, dar înzestrată cu o voinţă de nezdruncinat. O începuse ca subretă, apoi cineva descoperise talentul ei de a face prăjituri şi îi amenajase, într-o curte interioară, o locuinţă foarte mică unde îşi putea prepara dulciurile. Trebuise, în schimb, să accepte o relaţie cu bărbatul respectiv; trebuise să aibă relaţii şi cu alţii care o ajutaseră să se descurce în continuare. Ea nu se plângea de toate astea. Cunoştea viaţa şi ştia că nu-ţi cade nimic pe degeaba în poală. Se culcase, şi la Viena,

cu omul de la S.A.[47] care îi procurase paşaportul. O făcuse încercând să se gândească la soţul ei. Crezuse că în felul acesta ar fi ca şi cum nu s-a întâmplat nimic. Dar, în realitate, nu se gândise la nimic. În clipa în care ofiţerul S.A. O atinsese, scăldat în sudoare, se transformase într-un automat. Nu mai fusese ea însăşi. Ceva îngheţase în ea şi nu mai participase la nimic, concentrându-se, cu o luciditate glacială, pe un singur obiectiv: paşaportul. Nu mai era soţia profesorului Jellineck, o femeie în vârstă de douăzeci şi opt de ani, frumuşică şi puţin sentimentală, era doar *ceva* ce trebuia să obţină un paşaport. Iar în acest caz nu mai putea fi vorba nici de culpabilitate, nici de scârbă, nici de morală - toate astea erau noţiuni ale unei lumi uitate. Ea avea nevoie de un paşaport, iar acest paşaport nu putea fi obţinut pe altă cale, basta! Trecuse deci prin murdăriile vieţii ca o somnambulă, rămânând neatinsă de ele. Mai târziu, după ce mica ei afacere începuse să prospere şi cineva o ceru în căsătorie, nici nu înţelese despre ce este vorba. Sufletul ei era parcă zăvorât, înconjurat de un zid. Ea aduna bani, dar părea să nu ştie pentru ce, în asemenea măsură se închistase în sine. Totuşi rămăsese prietenoasă, blândă şi însinguratã, ca o pasăre. Făcea cele mai bune prăjituri din oraş: cornuleţe cu mac, ştrudel cu brânză, cireşe şi mere, în comparaţie cu care până şi produsele lui Jessie erau amatorism curat.

– Katharina Jellineck, spuse Georg Kamp. Poftiţi înăuntru şi despacheta ţi-vă minunăţiile.

Hirsch lăsă jos rulourile de la vitrina prăvăliei.

---

47 S.A. = Sturmabteilung, trupe politice militarizate în perioada naţional-socialistă

– O măsură de precauţie, spuse. Altfel ne trezim, în zece minute, cu poliţia pe cap.

Doamna Jellineck despacheta, tăcută şi politicoasă, prăjiturile.

– Îmi plac prăjiturile, îi spuse Kamp lui Carmen. Mai ales ştrudelul cu brânză dulce!

Carmen se trezi din letargia ei divină:

– Şi mie îmi plac, declară. Cu multă frişca!

– Întocmai ca mie! răspunse Kamp radios, fără să-şi ia ochii de pe frumuseţea ei amăgitoare. Cu cafea şi frişca.

Carmen părea încântată.

– Este scriitorul Georg Kamp, Carmen, i-am spus.

Singurul emigrant voios pe care îl cunosc. Mai demult scria romane foarte triste şi melancolice. Acum zugrăveşte în culori vii.

Carmen luă un ştrudel cu cireşe:

– Ce minunat! spuse. Un emigrant voios! Îl cântări pe Kamp din ochi, apoi îşi întinse mâna superbă şi se servi cu un cornuleţ cu mac.

Doamna Jellineck adusese şi ceşti, farfurioare şi linguriţe.

– Mâine vin după veselă, spuse.

– Dar rămâneţi, vă rog! strigă Kamp. Sărbătoriţi, împreună cu noi, desprinderea de componenta spirituală!

– Nu pot. Trebuie să plec.

– Dar doamnă Jellineck! Ce altă treabă aveţi? Ziua de lucru s-a terminat. Şi pentru dumneavoastră!

Kamp o luă de mână încercând să o tragă înapoi, în cameră. Ea începu deodată să tremure.

– Lăsaţi-mă, vă rog! Trebuie să plec. Acum, imediat!

Scuzaţi-mă! Trebuie!

Kamp se uită surprins la ea.

– Dar ce s-a întâmplat? Doar nu suntem leproşi...

– Lăsaţi-mă să plec!

Femeia era palidă şi tremura mai tare.

– Lăsaţi-o, domnule Kamp, spuse Carmen liniştită, cu vocea ei joasă.

El îi dădu imediat drumul. Doamna Jellineck făcu o încercare ratată de salut şi se furişă afară. Kamp se uită după ea:

– Probabil o criză de depresie, tipică emigranţilor. Pe fiecare din noi îl apucă din când în când nebunia.

Carmen îşi scutură capul tragic:

– A primit azi o telegramă. Din Berna. Soţul ei a murit. La Viena.

– Bătrânul Jellineck? întrebă Kamp. Care a alungat-o de acasă?

Carmen dădu din cap:

– A strâns tot timpul bani pentru el. Voia să se întoarcă.

– Să se întoarcă? După toate câte s-au întâmplat? Pe de o parte aici, pe de alta cu el?

– Da. Voia să se întoarcă. Credea că poate trece cu buretele peste tot ce a fost şi că ei doi o vor putea lua de la început.

– Ce prostie!

Hirsch se uită la zugrav:

– Nu spune aşa ceva, Georg. Nu vrei şi tu să o iei încă o dată de la început?

– Cine ştie? Eu trăiesc, aşa cum sunt.

– Este iluzia jalnică a emigranţilor; să uiţi şi să o iei de la capăt.

– Ar trebui să fie bucuroasă că Jellineck a murit. Este mai bine pentru ea. Nu mai trebuie să-l aducă

în patiseria ei călduţă pe tipul care a alungat-o ca pe o pisică; şi să-l slujească iar, ca o sclavă.

– Omul nu regretă numai ceea ce îi foloseşte, spuse Hirsch.

Kamp se uită cam neajutorat în jur:

– Fir'ar al dracului! spuse. Doar voisem să ne înveselim astăzi!

Intră Ravic.

– Ce face Jessie? l-am întrebat.

– Azi dimineaţă a fost transportată acasă. Mai suspicioasă ca oricând. Cu cât rana se vindecă mai bine, cu atât mai neîncrezătoare este Jessie.

– Mai bine? am întrebat. Cu adevărat mai bine?

Ravic părea foarte obosit.

– Ce înseamnă mai bine? spuse. Singurul lucru pe care îl putem face este să ne îndreptăm încetişor spre moarte. Este total inutil să citeşti ziarele. Hecatombe de oameni tineri şi sănătoşi sunt înjunghiaţi... iar noi ne străduim să prelungim viaţa câtorva oameni bătrâni şi bolnavi. Aveţi un coniac?

– Rom, am replicat. Ca la Paris.

– Cine este ăsta? întrebă Ravic arătând spre Kamp.

– Unicul emigrant voios. Dar nu-i vine uşor.

Ravic îşi bău romul. Apoi se uită afară:

– Ora albăstruie, spuse. *Crepuscule.* Ora umbrelor, ora la care rămâi singur cu propriul tău eu amărât şi chiar mai puţin decât atât. Ora când bolnavii mor.

– Eşti trist, Ravic? De ce?

– Nu sunt trist. Sunt doar descurajat. Mi-a murit un pacient sub ochii mei. N-ar trebui să mă mai deprime aşa ceva. Dar totuşi mă deprimă. Du-te la Jessie. Are nevoie de ajutor. Fă-o să râdă. Ce cauţi aici, printre devoratorii ăştia de prăjituri?

– Dar tu?

– Eu am venit să-l iau pe Robert Hirsch. Aş vrea să luăm masa la un bistro. Ca la Paris. Ăsta este Georg Kamp, scriitorul?

Am dat din cap:

– Ultimul optimist. Un om curajos dar naiv.

– Curaj! exclamă Ravic. Aş vrea să dorm câţiva ani şi să nu mai aud niciodată acest cuvânt. De nici un alt cuvânt nu se abuzează atât de mult, în lumea întreagă. Fii curajos şi du-te la Jessie. Minte-o! înveseleşte-o! Asta înseamnă curaj.

– Trebuie să fie minţită?

Ravic dădu din cap.

– Hai să ieşim undeva, i-am spus Mariei. Mi-e dor de o atmosferă uşoară, veselă şi banală. Sunt copleşit de tristeţe şi de umbra morţii, ca un copac bătrân invadat de muşchi. Am încă premiul primit de la Reginald Black. Hai să luăm masa la *Voisin.*

Maria se uită la mine:

– Plec la noapte, spuse. La Beverly Hills. Facem fotografii şi prezentăm rochii în California.

– Când?

– La miezul nopţii. Pentru câteva zile. Eşti deprimat?

Am scuturat din cap. Mă trase înăuntru.

– Hai, intră în cameră, spuse. De ce stai în uşă? Sau vrei să pleci deja? Cât de puţine ştiu despre tine!

Am urmat-o în camera întunecată, luminată doar de ferestrele zgârie-norilor de vizavi, ca un tablou cubist. O jumătate de lună, foarte palidă era ancorată într-un gol de pe cerul livid.

– N-am putea merge, totuşi, la *Voisin?* am întrebat. *Changer la cremerie?*[48]

Maria mă studie cu o privire atentă:

– S-a întâmplat ceva? întrebă.

– Nu. Doar că mă simt, dintr-odată, înfiorător de neajutorat. Se mai întâmplă uneori. De vină este ora asta incoloră a umbrelor. Va trece când se aprinde lumina.

Maria făcu lumină în cameră.

– Iat-o! spuse cu o voce în care provocarea se combina cu un pic de teamă.

Se oprise între două geamantane, pe care erau câteva pălării. Unul dintre geamantane rămăsese încă deschis. Maria era goală; îşi pusese doar o pereche de pantofi cu tocuri înalte.

– Termin repede, spuse. Fireşte, trebuie să mă aranjez încă, dacă mergem la *Voisin.*

– De ce?

– Ce întrebare! Se vede că nu ştii nimic despre manechine.

Apoi se aşeză în faţa oglinzii.

– Vodca este în frigider, de la Meukoff.

Nu am răspuns nimic. Îmi dădeam seama că în decurs de o secundă aproape că uitase de mine. Faţa puternic luminată, din oglindă, devenise străină, ca o mască însufleţită, în momentul în care mâinile luaseră scalpelul pensulelor, aşa cum ar fi luat armele unui chirurg. De parcă ar fi fost într-adevăr vorba despre o operaţie delicată, ea trăgea, cu mare atenţie, liniile, verifica pudra, aplica umbre şi lumini - totul în tăcere, ca un vânător care se pregăteşte să pornească la atac.

---

48 A se muta, a schimba decorul (în franc.)

Văzusem de multe ori femei care se fardau, dar nici uneia nu-i plăcea să fie privită în timpul acesta. Maria, în schimb, era degajată, ca atunci când se plimba goală prin casă fără să-şi facă probleme. Nu doar din cauza meseriei, mi-am zis; probabil că certitudinea frumuseţii ei o făcea atât de dezinvoltă. Era atât de obişnuită să-şi schimbe mereu rochiile, încât goliciunea reprezenta oarecum existenţa ei privată.

Simţeam că imaginea acestei femei în faţa oglinzii începe să mă fascineze. Era atât de absorbită de universul ei îngust, luminat, de faţa ei, de eul ei, care nu mai era un eu individual ci o personificare a misterului întregii specii, încât devenise întruchiparea vieţii - nu ca mamă, ci ca păstrătoare fără voie a vestigiilor care ne întâmpină din oglinzile întunecate ale trecutului fiind apoi perpetuate. Manifesta o absenţă aproape duşmănoasă în dă-ruirea ei; pentru o clipă se întorsese la ceea ce în scurt timp va fi dat iarăşi uitării - la sursele ancestrale situate dincolo de pragul conştientului, în lumina crepusculară a începuturilor.

În cele din urmă îşi întoarse capul şi puse jos pensulele şi pămătufurile. Părea că revine dintr-o izolare petrecută cu sine însăşi; înregistra iar prezenţa mea.

– Gata, spuse. Şi tu?

– Şi eu, Maria.

Începu să râdă, venind spre mine:

– Mai vrei şi acum să-ţi risipeşti banii?

– Mai mult ca înainte. Dar din alte motive.

I-am simţit căldura, i-am simţit pielea. Mirosea a lemn de cedru, a intimitate, a ceva străin.

– Există atâtea lucruri inutile, spuse. Eşti plin de ele. De ce?

– Nu ştiu nici eu.

– De ce nu le dai uitării? Viaţa ar fi atât de uşoară fără pacostea aducerilor aminte.

Am râs:

– Omul uită; dar uită aproape totdeauna ceea ce nu trebuie.

– Chiar şi acum?

– Nu, acum nu, Maria.

– Atunci, hai să rămânem acasă. Şi eu sunt deprimată; dar la modul rezonabil. Sunt tristă, fiindcă trebuie să plec. De ce să mai mergem la restaurant?

– Ai dreptate, Maria. Iartă-mă.

– Avem în frigider *Beefsteak tartare,* supă de broască ţestoasă, salată, fructe. Şi bere, şi vodcă. Suficient?

– Suficient, Maria.

– Nu trebuie să mă conduci la aeroport. Miroase prea tare a despărţire. Plec foarte simplu, ca cineva care se va întoarce în curând. Poţi rămâne aici.

– Nu voi rămâne aici. Mă întorc la Hotel *Rausch* după ce pleci.

Maria tăcu un moment.

– Cum vrei, spuse apoi. Mi-ar fi plăcut să locuieşti aici. Când pleci eşti atât de departe de mine.

O luasem în braţe. Totul părea dintr-o dată simplu şi firesc.

– Stinge lumina, am spus.

– Nu vrei să mănânci? Am stins lumina.

– Nu, am spus, ducând-o până la pat.

Când am reînceput să ne dăm seama de scurgerea timpului, eram întinşi în pat, unul lângă altul. Maria se agită pe jumătate adormită:

– Nu mi-ai spus niciodată că mă iubeşti, murmură de parcă s-ar fi referit la altcineva.

– Te ador, Maria, am spus după câtva timp, ca să nu întrerup vraja respiraţiei ei profunde. Te ador!

Maria îşi lipi capul de umărul meu.

– Asta nu înseamnă absolut nimic, şopti. Absolut nimic, iubitule.

Nu am răspuns. Ochii mei urmăreau mişcarea arătătoarelor de la ceasul rotund de pe noptieră. Îmi treceau, concomitent, prin minte, tot felul de lucruri.

– Trebuie să pleci, Maria, am spus. Este timpul să pleci.

Am observat deodată că plângea în tăcere.

– Detest să-mi iau rămas bun, spuse. Cred că a trebuit să ne luăm de prea multe ori rămas bun. Şi că am început prea devreme. Tu de asemenea?

– Nu prea am făcut în viaţă altceva decât să-mi tot iau rămas bun. Dar nu este o despărţire. Te întorci în curând.

– Totul este o despărţire, spuse Maria.

Am condus-o până la colţul de la Second Avenue. Corsoul seral al homosexualilor era în plină desfăşurare. Jose îmi făcu semn cu mâna şi Fifi latră.

– Iată un taxi, spuse Maria.

Am pus geamantanele în maşină. Maria mă sărută şi urcă. Părea pierdută în automobilul mare. M-am uitat după ea până când taxiul dispăru. Ciudat, mi-am zis. Este vorba doar de câteva zile. Dar frica din Europa persista şi aici: că s-ar putea să fie o despărţire pentru totdeauna, că s-ar putea să nu ne mai vedem niciodată.

20.

Reginald Black ridică un ziar:

– A murit! spuse. Ne-a scăpat!

– Cine?

– Durant II. Cine altcineva?

Am respirat uşurat. Detestam anunţurile despre decese. Primisem prea multe.

– Ah, acela! am spus. Era de aşteptat. Un om bătrân, bolnav de cancer.

– De aşteptat? Ce înseamnă asta? Un om bătrân, bolnav de cancer şi cu un Renoir neachitat!

– Da, este adevărat, am exclamat surprins.

– I-am dat un telefon alaltăieri. Mi-a declarat că probabil va cumpăra tabloul. Şi acum aşa ceva! Ne-a păcălit!

– Păcălit?

– Fireşte! Chiar de două ori! Nu a achitat tabloul, iar acesta face acum parte din masa succesorală şi va fi confiscat de stat până se clarifică succesiunea. Procedura poate dura încă ani de zile. Or, până se reglementează totul, tabloul este pierdut pentru noi.

– Îi creşte valoarea, am replicat. Era argumentul pe care Black, ca binefăcător al omenirii, îl invoca probabil la fiecare vânzare.

– Nu este momentul să facem glume, domnule Sommer. Trebuie să acţionăm. Şi încă rapid! Trebuie să veniţi cu mine. Nici nu vă daţi seama la câte toate se pretează moştenitorii. Când moare cineva, ei se transformă în adevărate hiene. Am nevoie de dumneavoastră ca martor. Este foarte posibil ca moştenitorii să susţină că tabloul a fost achitat.

– Durant II a fost deja înmormântat?

– Nu ştiu. Nu cred. Anunţul este de azi dimineaţă. Dar poate că l-au transportat deja la un *Funeral Home.* Asta merge foarte simplu, de parcă ai trimite pachete cu poşta rapidă. Dar de ce vă interesează?

– Dacă este pe catafalc, ar trebui poate, aşa, de ochii lumii, să ne punem o cravată neagră. Aveţi una?

– Pentru un tablou neachitat? Mai bine...

– Cu pietate şi falsă compasiune răzbatem mai uşor, l-am întrerupt. O cravată nu costă nimic, în schimb creează o dispoziţie mai conciliantă.

– Din partea mea, mârâi Black dispărând în dormitor.

Apoi reveni aducându-mi şi mie o cravată neagră din brocart.

– Ce exemplar de lux! am spus.

– Încă din Paris. Black se uită în oglindă.

– Parcă aş fi o maimuţă mascată, cu cârpa asta îndoliată în jurul gâtului. Nu se potriveşte la costum!

Se privi iar nemulţumit în oglindă:

– Fioros!

– Un costum de culoare închisă ar fi mai potrivit.

– Credeţi? Poate că da! Multe mai trebuie să faci ca să-ţi smulgi propriul tablou din mâinile unui mort şi ale moştenitorilor săi!

Reginald Black dispăru iar şi se întoarse îmbrăcat de data aceasta într-un costum sobru, cu dungi subţiri, albe.

– Nu m-am putut decide pentru negru pur, declară enigmatic. În fond, îşi are fiecare om demnitatea lui. Zău că nu-l regret pe Durant II. Vreau doar să-mi salvez tabloul.

Durant II era întins pe catafalc. Nu în dormitorul său, ci într-o sală somptuoasă de la etajul inferior. Am fost opriţi de un lacheu.

– Aveţi o invitaţie?

– Ce? întrebă Reginald uluit şi arogant.

– O invitaţie pentru ceremonia funerară.

– Dar când are loc? am întrebat.

– Peste două ore.

– Bine. Menajera este aici?

– Este sus.

În această clipă se apropie de noi un bărbat cu aspect de taur, îmbrăcat în haine de doliu.

– Vreţi să-l vedeţi pe răposat? întrebă.

Reginald Black era pe punctul de a refuza. I-am dat un ghiont şi am întrebat:

– Mai avem timp?

– Fireşte. Berechet!

Omul mirosea a Whisky de bună calitate.

– Conduceţi-i, îi spuse lacheului.

– Cine este domnul? îl întrebă Black pe acesta.

– Domnul Rasmussen. O rudă de-a domnului Durant II.

– Mi-am imaginat.

Lacheul ne părăsi la uşa unei încăperi mari, aproape goale; la intrare erau doi arbuşti de dafin. Înăuntru stăteau îngrămădite zeci de coroane şi vaze pline cu trandafiri în toate culorile, mai ales albi. A trebuit să mă gândesc la vânzătorul de legume şi flori de vizavi de hotelul *Rausch.* Dacă avea ceva relaţii cu întreprinderea de pompe funebre care îl ducea pe Durant II la crematoriu, diseară va oferi spre vânzare trandafiri foarte ieftini.

– Ce rost are să văd un cadavru care a vrut să mă escrocheze? mormăi Reginald Black. Vreau doar să

reintru în posesia tabloului de Renoir, nu să fac rugăciuni.

– Nu trebuie să spuneţi rugăciuni. Doar să lăsaţi, în mod diplomatic, capul în jos şi să vă gândiţi că nu o vom recupera pe Madame Henriot. Şi o să vedeţi că vă podideşte până şi plânsul.

În încăpere erau cam douăzeci de persoane. Aproape numai oameni în vârstă; printre ei şi câţiva copii. Una din femei purta o pălărie din tul negru şi un voal negru. Ne aruncă o privire suspicioasă, arătând ca o casieriţă care cere bilete de intrare la moarte. Mă ducea cu gândul la noua iubire a lui Lachmann: casieriţa de la cinema, care bea *Chartreuse.*

Printre aceşti oameni plictisiţi, Durant II părea o păpuşă de ceară, cu ochii închişi, căreia nu-i mai păsa de toate astea. Era mult mai mic decât mi-l aminteam, aproape ca un copil bătrân şi obosit. În conformitate cu ritualul ciudat al morţii, fostului speculant la Bursă i se pusese o cruce între degetele scurte. Florile răspândeau un miros atât de ameţitor de parcă ar fi fost de două ori mai multe. Reginald Black se uită cu mare atenţie la Durant II. Instalaţia de aer condiţionat funcţiona, ceea ce te făcea să te simţi ca la o morgă. În încăpere nu se găsea nici unul dintre tablourile achiziţionate în decursul vieţii de Durant II; atât Black cât şi eu constatasem de îndată acest lucru.

– Hai la luptă! murmură Reginald. Îl atacăm mai întâi pe Rasmussen.

– Mai întâi pe menajeră.

– Bine.

Nu ne mai opri nimeni. Se auzea undeva zgomot de pahare. Probabil că în apropiere era un bar. Ne-am îndreptat spre scări.

– Aici este ascensorul, spuse valetul care nu ne mai trata ca pe nişte străini.

Am urcat cu ascensorul şi am ajuns la etajul pe care îl cunoşteam. Spre uimirea mea, menajera mă întâmpină ca pe un vechi prieten.

– A murit, hohoti ea. Veniţi prea târziu! Voiaţi probabil să vorbiţi cu el în privinţa tabloului.

– Da, asta voiam. L-am adus doar pentru vedere. Ii aparţine domnului Reginald Black. Am putea să-l luăm acum cu noi. Unde este?

– În dormitorul său. E dezordine acolo.

M-am îndreptat spre dormitor, fără să mai pun alte întrebări. Cunoşteam drumul. Black mă însoţea înverşunat. Menajera ne urmă plângând.

– Iat-o pe Madame Henriot, am spus din uşă. Lângă pat.

Black făcu doi paşi mari. Madame Henriot îi zâmbea graţios. M-am uitat prin camera părăsită, în care tablourile îşi aveau acum existenţa lor proprie, luminate de soare, pline de viaţă şi foarte departe de moarte. Menajera mergea după Black. Se postă în faţa tabloului:

– Staţi! spuse plângând. Înainte de a-l lua de aici trebuie să-l întrebăm pe domnul Rasmussen.

– Dar îmi aparţine mie. Doar ştiţi şi dumneavoastră.

– Cu toate acestea, trebuie să-l întrebăm pe domnul Rasmussen.

Barba lui Reginald Black tremura. Făcu un gest de parcă ar fi vrut să o împingă la o parte pe menajeră. Apoi se răzgândi.

– Bine, spuse cu blândeţe. Chemaţi-l pe domnul Rasmussen.

Ostilităţile începură cu manifestări sentimentale pline de ipocrizie. Rasmussen, care mirosea acum şi mai tare a Whisky, juca rolul rudei îndurerate refuzând să discute despre afaceri cât timp răposatul mult iubit era încă în casă. Declaraţiile lui se bucurau de susţinere din partea unei megere cu ochi aprigi şi dantură falsă prea mare; îmi amintea de avocatul Levin; în jurul capului ei flutura un voal de doliu, ca o flamură bătută de vânt. Black rezista. Rămase imun în faţa acuzelor de nesimţire şi speculaţii ateiste, apărându-şi drepturile. Îşi dăduse din prima clipă seama că menajera nu era de partea îndoliaţilor conjecturali. Era probabil singura fiinţă care îl regreta sincer pe rechinul Durant; şi poate ştia deja că în această casă nimeni nu mai avea nevoie de serviciile ei. Iată de ce, când Rasmussen afirmă că tabloul face parte din masa succesorală şi că probabil era deja de mult cumpărat şi achitat, Black găsi în femeia, care continua să plângă, o aliată neaşteptată. Rasmussen nu îi acceptă depoziţia, spunând că este intimidată. Asta o înfurie pe menajeră; şi când el îi porunci să-şi ţină gura, ea ripostă că Rasmussen nu avea nici un drept să-i dea ordine deoarece fusese angajată de Durant II. Moştenitoarea feminină se amestecă cu o voce stridentă şi între ea şi menajeră se iscă un duel verbal scurt şi tăios.

Black mă împinse acum în linia întâi, ca martor. Menajera mă susţinu fără să se teamă de moştenitoarea îndoliată. Şi anume declară cu fermitate că Renoir-ul era de cel mult două

săptămâni în casă şi că Durant II îi spusese că după moartea sa trebuie returnat proprietarului. Rasmussen rămăsese cu gura căscată, insistând însă că situaţia se va lămuri după deschiderea testamentului. Black îşi menţinu punctul de vedere. Rasmussen se uită la ceas: trebuia să se pregătească de slujba de înmormântare după această târguiala ruşinoasă.

– Bine, replică Black, în acest caz, luaţi, vă rog, la cunoştinţă că tabloul a fost oferit spre vânzare cu 50.000 dolari şi că vă fac răspunzători pentru această sumă.

O clipă se aşternu tăcerea. Apoi se dezlănţui furtuna.

– Ce? spumegă moştenitoarea. Ne luaţi drept proşti?

Mâzgălitura asta nu valorează nici o mie de dolari!

Reginald Black se referi la mine:

– Expertul de la Luvru, domnul Sommer, i-a oferit domnului Durant II tabloul la acest preţ.

Am dat din cap.

– Aşa o ticăloşie! ţipă ca scoasă din minţi moştenitoarea. O zdreanţă de pânză cât două palme! La colţuri lipseşte culoarea.

– Este un tablou pentru colecţionari, am spus. Nu pentru comerţ cotidian. Pentru colecţionari are însă o valoare inestimabilă.

– Doar atunci când vrei să-l vinzi?

Reginald Black îşi băgă mâna în barba sa asiriană:

– Este cu totul altceva, declară plin de demnitate.

Dar dumneavoastră nu-l puteţi vinde, deoarece îmi aparţine mie. Iar eu vă comunic ce despăgubire pretind doar pentru cazul că refuzaţi să-mi returnaţi tabloul.

Rasmussen interveni deodată:

– În fond, toată povestea este absurdă! Poftiţi în birou!

Trebuie să avem o acoperire, daca restituim tabloul.

O luă înainte intrând într-un birou mic. Am rămas cu menajera.

– Cu cât oamenii sunt mai bogaţi cu atât devin mai hapsâni, spuse aceasta cu amărăciune. Pe mine vrea să mă dea afară deja de la întâi; deşi domnul Durant decisese să rămân până la finele anului. Na, vor face ochi mari când vor afla cât mi-a lăsat *mie* moştenire. Eram singurul om în care avea încredere; pe ceilalţi nu-i putea suferi.

Chiar şi coniacul lui îl dispreţuiau. Vreţi încă unul? Sunteţi singura persoană care l-a apreciat. Nu am uitat acest amănunt.

– Cu plăcere, am răspuns. A fost un coniac excelent.

Femeia îmi umplu paharul cu poşirca înfiorătoare. L-am dat peste cap cu o mutră plină de încântare.

– Delicios! am spus.

– Vedeţi! De aceea v-am şi ajutat. Cei de aici mă urăsc, cu toţii. Na, puţin îmi pasă!

Reginald Black se întoarse în dormitor cu câteva hârtii în mână. Rasmussen îl urmă tăcut. I-o predă pe dulcea Madame Henriot, de parcă ar fi fost vorba de o broască râioasă, apoi încuie dormitorul.

– Împachetaţi-o, îi spuse mârâind menajerei şi se îndepărtă fără să ne salute.

Menajera aduse hârtie de împachetat:

– Vreţi şi dumneavoastră un coniac? întrebă. Sticla este încă aproape plină. Şi de acum nu cred că mai vine cineva care să...

I-am făcut semn cu ochiul lui Black.

– Cu plăcere, spuse acesta.

– Un coniac excepţional, am adăugat prudent.

Black luă o înghiţitură, dar se stăpâni în mod magistral.

– Mi-a povestit domnul Sommer despre acest coniac, spuse cu o voce gâtuită. Cred că ar bea bucuros încă unul dacă, oricum, mai aveţi atâta în sticlă. Eu personal nu am voie să beau decât un păhărel mic pe săptămână. Aşa mi-a spus medicul. Dar domnul Sommer...

M-am uitat scrâşnind din dinţi la menajera care îmi umplu din nou paharul.

– ... suportă şi unul dublu, adăugă Reginald.

Pe faţa amărâtă a bătrânei înflori un zâmbet timid:

– Cu plăcere, spuse. Îmi pare bine că vă place. Nu vreţi să luaţi toată sticla?

Aproape că m-am înecat când am refuzat:

– Viaţa mi-a demonstrat că uneori pică cineva pe neaşteptate chiar când te aştepţi mai puţin.

Am părăsit casa îndoliată, ducând-o pe Madame Henriot sub braţ, de parcă am fi salvat o sclavă delicată din ghearele unor negustori arabi de sclavi.

– Trebuie să beau repede ceva, gâfâi Reginald în barbă.

A fost acid sulfuric diluat! Ceva substanţă bună de curăţat, nu de băut!

Se uită să vadă dacă prin apropiere exista vreun bar. Din fericire apăru un taxi:

– Hai să-l luăm! Este mai bine să anihilăm gustul ăsta penetrant cu ajutorul celui mai bun coniac al nostru. Ce tâlhari! Moarte, aviditate, lăcomie!...

– Ideea dumneavoastră cu cei 50.000 dolari a fost genială.

– În meseria noastră trebuie să învăţăm să gândim repede şi să nu ne fie frică. Vom serba salvarea doamnei Henriot cu lumânări şi coniacul *Napoleon,* privat. Reginald Black râse: Ii înţelegeţi pe oameni?

– Vă referiţi la Rasmussen? Şi la hiena îndoliată?

– Nu la ei. Ăştia sunt ca nişte cărţi deschise. Ci la Durant II. De ce nu l-a cumpărat pe Renoir dacă ştia ce fel de moştenitori are? L-ar fi putut face cadou menajerei. De altfel, sunt sigur că în urmă cu treizeci de ani trăia cu ea. Fiindcă îl costa mai puţin.

În vitrina firmei Silver era un afiş mare: „Lichidare! Vânzare generală! Cele mai convenabile preţuri!”

Am intrat.

Alexander Silver purta ciorapi cenuşii, pantaloni cadrilaţi şi cravată neagră.

– Ce s-a întâmplat? am întrebat.

– Totul! spuse Alexander sumbru. Tot ce putea fi mai rău!

M-am uitat la cravata neagră şi mi-a venit în minte că şi eu o mai aveam la gât. Uitasem să o schimb cu a mea proprie.

– A murit cineva? am întrebat.

Alexander scutură din cap:

– Nu chiar... deşi, parcă ar fi murit, domnule Sommer. Dar la dumneavoastră s-a întâmplat ceva? V-a murit cineva? Aveţi tot o cravată neagră.

– Nici la mine, domnule Alexander. Doliu din interes de afaceri. Dar dumneavoastră? Astăzi pare să fie ziua cravatelor negre.

– Fratele meu! Nazistul care nu s-a ţinut de cuvânt. S-a căsătorit. În taină. Cu o săptămână în urmă.

– Cu cine?

– Fireşte, cu *şicza* lui. Cu hiena aia blondă, cu părul câlţos.

– Astăzi pare să fie şi ziua hienelor. Am întâlnit deja după-amiază una. De aceea aţi pus afişul în vitrină? Vreţi să lichidaţi?

Alexander dădu din cap:

– Afişul l-am pus. Dar nu vine nimeni. Totul în zadar!

Cine mai este astăzi amator de antichităţi? Doar fratele meu, monstrul! Care se căsătoreşte cu *ea.*

M-am rezemat de un scaun olandez care era autentic cu excepţia picioarelor.

– Vreţi să lichidaţi prăvălia? Ar fi păcat.

– De vrut aş vrea! Am încercat! Dar nu-i trebuie ni-mănui. Nu vin clienţii nici măcar pentru solduri la preţ redus.

– Şi cât cereţi pe prăvălie? am întrebat. Silver îmi aruncă o privire scrutătoare:

– Nu ştiu, răspunse circumspect. Vreţi să o cumpăraţi?

– Fireşte că nu. Nici măcar să o închiriez. Nu dispun de banii necesari.

– Atunci de ce întrebaţi?

– Din simplă compasiune. Ce-ar fi să luăm o cafea la cofetăria cehă de peste drum? îmi permiteţi să vă invit eu de data aceasta?

Silver se uită amărât la mine:

– Nu mă lasă inima, dragă prietene. Asta o făceam în zilele frumoase de demult. S-a terminat cu toate! Ştiţi cu ce m-a amenințat fratele meu? Că se întoarce la avocatură dacă mă încăpăţânez în continuare. În fond nu fac decât să apăr memoria mamei mele! De-ar şti ce se întâmplă! Cred că s-ar întoarce în mormânt!

– Nu se ştie niciodată. Poate că ar fi plăcut-o pe nora ei.

– Ce? Mama mea? O evreică habotnică, pe o muiere creştină?

M-am îndreptat spre uşă.

– Veniţi, domnule Alexander. O cafea şi un schimb de păreri vă vor prinde bine. Faceţi-mi plăcerea!

Silver mi se păru dintr-o dată destul de însingurat. Lupta confesională lăsase urme; nu mai era boemul de odinioară. Şi umbletul său îşi pierduse elasticitatea; când am traversat strada, era cât pe-aci să-l calce o bicicletă - destul de ruşinos pentru un om obişnuit să facă slalom printre automobile şi autobuze.

– Cozonacul este proaspăt, spuse chelneriţa. Vi-l recomand, domnule Silver.

Alexander se uită fără chef la prăjiturile expuse.

– O indiană, spuse în cele din urmă. Culoarea închisă a ciocolatei i se părea probabil în ton cu dispoziţia sa sumbră.

Chelneriţa aduse cafeaua. Era atât de fierbinte încât Alexander se arse la buze.

– Toate îmi merg pe dos, murmură. De supărare, nu mai sunt eu însumi.

Am început o discuţie pe tema nimicniciei vieţii pământeşti în speranţa că îl voi face mai melancolic şi mai blând. Ca exemplu l-am dat pe Durant II. Alexander de-abia dacă asculta. Deodată ţâşni de pe scaun ca un şarpe. Rămăsese cu ochii holbaţi spre prăvălie.

– Iată-i! şopti. Amândoi! Arnold şi *şicza!* în faţa vitrinei! Ce obrăznicie! O vedeţi? Bestia blondă cu perucă flocoasă şi prea mulţi dinţi în gură?

L-am zărit pe Arnold în ţinută de vizită, cu jachetă şi pantaloni în dungi, iar alături de el o fată subţire, cu aspect inofensiv.

– Se uită să vadă pe ce poate pune mâna, scrâşni Alexander. Vedeţi ce privire hrăpăreaţă are?

– Nu, am spus. Şi nici dumneavoastră nu vedeţi aşa ceva, domnule Alexander. Este doar jocul fanteziei dumneavoastră. Ce vreţi să faceţi? Luaţi încă o indiană! Cel mai bun remediu.

– Exclus! Trebuie să mă întorc la prăvălie. În caz contrar, afurisita asta intră şi fură totul. Haideţi! Veniţi cu mine să-mi daţi o mână de ajutor!

Alexander traversă în goană strada aproape cu acelaşi elan ca mai demult. Ura părea să-i dea aripi. Făcu un salt splendid ca să evite o camionetă care transporta lenjerie de copii, apoi dispăru în spatele unui autobuz.

M-am ridicat şi am plătit.

– Nu mai este cel de altădată, spuse chelneriţa. Căsătoria domnului Arnold îi sfâşie inima. De parcă nu ar exista rele mult mai mari! Când te gândeşti că suntem încă în război! Fata scutură din cap.

M-am apropiat încet de prăvălie. Voiam să-i las lui Alexander timpul necesar să-şi recâştige calmul în cercul familiei sale; în fond, se considera totuşi un cavaler; chiar creştină fiind, femeia era tot femeie şi trebuia să-i arăţi respectul cuvenit.

Arnold mă prezentă; l-am felicitat cu cuvinte măsurate, ca să nu-l irit prea tare pe Alexander. După care m-am limitat să ascult. Arnold voia să îndepărteze afişul cu lichidarea. Nu putea avea loc nici o lichidare fără asentimentul său, declară cu blândeţe.

– De ce vrei să lichidezi totul, Alexander?

– Vreau să-mi reiau activitatea de avocat, replică Alexander. Ca avocat pentru divorţuri, adăugă.

Şicza, care se numea Caroline, râse:

– Ce amuzant! Şi ce trist!

– Despre asta vorbim mai târziu, spuse Arnold care părea să fi crescut între timp. Astăzi aş vrea să-i arăt Ca-rolinei prăvălia noastră.

Alexander îmi aruncă o privire plină de înţeles.

– Sper că nu ai nimic împotrivă, Alexander, ciripi Caroline.

Am observat că la auzul acestei interpelări pline de familiaritate, Silver I tresări de parcă l-ar fi înţepat o viespe.

– Mi-am imaginat, continuă Caroline zâmbind. Un cavaler ca tine!

Apoi deschise uşa şi intră. Arnold o urmă rânjind. Alexander părea un general prusac din epoca wilhelmină pe care cineva l-ar fi apucat de organele genitale.

– Veniţi, îmi spuse murmurând cu o voce sugrumată.

Veniţi cu noi!

Caroline nu lua în seamă mutra sa glacială. Se foia şi ciripea în jurul lui, găsind că totul este încântător, îl numea „dragă cumnate", tutuindu-l în continuare, iar în cele din urmă rugă să i se arate şi misterioasele catacombe. Cu un zâmbet satisfăcut Arnold o luă înainte coborând scările de la pivniţă.

– Ei, ce spuneţi? gemu Alexander după ce tinerii însurăţei dispăruseră în subteran. Se comportă de parcă totul ar fi în ordine! Ce să faci în asemenea situaţie? întrebă uitându-se cu jale la mine.

– Nimic, am spus. Din moment ce faptele s-au consumat, aş accepta situaţia cu eleganţă. În caz contrar, riscaţi un infarct.

Alexander îşi trăgea cu greu răsuflarea:

– Ăsta e sfatul dumneavoastră? Vă considerasem un prieten!

– Vin dintr-o ţară în care evreii sunt ucişi doar dacă ating o creştină, domnule Alexander... să nu mai vorbim ce s-ar întâmpla dacă s-ar căsători cu ea! Nu pot avea o atitudine obiectivă.

– Tocmai de aceea! declară Silver. Tocmai de aceea trebuie să fim solidari! Biata mea mamă! Era evlavioasă şi habotnică şi ne-a educat şi pe noi în acelaşi spirit. Apostatul de Arnold ar fi băgat-o în mormânt, dacă nu ar fi murit deja mai demult. Norocul ei! Dar cum să-mi puteţi înţelege durerea, dumneavoastră care sunteţi un ateu!

– Doar în timpul zilei.

– Ah, lăsaţi bancurile! Ce să mă fac? Femeia asta, cu amabilitatea ei rânjită, este inatacabilă!

– Căsătoriţi-vă şi dumneavoastră.

– Ce? Cu cine?

– Cu o fată pe care ar fi acceptat-o şi mama dumneavoastră.

– Să-mi vând libertatea? Numai fiindcă Arnold...

– Aţi restabili în felul acesta echilibrul familiei, am spus.

– Nu aveţi nimic sfânt, spuse Silver. Din păcate!

– Ba da, am replicat. Tot din păcate.

– Iată că vine amatoarea de moştenire, şopti Alexander. Atenţie! Are urechi bune, ca toţi hoţii!

Chepengul se deschise. Arnold, care se îngrăşase puţin datorită căsătoriei şi artei culinare a muierii lui

creştine, se caţără afară. Caroline îl urma râzând voioasă:

– Uite ce-am găsit, Alexander! ciripi. Un Christ din fildeş! Pot să-l păstrez? Pe voi oricum nu vă interesează, nu-i aşa? Că doar l-aţi executat! Curios că faceţi totuşi comerţ cu aşa ceva. Arnold nu are nimic împotrivă dacă îl iau; sper că nici tu, nu-i aşa?

Alexander era cât pe-aci să se sufoce iarăşi. Murmură ceva ininteligibil despre artă şi libertate şi trebui să se lase sărutat de Caroline.

– Hai, vino diseară la noi la cină! îi spuse aceasta.

Avem ceva - cum se numeşte? - cuşer. Ficat de pui cu ceapă ca aperitiv.

Caroline radia, arătându-şi toţi dinţii. Alexander era în pragul unui atac de apoplexie.

– Am program cu domnul Sommer, reuşi în cele din urmă să îngăime.

– Nu puteţi amâna? întrebă Caroline cu cochetărie uitându-se la mine.

– Greu, am replicat prinzând privirea imploratoare a lui Alexander. Avem o întâlnire în Harlem. Cu un mare colecţionar.

– În Harlem? În cartierul negrilor? Ce interesant! La *Savoy Ballroom?*

– Nu. Este vorba de un misionar cu patru copii. Foarte plictisitor, dar bogat. Preşedintele Consiliului din Harlem-Sud.

– Şi ce colecţionează? întrebă neobosită Caroline, Opere plastice despre negri?

– Dimpotrivă. Oglinzi veneţiene.

Caroline izbucni într-un râs cristalin:

– Ce comic! Câte toate există în lume! Să mergem, iubitule!

Apoi îl luă de braţ pe Arnold şi îi trimise, cu mâna, bezele lui Alexander.

– Sunteţi comici! ciripi. Atât de serioşi! Dar drăguţi şi comici!

M-am uitat după ea. Cuvântul „comici” şi râsul ei mă şocaseră fără să vreau. Îmi amintiseră de un medic din lagărul de concentrare, supranumit „râzăciosul”. Acesta găsea că toţi bolnavii erau comici şi îi vindeca lovindu-i cu un bici şi râzând în hohote, până când bolnavii declarau că sunt sănătoşi. Aşa decurgeau consultaţiile medicale date de el.

– Ce-i cu dumneavoastră? întrebă Alexander Silver. V-aţi pierdut culoarea. Vă dezgustă şi pe dumneavoastră bestia asta invulnerabilă? Cum să te aperi? Te înăbuşe cu sărutări şi râsete şi îmbrăţişări, indiferent ce ai face. Arnold este pierdut, nu credeţi?

– Dar părea foarte bine dispus.

– Poţi ajunge în iad şi râzând în hohote.

– Aveţi răbdare, domnule Silver. Procedura de divorţ din America este foarte simplă şi nu ar fi o catastrofă. Tot ce se poate întâmpla este ca Arnold să se aleagă cu o experienţă de viaţă în plus.

Silver se uită la mine:

– Sunteţi cam lipsit de inimă.

Nu am răspuns. Era ridicol să răspund la aşa ceva.

– Vreţi într-adevăr să vă întoarceţi la avocatură?

Alexander făcu un gest imprecis cu mâna.

– Daţi jos afişul cu lichidarea, am continuat. Oricum, nu se prezintă nici un amator. Şi de ce să vindeţi sub preţ?

– Sub preţ? Nici nu mă gândesc, replică Silver redobândindu-şi deodată vioiciunea. Lichidare nu înseamnă: sub cheltuielile proprii. Lichidare

înseamnă pur şi simplu lichidare. Fireşte că vrem să avem şi un profit.

– Bine. Atunci lăsaţi afişul acolo. Este corect! Şi aşteptaţi, calm şi liniştit, ca Arnold să divorţeze. Doar sunteţi amândoi avocaţi.

– Un divorţ costă bani! Bani aruncaţi pe fereastră!

– Fiecare experienţă de viaţă costă ceva. Cât timp costurile sunt evaluate în bani, este încă destul de bine.

– Dar sufletul!

M-am uitat la faţa îngrijorată şi blajină a acestui pseudonazist evreu disperat. Îmi amintea de un evreu bătrân biciuit de „râzăcios" în lagărul de concentrare, în timpul consultaţiei medicale. Deţinutul suferea de o boală gravă de inimă, iar „râzăciosul" îi explica, în timp ce îl biciuia, că hrana din lagărul de concentrare era foarte potrivită pentru cardiaci; fără grăsimi, fără carne, la care se adăuga munca fizică în aer curat. După o lovitură foarte puternică, bătrânul se prăbuşise fără să scoată nici un ton şi nu se mai ridicase.

– Nu o să mă credeţi, domnule Silver i-am spus. Dar să ştiţi că, în ciuda grijilor dumneavoastră, sunteţi un om al dracului de fericit!

I-am făcut o vizită lui Robert Hirsch. Tocmai voia să închidă prăvălia.

– Hai să luăm masa împreună, îmi spuse. La New York nu poţi sta nicăieri liniştit în aer liber, în schimb există multe pescării de clasa întâi.

– Poţi şi să stai în aer liber, i-am spus. Pe terasa îngustă a hotelului *St. Moritz.*

Hirsch făcu un gest negativ.

– Nu la cină. Nu au decât cafea şi prăjituri pentru emigranţii care suferă de dor de casă. Şi băuturi tari, pentru a îneca în ele nostalgia nenumăratelor restaurante cu terasă din Paris.

– Şi nostalgia *Gestapo-ului* şi a poliţiei de acolo?

– *Gestapo-ul* nu mai există. Oraşul a fost eliberat de ciumă. Dar nostalgia a rămas. Este ceva foarte ciudat: la Paris, emigranţii sufereau de nostalgia Germaniei; la New York de nostalgia Parisului; un strat îl acoperă de fiecare dată pe celălalt. Oare care va fi următorul?

– Există şi emigranţi care nu suferă de nici una din aceste nostalgii.

– Superamericanii şi cei ce vor să fie cu tot dinadinsul cetăţeni universali. Şi ei suferă de nostalgii; dar acestea sunt refulate, nevrotice şi anonime. Hirsch începu să râdă: Lumea se deschide iarăşi. Parisul este liber; Franţa aproape complet eliberată; de asemenea Belgia. *Via Dolorosa* este accesibilă. Bruxelles a fost eliberat. Olanda respiră din nou. Poţi simţi iar nostalgia Europei.

– Bruxelles? am întrebat.

– Doar ştii şi tu, replică Robert Hirsch, mirat. Am citit ieri un articol despre eliberarea Bruxelles-ului. L-am păstrat pentru tine. Iată-l.

Îmi aduse ziarul din prăvălia întunecată şi mi-l dădu.

– Citeşte-l mai târziu, îmi spuse. Acum mergem să luăm masa. La *King of the Sea.*

– La homarii cu cleştii imobilizaţi?

Robert dădu din cap:

– La homarii care, imobilizaţi pe gheaţa din vitrină, îşi aşteaptă moartea în apa fiartă. Îţi aminteşti de prima noastră cină luată acolo?

– Nu o voi uita niciodată. Mi se părea că străzile sunt din aur şi pavate cu speranţe.

– Iar acum?

– Altfel şi totuşi la fel. Nu am uitat nimic.

Hirsch se uită la mine:

– Aşa ceva se întâmplă rar. Memoria este cel mai mare trădător. Eşti un om fericit, Ludwig.

– Exact asta i-am spus-o astăzi altcuiva. Aproape că m-a luat la bătaie din cauza aceasta. Probabil că nimeni nu-şi dă seama de propria sa fericire.

Am coborât pe Third Avenue. Ziarul despre eliberarea Bruxelles-ului mă ardea în buzunarul hainei, de parcă ar fi fost un foc revărsat asupra inimii mele.

– Ce mai face Carmen? am întrebat.

Hirsch nu răspunse. Vântul călduţ adulmeca în jurul caselor ca un câine de vânătoare. Trecuse perioada arşiţei umede a verii New York-eze. Vântul aducea miros de sare şi ocean.

– Ce mai face Carmen? am întrebat încă o dată.

– Ca de obicei, spuse Hirsch. Este o enigmă lipsită de mistere. Cineva a vrut să o ducă la Hollywood. Am încercat să o conving să accepte.

– Cum aşa?

– Este singura posibilitate de a lega pe cineva de tine. Nu ştii atâta lucru? Ce mai face Maria Fiola?

– Este la Hollywod, am spus. Ca manechin. Dar se întoarce. A fost de mai multe ori acolo.

Apărură vitrinele luminate de la *King of the Sea.* Homarii imobilizaţi sufereau pe gheaţă, aşteptându-şi sfârşitul în apă clocotită.

– Oare ţipă când sunt aruncaţi în apă? am întrebat. Am auzit că racii pot ţipa când îi arunci în apă fiartă. Nu mor imediat; carapacea care îi protejează în

timpul vieţii este o pacoste în momentul morţii. Face ca moartea lor să fie mai lentă şi mai chinuitoare.

– Dar bună companie mai eşti când luăm masa aici! spuse Hirsch. Cred că voi comanda şi eu picioare de crab, întocmai ca tine. Căci sunt deja morţi. Ai învins!

M-am uitat la ceata neagră de homari.

– Este cel mai tăcut strigăt de nostalgie după marea nesfârşită, pe care l-am auzit vreodată, am spus.

– Ludwig, încetează, te rog! În caz contrar trecem la alimentaţie vegetariană. Cât despre nostalgie? Nu este decât sentimentalism, din moment ce omul a plecat de bună voie. Inofensivă, inutilă şi zadarnică. Este cu totul altceva să trebuiască să fugi, fiindcă te paşte tortura, moartea şi lagărul de concentrare; în mod ciudat, în acest caz, salvarea se poate transforma, treptat, într-un cancer insidios care îţi macină măruntaiele... dacă nu eşti foarte prevăzător, foarte curajos sau foarte fericit.

– Cine este conştient de acest proces când i se întâmplă lui însuşi? am spus. Ziarul cu relatarea despre Bruxelles mă ardea, ca focul, în buzunar.

Am ajuns devreme la hotel. Dintr-o dată aveam foarte mult timp. Dar nu era un timp ce putea fi umplut cu ceva, ci un gol. Un gol care devenea tot mai gol dacă voiai să-l umpli. De la plecarea ei nu mai auzisem nimic despre Maria Fiola. Nici nu mă aşteptasem la veşti. O mare parte a vieţii mele se scursese fără scrisori şi telefoane deoarece nu avusesem aproape niciodată o adresă fixă.

Mă obişnuisem cu această situaţie; mă obişnuisem şi să mă mulţumesc cu ceea ce îmi oferea prezentul.

Cu toate acestea resimţeam golul. Nu era un sentiment de panică, de teamă că Maria nu se va mai întoarce, deşi ştiam că trebuise să renunţe la locuinţa din strada cincizeci şi şapte; era pur şi simplu un gol - de parcă ar fi lipsit o bucăţică din mine. Nu eram nici nefericit; asta eşti atunci când cineva moare, nu când pleacă de lângă tine pentru un timp oarecare sau pentru totdeauna. Învăţasem deja atâta lucru.

Toamna venise pe nesimţite. Căldura toridă şi umedă dispăruse, ca alungată de vânt, iar nopţile erau senine.

Existenţa ireală dăinuia, întocmai ca războiul dus de ziare şi ca celălalt război, de pe cealaltă parte a lumii, din Europa, din Oceanul Pacific, din Egipt - un război fantomatic ce bântuia peste tot cu excepţia continentului graţie căruia putea fi continuat, cu excepţia ţării în care duceam o viaţă de umbră zbuciumată, tolerat şi chiar dăruit cu o mică fericire privată, nemeritată, aproape vinovată şi nedorită, dacă mă gândeam la zidul negru care se deschidea încet în faţa mea împingându-mă tot mai aproape de ceea ce mă menţinuse în viaţă în anii de pribegie şi pretinzând cu voce tot mai pătrunzătoare să-mi respect promisiunea sângeroasă.

M-am oprit sub un felinar de pe stradă şi am deschis ziarul care conţinea relatarea despre Bruxelles. Voisem să aştept până ajung în camera mea, dar mă temusem să rămân singur cu ea.

A trecut câtva timp până mi-am revenit. Ziarul aducea o fotografie şi multe nume de străzi şi de pieţe, care îmi erau cunoscute şi îmi răsunau în urechi prin zgomotul străzii, de parcă cineva le-ar fi pronunţat

în inima mea într-o staţie din altă lume - o staţie cenuşie, fantomatică, invadată deodată de o lumină albă şi verzuie, sepulcrală, întocmai cum o sală cufundată în întuneric crepuscular este trezită la viaţă de lumina unui bec electric puternic; iar acum staţia se umplu de voci care nu se auzeau şi de o tristeţe aproape insuportabilă. Nu mi-aş fi imaginat niciodată că, înconjurat de zgomotele străzii şi în lumina sutelor de vitrine, poţi deveni deodată sensibil, că poţi rămâne încremenit şoptind diferite nume -nume uitate, poate moarte, nume banale încercuite de spini şi de durerea deprimării neostoite, în spatele cărora apăreau feţe palide, care se plângeau fără să acuze şi ochi care întrebau, întrebau, dar ce? Ce? Se interesau de viaţa lor? Cereau ajutor? Ce ajutor? Conjurau amintirile? Care amintiri? Clamau răzbunare? Nu ştiam.

Mă oprisem în faţa unei marochinării. În vitrină erau geamantane, multe geamantane montate artistic, în formă de piramidă. M-am zgâit la ele - care era viaţa celor ce le aranjaseră cu atâta grijă de parcă acesta ar fi fost însuşi scopul existenţei lor; cum trăiau şi unde, în care mici celule ale confortului şi ale păcii burgheze; unde puteam da de ei - eu, un lepros târât de furtuna culpabilităţii şi a amintirilor - pentru a-mi dezmorţi mâinile la căldura ignoranţei lor?

M-am uitat în jur. Cineva se ciocni de mine şi spuse ceva. Nu am înţeles ce spune. M-am uitat la geamantanele din faţa mea. Simboluri ale unei călătorii lipsite de griji, necunoscute mie. Călătoriile mele însemnaseră totdeauna fugă, pribegie în timpul căreia nu ai nevoie de geamantane de piele; dar tot pribeag rămăsesem şi aici, de unde nu mai

puteam şi nu mai voiam să plec; în seara aceasta de toamnă îmi dădusem seama că fugeam de mine însumi, fugeam de ceva ce trăia în mine, sfâşiat şi derutat, ţipând şi neputând pricepe altceva decât că trebuie să distrugă ceea ce mă distrusese pe mine. Evitasem acest ceva şi îl voi evita şi de acum înainte ştiind că voi putea apela la el doar la momentul oportun, nu mai devreme; în caz contrar, mă va sfâşia pe mine însumi. Şi cu cât lumea încătuşată şi însângerată se va deschide mai mult, cu atât propria mea dilemă mă va implica mai inextricabil în păienjenişul sumbru al neputinţei şi al faptei, despre care nu ştiam decât că trebuie comisă, chiar dacă mă va târî şi pe mine în abis.

– Te aşteaptă cineva, îmi spuse Meukoff. Deja de o oră. M-am uitat pe furiş în holul pluşat fără a intra.

– Poliţia? am întrebat.

– Nu cred. Spune că te cunoaşte de mult.

– Tu îl cunoşti? Meukoff scutură din cap:

– Nu a fost încă niciodată pe aici.

Am aşteptat o clipă. Mă detestam fiindcă îmi dădeam seama că îmi era frică; dar ştiam că nu mă voi dezbăra niciodată de acest complex tipic pentru emigranţi. Se înrădăcinase mult prea adânc în noi toţi. Am intrat în holul pluşat.

Cineva apăru din spatele palmierilor.

– Ludwig!

– Dumnezeule! Siegfried! Trăieşti încă? Cum te numeşti acum?

– Ca înainte. Iar tu te numeşti Sommer, nu?

Erau întrebările de rigoare ce şi le puneau doi oameni care se întâlneau la cimitir şi constatau, uimiţi, că scăpaseră amândoi cu viaţă. Îl cunoscusem pe Siegfried Lenz în lagărul de

concentrare din Germania. Era pictor şi cânta şi la pian. Aceste două talente îl salvaseră de la execuţie, căci urma să fie împuşcat în ceafă. Începu să dea ore de pian copiilor comandantului. În felul acesta, comandantul economisea banii pentru lecţii; în schimb, îl lăsa pe Lenz în viaţă. Lenz dădea ore cu încetinitorul; atât cât să nu pună la încercare răbdarea comandantului; şi atât, cât să-şi prelungească viaţa. Cânta la pian şi la seratele S.S.-ului şi ale S.A.-ului. Fireşte, nu imnurile partidului; ar fi însemnat pângărire rasială, fiindcă Lenz era evreu. În schimb interpreta marşuri, dansuri şi arii din operete, atunci când pichetele de gardă primeau băutură la discreţie fiindcă stâlciseră în bătăi sau torturaseră deţinuţi evrei şi aveau dreptul să se îmbete ascultând muzică.

Comandantul a fost schimbat iar urmaşul său nu avea copii. Dar norocul îi surâse iarăşi lui Lenz. Noul comandant află că Lenz era nu numai pianist ci şi pictor. Deci îi porunci să-i facă portretul. Lenz lucră din nou cu încetinitorul ca să-şi prelungească zilele. Până termină, comandantul fusese înaintat în grad, primi o uniformă nouă, iar Lenz îl picta încă o dată. Apoi picta un gardian după altul, o picta pe soţia comandantului şi pe soţiile următorilor şefi... picta ca să-şi salveze viaţa; îl picta pe medicul care voise să-i facă o injecţie letală şi tot picta şi picta până îl expediară într-alt lagăr şi i se pierdu urma. Fusesem convins că această hăituiala cu pensula împotriva morţii se terminase de mult la crematoriu şi aproape că uitasem de el. Iar acum, iată-l aici, în faţa mea; foarte schimbat, gras, cu o barbă şi aproape de nerecunoscut.

– Dar de ce ţi-ai lăsat barbă? l-am întrebat doar ca să spun ceva.

– Se poate da oricând jos, replică Lenz, mirat de o întrebare atât de absurdă. Te face aproape de nerecunoscut. Un avantaj considerabil atunci când trebuie să fugi. Este totuşi bine să fii mereu pregătit pentru aşa ceva, nu?

Am dat din cap.

– Cum ai scăpat? Din lagăr?

– Am fost pus în libertate. Unul dintre comandanţi a reuşit această performanţă. Voia să-i portretizez întreaga familie, şi bunicii, şi prietenii. Am făcut-o. Am fugit înainte de a fi terminat ultimul tablou. Altfel m-ar fi închis din nou. Şi nu m-am oprit până în Franţa.

- Iar în Franţa?

– Am pictat, spuse Lenz. În Germania am pictat, din recunoştinţă, pe oamenii care m-au ascuns pentru o noapte. Este tot ce se poate realiza într-o singură noapte; cel mult încă o acuarelă. La graniţă i-am pictat pe grănicerii francezi; este uluitor câte toate poţi obţine în schimbul unei arte de proastă calitate. Nu sunt un pictor bun, doar un mâzgălitor care se pricepe să facă portrete fotografice. Van Gogh şi Cezane nu ar fi reuşit niciodată să treacă graniţa; mie mi se mai dăruia, în plus, şi o sticlă de *Beaujolais* şi mi se explica pe unde duce drumul. Am petrecut un Crăciun emoţionant împreună cu vameşii. Se bucurau ca nişte copii că le pot duce soţiilor asemenea cadouri.

Meukoff veni la masa noastră şi ne aduse, fără să spună nimic, o sticlă de vodcă şi două pahare.

– Aş prefera un *Beaujolais* dacă aveţi, spuse Lenz. Fixaţii sentimentale. În plus, nu prea suport rachiul.

– Avem ceva? l-am întrebat pe Vladimir.

– Are domnul Raoul. Pot să-i telefonez şi să-i propun un schimb. Este cazul?

– Da, am spus. De data aceasta este. Nici şampania nu ar fi inoportună. Este o revedere care te face să crezi în adevărate miracole. Nu numai în cele medievale.

– Te-au înhăţat în Franţa, în timpul războiului?

Lenz dădu din cap.

– Pictam la Antibes pentru a obţine viza spaniolă şi cea portugheză. Le-am obţinut şi am fost închis. M-au eliberat câteva luni mai târziu. L-am portretizat pe comandantul lagărului, în tempera. Eliberarea a mers uşor deoarece deţineam deja cele două vize.

Meukoff se întoarse:

– Cu complimente de la domnul Raoul. Noi toţi suntem pelerini pe această planetă însângerată, transmite dânsul.

Meukoff destupă o sticlă de şampanie.

– Şi domnul Raoul este emigrant? întrebă Lenz.

– Unul exotic. Şi cum ai ajuns aici, Siegfried?

– Din Portugalia, cu un cargobot. I-am...

Am făcut un semn continuând:

– ... pe căpitan, pe primul şi pe al doilea timonier...

– ... şi pe bucătar, continuă Lenz. Pe ăsta chiar de două ori. Era un mulatru care prepara un *Irish Stew*[49] delicios.

– L-aţi portretizat şi pe consulul american care v-a dat viza de intrare în America? întrebă Meukoff.

– Pe acela nu, replică Lenz. Mi-a acordat viza fiindcă i-am putut prezenta documentul de eliberare din lagărul de concentrare. În semn de mulţumire

49 Musaca (în engl.)

am vrut cel puţin să-l desenez. Dar m-a refuzat. Colecţiona tablouri cubiste.

Meukoff umplu paharele:

– Mai faceţi şi acum portrete? întrebă.

– Din când în când, dacă este absolut necesar. Uluitor, ce iubitori de artă sunt funcţionarii, vameşii, gardienii, tiranii şi criminalii. Nici democraţii nu reprezintă o excepţie.

– Mai cânţi la pian? l-am întrebat.

Lenz se uită la mine:

– Foarte rar, Ludwig. Nici de pictat nu mai pictez decât ocazional. A existat o perioadă când speram să fac carieră. Aveam ambiţie. Toate astea s-au risipit în lagărul de concentrare. Nu le mai pot separa una de alta. Puţina mea ambiţie este pavată cu prea multe amintiri fioroase. Cu prea multă moarte. A ta nu? Am dat din cap:

– Asta este soarta noastră, a tuturor, Siegfried.

– Da; din păcate. În orice caz, este de preferat ca un emigrant să se ocupe de muzică şi pictură decât să scrie poezii şi romane. Ce să faci cu astea? Chiar punând cazul că ai fi fost mai demult un bun jurnalist. Încă în Olanda, Belgia, Italia şi Franţa te împiedicai de limba străină. Erai condamnat la muţenie. Tu de asemenea?

– Da, şi eu. Dar cum ai dat de mine?

Lenz zâmbi.

– Vechea *Via Dolorosa* există încă, până şi aici. Telegraful subteran. O femeie foarte frumoasă mi-a dat adresa ta. Nu-ţi cunoşteam numele actual. Într-un club de noapte rusesc.

– Cum se numeşte?

O clipă îmi pierdusem respiraţia.

– Maria Fiola, spuse Lenz. I-am vorbit despre tine. Mi-a spus că tu trebuie să fii ăsta şi mi-a dat adresa de aici. S-a nimerit să am, oricum, ceva treburi la New York. Aşa am ajuns aici.

– Pentru cât timp?

– Doar câteva zile. M-am stabilit la Westwood, în California. Cât mai departe de Europa. Într-un oraş artificios, într-o societate artificioasă, înconjurat de oameni care fac filme imaginându-şi că acestea reprezintă adevărata viaţă. Este mai suportabilă decât cea reală. M-am săturat de viaţa reală. Tu nu?

– Nu ştiu. Nu m-am gândit încă la asta. Dacă ceea ce cunoaştem noi este viaţă reală, atunci ai dreptate.

– Nu ştii nici tu?

– Astăzi nu, Siegfried. Fiecare zi este altfel. Meukoff intră iarăşi:

– Lună plină, spuse.

Lenz se uită la el fără să înţeleagă.

– În timpul toamnei luna plină îi agită pe emigranţi, explică Vladimir. Sunt mai neliniştiţi ca de obicei.

– De ce?

– Nu ştiu nici eu. Poate se simt ca păsările migratoare închise într-o colivie. Şi acestea încep să fâlfâie din aripi vrând să-şi ia zborul.

Lenz se uită în jurul său şi căscă. Holul pluşat era destul de deprimant.

– Sunt obosit, spuse. Deosebirea de fus orar. Aş putea petrece noaptea asta aici?

Meukoff dădu din cap:

– Camera opt de la etajul doi este liberă.

– Mâine trebuie să mă întorc, spuse Lenz. Am vrut doar să te văd, Ludwig. Apoi zâmbi: Ciudat, ce

puţine ai să-ţi spui când te întâlneşti după atâta timp, nu? Poate din cauza monotoniei nefericirii.

Am urcat împreună cu el.

– Putem oare vorbi de nefericire? Acum? am întrebat.

– Nu. Dar putem vorbi de fericire? Suntem mereu în expectativă. Oare ce aşteptăm?

– Ai vrea să te întorci?

– Nu. Nu cred. Nu ştiu nici eu. Iţi aminteşti că în lagăr spuneam: Nimic nu este definitiv pierdut cât timp suntem încă în viaţă. Ce idioţi eram cu eroismul nostru fals şi neajutorat. Cât timp eşti în viaţă poţi fi torturat - ar fi fost mai corect să spunem aşa. Sau: cât timp eşti în viaţă poţi suferi. Noapte bună, Ludwig. Te văd mâine dimineaţă?

– Desigur, Siegfried.

Lenz zâmbi din nou. Era un zâmbet resemnat, cinic şi trist.

– Şi întrebarea asta ne-o puneam uneori în lagăr. Dar răspunsul nu era chiar atât de sigur. Ştii că suntem probabil singurii supravieţuitori din lagăr?

– Probabil.

– Este şi asta ceva, nu?

– Este chiar totul, am răspuns.

M-am înapoiat în holul pluşat. Între timp apăruse *Contessa.* Stătea ghemuită ca un morman de dantele cenuşii, din care se iţea o faţă palidă; în dreptul ei un pahar mare cu vodcă.

– Fac tot posibilul să mor în mod decent înainte de a ajunge la azilul de săraci, şopti. Nu pot să mă sinucid, religia îmi interzice aşa ceva. Dar oare de ce am o inimă atât de rezistentă? Vladimir Ivanovici? Sau poate este din gumă?

– Este din cel mai preţios material care există, replică Meukoff cu grijă. Din amintiri şi lacrimi.

Bătrâna dădu din cap şi luă o înghiţitură mare:

– Dar nu înseamnă acelaşi lucru? întrebă apoi timid.

Meukoff confirmă:

– Aşa cred şi eu, *Contessa.* Chiar şi cele plăcute. Mai ales cele plăcute.

Apoi se întoarse spre mine şi îşi desfăcu palma uriaşă. Am văzut câteva somnifere.

– Câte? întrebă.

– Două, am spus. Sau trei. *Tu* eşti clarvăzătorul!

– Lună plină. Ia trei, pentru orice eventualitate. Două trebuie să păstrez pentru *Contessa.*

Am adormit, dar peste câteva ore m-am trezit ţipând. A durat câtva timp până m-am dezmeticit. Visasem figura palidă şi tăcută a Sibyllei şi o altă figură, din Paris, înconjurată de muşte şi încremenită, şi mulţi alţi morţi, şi printre ei pe Maria Fiola şi mă simţisem, ca un impostor - un impostor atât faţă de cei vii cât şi faţă de cei morţi; privisem în gol şi mă îmbrăcasem ca să alerg afară, în noapte, apoi mă dezbrăcasem iarăşi, mă uitasem în curte, şi îmi trecusem în revistă realizările şi viaţa, după care luasem o tabletă gândindu-mă la Siegfried Lenz şi la *Contessa* care nu putea să moară şi la Jessie care nu voia să moară şi la multe altele, şi apoi înghiţisem şi celelalte tablete pe care le mai aveam şi alunecasem din nou, ezitând, în neantul învolburat şi întunecat de ale cărui umbre mă temeam atât de mult, deoarece eram neputincios în faţa lor şi nu dispuneam decât de eul meu îndurerat, sfâşiat şi dispreţuit de mine însumi.

21.

L-am întâlnit pe Siegfried Lenz când am părăsit hotelul.

– Plec peste o oră, îmi spuse. Am putea lua micul dejun împreună?

Am dat din cap:

– După colţ este un *drugstore.* Cum ai dormit?

– Foarte prost, Ludwig... sau cum te numeşti acum?

– Ludwig Sommer.

– Bine. Ar fi grozav să-ţi poţi primeni amintirile cu aceeaşi uşurinţă cu care îţi schimbi numele, nu? Ai impresia că ţi-ai depăşit trecutul, dar, când colo, este suficient să întâlneşti un camarad de pe vremea aceea, şi iată că totul se trezeşte din nou. Oamenii care au apucat războiul au uitat, cu timpul, multe; sau amintirile au luat încetul cu încetul patina suportabilului... dar lagărul? Este cu totul altceva. Războiul a fost o absurditate, un masacru aproape lipsit de obiectiv, căci oricine putea cădea victimă. Lagărul, în schimb, a însemnat cruzime pură, răutate pură, exterminare în masă, din plăcerea de a tortura şi de a omorî. Aşa ceva nu se uită niciodată, nici dacă trăieşti o sută de ani. Lenz surâse anemic. Sper însă că în cazul nostru nu vor exista Asociaţii de Veterani cu întâlniri tradiţionale şi amintiri poleite, denaturate. Nu eşti şi tu de părerea asta?

– Categoric nu, am spus. În Germania vor apărea cu siguranţă şi asemenea asociaţii. Fondate nu de victime, ci de călăi. Uiţi că iubita noastră patrie este patria conştiinţei neprihănite. Călăii şi torţionarii germani o vor face din idealism, dintr-o conştiinţă curată, imaculată. Nu-ţi mai aminteşti de

discursurile pline de omenie ţinute celor de sub ştreang?

Lenz îşi împinse felia de *toast*[50] la o parte.

– Crezi că după terminarea războiului vor încerca să se justifice?

– Nu vor trebui să depună nici un efort. Pur şi simplu nu vor mai exista nazişti. Iar dacă vor fi traşi la răspundere vor demonstra cu toţii că au acţionat doar sub imperiul constrângerii. Şi până la urmă vor crede şi ei ceea ce spun.

– Frumos viitor! exclamă Lenz. Să sperăm că nu ai dreptate.

– Şi eu sper acelaşi lucru. Dar uită-te la ei cum luptă! Apără fiecare morman de gunoi de parcă ar fi Sfântul Grai, şi sunt în stare să-şi dea viaţa pentru el. Ăştia să fie nişte oameni îngroziţi de ceea ce se întâmplă în ţara lor de mai bine de zece ani? Epoca lui Ginghis-Han era un sanatoriu idilic în comparaţie cu toate astea. Doar germanii pot să se sacrifice pentru aşa ceva!

Lenz îşi dădu farfuria la o parte:

– Hai să nu mai vorbim despre asta, spuse. Oare de ce o facem? Am scăpat cu viaţă tocmai fiindcă nu atacam niciodată această temă, încercând chiar să nici nu ne gândim la ea. Nu-i aşa?

– Poate că da.

– Nu „poate că da”! Aşa este! Doar aici, pe blestemata coastă de est, la New York, lumea se repede imediat la acest subiect. Probabil din cauza apropierii geografice. De ce nu te muţi în vest? La Hollywood, pe coasta Oceanului Pacific, cel mai apropiat ţărm este cel al Japoniei.

---

50 Pâine prăjită (în engl.)

– Atât în Japonia cât şi în Pacificul de sud bântuie încă războiul.

Lenz zâmbi:

– Ne priveşte mai puţin.

– Zău? Este posibil aşa ceva? am întrebat. Adică să ne privească mai puţin? Nu tocmai acesta este motivul înfiorător care duce mereu la izbucnirea unor noi războaie?

Lenz îşi bău cafeaua:

– Ludwig, replică. Plec peste cincisprezece minute. N-aş vrea să discutăm în contradictoriu despre probleme care privesc concepţia de viaţă. Nici despre egoism, prostie, laşitate şi instinctul de a ucide. Aş vrea doar să-ţi dau un sfat. Aici poţi să te dai la fund. Vino la Hollywood; este o lume artificioasă: mereu veselă. Este mai uşor să aştepţi desfăşurarea evenimentelor acolo. Nu mai dispunem de prea multe rezerve. Trebuie să le drămuim cu grijă. Şi doar şi tu eşti în expectativă, nu-i aşa?

Nu am răspuns. Nu aveam ce răspunde. Existau prea multe modalităţi de a aştepta. Nu voiam să vorbesc despre a mea.

– Mă voi gândi la asta, am spus.

– Fă-o! Lenz îşi scrise adresa pe un şerveţel: Uite, la numărul ăsta mă poţi găsi. Apoi îşi luă valiza: Crezi că vom putea uita vreodată tot ce ni s-a întâmplat?

– Ai vrea să uiţi?

– Câteodată, când stau la soare pe malul Pacificului, aş vrea să pot. Crezi că este posibil?

– Pentru noi nu, am răspuns. În schimb, călăii şi torţionarii vor reuşi. Chiar cu multă uşurinţă.

– Nu s-ar putea spune că dai omului curaj, Ludwig.

– N-am vrut să te deprim. Am rămas în viaţă, Siegfried. Poate că asta este cea mai mare consolare; poate că nu... În orice caz, existăm încă. Am fi putut putrezi de mult prin cine ştie ce gropi comune sau ne-am fi putut înălţa prin hornurile crematoriilor.

Lenz dădu din cap:

– Gândeşte-te la propunerea cu Hollywood-ul; nu avem ce căuta aici, unde riscăm să putrezim din cauza neputinţei noastre. Ne putem mai uşor încadra în atmosfera de carnaval a lumii nebune - în fabricile de vise de acolo; putem mai uşor hiberna acolo.

ANEXE

Note şi însemnări ale lui Remarque pe marginea romanului „Pământul făgăduinţei”

Îl atârnă pe Monet (tabloul cu maci) în locuinţa fabricantului de muniţii.

Bosse (Gräfenberg) cu Hirsch.

Merge la Muzeul Metropolitan (depăşirea instinctului primitiv de proprietate) (descris deja).

Black pleacă, iarna, la Paris, ca să fie primul care aduce tablouri.

Va fi anul deznădejdii. Şi al morţii. Al prăbuşirilor. Se va prăbuşi speranţa într-o nouă Germanie. Dacă opui o asemenea rezistenţă înseamnă că aperi regimul călăilor.

Contessa bea ca să moară mai repede, înainte de a i se fi terminat toţi banii. - „Inima - nu vrea să moară”.

Soseşte ultimul emigrant.

Stomatolog (dinţi de ciment, dinţi pentru refugiu). *Funeral Home,* (mortul de pe sofa) vizavi.

Sommer a ucis pe unul de la *Gestapo* (sau Hirsch l-a ucis), este arestat, când solicită un paşaport vechi în Germania, 7 ani închisoare (judecătorul: trebuie să introducem iarăşi disciplina - în timpul perioadei denazificării, când se acordau certificate de bună purtare) S. se spânzură.

Ruth Tannenbaum. Un picior puţin mai scurt.

Tannenbaum cumpără un tablou de la Black. Insistă ca Sommer să primească un comision.

Cineva este bolnav, emigrant de la hotel; luptă să rămână în viaţă (toţi aparţinătorii au murit) până la înfrângerea Germaniei.

Plazza din faţa consulatelor.

Erik Goldschmidt Rothschild, care se strecoară printre evenimente rămânând nevătămat.

Carmen.

M. Fiola: „Sunt un ciob în care soarele se răsfrânge uneori”.

Breviarul de la Laon. Nu te aştepta la compasiune. Niciodată.

Vânzătorul de flori din Cannobio.

Ravic la spital. Îl vizitează acolo: Sunteţi, cu toţii, favorizaţi! Aţi scăpat. Nu aveţi dreptul să vorbiţi. Totul este vorbărie goală. Prostii. Doar morţii ar avea dreptul să vorbească, dar ei nu mai pot să o facă. De aceea nu se va schimba nimic, niciodată! Iar voi respiraţi, vă lăudaţi cu norocul vostru şi tăceţi.

Nu este bine să fii prea mult timp singur. Căci apar visele şi strigoii.

Maria şi Meukoff şi Sommer sunt câtva timp aliaţi fără să vrea. (Deja utilizat!)

A exploata în continuare motivul Lachmann.

Hirsch vine la hotel. Şi Ravic. *Change of places.* Ravic a primit scrisoare de dincolo, prin Franţa.

Sa nu uităm sentimentul vibrant (săltăreţ) că suntem salvaţi, când viaţa te priveşte cu ochi umezi: Salvat! Când totul este nou şi intens - lingura din mâna mea, nouă, redobândită, cucerită, respiraţia, lumina, paşii - nu mort, nu ca din plumb, nu în lagărul de concentrare, nu, liber, în viaţă! Fiecare clipă!

În contrast: amintirea de plumb etc.

Lupta dintre cele două - răzbunare, dreptate - amuţită, poate moartă, cuvinte, cuvinte pentru egoismul meu - căci ce înseamnă dreptatea pentru cel ce a murit deja? Nimic, doar o confirmare a eului pentru cel ce este încă în viaţă.

Dar cât este de restrânsă în paragrafe şi egoism, împotriva a tot ce vibrează şi pâlpâie încă, împotriva vieţii care încă există, adeseori aproape pierdută, dar arde încă întocmai ca o lumânare între degete!

Răfuiala înseamnă răzbunare, dreptate în formă de egoism - împotriva situaţiei înfloritoare de a mai exista.

Răfuiala cu morala! Dar nu este şi o negare a ceea ce am instituit ca lege (omenească), în avantajul unui nou egoism al existenţei?

Da. Dar cel ce a suferit mult, are poate dreptul la aşa ceva.

Consideraţii despre Maria Fiola; este (devine) toate astea pentru el, cealaltă parte, care o luminează încet pe prima; poate însă că prima iese totuşi învingătoare.

Faptul că în Franţa am ucis un om care voise să mă aresteze, mi s-ar părea, în mod ciudat, o crimă, dacă nu l-aş ucide pe cel care l-a omorât pe tatăl meu.

Sfârşitul îl întâlneşte pe ucigaşul tatălui său. Vrea să-l împuşte în acelaşi punct în care acela îl împuşcase pe tatăl său. Apare soţia. Începe să ţipe. El pleacă, stă pe gînduri, îl împuşcă în abdomen.

Fuge: Nu îl urmăreşte nimeni. Un an mai târziu află că ucigaşul este bine sănătos, dar că şchiopătează. (Ii scrie: Vin iarăşi). Sau: aude că ucigaşul este un om dărâmat din cauza fricii.

Stă pe gânduri dacă să se întoarcă la New York.

Sfârşitul: El moare. Se sinucide, de scârbă (variantă e-ventuală: dă de omul care vomează, de femeia care cere îndurare pentru copiii ei, dar ştie că după aceea îl vor denunţa).

Îl omoară dar ştie, într-un fel foarte complicat, că şi el...

Sau: Vrea să-l omoare, dar nu o face.

Celălalt: Nu mai suntem, ceea ce am fost. Orice om se regenerează total după şapte ani - am fost cel care am fost, dar acum nu mai sunt.

Îşi dă încetul cu încetul seama că şi-a irosit raţiunea de a exista atunci când l-a ucis pe soldatul din Franţa. Reuşeşte să se întoarcă în Germania şi să-l omoare pe ucigaşul tatălui său. Dar după aceea nu este în stare să trăiască în continuare şi să înceapă o viaţă nouă. Ajunge treptat la această concluzie, la sfârşit, când întors în Germania, constată că multe sunt cu totul altfel decât şi-a imaginat el.

Îl omoară pe ucigaş şi este închis. Judecătorul încearcă să-l scape. El respinge totul, fuge, se spânzură.

Moartea se cuibăreşte. Nu se dezvoltă în noi, este mult mai abilă. Dacă s-ar dezvolta în noi, ar fi mult mai simplu fiindcă: duelul - între ea şi dorinţa de a trăi. Ea însă apare pe nesimţite, din exterior. Mor tot mai mulţi oameni în jurul tău; şi sosesc tot mai des scrisori cu chenar negru. Tot mai des.

Observaţii editoriale

Romanul *Pământul făgăduinţei* a rămas fragment, nefiind terminat. Versiunea publicată corespunde stadiului de finisare a textului la care ajunsese autorul în momentul decesului său, survenit la 25 septembrie 1970.

Stilul de muncă specific autorului atunci când a elaborat acest roman - care se bazează pe două variante, redactate anterior, ale aceleiaşi teme (vezi Note explicative) - ne duce la concluzia că unele părţi ale romanului existau deja în mai multe versiuni în timp ce finalul romanului este schiţat doar în notele autorului. Remarque lucra succesiv şi pe capitole. Capitolele terminate într-o primă formulare, erau transcrise de secretară iar aceste transcrieri erau corectate de autor, în timp ce redacta, în paralel, capitolele următoare. Acest procedeu genera un efect de multiplicare, de exemplu: capitolele I-III există în mai multe variante, în timp ce prima redactare, în manuscris, a capitolului XXI se întrerupe după primul paragraf.

Pornind de la această constatare asupra stadiului diferit de finisare a textului, putem circumscrie şase grupuri de capitole. În fiecare grup dispunem de următoarele etape de prelucrare a capitolelor.

Grupul 1: Capitolele I-III
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat
al doilea tiposcript
al doilea tiposcript corectat

al treilea tiposcript
al treilea tiposcript corectat

Grupul 2: Capitolul IV
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat
al doilea tiposcript
al doilea tiposcript corectat
al treilea tiposcript

Grupul 3: Capitolele V-IX
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat
al doilea tiposcript

Grupul 4: Capitolele X-XII
Manuscris
primul tiposcript
primul tiposcript corectat parţial

Grupul 5: Capitolele XIII-XIX
Manuscris
primul tiposcript

Grupul 6: Capitolele XX-XXI
Manuscris

Prin urmare, textul de faţă poate fi considerat fragment din mai multe puncte de vedere. Pe de o parte, *Pământul făgăduinţei* a rămas neterminat; pe de altă parte, din cauza stadiului de finisare diferit, fragmentele de text existente trebuie luate drept

entităţi aproape de sine stătătoare, încă imperfect sudate şi angrenate unele într-altele. Nu a existat un manuscris sau tiposcript care să evolueze în linie continuă, fără nici o întrerupere.

Ediţia de faţă a romanului *Pământul făgăduinţei* încearcă să lege într-un text rotunjit aceste entităţi, în ciuda gradului lor diferit de finisare, pe de o parte pentru a prezenta ultimul roman, rămas neterminat, al autorului, pe de altă parte pentru a oferi un document despre stadiul de redactare a romanului *Pământul făgăduinţei* la moartea lui Remarque.

Stadiul inegal de finisare a diferitelor grupuri de capitole generează numeroase incongruenţe, inconsistenţe şi repetiţii. Grupul 1 (capitolele I-III) care este cel mai finisat serveşte drept etalon pentru tot restul textului acestei ediţii. Ne referim mai ales la numele personajelor, care - ca de obicei la Remarque - sunt foarte fluctuante; de regulă, Remarque le definitiva şi unifica de-abia cu scurt timp înainte de a trimite lucrarea la tipografie. Se mai adaugă şi faptul că, în cazul romanului *Pământul făgăduinţei,* Remarque preia fragmente din versiunile textelor anterioare, axate pe tema „New York”, integrându-le în manuscris. O dată cu versiunile, Remarque schimbă şi numele nu numai ale protagoniştilor ci şi ale altor personaje secundare. Nume „vechi” în acest sens există şi în manuscrisele şi tiposcriptele romanului de faţă. Aceste nume vechi au fost rectificate şi actualizate. De exemplu: *Ludwig Sommer:* versiunea veche: *Robert Ross Robert Hirsch:* versiunea veche: *Kahn Maria Fiola:* versiunea veche: *Luciana* sau *Natasha Jessie Stein:* versiunea veche: *Betty Stern* sau *Jessie Stern Felix o'Brien:* versiunea veche: *Felix o'Keefe*

Dr. Bosse: versiunea veche: *Grafenheim* sau *Grafenberg* Inadvertenţe similare se găsesc şi în localizări (de ex. Maria Fiola se mută de două ori într-o locuinţă din strada cincizeci şi şapte), în prezentarea biografică a unor destine de emigranţi şi în tratarea temelor centrale ale romanului. Iată de ce, nici în ediţia de faţă nu au putut fi evitate unele repetiţii. Nu s-a operat o rectificare în această direcţie, deoarece scopul editării nu este de a prezenta un roman „finisat" de-al lui Remarque, având în vedere că acesta nu a existat niciodată în asemenea formă.

Doar numele protagoniştilor şi ale personajelor secundare au fost, pe cât se poate, standardizate, pentru a înlesni orientarea cititorului - sau chiar a o face posibilă. Decisive pentru unificarea numelor au fost, în succesiune descrescândă, numele din grupurile I-6; iar, în cadrul fiecărui grup, ultimul nume. Astfel, au fost modificate:

– Începând cu capitolul V: *Siegfried Sahl;* prima şi unica specificare a numelui este *Merz* şi nu a fost preluată, deoarece cu câteva rânduri mai jos apare *Sahl.*

– Începând cu capitolul VII: Avocatul *Watson* pomenit pentru prima dată în capitolul I şi care intră el însuşi în acţiune în capitolul II, devine începând cu capitolul VII *Watkins.* Decisiv pentru standardizare este capitolul I: *Watson.*

– Începând cu capitolul X: *Arnold Silver,* fratele geamăn al lui *Alexander Silver,* este introdus în capitolul VIII (grupul 3) cu numele de *Arnold;* în capitolul X (grupul 4) el este numit *Julius.* Hotărâtor este grupul 3: *Arnold.*

– Începând cu capitolul XI: *Siegfried Rosenthal,* coleg de-al *lui Ludwig Sommer* (la răposatul negustor de obiecte de artă *Sommer)* este introdus în capitolul XI (grupul 5) ca *Blumenthal,* dar începând cu capitolul XIV apare ca *Rosenthal.* Deoarece schimbarea de nume are loc în acelaşi grup de capitole, a fost decisivă ultima versiune, adică *Rosenthal. Î*n felul acesta este evitată o reluare a numelui *Blumenthal* în cazul *lui Adolf Blumenthal,* cel care l-a escrocat pe Bosse de colecţia de timbre şi pentru care nu există variantă de nume.

– Începând cu capitolul XIV: în capitolul V (grupul 3) sunt introduse gemenele *Dahl,* care în capitolul XIV (grupul 5) apar sub numele de *Koller.* Decisiv este grupul 3: *Dahl.*

– Începând cu capitolul XVI: în capitolul X (grupul 4) este introdus negustorul de flori *Emilio* din *Cannobio;* începând cu capitolul XVI (grupul 5) acesta apare sub numele de *Nino* originar din *Arcegno.* Decisiv este grupul 4: *Emilio* din *Cannobio.*

– Începând cu capitolul XVI: în capitolul XVI este introdus câinele lui *Jose Kruse,* descris ca un caniş *de culoarea caisei* şi numit *Jasper,* iar în capitolul XVII apare ca un caniş *de culoarea şampaniei,* numit *Fifi.* Deoarece ambele capitole fac parte din acelaşi grup 5, am luat drept etalon numele de *Fifi* şi *culoarea şampaniei.*

– Începând cu capitolul XVI: în capitolul V (grupul 3) iubita lui *Sommer* din Paris, care a murit, este numită *Ruth,* iar din capitolul XVI (grupul 5), ea apare sub numele *Maria.* Decisiv este grupul 3: *Ruth.*

– Începând cu capitolul XVII: în capitolul V (grupul 3) apare personajul *Leo Bach,* care este îndrăgostit

de gemenele *Dahl.* În capitolul XVII (grupul 5) un personaj cu aceleaşi ambiţii, apare sub numele de *Kessel,* iar în capitolul XVIII i se atribuie lui *Lipschütz* aceleaşi dorinţe. Decisiv în ambele cazuri: grupul 3: deci *Leo Bach.*

– Începând cu capitolul XVII: Noul iubit al lui *Raoul* este introdus în capitolul VIII (grupul 3) ca *John,* iar în capitolul XVII (grupul 5) este numit *Richard.* Decisiv este grupul 3: deci *John.*

Modificări factice:

Capitolele II şi III: Remarque a modificat suma plătită de Sommer ca avans avocatului *Watson* din *cincizeci* în *o sută* de dolari; în funcţie de asta, trebuie să calculăm, în pasajele următoare, restul rămas din toată avuţia sa. Spre deosebire de liniile călăuzitoare ale ediţiei de faţă, aceste corecturi ale lui Remarque nu au fost preluate, deoarece, dacă le-am fi preluat, lui *Ludwig Sommer* nu i-ar mai fi rămas, după achitarea avansului şi a chiriei pentru camera de la hotel, decât 4 dolari, din care să trăiască în următoarele capitole, ceea ce ar fi fost neverosimil.

Remarque plasează atentatul lui Stauffenberg asupra lui Hitler - care a avut loc la 20 iulie 1944 - în luna iunie 1944. Această eroare cauzată de o greşeală întâmplătoare de pe un bilet cu notiţe, a fost corectată; în consecinţă, referirile la luna acţiunii - de ex. *noapte de iunie* ş.a. - au fost corectate în *noapte de iulie* ş.a.

Capitolul XIII. Aici (grupul 5) se susţine că *Ravic* a garantat la *Levin&Watson,* în numele lui *Jessie Stein,* pentru *Ludwig Sommer. Î*n conformitate cu capitolul X (grupul 4) trebuie să fi fost vorba de *Brandt.*

Alte rectificări operate în mod tacit: S-a completat punctuaţia (virgule, semnele citării etc).

S-au corectat greşeli ortografice (scrierea cu majuscule) mai ales în cuvintele străine (de ex. *Dythiramben* s-a corectat în *Dithyramben).* S-au păstrat în schimb caracteristici ale modului de a scrie a lui Remarque care pot fi găsite şi în alte texte, de ex. scrierea într-un singur cuvânt în cazuri ca: *garnichts* sau *letztemal,* precum şi o serie de anglicisme care nu pot fi înlocuite cu formulări germane corespunzătoare (de ex. *Impact).*

Scrierea greşită a unor nume proprii *(Hess* în loc de *Hefi,* sau *Laon* în loc de *Läon)* a fost corectată.

Au fost corectate unele inconsistenţe în dialog sau confuzii - neintenţionate - în alternanţa interlocutorului / interlocutoarei.

Începând cu capitolul X (grupul 4) se constată în manuscrisul lui Remarque o aglomerare crescândă de propoziţii parţial incomplete, rămase - în marea lor majoritate - necorectate în tiposcript şi (încă) necorectate de autor (în grupul 4). S-a încercat remedierea acestor lacune. Totuşi, s-au completat exclusiv articolele, prepoziţiile, verbele auxiliare şi pronumele personale care lipseau.

Punctul de plecare al ediţiei de faţă, în fiecare grup şi capitol, este, în toate cazurile, ultima şi cea mai recentă variantă a textului, extrasă din următoarele documente din moştenirea autorului, păstrată la New York (Remarque - Collection, R-C):

Capitolul I: (până la *ihtiozauri):* al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.209/001 (de la *apoi, noaptea târziu* până la *Directorul...)* al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.217/001

(de la *a Muzeului mă adăpostise acolo)* al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.209/001

Capitolul II: al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.209 /001

Capitolul III: (până la *dintr-un frigider mic pahare)* al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.220/003 (de la *cuburi de gheaţă şi o sticla)* al treilea tiposcript corectat, în R-C 1.220/001

Capitolul IV: al treilea tiposcript, în R-C 1.209/001

Capitolele V-IX: al doilea tiposcript, în R-C 1.209/001

Capitolele X-XI: Manuscris, în R-C 1.198/003. Transcrierea ca tiposcript, în R-C 1.209/001 este foarte deficitară; lipsesc pe alocuri nu numai cuvinte, ci chiar mai multe rânduri. Ca punct de plecare pentru capitolele X-XIX s-a recurs, de aceea, la manuscrisul lui Remarque, care a fost revizuit pe baza transcrierii, în R-C

1.209/001. Puţinele corecturi făcute de Remarque în capitolele X-XII ale transcrierii R-C 1.209/001 au fost preluate.

Capitolul XII: (până la *scurt timp după plecarea lui a izbucnit războiul)* manuscris, în R-C 1.198/001 (de la *în faţa hotelului Rausch)* manuscris, în R-C 1.215/003

Capitolul XIII-XIX: Manuscris, în R-C 1.199/001

Capitolele XX-XXI: Manuscris, în R-C 1.210/003

Notiţele lui Remarque din Anexe, în legătură cu preconizata continuare tematică şi a acţiunii, se orientează de fiecare dată după ultima şi cea mai recentă variantă din următoarele documente: *îl atârnă pe Monet:* R-C 1.212/003 *Să nu uităm sentimentul:* R-C 1.212/003 *Faptul că în Franţa:* R-C 1.214/006 *Sfârşitul:* R-C 1.212/001 *Sfârşitul: El*

moare: R-C 1.214/008 *îşi dă încetul...*: R-C 1.214/006
Moartea se cuibăreşte: R-C 1.213/003